magazin istoric

ANUL IV Nr. 6 (39) IUNIE 1970

DIN SUMAR : Diplomatul Mihail Kogălniceanu ● Maria de Medicis impotriva lui Richelieu ● Un sol impărătesc la Radu Şerban ● Enigma Atlantidei ● Vlad Ţepeş, erou de epopee ● Un atentat necunoscut impotriva lui Hitler ● Căpitan Costache, spaima bucureştenilor de altădată ● Miracol la Anvers

Sfinții Sergiu și Bachus, așa cum apar pe o splendidă icoană melkită *(Vechi contacte românești cu Levantul,* pag. 10.)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

Nr. 6 (39) — iunie 1970

— GEORGE MACOVESCU : Mihail Kogălniceanu — diplomatul 2

Interesante documente, unele inedite, legate de activitatea marelui patriot privind Unirea, independența de stat a României și problema Dunării.

In completare, o scrisoare a lui Kogălniceanu către Alecsandri datînd din 1835, prezentată de M. D. CIUCA.

— VIRGIL CĂNDEA : Vechi contacte românești cu Levantul 10

Așa vă place istoria ?

— PH. ERLANGER : Maria de Medicis, împotriva lui Richelieu 18

10 noiembrie 1630 : „Ziua păcăliților" ; omnipotentul Armand-Jean du Plessis, cardinal de Richelieu, a fost la un pas de dizgrație și chiar de moarte, datorită uneltirilor țesute împotriva sa de regina-mamă. Dar cine sapă groapa altuia...

— N. COPOIU : La Universitatea din Petersburg, catedră de limba română 24

— MATEI CAZACU : Vlad Țepeș, erou de epopee 25

Iubitor de dreptate, marele domn nu ierta pe cel ce călca legile țării și „...dacă săvîrșea cineva vreun rău, fie hoție sau tîlhărie sau vreo minciună sau nedreptate, acela nu era chip să rămînă viu".

— N. P. SMOCHINĂ : Semnificația unui manuscris 32

— ROGER GHEYSENS : Miracol la Anvers 37

Lupta pentru eliberarea marelui port belgian Anvers, într-un articol scris în exclusivitate pentru Magazin istoric.

— I. FELEA : Sala „de sus" din Palatul Băilor Eforiei 41

Enigme ale istoriei

— A. LECCA, M. G. ANDRIEȘ : Pe urmele Atlantidei cretane. 44

Un întreg oraș antic și obiecte de valoare științifică inestimabilă au fost descoperite în ultimii ani pe insula Thera. Să fie oare ultima rămășiță a misterioasei lumi înghițite de valuri ?

— GEORGE POTRA : Căpitan Costache, spaima bucureștenilor de altă dată 50

— MIRCEA STOIA : „Un tînăr transilvănean studiază opera lui Newton" . 59

— RADU VULPE : Deceneu, sfetnicul apropiat al lui Burebista 60

Două personalități excepționale, care exercitîndu-și autoritatea asupra șefilor de triburi, au știut să-i convingă de necesitatea imperioasă a solidarității întregului neam geto-dac.

— Din presa de acum 100 de ani . . 66

— GH. UNC : Războiul anglo-bur și opinia publică din România 68

— MIHAIL V. GEORGESCU : Istoria unei tapiserii 74

— ANDRZEJ PIELASA : „Mătușa Frieda sosește mîine" 77

Un atentat necunoscut împotriva lui Hitler. Cum a fost pregătit. De ce a dat greș.

— Așa ne place ! 83

— C. REZACHEVICI : Un sol împărătesc la Radu Șerban 84

— FLORIAN TUCĂ : Au biruit prin jertfă 89

Emil Rebreanu — erou autentic al „Pădurii spînzuraților".

— Panoramic 94

— Poșta redacției 97

ÎN NUMĂRUL VIITOR

• Unitatea națională în viziunea lui Eftimie Murgu • Bătălia Romei • **Argetoianu a cam întîrziat...** • Un document inedit de la Matei Basarab • **Drama de la Mayerling** • Calculatoarele electronice dezleagă enigmele istoriei • **Cui a aparținut tezaurul de la Pietroasa ?** • Mărirea și decăderea imperiului incaș • **O curte provincială a lui Mihai Viteazul**

M. Kogălniceanu, în plinătatea forţelor fizice şi spirituale, în anii cînd contribuia activ la edificiul României moderne

MIHAIL KOGĂLNICEANU DIPLOMATUL

Prof. univ. GEORGE MACOVESCU

„Binele şi răul ce ating această ţară, care este a mea, mă ating şi pe mine! Bucuria ei este bucuria mea, durerile ei sînt durerile mele!"

Mihail Kogălniceanu

Exponent de seamă al marilor ctitori ai României moderne, gînditor politic care a știut să exprime cu talent de scriitor și cu pasiune de luptător aspirațiile fundamentale ale poporului român, istoric și promotor al studiilor istorice, orator de prestigiu, Mihail Kogălniceanu a fost în același timp un remarcabil diplomat *.

Cu încredere statornică și cu forța pe care i le dădeau cunoașterea creației politice, economice și culturale a poporului nostru în spațiul carpatic, Mihail Kogălniceanu a urmărit — în această știință și artă a posibilului, cum a fost definită diplomația, — realizarea țelului fundamental din istoria modernă a patriei : făurirea statului național, restaurarea, recunoașterea și respectarea independenței și drepturilor sale suverane, dezvoltarea relațiilor de cooperare și colaborare internațională.

Dacă opera istorică și literară a lui Mihail Kogălniceanu, ca și activitatea sa de politică internă, au fost analizate de repetate ori și în cuprinzătoare lucrări, în schimb opera diplomatică a marelui om de stat a fost pînă în prezent fragmentar ilustrată prin documente și numai în parte comentată în studii și articole. (*Cel mai recent aparține lui Dan Berindei*, Diplomați iluștri, *vol. I, Editura politică, 1969*).

Ne propunem să prezentăm cititorilor „Magazinului istoric" cîteva documente — din care unele sînt inedite — urmărind să definească linii directoare și aspecte esențiale ale activității diplomatice a lui Mihail Kogălniceanu.

O facem cu convingerea că puterea evocatoare a documentelor — gîndite și redactate de Mihail Kogălniceanu — conturează cu și mai multă pregnanță ceea ce cititorii știu despre neobosita activitate a diplomatului-patriot.

O unire dorită de veacuri

Dintre sutele de documente ce ne-au stat în mînă, începem această suită cu acel fragment, din august 1848, dedicat Unirii, din scrierea devenită clasic program al revoluționarilor pașoptiști, *Dorințele Partidei Naționale în Moldova*, care rămîne operă de profundă gîndire filozofică și politică a tînărului Mihail Kogălniceanu.

„Înainte, dar, de toate moldovenii protestă despre nestrămutata lor hotărîre de a nu lovi drepturile cuiva ; însă vroiesc, asemenea, ca și alții să nu le jicnească dreptățile ce le au înființate și închizășluite de sute de ani, pre cari strămoșii noștri pururea și cu crude jertfe au știut a le păstra și pre cari și noi voim a le lăsa întregi strănepoților noștri. Cel mai sfînt din aceste drepturi este *neatîrnarea noastră din lăuntru* și prin urmare autonomia [...]

*FIȘA ACTIVITĂȚII POLITICE ȘI DIPLOMATICE A LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

Se naște la Iași, la 6 septembrie 1817.

1834-1838 — studiază în Franța și Germania.

1837 — publică Moldau und Wallachei. Rumänische oder wallachische Sprache und Literatur **și primul volum din** Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens, **opere științifice, dar și de propagandă privind rolul european al poporului român.**

1838-1847 — reîntorcîndu-se în țară, se integrează mișcării de eliberare socială și națională, ducînd o neobosită activitate de istoric și cărturar : Dacia literară, Arhiva românească, **cursul de istorie națională de la Academia Mihăileană, tipărirea** Letopisețelor Țării Moldovei **etc.**

1848 — în primele rînduri ale revoluționarilor, elaborează Dorințele Partidei Naționale în Moldova.

1849-1852 — sub domnia lui Grigore Ghica, deține funcția de director al Departamentului Dinlăuntru.

1852-1858 — își consacră întreaga activitate luptei pentru Unire : redactor al foii unioniste „Steaua Dunării" ; inițiatorul manifestărilor unioniste din Moldova ; deputat în Adunarea ad-hoc din Iași ; candidat la domnie, susținător al alegerii lui Alexandru Ioan Cuza.

1859 — își desfășoară activitatea politică în cadrul Adunării elective a Moldovei, apoi, în Comisia Centrală, are un rol preponderent în întocmirea proiectului de Constituție și făurirea Unirii.

1860-1861 — este prim-ministru al guvernului Moldovei.

toamna lui 1863-februarie 1865 — devine prim-ministru al guvernului Principatelor Unite, rezolvînd cele mai de seamă probleme ale organizării statului modern român.

octombrie 1866 — își reia activitatea politică.

toamna lui 1868-ianuarie 1870 — ministru de interne în cabinetul Dimitrie Ghica.

1870-1876 — deputat al opoziției în timpul guvernării conservatoare de sub președinția lui Lascăr Catargiu.

aprilie 1876-noiembrie 1878 — mai întîi în guvernul coaliției politice de la Mazar Pașa (condus de Manolachi Costache Epureanu), apoi în guvernul lui Ion C. Brătianu, deține portofoliul Ministerului de Externe, devenind promotorul luptei pentru obținerea independenței naționale proclamată la 9 mai 1877, și apoi a recunoașterii ei de către marile puteri europene.

vara lui 1879-aprilie 1880 — deține portofoliul Ministerului de Interne.

1880 — ministru plenipotențiar al României în Franța.

1880-1890 — în cadrul Adunării deputaților, desfășoară o neobosită activitate în problemele politice majore ale statului român.

20 iunie/2 iulie 1891 — încetează din viață.

Pe lîngă toate aceste radicale instituții, singurele care ne pot regenera patria, apoi partida națională mai propune una, ca cununa tuturor, ca cheia bolței, fără care s-ar prăbuși tot edificul național ; aceasta este *Unirea Moldovei cu Țeara Românească*, pe temeiul punctelor de mai sus, și care se vor putea modifica de către Adunarea obștească constituantă a ambelor țeri unite ; o *unire* dorită de veacuri de toți românii cei mai însemnați, ai amîndoror Principatelor, o *unire* pre care, după spiritul timpurilor, cu armele în mînă au vroit să o săvîrșească Ștefan cel Mare și Michai Viteazul, carele și ajunsese a se intitula : *Cu mila lui Dumnezeu, Domn al Țerii Românești, al Moldovei și al Ardealului.* Prejudețele [prejudecățile] veacului și intrigile străinilor pînă acum au stăvilit această unire. Astăzi însă, imprejurările ne sînt mai favorabile ca să putem realiza aceea ce strămoșilor noștri le-a fost cu putință numai de a dori. Prejudețe și antipatii naționale nu mai sînt de mult între noi. Chiar străinii n-ar putea cu drept a ne fi contrari, fiindcă această unire n-ar jicni driturile nimănui".

Într-atît de clarvăzătoare era concepția lui Kogălniceanu la 1848, încît ea ne apare ca o anticipare a unui principiu care astăzi este pus la temelia atîtor organisme internaționale și care se cere respectat de către toți pentru garantarea păcii și cooperării între națiuni egale în drepturi.

„Epoha noastră are de cel întîi caracter triumful dritului asupra tăriei, și se deosebește prin aceasta însuși de timpurile de mai nainte. Este statornic, că înaintea unei bune dreptăți, dritul celui mai slab are tot aceeași putere ca și dritul celui mai tare".

Peste aproape un deceniu, la 7/19 octombrie 1857, în cea de-a șaptea ședință publică, Adunarea ad-hoc a Moldovei exprima — după sfatul lui Kogălniceanu — dorințele țării asupra viitoarei forme de organizare a Principatelor Unite.

Iată-le :

„Astăzi, luni în șepte octomvrie, anul una mie opt sute cincizeci și șepte, în a șeptea ședință publică, Adunarea ad-hoc a Moldovei, instituită prin Tratatul de la Paris pentru a rosti dorințele țării asupra viitoarei organizații a Principatelor Române ;

simțind că cea întîie dorință a fiecărui popul este dorința de a fi ;

luînd în privire că un popul pentru a fi trebuie să-și asigure ființa sa în marea familie a națiilor ;

că aceasta a fost țălul tuturor stăruințelor, luptelor și suferințelor neamului nostru într-un timp de mai mult de cinci secoli ;

că ființa politică și națională, că dritul de staturi suverane, Principatele pururea și le-au asigurat prin tratatele ce vechii noștri domni au încheiat cu regii de Polonia, de Ungaria și alți domnitori și în care suveranitatea Principatelor este scrisă cu litere mari ;

că numai pentru a păstra această suveranitate și a găsi o puternică garanție în contra a orice eventualități, strămoșii noștri au încheiat cu glorioșii padișahi otomani tratatele sau capitulațiile din anii 1393, 1460, 1512, 1634 și 1711 ;

luînd în privire că aceste tratate, după dritul gintelor, n-au șters Principatele din rîndul statelor suverane, pentru că ele și-au rezervat toate drepturile suveranității, și în special dreptul de guvernămînt neatîrnat, dreptul de legislație, adică : o întreagă și deplină autonomie, și că prin urmare nu s-au supus nici unei puteri legislative streine ;

luînd în privire că dorința cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generațiile trecute, acea care este sufletul generației actuale, acea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popul, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitoriu de asigurat și în sfîrșit aceeași misie de împlinit ;

luînd în privire că această unire o dorim nu pentru ca să lovim drepturile și să amerințăm pacea altora, și că, dimpotrivă, această unire — la care au contribuit toate generațiile trecute, lucrînd de a ne da aceleși instituții și legi — împlinind o vie dorință a nației noastre și făcîndu-se pentru noi un izvor de bună rînduială, de iconomie, de legalitate, de dignitate și de regenerație generală — prin însuși aceasta ar da Înaltei Porți și staturilor vecine o închizășluire de pace și de stabilitate la hotarele lor".

Celebru pentru flacăra patriotismului pe care o iradiază este acel discurs (5/17 ianuarie 1859) de la alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza :

„După una sută cincizeci și patru ani de umiliri și de degradație națională, Moldova a reintrat în vechiul său drept consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pre capul său, pre Domnul.

Prin înălțarea ta, pre tronul lui Stefan cel Mare, s-a reînălțat însăși naționalitatea română. Alegîndu-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia ta, a voit să-i răsplătească sîngele strămoșilor tăi vărsat pentru libertățile publice. Alegîndu-te pre tine Domn în țara noastră noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește : la legi nouă, om nou.

O, doamne ! mare și frumoasă ți-este misia ! constituția din 7[19] august ne în-

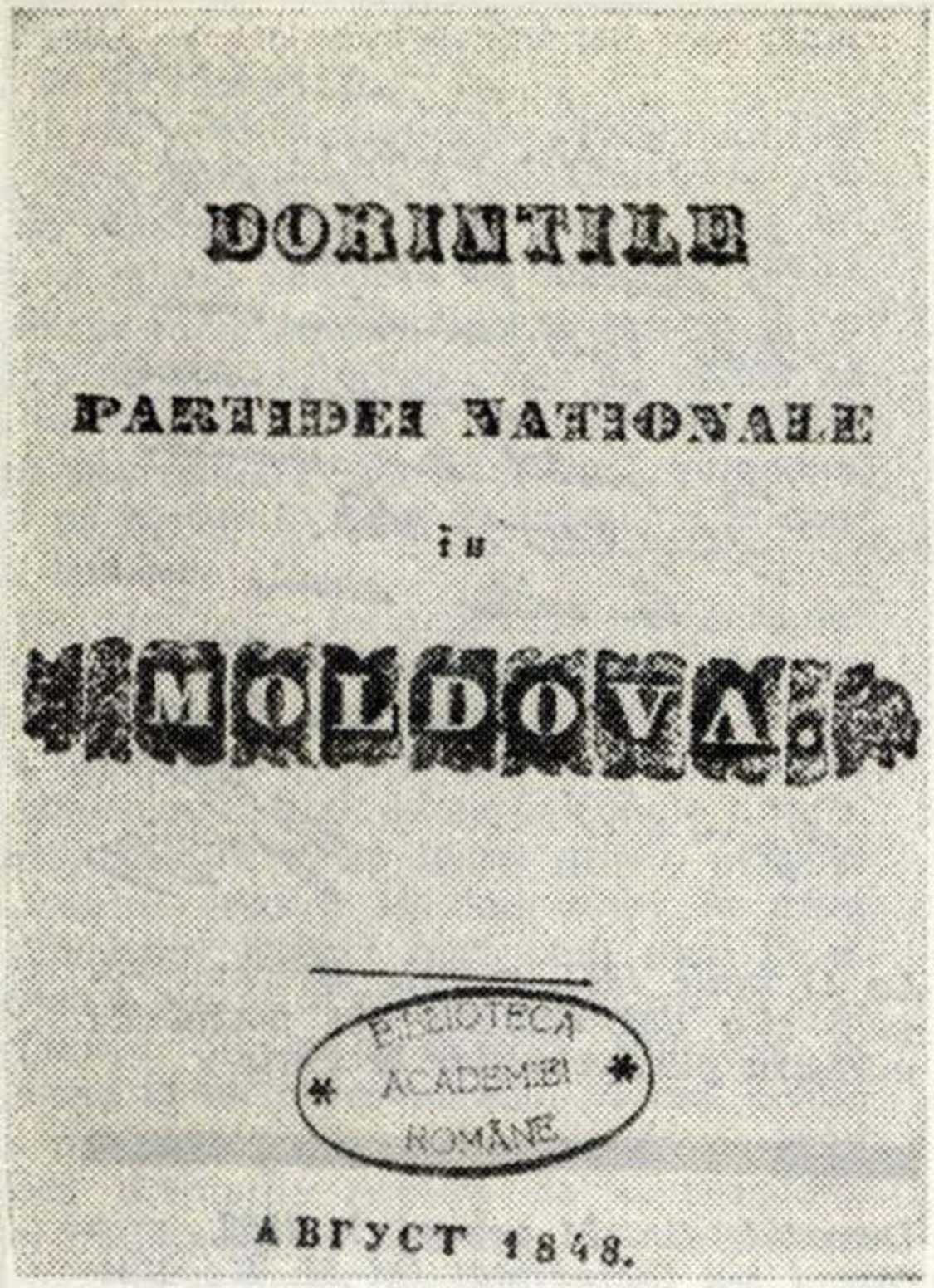
DOMNULUI
PAMÎNTENI NAȚIONALE
ÎN
MOLDOVA
BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE
AUGUST 1848.

semnează o epohă nouă ; și Măria ta ești chemat să o deschizi ! Fii dar omul epohei ; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul ; fă ca legea să fie tare ; iară, Tu, Măria ta, ca Domn, fii bun, fii blînd, fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.

Nu uita că, dacă cincizeci de deputați te-au ales Domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni.

Fă, dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate ; împacă patimile și urile dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșească frăție.

Fii simplu, Măria ta, fii bun, fii Domn cetățean ; urechea ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire".

„Independența absolută a României"

Apogeul activității diplomatice a lui Kogălniceanu l-au constituit evenimentele legate de proclamarea independenței de stat a României. Sînt știute împrejurările în care au evoluat raporturile internaționale în primăvara anului 1877 în Balcani, consecință a războiului ruso-româno-turc. Atunci Kogălniceanu a acționat cu fermitate în apărarea năzuințelor poporului român. În telegrama adresată de Kogălniceanu diplomaților români la 1 mai 1877 găsim afirmată cu tărie, într-un act de politică externă, independența statului nostru modern :

„În urma unei interpelări și a răspunsului dat de guvern, Camera a votat ieri în unanimitate următoarea moțiune :

«Camera, satisfăcută de explicațiile guvernului în legătură cu urmarea dată votului din 29 aprilie,

la act că războiul între România și Turcia, ruperea legăturilor noastre cu Poarta și *independența absolută a României* și-au primit consacrarea oficială și

Bizuindu-se pe spiritul de dreptate al puterilor garante trece la ordinea de zi».

Senatul a votat în aceeași zi în unanimitate următoarea moțiune :

«În urma explicațiilor date de ministrul afacerilor externe în legătură cu moțiunea votată de Senat la 30 aprilie, Senatul, luînd act de situația creată României de către Imperiul otoman, consideră statul român independent și invită guvernul să acționeze în așa fel încît să obțină recunoașterea și garantarea independenței noastre de către marile puteri europene, al căror sprijin a contribuit întotdeauna la dezvoltarea României»".

În 1879, Kogălniceanu își manifesta grija pentru activitatea diplomaților români în direct raport cu interesele țării, trimițîndu-le indicații cum să lucreze.

„Prin legea organică a Ministerului de Externe — scria Kogălniceanu într-o instrucțiune — s-au înființat mai pe lîngă toate statele mari europene cîte un agent diplomatic al României.

Pînă acum activitatea agențiilor noastre și a cancelariilor lor s-a mărginit simplu în *afacerile politice*. Veți recunoaște singur, domnule agent, că așa fiind, și în cele mai multe cazuri, cercul acțiunii dumneavoastre este foarte restrîns, și nici că ar corespunde la sacrificiile financiare ce țara face cu reprezentațiunea noastră exterioară. Este însă un cîmp larg care este în interesul României de a-i deschide activității d-voastră, cîmp care este demn de inteligența și rîvna d-voastră patriotică și care, odată deschis și exploatat, ar avea de rezultat ca țara să nu regrete cheltuielile ce ea face cu întreținerea agențiilor noastre din străinătate.

Acest cîmp, domnule agent, este cel al studierii relațiunilor comerciale ale statului francez cu România, a stimulării acestor relațiuni spre a deveni ele mai active și mai dese pentru folosul ambelor țări, al urmăririi de aproape a artelor, industriei, a invențiunilor care pot cu succes a se împămînteni în România, în fine acel de a ține pe guvern îndeaproape cunoștință de tot ce poate fi util intereselor științifice, comerciale și economice ale României".

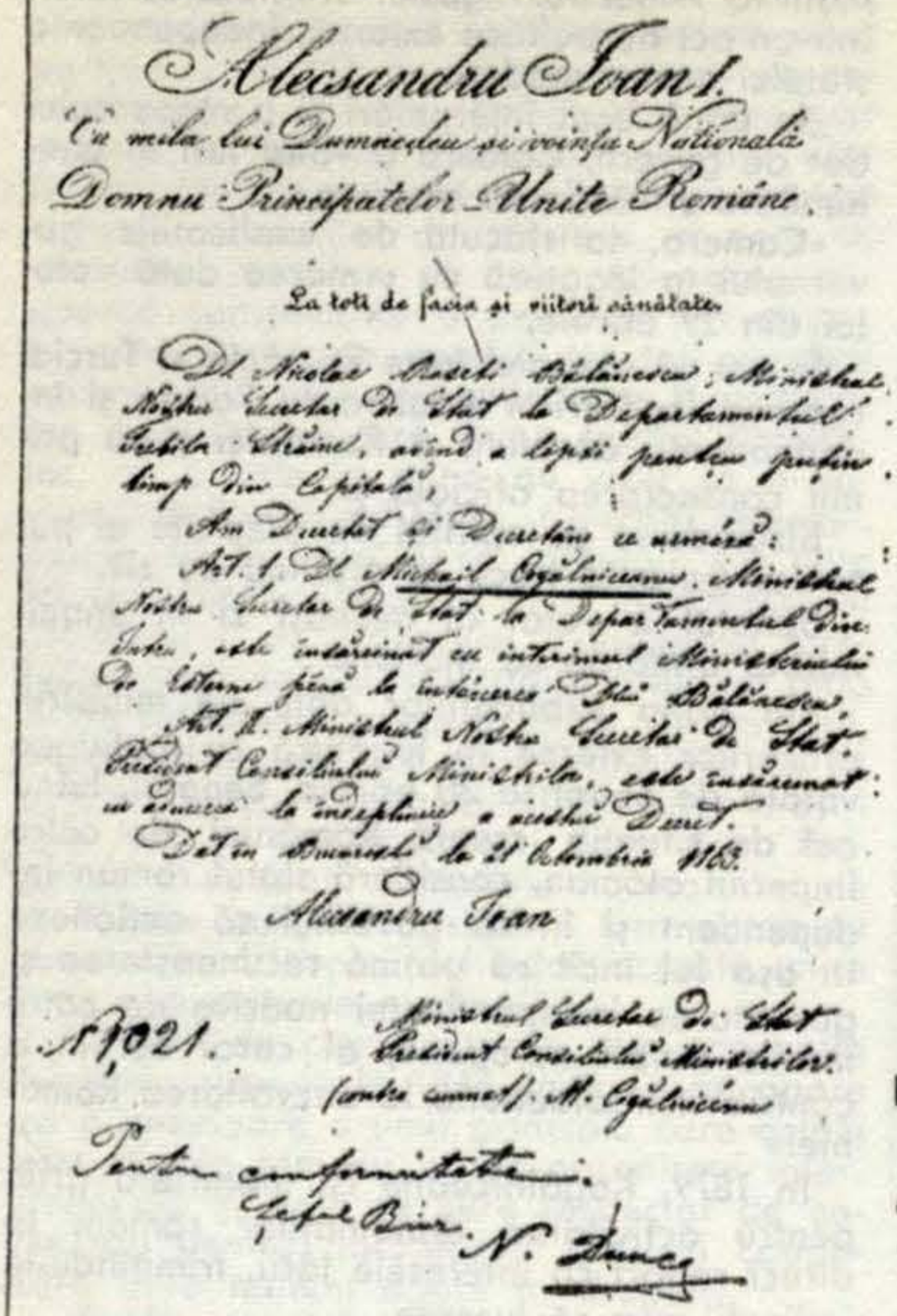

Alexandru Ioan I.
Cu mila lui Dumnezeu și voința Națională
Domnu Principatelor Unite Române.

La toți de față și viitori sănătate.

Dl Nicolae Voinescu Bălăceanu, Ministrul Nostru Secretar De Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunei, având a lipsi pentru puțin timp Din Capitală,

Am Decretat și Decretăm ce urmează:

Art. 1. Dl Mihail Kogălniceanu, Ministrul Nostru Secretar De Stat la Departamentul Din Interu, este însărcinat cu interimul Ministeriului De Esterne până la întoarcerea Dlui Bălăceanu.

Art. 2. Ministrul Nostru Secretar De Stat, Președinte Consiliului Ministrilor, este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui Decret.

Dat în București la 21 Octombrie 1863.

Alexandru Ioan

Nr. 7021. Ministrul Secretar De Stat Președinte Consiliului Ministrilor
(contrasemnat) M. Kogălniceanu

Pentru conformitate:
Șeful Biur. N. Ionescu

Din ordinul Majestății Sale de prezentul Decret i-am dat de știre Statelor Noastre Regale și Unite pentru ca să binevoiască a numi un Ministru Plenipotențiar la Paris.

Primiți, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

București, 11 iunie 1881

Regele României

La 11 iunie 1881, marele diplomat român și-a dat demisia din postul de ministru plenipotențiar la Paris

Decretul din 21 octombrie 1863, prin care i s-a încredințat lui M. Kogălniceanu „interimul Ministeriului de Externe"

Chestiunea Dunării

Desfășurînd o intensă activitate în anii 1877—1878 pentru recunoașterea independenței țării, luptînd la Congresul de la Berlin ca România să fie admisă a-și susține punctul de vedere, Mihail Kogălniceanu nu a încetat să-și manifeste preocupările în materie de politică externă nici după părăsirea Ministerului de Externe sau a altor posturi diplomatice ce deținuse. O admirabilă pagină de elocință patriotică a rostit Kogălniceanu în 1882, la 1 mai, cu prilejul dezbaterilor problemelor Dunării în Adunarea deputaților. Subiectul, marele subiect al diplomației lui Kogălniceanu, se găsește afirmat răspicat :

„La această tribună s-a proclamat unirea Principatelor, la această tribună s-a făcut o Românie ; la această tribună s-a proclamat independența țării [...] Astăzi se atinge de a ști dacă toate aceste voturi însemnează ceva, dacă ele sînt adevăruri, dacă avem conștiință de ce am făcut, de ce sîntem : adică o națiune de sine stătătoare, un stat liber și independent, un regat ca toate regatele europene, fiind în drept de a cere și de a face ca și la noi să se respecte ceea ce se respectă aiurea, adică suveranitatea noastră plină și întreagă.

Domnilor, mi-a fost dat să iau și eu parte la geneza acestei chestiuni spinoase ce se numește chestiunea Dunării. Opiniunea mea am rostit-o destul de tare ; opiniunea mea este hotărîtă despre ceea ce am făcut bine și ceea ce am făcut rău în această chestiune. Astăzi însă nu vine aici omul fost ministru în cabinetul domnului Brătianu, nici fostul ministru reprezentant al țării la Paris, ci vine dinaintea dvs. simplul deputat Kogălniceanu, simplul român, să vorbească împreună cu alți români, cu dvs. [...]

Așadar, vă declar că nu vin aici nici ca să cer ministerului să-mi prezinte documentele diplomatice în această chestiune, și numai atunci să-mi rostesc opiniunea ; nici nu vin să dau vot de blam ministerului cu încercare ca să-l răstorn ; dar nici nu vin să-i dau vot de încredere, cum s-a fost propus în cealaltă Cameră ! Viu numai, ca, împreună cu miniștrii, ca împreună cu dvs., să ne scăpăm țara. [...] Am avut onoare, în ședințele din urmă, să vă spun că chestiunea Dunării, întocmai ca și dogma noastră religioasă, este o unitate și o trinitate ; totodată unitate și împărțită în trei hipostasuri, adică spargerea Porților de Fier, actul adițional regulînd condițiunile funcționării Comisiunii europene, pe care l-am și votat, și chestiunea cea mare ce este astăzi, la ordinea zilei, și care este însăși chestiunea Dunării, adică reglementarea navigațiunii Dunării dintre Porțile de Fier și Galați.

Porțile de Fier mai curînd sau mai tîrziu au să se spargă. [...]

Ați văzut că în chestiunea Porților de Fier nu v-am propus nici o rezoluțiune. În privința actului adițional din început l-am votat, și mi-am permis a vă îndemna de a-l vota, cu toate că acest act lovește în drepturile noastre suverane ; dar nu voiam să ni se impute că, și în privința atributelor cam uzurpătoare ale Comisiunii europene, noi ne punem în stare de rebeliune în contra Europei.

De aceea, cu resignațiune, am acceptat inspectorii străini în apele noastre, am acceptat căpitani de porturi străini la Sulina, am acceptat perceperi de taxe prin casieri și controlori străini, atîtea jigniri ale suveranității noastre ; însă le-am primit, nevoind în contra noastră să dăm arme în mîna potrivnicilor noștri ! Însă pînă aici. În al treilea hipostas al chestiunii Dunării, în pretențiunea de a ni se răpi Dunărea, și aceasta în tot parcursul său, nu mai putem da nimic. Aici ni se lovesc într-un mod direct drepturile noastre de suveranitate, aici trebuie să ne opunem, aici trebuie să protestăm înaintea Europei că nu mai putem da. Trebuie ca Europa să se convingă că acolo unde am putut, am dat ; iar acolo unde nu putem da, avem curajul, avem datoria să rezistăm.

Domnilor, soarta celor mici este totdeauna obiectul poftelor celor mari, fie ca individualitate, fie ca colectivitate.

Ce este astăzi această chestiune ce ni se impune ? La întîia sa vedere, s-ar părea fără însemnătate. În fapt însă, ea amenință însăși existența noastră ca stat și ca națiune. La întîia vedere, ni se arăta că comisiunea mixtă n-ar avea alt scop decît, în afară de politică, de a regula afacerile de navigațiune pe o parte a Dunării, care este traversată de niște state tinere, neexperimentate, care nu înțeleg importanța ceo mare a comerțului european pe acest fluviu și care prin urmare nu merită de a-l avea în singura lor stăpînire. [...] Deie-ni-se voia să ne facem și noi datoria de cetățeni români !

Nu se caute dară în îngrijirile noastre, în sforțele noastre de apărare, alt mobil decît acel simțămînt care bate în anima fiecărui om, care astăzi arde viu în pieptul pînă și al sălbaticilor : *iubirea pămîntului strămoșesc*, apărarea drepturilor, intereselor și independenței sale".

Kogălniceanu către Alecsandri:

„Iubește-ți și servește-ți patria..."

M.D. CIUCĂ

În 1834, la 3/15 august, spătarul Vasile Alecsandri îi scria fiului său : „În grabă ari să vii acolo, sau aproapi de Paris, beizadelele lui Vodă și alți copii, între cari este și copiii dumisale agăi Kogălniceanu." Era vorba despre Mihail Kogălniceanu, care a fost trimis pentru studii la Colegiul din Lunéville, de către domnitorul de pe atunci al Moldovei, Mihail Sturdza, împreună cu beizadelele Dimitrie și Grigore Sturdza. De aici a întreținut o intensă corespondență cu cei din țară și cu cei aflați la Paris, la studii, printre care și Vasile Alecsandri, vechi prieten din pensionul din Iași al lui Victor Cuénim.

În fondurile Arhivelor centrale se află o astfel de scrisoare către Vasile Alecsandri, de pe vremea cînd Kogălniceanu era la Lunéville *.

Faptul că în această scrisoare Kogălniceanu îi dă sfaturi mai tînărului compatriot nu trebuie să ne mire. Iată ce spunea un biograf al lui Alecsandri despre primele impresii ale tînărului de numai 14 ani : „Trebuie să fi auzit cineva povestind pe poet pentru a-și face idee despre impresia extraordinară ce făcu Parisul, cu monumentele lui mărețe și viața lui torențială, asupra sufletului unui copil venind de-a dreptul din fundul Moldovei". Exaltarea lui nu era un motiv care să-l determine pe Kogălniceanu să se îndoiască de patriotismul

---

* *Arhivele statului București, Direcția Arhivelor centrale, colecția „Gh. Nicolaiasa", pachetul I, documentul 100.*

Iaşul şi Parisul acelor vremi

prietenului, fiind firească pentru un copil. El însuşi admira Franţa : „O ţară frumoasă, bogată, civilizată", adăugînd însă că „nefiind francez îmi place mai bine ţara mea ; n-aşi schimba săraca Moldovă pentru cel dintiiu tron din lume".

Dar să lăsăm graiul direct al epistolei — expediată din Lunéville la 15 martie 1835 — să-şi transmită mesajul.

Mon cher ami Basile,

C'est avec bien de [sic !] plaisir que j'ai reçu votre lettre du 9 Mars. J'ai rendu des actions de grâces au Toutpuissant, de ce que vous vous portez bien, car il y a déjà un mois que je vous ai écrit, et j'étais dans de vives inquiétudes, voyant que je ne recevais aucune réponse. Vous saurez que je me porte assez bien ; seulement je souffre, des jours entiers, des yeux. Vous avez mal compris, mon cher, ce passage de ma lettre où je vous écris que vous avez oublié que vous êtes moldave : ce n'est pas parce que vous vous destinez aux sciences naturelles que je vous l'applique. Non, Dieu m'en garde, la médicine est un état autant qu'un autre, et peut-être plus utile. Mais c'est que dans votre lettre, vous êtes si exalté, en parlant de la France „toutes les bouches du monde ne pourront jamais, etc." *que je commençais à douter de votre patriotisme. Oui, j'en conviens, il y a une bien grande différence entre notre patrie et la France. Celle-ci est grande, riche, puissante, un des pays les plus distingués de l'Europe, et le premier par la beauté de son territoire, par ses grandes [sic !] connaissances, et par le caractère franc et loyal du peuple charmant qui l'habite. La langue française est la langue universelle. Elle est la première entre les langues modernes. Les plus grands génies l'ont illustrée et embellie.*

Dragul meu prieten Vasile,

Am primit cu mare plăcere scrisoarea d-tale din 9 martie. Am mulţumit lui Dumnezeu că eşti sănătos, căci a şi trecut o lună de cînd ţi-am scris şi eram foarte neliniştit văzind că nu primesc nici un răspuns. Vei şti că eu mă simt bine ; numai că sufăr, zile întregi, de ochi. Ai înţeles greşit, dragul meu, pasajul din scrisoarea mea în care îţi scriu că ai uitat că eşti moldovean ; nu pentru că te-ai dedicat ştiinţelor naturale ţi-l aplic eu. Nu, Dumnezeu să mă ferească, medicina este o situaţie ca oricare alta şi poate mai folositoare. Dar pentru că în scrisoarea d-tale eşti atît de exaltat vorbind despre Franţa — „toate limbile din lume nu vor putea niciodată etc." —, *incit am inceput să mă îndoiesc de patriotismul d-tale. Da, recunosc, există o foarte mare diferenţă intre patria noastră şi Franţa. Aceasta este mare, bogată, puternică, una dintre ţările cele mai ilustre din Europa şi cea dintîi prin frumuseţea teritoriului său, prin cunoştinţele sale întinse şi prin caracterul deschis şi loial al încîntătorului popor care o locuieşte. Limba franceză este limbă universală. Este prima între limbile moderne. Cele mai mari genii au ilustrat-o şi au înfrumuseţat-o. Moldova, dimpotrivă, este mică, săracă, nu este celebră decît prin trecutul său, necunoscut încă naţiunilor străine ; de-abia începem să ridicăm capul, de-abia ne scuturăm lanţurile neştiinţei.*

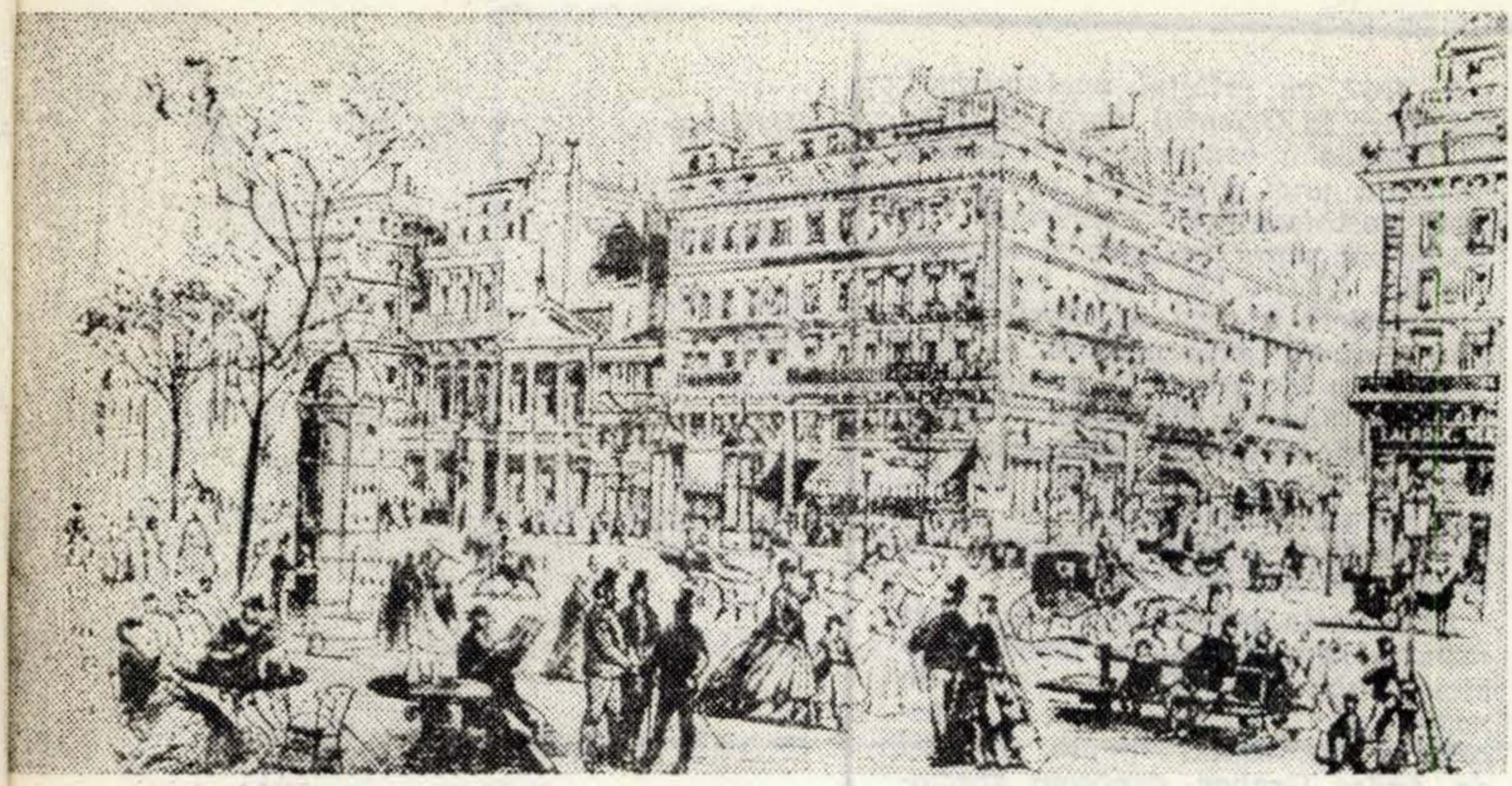

La Moldavie, au contraire, est petite, pauvre, n'est célebre que par son passé, encore ignoré des nations étrangères; à peine commençons nous à lever la tête. a pleine remuons nous les chaines de l'ignorance. Mais puisque c'est notre pays, il faut le tenir, et tout ce que nous pouvons faire de mieux c'est de tacher à le servir et à l'illustrer par nos talens [sic!], par nos vertus et par nos bras, s'il le faut. Oui, mon ami, soyez toujours bon moldave, aimez et serves votre patrie quelque petite et quelque pauvre qu'elle est. [...] Nous sommes moldaves, nous devons l'être jusqu'à nos derniers momens [sic!]. Quel a été le but de nos parens [sic!] en nous envoyant dans ces pays étrangers, et si éloignés de nos foyers. C'est de nous appliquer aux études, c'est à nous enrichir des sciences et des connaissances que renferme la France, et les transporter ensuite dans les lieux où nous avons reçu le jour. Faites donc, ô, mon ami, les devoirs, que vous imposent la patrie et les voeux de vos parens [sic!]. Devenez instruit, et surtout vertueux. En retournant en Moldavie, la gloire et les bras de nos compatriotes nous attendent. Je ferai aussi mes devoirs. Voilà mes idées, voilà mes seuls plaisirs, voilà ma consolation loin de mon pays; je ne suis heureux que dans l'avenir. Mais je vois que j'ai trop parlé et que je n-ai rien dit. Adieu, j'espère vous revoir dans quelques mois d'ici. Ecrivez-moi plus souvent. Je vous embrasse et suis à jamais votre sincère ami

Michel Kogalnitchano

Présentez, je vous prie, mes respects à Monsieur Fournaraky. Donnez moi aussi, selon votre promesse, quelques détails sur la capitale. Vous verrez les nouvelles que j'ai reçues de la Moldávie dans les lettres que j'écris à mes camarades.

Dar cum aceasta este ţara noastră, trebuie s-o păstrăm şi cel mai bun lucru pe care îl putem face este să căutăm s-o servim şi s-o ilustrăm prin talentele noastre, prin virtuţile noastre şi prin braţele noastre dacă trebuie. Da, prietene, fii întotdeauna bun moldovean, iubeşte-ţi şi serveşte-ţi patria oricît de mică şi de săracă ar fi ea. [...] Sîntem moldoveni şi trebuie să fim pînă în ultima clipă. Care a fost scopul părinţilor noştri trimiţîndu-ne în aceste ţări străine, atît de departe de căminele noastre? Au făcut-o pentru a ne consacra studiului, pentru a ne îmbogăţi din ştiinţele şi cunoştinţele pe care le posedă Franţa, aducîndu-le apoi în locurile unde ne-am născut. Fă-ţi, deci, prietene, datoria pe care ţi-o impune patria şi dorinţa părinţilor dumitale. Să devii instruit şi mai ales virtuos. Întorcîndu-ne în Moldova, gloria şi braţele compatrioţilor noştri ne aşteaptă. La fel îmi voi face şi eu datoria. Iată ideile mele, iată singurele mele plăceri, iată consolarea mea departe de patrie; nu sînt fericit decît prin viitor. Dar văd că am vorbit prea mult şi că nu am spus nimic. Adio, sper să te revăd peste cîteva luni. Scrie-mi mai des, te îmbrăţişez şi sînt pentru totdeauna prietenul dumitale sincer.

Mihail Kogălniceanu

*Transmite, te rog, respectele mele domnului Furnaraky *. Comunică-mi şi mie, după cum mi-ai promis, cîteva amănunte asupra capitalei. Vei vedea ştirile pe care le-am primit din Moldova din scrisorile pe care le scriu camarazilor mei.*

---

* Este vorba de Filip Furnaraki, grec din Hios, stabilit la Paris, care adusese din Moldova pe Alecsandri şi alţi tineri şi în a cărui casă, din str. Notre-Dame-des-Champs, locuiau aceştia (n.a.).

În 1967, cu prilejul unei misiuni științifice în Orientul Apropiat, Virgil Cândea a constatat și semnalat existența unei prelungiri arabe a artei postbizantine, exprimată în icoane de mare valoare, pictate în secolele XVII-XIX. Este vorba de descoperirea a ceea ce istoricul român a numit „arta melkită" — termen ce se lămurește în articolul ce urmează. Forurile științifice libaneze au sprijinit cercetările, care, sub conducerea omului de știință român, au permis organizarea, în 1969, la Beirut, a primei expoziții de icoane melkite din lume.

Rezultatele cercetărilor au fost expuse în volumul Les icônes melkites, *publicat la Beirut (464 de pagini și 112 reproduceri), sub îngrijirea savantului român. Alături de André Grabar, cunoscut specialist în arta bizantină, membru al Institutului Franței, care prefațează lucrarea, în volum semnează studii despre cultura melkită Joseph Nasrallah, Jules Leroy, Sylvia Agémian.*

Evenimentului i-au fost consacrate emisiuni speciale ale Radioteleviziunii franceze, Radiotelediziunii libaneze, posturilor de radio din Beirut, Damasc, Amman, Cairo, Nicosia, Atena și numeroase reportaje în ziarele „Le Jour", „L'Orient", „Le Soir", „Daily Star", „An-Nahar", „Al-Dustur", „As-Safa", „Osservatore Romano", în revistele „Magazine", „Revue du Liban", „Nazareth" etc., care au subliniat faptul că această descoperire în domeniul istoriei artei e datorată unei rodnice colaborări româno-arabe. Opinia publică din Orientul Mijlociu a apreciat contribuția pe care descoperirea o aduce la punerea în valoare a tradițiilor artistice din această parte a lumii, căreia i s-au restituit astfel trei secole de artă națională. Guvernul libanez a acordat lui Virgil Cândea distincția de Ofițer al Ordinului național al Cedrului.

Studiul colaboratorului nostru, pe care-l publicăm, prezintă un capitol puțin cercetat din istoria relațiilor poporului român cu Orientul Apropiat, capitol în care cercetările asupra artei melkite au înscris o nouă pagină.

VECHI CONTACTE ROMÂNEȘTI

VIRGIL CÂNDEA

În 1841, publicînd în „Arhiva românească" prima traducere fragmentară a *Călătoriei patriarhului Macarie al Antiohiei*, scrisă de Paul din Alep, marele istoric și om politic Mihail Kogălniceanu oferea cercetătorilor de la noi materialul inițial pentru o *Istorie a relațiilor dintre români și popoarele Orientului Apropiat.*

În 1895, A. Papadopol-Calimah atrăgea atenția colegilor săi de la Academia Română asupra tipăriturilor arabe din secolul al XVIII-lea de la Snagov, București și Iași, deschizînd astfel un nou capitol în istoricul acelorași relații. Cercetările ulterioare s-au preocupat exclusiv de aceste momente, care au pus în prezență cărturari și inițiative comune celor două popoare. Dar constatarea că în secolele XVII—XVIII contactele românești cu Levantul erau îndeajuns de lesnicioase pentru a îngădui unor cărturari de acolo să călătorească timp de cîțiva ani în țările române sau pentru a naște ideea, care ni se pare și azi îndrăznească, de a tipări în capitalele Munteniei și Moldovei cărți pentru Siria și Liban încurajează cercetarea. Relațiile pe care le-am amintit nu puteau fi întîmplătoare ; ele se încadrau unor comunități de viață, aspirații și înțelegere care puteau oferi inițiativa unei călătorii și a unui apel ce ofereau temeiul unui dialog reciproc, interesant și util. Răsfoind vechile

CETTE EXPOSITION,
LA PREMIÈRE D'ICONES MELKITES AU MONDE
A ÉTÉ RÉALISÉE SOUS LA DIRECTION SCIENTIFIQUE
DU PROFESSEUR VIRGIL CANDEA DE BUCAREST,
AIDÉ PAR MADEMOISELLE SYLVIA AGÉMIAN,
DIPLOMÉE DE L'ÉCOLE DU LOUVRE,
ASSISTANTE ARTISTIQUE DU MUSÉE NICOLAS SURSOCK,
EN HOMMAGE
AU SOUVENIR DU DONATEUR DU MUSÉE
ET A CELUI DES PEINTRES DES PATRIARCATS D'ANTIOCHE
ET DE JÉRUSALEM QUI NOUS LÉGUÈRENT
UNE EXPRESSION DE L'ART DE L'ICONE
PROPRE AUX NATIONS DU PROCHE-ORIENT.

CU LEVANTUL

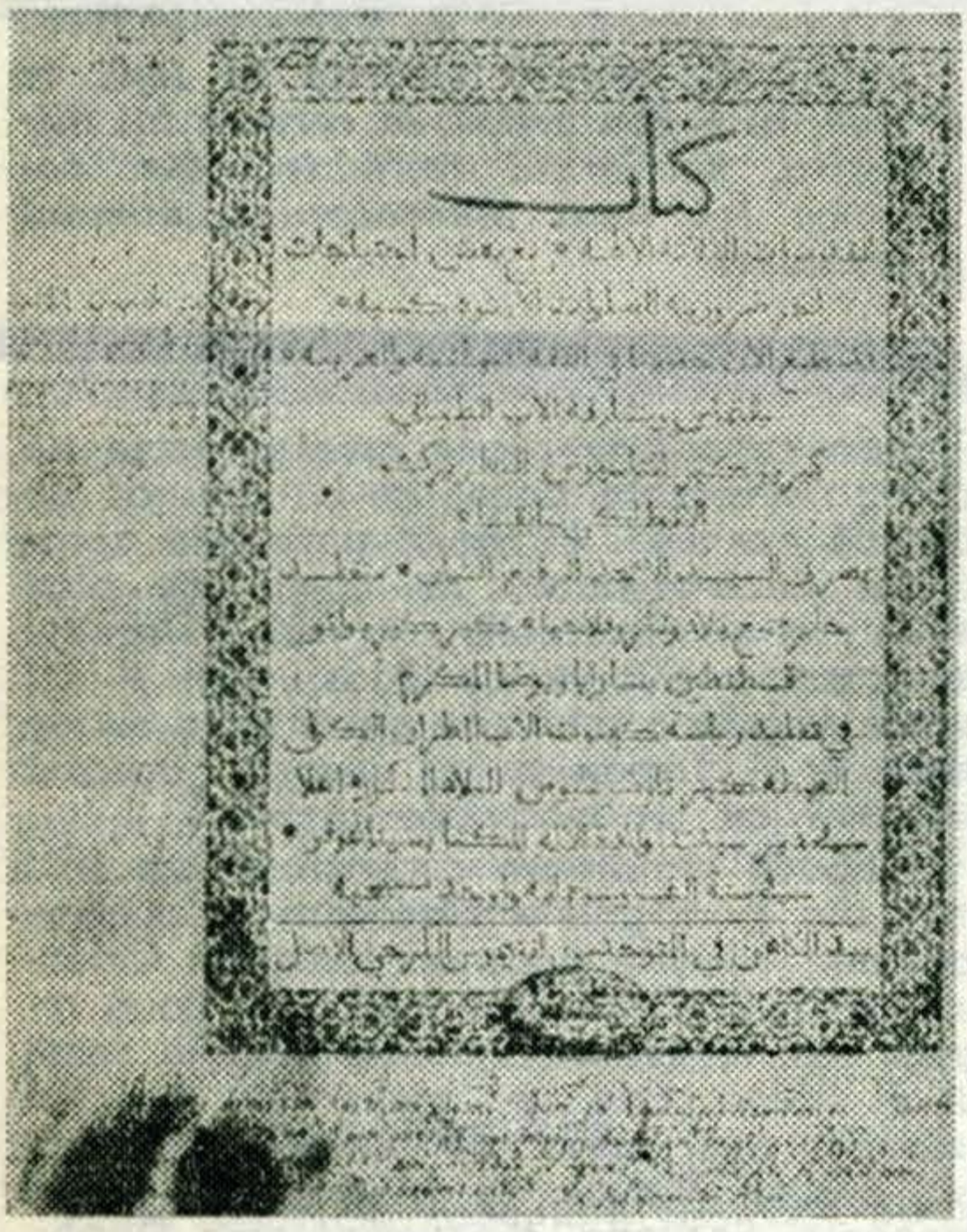
كتاب

Liturghier greco-arab *tipărit la Snagov în 1701 de Antim Ivireanul din porunca lui Constantin Brîncoveanu, la cererea lui Atanasie Dabbas, fost patriarh al Antiohiei. Este prima carte arabă publicată din inițiativă arabă cu sprijin românesc.*

Deasupra titlului: pagină dedicatorie din volumul „Les icônes melkites"

pagini ale istoriei românești, o asemenea presupunere se dovedea exactă.

Ipotezele de lucru sînt simple : de-a lungul trecutului lor, românii și popoarele Orientului Apropiat au făcut parte adeseori din aceleași arii de cultură și influențe.

Expansiunea unor mari imperii, azi apuse, le-au îndreptat atenția către aceleași centre, le-au confruntat cu aceleași probleme, le-au dezvoltat aceleași idealuri. Imperiul roman, cel bizantin, cel otoman apoi, au servit rînd pe rînd de numitor comun pentru o serie de desfășurări istorice ale acestor popoare. Și astfel, parcurgînd vechi documente, vechi file de cronică, surprinzătoarele analogii de viață, gîndire sau forme de cultură au o firească explicație.

Înaintea grecilor... fenicienii?

O evocare a acestor relații își găsește un interesant preambul în contactele locuitorilor de altă dată ai regiunilor considerate. Gîndul ni se duce, firește, mai întîi la fenicieni. E drept că istoria expansiunii lor arată că Mediterana răsăriteană le-a fost dintotdeauna disputată de greci, ceea ce i-a obligat pe vechii navigatori să ia calea apusului, a Cartaginei, a Coloanelor lui Hercule. Există însă și păreri contrare, ca aceea a lui Victor Bérard. El deduce prezența fenicienilor în Marea Neagră, înaintea grecilor, din numele *Kalchedon*, vechea așezare de la porțile Bosforului, pe care-l apropie de *Karchedon* (Cartagina); ar fi vorba deci de o fundație feniciană anterioară celei mega-

riene, pentru că este chiar „de tipul factoriilor primitive sau, mai bine zis, feniciene, așa cum ni le descrie Tucidide". În Pontul Euxin s-a păstrat „numărătoarea cu șapte", care, după același învățat, „trebuie să fie amintirea navigațiilor anterioare grecilor, căci ei numărau cu cinci și cu zece". Ambra baltică putea veni în Marea Neagră prin rețeaua de ape a cîmpiei rusești care lega cele două mări. Fenicienii n-ar fi putut deci ignora țărmurile septentrionale ale Pontului Euxin, unde-i așteptau „marile încărcături de grîu, blănuri și sclavi", cu care făcuseră averi milesienii în secolele al VII-lea și al VI-lea î.e.n.

Puntea romană

Să ne întoarcem însă la documente mai recente, dar mai sigure. Ele nu ne permit să mergem mai departe de începutul secolului al II-lea e.n. Pentru a consolida frontiera de nord-est a Imperiului roman, pentru a întări finanțele șubrezite ale Romei, pentru a realiza încă un punct într-un vast program de cuceriri, Traian declară război dacilor și în două campanii dificile, între anii 101 și 106, le transformă țara în provincie romană. Armatele romane care participă la războiul dacic erau formate și din legiuni cu garnizoană în Orientul Apropiat, sirieni și palmireni. Multe cohorte din aceeași regiune staționează apoi în Dacia : iturei, palmireni, tirieni, commageni. Grupuri de coloniști orientali atestați epigrafic sînt așezați pe timpul lui Hadrian la Napoca, Apulum, Germisara. În Dacia se răspîndește cultul unor divinități din această parte a lumii, ca *Jupiter Dolichenus*, ale căror efigii de bronz au fost găsite în Transilvania și cărora negustori sirieni de la noi le dedicau altare, sau *Sol Hierobulos*, divinitate adorată în Palmira. Unii istorici au presupus că acești coloniști proveniți din Orientul Apropiat au putut contribui la introducerea creștinismului în Dacia. Mai sigur este că ei au adus cu ei cultul lui *Malagbel, Dea Syria, Cibele, Isis* și credințe mitriace.

Cucerirea romană aruncă însă și o punte în sens invers între Dacia și Orientul Apropiat. În 105—106, unul dintre cei mai buni generali ai lui Traian, A. Cornelius Palma, împlinește prima faptă a programului de securitate romană împotriva parților, cucerind regatul nabateean. În 106 cade Sarmizegetusa ; în același an, Petra, în sudul Iordaniei de azi. Din Dacia cucerită, reorganizată, Traian se îndreaptă spre sud-est. Războiul cu parții este pregătit cu aceeași metodă ca cel antidacic. Aceleași trupe de elită sînt transferate din Carpați în Idumeea: cuceritorii Daciei vor fi și aceia ai Orientului Apropiat. Soldații pășeau liniștiți în noua campanie, spune contemporanul Fronto, „pentru că disprețuiau pe parți și,

Arbitrul adevărului *de Nectarie al Ierusalimului, lucrare tipărită la Iași, în 1746, în limba arabă, la cererea lui Silvestru, patriarhul Antiohiei, din porunca lui Ioan Mavrocordat, domnul Moldovei*

ei care cunoșteau rănile crunte făcute de săbiile încovoiate dace, își băteau joc de săgețile aceluia". Războiul amintește apropierea daco-orientală nu numai pe plan militar, ci și diplomatic : în 101, Decebal încercase o alianță cu Pacorur al II-lea, regele parților ; solul său era încă la curtea acestuia și Traian putea invoca această prezență ca un motiv de război...

În epoca următoare cuceririi, Dacia este unul din principalele rezervoare de trupe romane ; cohorte dace au luptat în Orientul Apropiat. Contactele între cele două regiuni pot fi, astfel, urmărite pînă în secolul al IV-lea. Este de ajuns să amintim prezența unui prelat din Europa de sud-est, arianul Valens de Mursa, episcop al Pannoniei Secunda, din vecinătatea Daciei, la Sinodul antiatanasian din Tyr, din 335. Legendarului Dorotei al Tyrului îi este atribuită lista de prelați în care apar și nume din Dacia sau împrejurimile ei.

Apartenența la cultura Europei răsăritene, care-și găsea sediul principal în Bizanț, a oferit în tot cursul evului mediu un nou factor de apropiere între români și Orientul Apropiat. Pentru o lungă perioadă, textele fundamentale, elementele doctrinare,

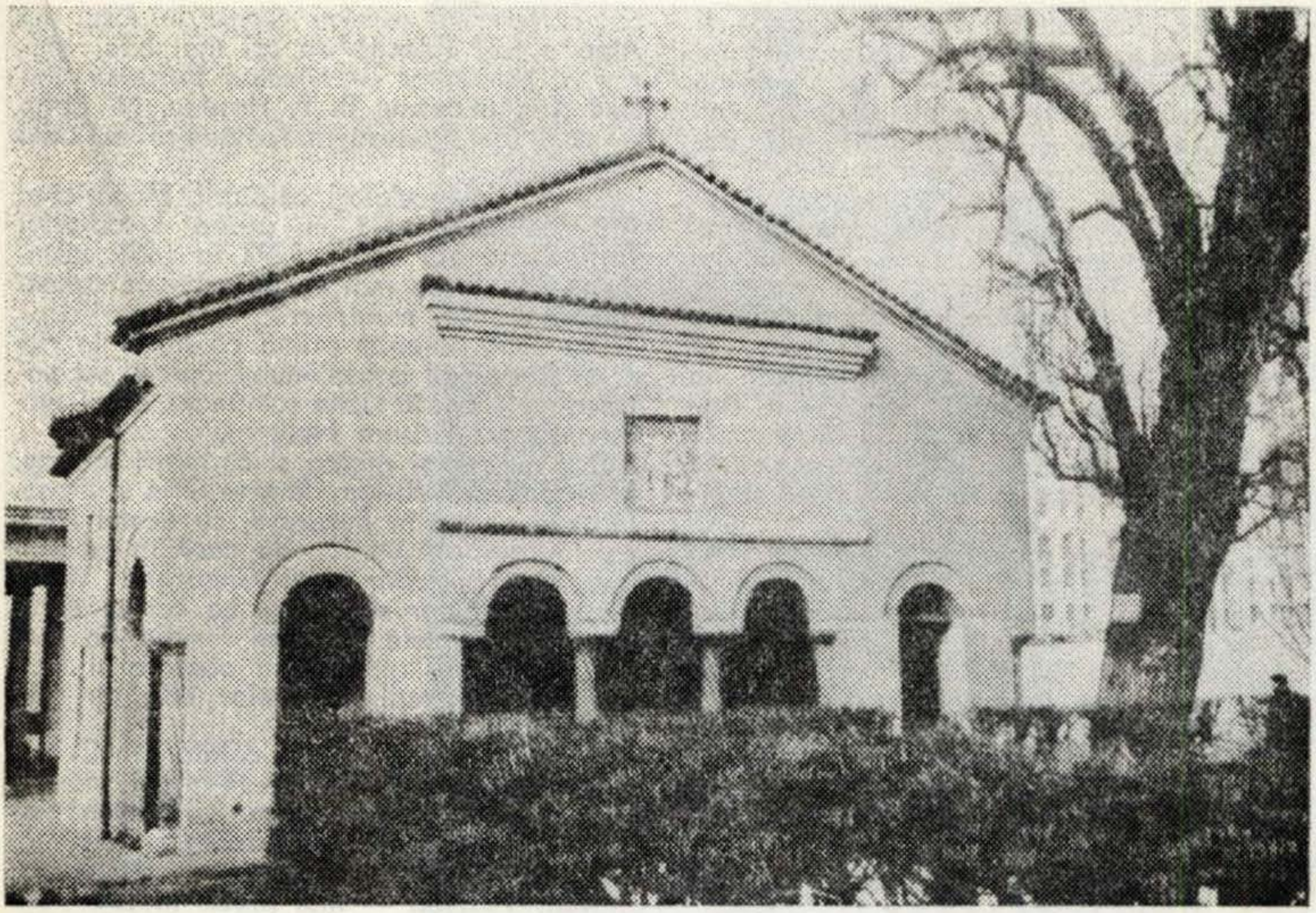

Biserica Sf. Spiridon Vechi din București, închinată patriarhiei din Antiohia de Constantin Mavrocordat, la cererea patriarhului Silvestru

concepția despre lume, manifestările culturale sînt, în teritoriile considerate, aproximativ aceleași, definite de spiritualitatea și ideologia bizantină. Adesea, fără a avea contacte directe, culturile dezvoltate în zona de prestigioasă autoritate a Imperiului de jos aveau o imagine comună despre lume, în care-și găseau loc detaliile privind toate regiunile și popoarele care împărtășeau aceleași idealuri și adesea condiții social-politice asemănătoare.

Am fost din tinerețe în țara arăpească...

După disputele conciliare din 451, patriarhatele Antiohiei, Ierusalimului, Alexandriei își manifestă solidaritatea cu atitudinea doctrinară a împăratului bizantin *(melek)* și capătă, astfel de la adversarii lor, numele de melkiți. Această adeziune a făcut ca în cursul întregului ev mediu și mai ales în perioada postbizantină formele de cultură să fie asemănătoare, pînă la identitate adesea, din nordul Carpaților pînă în pustiul sirian sau arab : liturghia, textele doctrinare, costumul ecleziastic, iconografia, muzica psaltică au fost, veacuri de-a rîndul, aceleași.

Cei mai vechi călători români către Orient (sec. al XVI-lea) au lăsat puține documente. În acele ținuturi ale Mediteranei, românii ajungeau totuși, ca Alexandru al II-lea, domnul Țării Românești, care, cum mărturisea într-o inscripție din 1571, „am fost din tinerețe în pribegie în țara arăpească 20 de ani și în Halep 14 ani în surghiun" (acolo însoțit de mama sa, strașnica Doamnă Chiajna). Iar acești călători de nevoie aveau prilejul să confirme o imagine pe care unele texte din literatura română a timpului le-o putea oferi : *Biblia*, izvorul scris principal — pînă astăzi — al arheologiei Orientului Apropiat, apoi scrierile hagiografice.

În 1673, prin efortul mitropolitului Dosoftei, apăruse la Iași prima traducere a *Vieții sfinților*, în care Orientul era evocat în atîtea rînduri. Personaje ca Maron, Marina, Marutas, Tirannis din Tyr, Dorotei din Tyr, Zenobius din Sidon, Cristina din Tyr și atîția alții erau, de altfel, cunoscute mai de mult prin *Sinaxare* și *Minei* sau prin iconografia monumentelor din Moldova, Transilvania și Țara Românească.

Dar și literatura medievală laică aduce acest Orient în închipuirea cititorului român. În versiunile românești ale legendei Troiei, cunoscutul *Roman de Troye* al lui Benoit de Saint-Maure (tradus în românește în 1689), Alexandru Paris, fugind din Sparta cu prețioasa și vinovata-i pradă, Elena, dejoacă urmărirea adversarilor abătîndu-se la Sindona (Sidon) și pe la cetatea Feni-

ciei, unde „l-au apucat furtune mari cît și capul li s-a cumpănit". Este un episod preluat din Herodot (II, 113—115). El putea fi cunoscut la sfîrșitul secolului al XVII-lea din opera însăși a părintelui istoriei, tălmăcită integral în românește în 1667. Străvechea Fenicie apare aci în tabloul general al lumii antice, de care românii luau pentru prima oară cunoștință. Templul lui Hercule din Tyr, călătoria lui Democede, trimisul lui Darius, care pleacă din Sidon să spioneze Grecia, descrierea generală a Feniciei și a darurilor pe care le face ea culturii grecești, minele fenriciene din Tassos, iscusința corăbierilor în bătălia navală de la Abidos, poruncită de Xerxes, atîtea alte detalii despre acest pămînt al stăpînilor de altă dată ai mării îmbogățesc universul cultural al românilor și dau un fond clasic celeilalte imagini a Orientului Apropiat, obținută prin Bizanț, sau hrănesc discuțiile pe care românii le aveau, încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cu cărturari din Orient care călătoresc în țările noastre.

Începutul acestor călătorii l-a făcut, se pare, Ioachim, patriarhul Antiohiei, care trece prin Moldova în 1587, unde dăruiește episcopului Gheorghe Movilă o icoană păstrată azi la mănăstirea Sucevița.

Imagini orientale despre români

Între 1653-1654 și 1656-1658, călătoria în Țara Românească și Moldova a patriarhului Macarie al Antiohiei (cu o trecere de doi ani prin Rusia) oferă însoțitorului său, diaconul Paul din Alep, nu numai prilejul de a scrie, în arabă, un bogat memorial, dar și de a lăsa o valoroasă sursă pentru istoria românească a acelei vremi. Observațiile lui completează pe acelea ale cronicii lui Miron Costin ; pentru Țara Românească, asemenea informații politice, militare, economice, etnografice, artistice sînt și mai abundente, și mai prețioase. În rîndurile sale simple, scrise fără pretenții literare, secretarul patriarhului zugrăvește o întreagă lume, cadrul ei natural, monumente, oameni cu moravurile lor. Imaginea era destinată celor de-acasă, care au cunoscut-o prin copii manuscrise ale *Călătoriei patriarhului Macarie al Antiohiei*. Editorul textului original, arabizantul român Vasile Radu, cunoștea, în 1930, nouă manuscrise. Unele provin de la mănăstirea Sednaya, din Siria, sau de la Aintour. Melkiții putuseră deci avea, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o informație variată și veridică asupra românilor ; prin termenii preluați de diaconul Paul, întîlneau și vocabule din limba română ; în text se întîlneau cuvinte românești, pentru care autorul formează pluralul după tipul cadrisilabicelor din arabă.

Existența, în Siria și Liban, a unui tablou istoric și literar al poporului nostru n-a scăpat cărturarilor români. Opera lui Paul din Alep a fost folosită de cei mai buni istorici ai românilor — Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, B. P. Hasdeu, N. Iorga — și a fost tradusă în românește de cinci ori.

Cu prilejul aceleiași călătorii, Macarie al Antiohiei a tradus în arabă *Letopisețul Țării Românești de la 1292 la 1664*, lăsîndu-ne astfel cea mai veche versiune cunoscută a cronicii muntene.

Din 1664 datează prima călătorie la noi a lui Dositei al Ierusalimului, care-și va petrece mulți ani în vizite românești, ca și succesorul său Hrisant Notaras.

Dar nu numai prelați și cărturari veneau, în secolul al XVII-lea, dinspre Siria și Liban. În 1693 activa în București, cu destul folos ca să cumpere un loc de casă în mahalaua Colțea, jupîn Hagi Gheorghe Halepliu — originar din Alep. La curtea domnească și la cele boierești funcția de „comișel" era, de altfel, cum observa și Paul din Alep, încredințată celor originari din țara sa.

Dorința românilor de a călători în Orientul Apropiat era, firește, în mare măsură sporită, acum trei secole, de virtuțile hagialîcului, pelerinajul la Ierusalim. Citim în *Letopisețul Cantacuzinesc* că în zilele lui Șerban Voievod — mai precis în 1681-1682 — Elena Doamna, mama domnului, soția postelnicului Constantin cel ucis la Snagov, a făcut împreună cu fiul său Mihail Cantacuzino vel spătarul, lunga călătorie pînă la Ierusalim, de unde feciorul „au purces de s-au dus pîn la Sinai". Cu asemenea călătorii din care așezămintele melkite ieșeau cu un considerabil folos financiar, legăturile se întăreau și se prelungeau. Patriarhiei din Ierusalim i se închinau mănăstiri românești încă de la începutul veacului al XVII-lea (Sf. Sava din București, Grui în Ilfov, Căluiul în Romanați), la care se adaugă Sf. Gheorghe Nou, Cașinul, Galata, Cetățuia, Barnovski, Văcărești, Comana, Bistrița munteană, în total 33 de mănăstiri și biserici, în afară de multe moșii în toate județele Moldovei și Țării Românești, podgorii, hanuri, case, prăvălii și mori, totalizînd, în 1867, 196 de proprietăți funciare, 10 clădiri.

La fel de norocit a fost Muntele Sinai, care avea nouă mănăstiri închinate, între care Mărgineni, iar în București Sf. Ecaterina, dar și moșii în părțile Botoșanilor, Brăilei, Buzăului, Galaților, Dîmboviței, Fălciului, Iașilor, Ialomiței, Ilfovului, Prahovei, Rîmnicului Sărat, Teleormanului, Tutovei, Vasluiului și Vlașcei, apoi podgorii, hanuri, case și prăvălii.

Din aceste vremi au rămas urme toponimice a căror semnificație ne scapă adesea : întors acasă, vel spătarul Mihai a ctitorit la 1695 mănăstirea *Sinaei*, în Bucegi. De la Sinai se trage deci numele frumoasei stațiuni climaterice de pe Valea Prahovei...

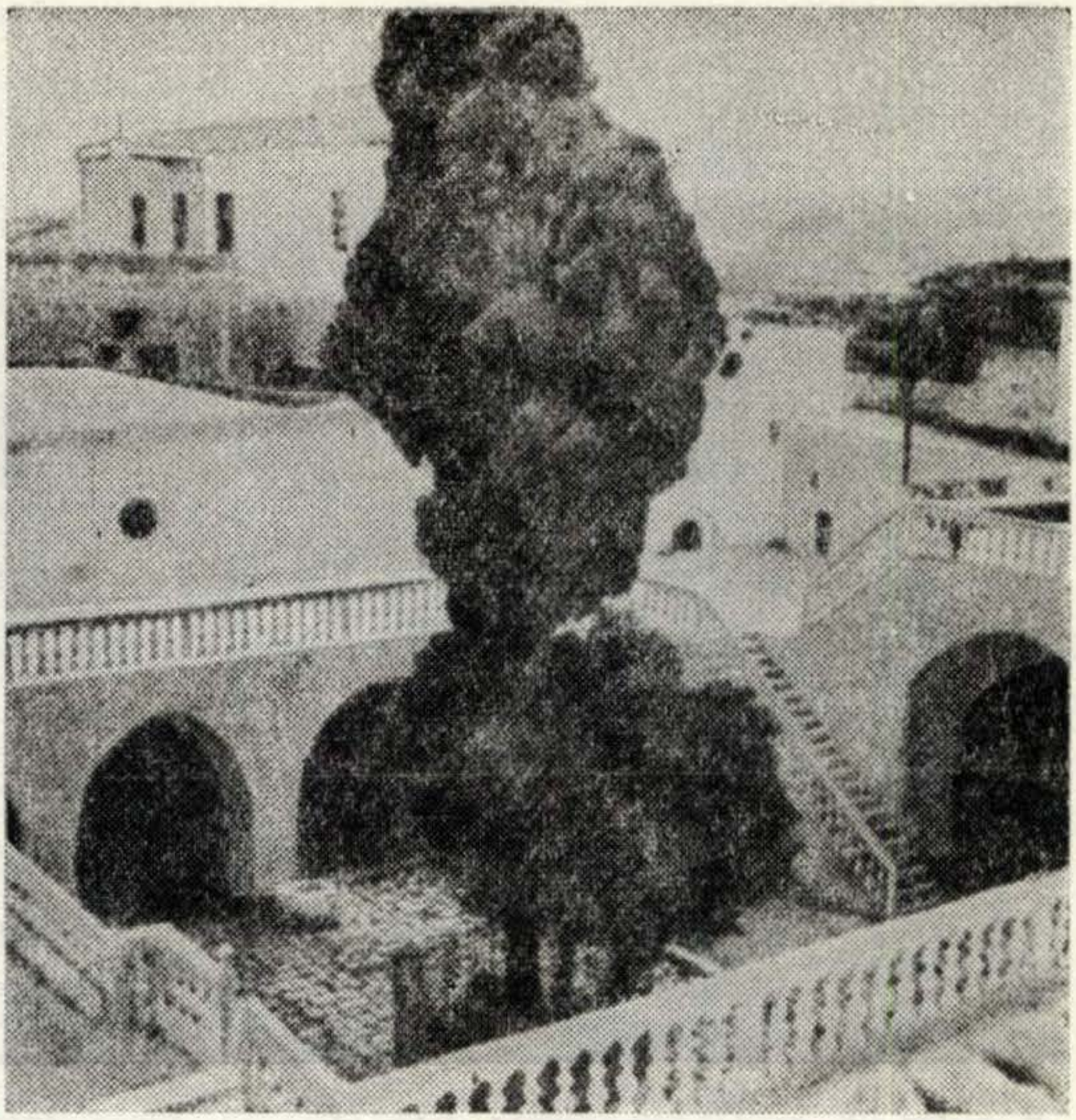

Deir Balamand, mănăstire libaneză unde a funcţionat, o vreme, tiparniţa arabă adusă de la Snagov

Tiparniţă la Snagov, cursuri la Iaşi, mănăstire la Bucureşti

Imprejurări politice şi culturale comune pun din nou în contact pe români cu reprezentanţi ai culturii creştinilor arabofoni din Siria şi Liban la începutul secolului al XVIII-lea. Reprezentantul lor la curtea lui Constantin Brîncoveanu este, de astă dată, Atanasie Dabbas, patriarh al Antiohiei. El arată domnului raritatea cărţilor de cult din ţara lui şi-l roagă să accepte imprimarea în Ţara Românească a ediţiilor care să înlocuiască vechile manuscrise. Brîncoveanu şi Antim Ivireanul dau curs cererii patriarhului şi astfel apare la Snagov *Liturghierul greco-arab* (1701), iar la Bucureşti *Ceaslovul greco-arab* (1702). Această activitate tipografică va fi continuată apoi în Siria, la Alep, dar şi în Liban, la mănăstirea Balamand de lîngă Tripoli şi apoi la mănăstirea Sf. Ioan din Şuer.

Acest capitol al relaţiilor româno-arabe, prilejuit de imprimarea între 1701 şi 1746 de cărţi de ritual pentru uzul creştinilor din Siria şi Liban, a fost frecvent cercetat de oameni de ştiinţă ai culturilor interesate. Într-o perioadă în care limba rituală şi limba de cultură a acestei părţi a lumii se schimbă şi araba ia locul siriacei, apare convingerea că locul cel mai propice pentru a obţine ediţii în tiraje suficiente ca să se înlocuiască vechile manuscrise este Ţara Românească. Formă de colaborare culturală cu însemnate consecinţe, această întreprindere comună marchează o importantă iniţiativă realizată cu comprehensiune, prin mijloacele unui popor îndepărtat, cum erau românii. Tipărirea de cărţi în arabă în centrele muntene şi apoi în Moldova a fost pentru cei ce vor continua această operă, în Siria şi Liban, o ucenicie în care maestrul era una din cele mai luminoase figuri ale culturii româneşti medievale, Antim Ivireanul.

Dezvoltarea relaţiilor comerciale, dar şi rolul mereu mai activ pe care românii îl aveau în problemele politice ale Europei de sud-est, fac să crească interesul pentru limba şi cultura din Levant. Domnul Moldovei Constantin Mavrocordat introduce în 1742 studiul limbii arabe în programa Academiei domneşti din Iaşi. S-a păstrat un abecedar arab folosit la aceste cursuri. Însemnări de elevi (Andronic Donici, Nicolae Stratilat) din 1780 ar indica prelungirea predării arabei în Moldova pînă la această dată. Acelaşi Constantin Mavrocordat, în domnia sa din Ţara Românească, rezideşte în 1747 la Bucureşti biserica Sf. Spiridon „pentru pomenirea părinţilor săi şi a sa, făcîndu-o lăcaş pentru ierarhii şi călugă-

Saba (Sf. Sava) lăcaș de cultură din cuprinsul patriarhiei de Ierusalim, în străvechi raporturi cu țările noastre

rii arabi", după cum ne arată, în pisania greacă și arabă de deasupra portalului. De altfel, mănăstirea Sf. Spiridon trimitea danii anuale patriarhiei din Antiohia și înainte de această dată. Ea îi fusese închinată în 1746, devenind metohul bucureștean al îndepărtatei patriarhii. Peste doi ani primește în dar o parte din moșia domnească din marginea Bucureștilor, cumpără terenuri, întreține un han, îmbogățindu-se ulterior cu încă două case. În suita patriarhului Silvestru, care obținuse de la Constantin Mavrocordat însemnata donație, erau și libanezi. Ca dovadă, inscripția arabă de pe icoana Sf. Spiridon — dăruită de patriarh bisericii Sf. Spiridon — scrisă în aprilie 1748 de Petru Nofal, fiul lui Gheorghe din Tripoli, în Liban.

Călătoriile lui Silvestru în Moldova și Țara Românească adaugă noi date relațiilor culturale româno-libaneze : imprimarea, la Iași, a *Liturghierului greco-arab* (1745), a lucrării lui Eustratie Argentis, *Dumnezeiasca cină* 1746, a cărții polemice a lui Nectarie de Ierusalim : *Arbitrul adevărului și expunerea dreptății* (1747), a *Documentelor sinoadelor din Constantinopol privind catolicismul din Siria* (1747), iar la București a *Psaltirii* (1747). Prezența acestor cărți în biblioteci libaneze, ca cele de la mănăstirea Elias al-nabi Șoaya, participarea la tipărire a unor cărturari libanezi, ca Mihail monahul din Kurt al-Dahab, atestă frecvența legăturilor culturale româno-libaneze.

O nouă imagine a Orientului Apropiat

Dezvoltarea cunoștințelor de geografie universală (manualul lui Buffier este de două ori imprimat în traducere română, în 1785 și 1816), apoi memorialele de călătorie adaugă noi detalii informațiilor despre Orientul Apropiat, care puteau fi obținute și prin contacte directe.

În 1785 este tradus în românește, printr-un intermediar rusesc, primul volum din *Le Voyageur français* al abatelui iezuit Joseph Delaporte, publicist facil, adesea neonest, cu pretenții de eseist, istoric, dramaturg și critic. Acest „călător cu condeiul", cum a fost numit de contemporani, a reușit totuși, fără să fi ajuns vreodată pe meleagurile biblice, să redea, printr-o compilație nu lipsită de farmec, o imagine a regiunii, care înseamnă cea dintîi descriere contemporană a Orientului Apropiat pusă sub ochii cititorilor români.

Ioan Calimachi, fiul domnului muntean Alexandru Calimachi, va fi cunoscut aceste descrieri ale unei regiuni pe care însă n-a mai apucat s-o vadă, deoarece, exilat în Siria în 1821, odată cu izbucnirea insurecției grecești, este decapitat la Cezareea.

Alături de informațiile mai exacte ale geografilor și călătorilor, stăruie încă imaginile întîrziate ale culturii medievale. În 1837 este publicată la Neamț traducerea *Hronografului* lui Dimitrie Rostovski, în al

cărui apendice întîlnim și descrierea legendară a Asiei anterioare.

Revoluția de la 1848 din Țara Românească a risipit, după înăbușirea ei, pe căile exilului, în Occident, dar și în Răsărit, pe mai toți luptătorii din fruntea mișcării revoluționare, oameni politici de curaj și cu vederi înaintate și în același timp mulți dintre ei remarcabili cărturari. Unul dintre aceștia, Dimitrie Bolintineanu, poet patriot de nuanță romantică, a întreprins prin aprilie 1853 o călătorie spre Ierusalim și Egipt, în cursul căreia a trecut prin Liban, îmbogățind literatura noastră cu note atente, erudite adesea, frumos scrise. Tripoli, monumentele sale, evocarea trecerii pe aci a poetului Saadi, Beirutul, cu urmele feniciene și tradiția laurului Sfîntului Gheorghe, sînt primele orașe libaneze pe care le vizitează luptătorul pașoptist român. Dincolo de înfățișarea de acum un secol și mai bine a Beirutului, călătorul român întrevede posibilitățile dezvoltării sale și scrie : „Din toate cetățile de pe coasta Siriei, Beirutul pare a fi ursit să ajungă odată una din cele mai importante cetăți ale Orientului". Îl preocupă maroniții, cărora le evocă pe scurt istoria, mutavaliții și druzii, care se bucură de aceeași atenție. Descrierea costumelor elegantelor doamne din Beirut este cea dintîi pe care a înregistrat-o literatura română. Fără să se oprească la Sidon sau Tyr, Bolintineanu crede totuși nimerit să le evoce, probabil după alte descrieri, sensibil ca toți romanticii români ai vremii, la poezia ruinelor.

Călătorii români prin Orient se înmulțesc în secolul al XX-lea. Puțini au lăsat însă memoriale sau însemnări de drum.

Numai pe la poalele munților Liban au trecut, în 1911, cei patru globe-trotteri români, în frunte cu Dumitru Dan, care, ca student la Paris, participă la concursul organizat de Touring-clubul Franței pentru ocolul Pămîntului pe jos. Pe drumul dintre Alep și Damasc ei admiră urme antice și medievale, păduri de curmali, smochini și măslini, cedri pe care-i cred vechi de trei milenii, dar mai cu seamă „Djebel-el-Șehul, acoperit cu zăpadă, despre care arabii zic că pe capul lui e iarnă, pe umeri primăvară și la picioarele lui vară".

Din Beirut a început și la Beirut și-a încheiat G.M. Cantacuzino, arhitect și literat român de o mare sensibilitate, lunga sa călătorie din 1937, care avea să-l ducă prin deșert la întîlnirea cu vestigiile unor atît de venerabile civilizații în Siria, Persia și Irak

Cea mai sensibilă evocare a Libanului din literatura română modernă nu este, cum ne-am aștepta, rezultatul unei călătorii, ci al unei meditații în Jardin des Plantes, la Paris, în fața unui bătrîn cedru. Ea este datorată delicatului poet și prozator român care a fost Dimitrie Anghel și datează din 1911. Prin simbolul Libanului, meditația sa reconstituie o întreagă lume, pe care o consideră cu simpatie, cu nostalgie chiar.

Principalul factor comun: dragostea de libertate

Țara Românească, Moldova și țările Orientului Apropiat au avut, în ordinea politică, condiția comună a unei suzeranități otomane pînă în secolul al XIX-lea. Dar tot comun — și aceasta spre deosebire de alte popoare din cuprinsul Imperiului otoman — a fost faptul că, în toată perioada considerată, popoarele acestor țări au păstrat idealul libertății și au luptat pentru el. *Libanul, regiunea muntoasă, a reușit chiar, asemenea principatelor noastre, să-și păstreze conducătorii locali, instituțiile, credința, inițiativele culturale, autonomia internă.* Citind istoria paralelă a celor două popoare în această epocă de supraviețuire și dezvoltare prin lupte și negocieri continue, găsim numeroase situații și acțiuni comune. Emirul druz Fakhr ed-Din al II-lea (1585—1635), mecenat, ctitor, promotor al relațiilor internaționale și luptător pentru independența țării sale, ni-l evocă deopotrivă pe Matei Basarab (1632—1654), ca și pe Constantin Brîncoveanu (1688—1714), ale căror domnii sînt marcate de aceleași idealuri și inițiative.

Alternanța capitalelor muntene, în secolele XV—XVII, în funcție de relațiile cu Poarta (Tîrgoviște—București), ne amintește același fenomen libanez din epoca emirilor Chehab, cînd reședința se muta de la Deir el-Qamar la Beirut și invers. Libanul ca și țările române au cunoscut lupta pentru putere între facțiunile aristocratice și suveran, promotorul centralizării puterii de stat ; au cunoscut lupta pentru libertate, împotriva apăsării interne și externe în secolele XVIII—XIX ; au trecut la modernizarea instituțiilor în secolul al XIX-lea ; au fost conduse prin *Regulamente organice* (în Țara Românească și Moldova, 1831—1832, în Liban 1864) ; au apărat pe plan internațional statul lor de autonomie internă, luptînd pentru a și-l sustrage jocului echilibrului politic al marilor puteri.

Istoria orașelor din cele două țări urmează același curs, începînd din aceeași perioadă (în pragul secolului al XIX-lea) și o dată cu creșterea importanței lor economice asistăm deopotrivă la afirmarea aceluiași rol de factori de legătură între culturile din Orient și Occident.

Ca și în țările române, popoarele din Orientul Apropiat și-au cucerit unitatea și independența de stat prin forțe interne, prin lupta maselor care nu pierduseră niciodată virtuțile curajului și ale dragostei de libertate, prin oameni politici destoinici, fervenți patrioți. Iată numitorul comun care, întemeiat pe secole de legături și schimburi feluri te, luminează cercetarea trecutului și perspectivele colaborării prezente dintre români și popoarele Orientului Apropiat.

MARIA DE MEDICIS

ÎMPOTRIVA LU

„La journée des dupes" s-ar traduce textual prin „Ziua păcăliților". În românește, însă, sensul expresiei este mai curînd de „Cine sapă groapa altuia...". În orice caz, sub această denumire s-a păstrat în istorie amintirea zilei de 10 noiembrie 1630, în care omnipotentul cardinal Richelieu, intrat în conflict cu regina-mamă, Maria de Medicis, și cu întregul grup de favoriți ai acesteia, s-a aflat la un pas de dizgrația regală și poate chiar de moarte.

În trecutul Franței, figura lui Armand-Jean du Plessis, cardinal de Richelieu, a înscris neîndoios pagini dintre cele mai interesante. Om politic abil și curtean versat, a știut — într-o epocă în care intriga și combinația de culise erau principalele mijloace de ascensiune socială și apoi de menținere a rangului — să se afirme, cu un rafinament pe care puțini l-au egalat, ajungînd nu numai cel mai înalt sfetnic al regelui Ludovic al XIII-lea, ci chiar conducătorul efectiv al Franței, în perioada dintre 1624 și 1642, timp în care a deținut funcția de prim-ministru. Lui Richelieu i se datorează înlăturarea fărîmițării feudale, consolidarea monarhiei absolute, prin făurirea unui stat centralizat, sub sceptrul regelui; el este inițiatorul unor legiuiri unitare, privind economia și armata, care au dus la înfrîngerea puterii marilor seniori; în sfîrșit, tot el este cel care a dat o lovitură grea protestantismului francez, atacînd pe hughenoți și cucerindu-le cetatea La Rochelle. Toate acestea i-au atras epitetul de „cel mai de seamă exponent al absolutismului în Franța". În epoca lui, Franța a cucerit noi teritorii peste mări și s-a opus hegemoniei europene a Habsburgilor, participînd — alături de principii germani — la războiul de 30 de ani.

Marile lui pasiuni și ambiții nu-l indicau cîtuși de puțin în vremea în care, după copilăria petrecută la Poitou și după anii de colegiu la Paris, se consacra studiilor teologice — pentru o carieră ecleziastică. De fapt, sub mantia preoțească, s-a ascuns, de la început, omul politic care era Armand-Jean du Plessis. Deputat al clerului în statele generale din 1614, ales orator al bisericii, devine protejatul Mariei de Medicis, mama lui Ludovic al XIII-lea. După un scurt moment de eclipsă — datorat uciderii protectorului său Concini — revenea la treburile publice, pentru a se menține în fruntea lor pînă la moarte, desfășurînd o activitate plină de riscuri, dar și de răsunătoare victorii asupra adversarilor.

Momentul 10 noiembrie 1630 este, în această privință, semnificativ. Ce s-a întîmplat în acea zi? Cum a reușit Richelieu — care între timp devenise vrăjmașul declarat al fostei lui protectoare, regina-mamă — să scape de pericolele ce-l amenințau, să iasă pînă la urmă neatins din plasa țesută de clica din jurul Mariei de Medicis și să-și păcălească adversarii, deveniți victime ale propriilor lor uneltiri. Istoricul Philippe Erlanger — care a consacrat cardinalului două volume de evocare — explică pe larg lucrurile.

În cele ce urmează, reproducem fragmentul consacrat acestei faimoase „Zile a păcăliților", fragment pe care-l socotim interesant nu numai prin amănuntele lui istorice, dar și prin aceea că ne furnizează un edificator portret al influentului om de stat, care nu ezita să se prosterne la picioarele vrăjmașei sale.

Dar să-l lăsăm pe Philippe Erlanger să istorisească.

Așa vă place istoria

RICHELIEU

PHILIPPE ERLANGER

În ziua de 7 noiembrie, cardinalul se înfățișă regelui la Saint-Germain. Avu loc, cu acel prilej, o discuție de la inimă la inimă, fapt care indică încrederea lui Ludovic al XIII-lea în sfetnicul său, ca și hotărîrea lui de a-l păstra. Richelieu fu pus în gardă în legătură cu intențiile reginei-mame. La începutul lui noiembrie, Richelieu aflase că Maria de Medicis pregătea un nou asalt împotriva lui. Totodată cardinalul cunoștea bine ura cumplită pe care regina-mamă o nutrea împotriva nepoatei lui și își dădea perfect de bine seama cîtă putere destructivă avea acea ură. Într-adevăr, el își făcu note în vederea redactării unui memoriu justificativ și încercă un ultim demers destinat să o dezarmeze pe regină.

Potrivit lui Saint-Simon[1], Ludovic al XIII-lea și-ar fi convins în acel moment mama să dea dovadă de răbdare, obținînd din partea ei asigurarea că „oricît de neasemuită i-ar fi fost nemulțumirea provocată de purtarea și nerecunoștința cardinalului de Richelieu și a lor săi față de dînsa, ea și-a călcat în sfîrșit pe inimă, acceptînd a-i reprimi pe aceștia în grațiile sale".

„MOR ÎN FIECARE ZI DE O MIE DE ORI..."

Foarte neliniștit, deși nu își dădea seama de proporțiile pericolului, Richelieu scrise Mariei[2] epistola cea mai umilă cu putință, ca în urmă cu aproape douăzeci de ani, cînd întrecea în servilism obișnuita josnicie a curtenilor.

După ce arăta răutatea vrăjmașilor și își exprima nădejdea că, pînă la urmă, va izbuti să dejoace urzelile și calomniile lor, Richelieu își pleca în țărînă fruntea trufașă, scriind :

„Fiți convinsă Doamnă că mă socot nenorocit ; că mă știu vinovat de a fi încetat să fiu pe placul Maiestății Voastre ; nu gîndiți, Doamnă, că viața mi-a ajuns de nesuferit, acum, cînd sînt lipsit de cinstea grației Voastre, de acea prețuire a Voastră pe care o puneam mai presus decît titlurile și bunurile pămîntului ? Și cum aceste titluri

Un joc de intrigi, care putea pune în cumpănă soarta Franței, s-a încheiat cu o surpriză. Învinsa : regina-mamă. Ea făcuse din Richelieu adevăratul conducător al Franței și tot ea avea să-l aducă la un pas de pieire (stinga, sus)

Învingător : Richelieu. Sub mantia lui preoțească se ascundea un mare om politic. (Portret de Philippe de Champaigne)

Arbitrul : Ludovic al XIII-lea, care n-ar fi vrut să-şi supere mama, dar nu a putut să renunţe la un sfetnic preţios

mi le-a dăruit generoasa Voastră mînă, iată-mă gata să le depun la picioarele Voastre... Dar înainte, aş dori — în virtutea reputaţiei, ca şi a rangului pe care-l am în Casa Domnului — să mi se facă ştiută nevinovăţia, şi — dacă îndrăzneala nu e prea mare — să recapăt bunăvoinţa Voastră. Aflaţi Doamnă că, aceste rugăminţi odată împlinite, nu voi mai avea nici o părere de rău părăsind Curtea şi chiar lumea aceasta în care mor în fiecare zi de o mie de ori, de cînd Maiestatea Voastră arată altora că eu n-aş mai fi eu însumi".

Această scrisoare nu primi nici un răspuns.

La 8 noiembrie, întreaga curte se afla în Capitală. Lucrările care se efectuau atît la Luvru cît şi la alte palate îl determinară pe rege să-şi fixeze reşedinţa în fosta casă a lui Concini, în timp ce Richelieu se instală la Petit-Luxembourg unde trona Maria de Medicis. În jurul cardinalului se lăsase parcă o impenetrabilă perdea a răcelii şi izolării. Michel de Marillac[3] şi prietenii săi nu osteneau în a combina tot felul de planuri roze de viitor. Doamna du Fargis, neobosită ţesătoare de intrigi, îşi tot făcea de lucru, cînd la mama, cînd la soţia lui Ludovic, care se împăcaseră în sfîrşit pentru a putea lupta împotriva vrăjmaşului comun. Regina-mamă anunţă că duminică, 10 noiembrie, va lua medicamentele ce-i fuseseră prescrise şi deci nu va primi pe nimeni. Cardinalul îl rugase pe Marillac să vină la el în acea zi, dar păstrătorul sigiliului era la curent cu ceea ce se urzea şi, sub pretextul că nu se simţea bine, se scuză, arătînd că nu poate ieşi din casă.

În sfîrşit, sosi ziua de duminică 10 no-

---

[1] **Louis de Rouvroy, duce de Saint-Simon** — istoric francez, autor al unor celebre „Memorii" pe care Erlanger le citează adesea în această lucrare. Tatăl său, Claude de Rouvroy, duce de Saint-Simon, general şi „prim gentilom al Camerei", a fost vreme îndelungată favoritul lui Ludovic al XIII-lea. În această calitate, el a fost martor ocular al faptelor petrecute în „Ziua păcăliţilor". Relatările tatălui au fost preluate şi notate de către fiu **(n.r.)**.

[2] **Maria de Medicis,** soţia lui Henric al IV-lea, conduce Franţa în perioada în care fiul său, Ludovic al XIII-lea, e minor — prin intermediul favoritului său, aventurierul italian Concini. După uciderea acestuia, este închisă în castelul Blois, de unde evadează, încearcă să-şi răstoarne fiul, apoi i se supune, dar, pentru a-l domina impune ca prim-ministru pe duhovnicul şi favoritul ei — Richelieu. După „Ziua păcăliţilor" fuge în Ţările de Jos, sfîrşindu-şi viaţa în exil **(n.r.)**.

[3] **Michel de Marillac** — ministru al justiţiei (păstrător al sigiliului) şi unul dintre „păcăliţi" — a fost exilat de Richelieu. Fratele său, Louis de Marillac, mareşal al Franţei, a fost trimis, după „Ziua păcăliţilor", în Italia, unde, apoi, a fost arestat şi judecat. **A fost executat la Paris (n.r.).**

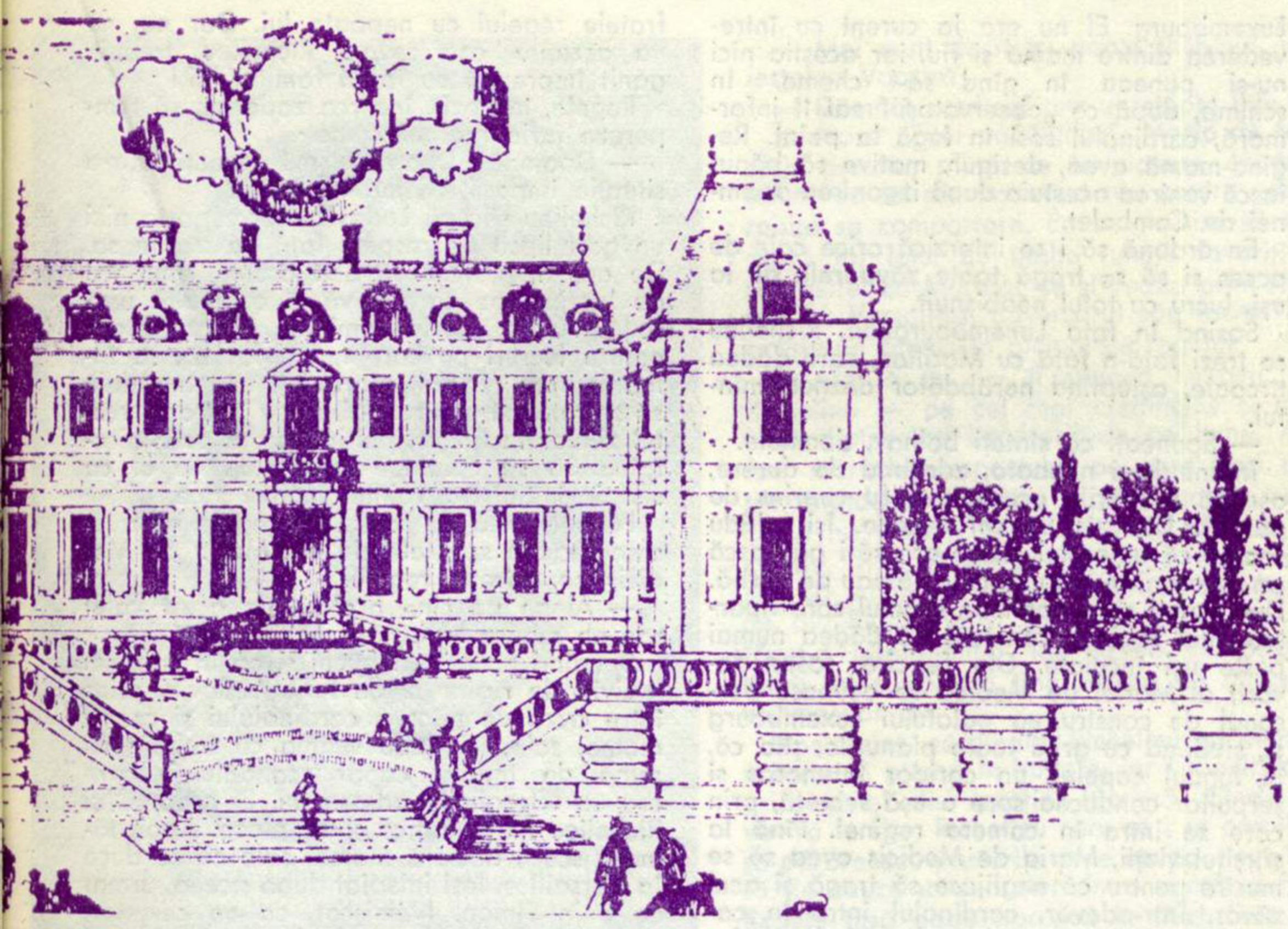

Terenul: deşi nu atinsese strălucirea din vremea Regelui Soare, Palatul de la Versailles începuse să rivalizeze cu reşedinţa regală din Capitală

iembrie. Dimineaţă, Ludovic al XIII-lea traversă strada pentru a intra în Palatul Luxembourg însoţit doar de Bassompierre[4] şi de Saint-Simon. Maria de Medicis dorea să profite de absenţa lui Richelieu — a cărui influenţă asupra regelui o cunoştea — pentru a nimici, în sfîrşit, idolul pe care, de altfel, îl crease cu propriile ei mîini.

Avu loc o întrevedere, la care asistară numai cîteva persoane din anturajul imediat al reginei. Nici măcar căpitanul gărzii nu fu admis. Regina-mamă nu-şi dezvălui de la început jocul. Ea îl lăsă pe rege să pledeze în favoarea împăcării, ba chiar — potrivit relatărilor lui Bassompierre — acceptă un răgaz de 6—8 săptămîni.

UŞA SECRETĂ

În acel moment apăru doamna de Combalet, nepoata cardinalului, care — în ciuda calităţii sale de doamnă de companie — nu ar fi putut să asiste la o întrevedere atît de confidenţială dacă n-ar fi fost invitată. Ea îngenunche în faţa reginei, implorînd-o în cuvinte pe care le voia cît mai emoţionante „să-i acorde cinstea înaltei sale bunăvoinţe"[5]. Maria de Medicis nu se mai gîndea la această tînără şi frumoasă femeie pe care o copleşi cu un „torent de injurii din acelea care de obicei se pot auzi numai printre precupeţe. La început, regele voi să intervină. El ar fi vrut să reamintească mamei sale ceea ce ea îi făgăduise, chiar fără să fie rugată; în momentul cînd injuriile începură să curgă, ar fi dorit să-i atragă atenţia că se comportă nedemn pentru o regină-mamă. Nimic însă nu putea opri torentul. La sfîrşit, regele făcu un pas, o luă pe doamna de Combalet pe după umeri, o ridică de la picioarele reginei şi îi ceru să se retragă".[6] În timp ce nepoata cardinalului părăsea încăperea, Maria de Medicis îi porunci să părăsească palatul. Acelaşi ordin îl dădu şi căpitanului gărzii, La Meilleraye, ca şi domnişoarei de onoare du Pont de Courlay, ambii rude cu Richelieu.

Richelieu nu avea cum să ştie, la începutul dimineţii, cele ce se petreceau la

[4] **François de Bassompierre** — mareşal şi diplomat, participant la războiul împotriva protestanţilor. Dizgraţiat în urma intrigilor lui Richelieu, a stat închis la Bastilia pînă la moartea cardinalului. Şi-a redactat memoriile, lăsînd astfel o bogată documentare cu privire la evenimentele pe care le-a trăit **(n.r.)**.

[5] „Memoriile lui Saint-Simon" **(n.a.)**.

[6] Ibid.

Luxembourg. El nu era la curent cu întrevederea dintre mamă și fiu, iar aceștia nici nu-și puneau în gînd să-l cheme. În schimb, după ce „observatorii" săi îl informară, cardinalul sosi în fugă la palat. Regina-mamă avea, desigur, motive să bănuiască venirea acestuia după izgonirea doamnei de Combalet.

Ea ordonă să i se interzică orice cale de acces și să se tragă toate zăvoarele de la uși, lucru cu totul neobișnuit.

Sosind în fața Luxembourgului, Richelieu se trezi față-n față cu Marillac, care dădea tîrcoale, așteptînd nerăbdător deznodămîntul.

— Spuneați că sînteți bolnav, domnule.

Întîlnindu-și nepoata, zdrobită de durere, ascultă relatările acesteia și fu cuprins de panică. Dar își reveni repede. Își dădu seama că unica lui șansă era să-i găsească pe suverani în timp ce mai stăteau de vorbă. Dar, voind să-și continue drumul spre apartamentul reginei, constată că dădea numai peste uși încuiate. Din fericire, fostul favorit al Mariei de Medicis se ocupase personal de construirea palatului Luxembourg și, studiind cu grijă toate planurile, știa că, în fundul capelei, un coridor întunecos și șerpuitor conducea spre o ușă secretă, prin care se intra în camera reginei. Pînă la sfîrșitul vieții, Maria de Medicis avea să se mustre pentru că neglijase să tragă și acel zăvor. Într-adevăr, cardinalul intră în cameră pe neașteptate, lăsînd muți de uimire atît pe mamă cît și pe fiu. Tremurînd de furie, el uită de etichetă :

— Sînt sigur că vorbeați de mine !

— Nu ! replică regina.

— Ba da, Doamnă, și vă rog să o recunoașteți !

— Ei bine, da ; vorbeam de dv., arătînd că sînteți cel mai ingrat și cel mai rău dintre oameni.

Ca și nepoata sa, Richelieu se aruncă la picioarele reginei. Dar furia Mariei de Medicis ajunsese pînă la pragul nebuniei.

LACRIMI ÎMPOTRIVA INSULTELOR

Ludovic al XIII-lea și Richelieu rămaseră uluiți. Oricît ar fi fost de obișnuiți cu exploziile de furie, o asemenea ieșire nu văzuseră niciodată. Într-un jargon franco-italian, cuvintele țîșneau din gura reginei-mame cînd declamatorii, cînd vulgare. Celui care ar fi ascultat din afară i s-ar fi părut că este mai curînd un scandal între rîndași decît un conflict în care erau angrenate cele mai înalte interese de stat. Regina spuse că ea fusese aceea care îl crease pe parvenitul de Richelieu ; că ea fusese aceea care-l copleșise cu toate darurile, ba chiar îi dăduse aur în valoare de un milion de ludovici. Și acum, acest om voia să-l căsătorească pe fratele regelui cu nepoata lui. Dar nu, nu va accepta așa ceva ! Richelieu trebuie gonit împreună cu toată familia lui !

Regele, îngrozit, încerca zadarnic să tempereze furia reginei-mame :

— Doamnă, Doamnă, mă puneți într-o situație imposibilă, mă torturați !

Richelieu știa că Ludovic n-ar suporta nici un gest lipsit de respect față de mama sa. De aceea, preferă să dea drumul unui val de lacrimi, pe care îl vărsă cu multă ușurință. Acceptă orice umilință. Ceru iertare pentru lucruri pe care nu le făcuse, se întoarse spre rege, implorîndu-l să-i îngăduie să se retragă pentru a-și putea petrece restul zilelor în liniște, nefiind drept ca Maiestatea Sa să continue a se sluji de el ca sfetnic împotriva voinței mamei sale.

Nemulțumită de faptul că regele nu avusese reacția scontată de ea, Maria de Medicis se adresă regelui :

— Alege pe cine preferi, pe acest valet sau pe mama Maiestății Tale ?

Spunînd aceasta, izbucni și ea în suspine.

Livid de rușine și de furie Ludovic, prins între criza de plîns a cardinalului și cea a mamei sale, își dădu seama că trebuia să pună de îndată capăt scandalului, care era un ultragiu la adresa lui. El ordonă lui Richelieu să se ridice și să plece. Apoi, tăind-o scurt, declară mamei sale că se duce la Versailles. Ieși imediat după aceea, urmat de Saint-Simon. Nemișcat, ca un cerșetor, Richelieu îl aștepta pîndind un gest, un cuvînt din partea lui. Dar stăpînul nu-i aruncă nici o privire. Tot ce dorea Ludovic în acel moment era să fugă cît mai repede. Era tot atît de pornit împotriva cardinalului, care prilejuise asemenea josnicii, cît și împotriva mamei sale, care se coborîse pînă la ele.

Acesta a fost momentul cel mai crîncen din viața lui Richelieu. A fost momentul în care el s-a crezut pierdut, în care a văzut ruinîndu-se atît propria lui avere — atît de anevoios agonisită — cît și marile lui proiecte de viitor. Zdrobit de durere, începu să-și pregătească fuga : întocmai ca seniorii rebeli, își asigurase și el un loc de refugiu, un adăpost pentru caz de nevoie. Hotărî să-și ia cina și apoi să părăsească de îndată Parisul. Care ar fi fost viitorul Franței dacă el ar fi dat curs acestui prim impuls ?

CEL MAI CREDINCIOS SERVITOR — UN BALAUR

Regele, retras cu Saint-Simon în camera sa, își scoase tunica cu gesturi atît de bruște încît nasturii zburau în dreapta și în stînga. Trîntit pe pat, rămase o clipă tăcut, apoi îl întrebă pe Saint-Simon ce părere are. Potrivit celor relatate ulterior de fiul său, Saint-Simon pronunță un lung discurs, obținînd hotărîrea lui Ludovic, în favoarea lui Richelieu. Această teză este adoptată

Reporterul: Saint-Simon, filozof, cărturar și istoric, a consemnat în „Memoriile" sale evenimentele la care asistase tatăl lui

mai ales de cei care au văzut întotdeauna în Ludovic al XIII-lea o ființă fără personalitate, nevoită să se călăuzească după voința altcuiva. Dar lucrurile nu stăteau tocmai așa.

Într-adevăr, regele era în cumpănă și dorea să știe ce gîndește Saint-Simon, favoritul său. Dar dacă favoritul ar fi fost altul, ar fi găsit Ludovic altă soluție? E clar că regele știa cît de mult ar putea să-l coste dacă s-ar lua după toanele mamei sale, cea care pusese sceptrul la discreția aventurierului Concini. Și apoi, era vorba de acea politică de prestigiu, de grandoare, la care ținea tot atît cît și cardinalul.

Cert este că el porunci lui Saint-Simon să-l trimită „ca din partea lui" pe cardinal, la Versailles. Richelieu se grăbi să alerge la Palatul Ambasadorilor.

— Ei bine, îi spuse regele, cred că sînteți uimit.

— Mai mult decît își poate închipui Maiestatea Voastră.

— Domnul cardinal are un stăpîn bun!

În seara „Zilei păcăliților", Maria de Medicis asculta, plină de înduioșare, laudele aduse de cei din anturajul său pentru admirabila sa comportare. Ea se grăbise să împartă tot felul de înalte funcții favoriților săi, astfel că Marillac se și vedea prim sfetnic. La Versailles, adversarul său tocmai se prosterna atunci la picioarele regelui.

— Am în dv. — îi spunea Ludovic lui Richelieu — pe cel mai credincios și mai iubit dintre toți servitorii de pe lume. Am fost martorul respectului pe care l-ați nutrit întotdeauna pentru regina, mama mea. Dacă nu v-ați fi purtat față de ea cum se cuvine, v-aș fi retras prețuirea mea, dar știu că ea n-are nici un temei să se plîngă de dv. Slujiți-mă și pe viitor așa cum ați făcut-o întotdeauna, iar eu vă voi păstra lîngă mine, fără a ține seama de intrigile vrăjmașilor dv.

Bineînțeles, cardinalul Richelieu nu pierdu prilejul să plîngă în hohote, iar Ludovic, cuprins și el de emoție, lăcrimă. Cînd își veniră în fire, Richelieu ceru să i se permită să părăsească posturile ce le ocupa, nevoind să fie cauza unei rupturi între mamă și fiu. Regele însă dădu poruncă lui Richelieu să rămînă în funcție, precizînd, de altfel, că nu atît mama sa, cît grupul din jurul ei stîrnise furtuna, și adăugînd:

— Datorez mai mult statului meu decît mamei mele.

Imediat fu convocat un consiliu restrîns. Marillac, care se socotea biruitor și se îndrepta, în această calitate, spre Versailles, primi uluit ordinul de a se opri într-o mică casă de țară, la Glatigny. Acolo, el fu obligat să predea sigiliile statului marchizului de Châteauneuf, căruia Richelieu îi acorda întreaga lui încredere. Consiliul restrîns mai hotărî să fie pedepsiți doamna du Fargis, Bellegarde și mareșalul de Marillac. Acesta din urmă fu numit în aceeași zi comandant al forțelor armate din Italia, pentru a evita ca el să pornească cu trupe împotriva Parisului.

Maria de Medicis află de toate aceste măsuri în cursul zilei de luni. Favoriții încercară s-o atîțe la rezistență, sfătuind-o să meargă „cu scandal" la Versailles. Dar era prea tîrziu! Cumplita femeie se prăbușise.

Mesagerul regal, domnul de la Ville aux-Clercs, aducîndu-i la cunoștință măsurile, încerca totodată s-o îmbărbăteze, amintindu-i cît de îndatorat îi era Richelieu. Maria de Medicis replică printre lacrimi:

— Nu-l cunoașteți. Atunci cînd soarta pare să-l lovească, nu există om mai umil ca el; în schimb, cînd îi merg toate din plin, este mai cumplit ca un balaur.

1884:

La Universitatea din Petersburg, catedră de limba română

NICOLAE COPOIU
doctor în istorie

„...La 12 ianuarie, joi, la ora 1 după-amiază, M. Sîrcu, elev al universității noastre, un distins savant tînăr, își va inaugura cursul. Facultatea noastră mi-a acordat agreabila sarcină de a vă ruga pe excelența voastră și pe primul dv. secretar să binevoiască a onora ședința noastră cu prezența dv. la prima lecție de limbă și literatură română la universitatea noastră".

Această invitație oficială era adresată, la 12 ianuarie 1884, de către V. Lomanski, decanul Facultății de litere și filologie a universității petersburgheze, ministrului român la Petersburg. Două documente aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al R.S.R. ne informează pe larg asupra acestui moment important din istoria legăturilor culturale româno-ruse*. Primul este chiar invitația pomenită, în care decanul facultății motivează rosturile acestei inițiative: „Datorită vechilor legături religioase și istorice care unesc poporul rus și celelalte popoare slave cu națiunea română, datorită importanței rolului care este rezervat acesteia în istoria apropiată a Orientului creștin și a comunității de interese care leagă pe românii din Austro-Ungaria cu diferitele naționalități slave ale acestui imperiu".

Putem interpreta referirea decanului la importanța „rolului care este rezervat acesteia (României — *n.a.)* în istoria apropiată a Orientului creștin" ca o aluzie la războiul ruso-româno-turc (1877—1878), în care România, pe lîngă cucerirea propriei sale independențe de stat, adusese o contribuție importantă la eliberarea de sub dominația otomană a popoarelor din Balcani. Nu mai puțin semnificativă ni se pare referirea la comunitatea de interese care lega pe românii din Austro-Ungaria de diferitele naționalități slave ale acestui imperiu, motivare care demonstrează atitudinea progresistă a conducerii facultății față de lupta de eliberare națională a popoarelor asuprite.

Cunoaștem în linii mari conținutul lecției inaugurale din cel de-al doilea document, raportul ministrului român la Petersburg, A. Krețulescu, care, împreună cu secretarul legației, a dat curs invitației: „Sala era plină de auditori și, deosebit de profesorii și de decanul Facultății de litere, a asistat și rectorul universității, toți în uniformă. În lecțiunea sa — continuă raportul — d-l Sîrcu, după ce a atras mai întîi atenția asupra importanței națiunii române, a arătat că limba română, de origine latină, cuprinde multe cuvinte slave; că românii, prin nenumărate lupte și cu toate nefavorabilele circumstanțe în care s-au găsit, și-au arătat mereu vitalitatea lor în timp de secole, pînă la 1877, [cînd] și-au dobîndit deplina independență [...] Descriind în treacăt faptele principale ale istoriei românilor de la formarea principatelor pînă în zilele noastre, a amintit mai cu deosebire că ei neîncetat au fost în contact cu slavii (bulgari, sîrbi, polonezi și ruși), influențînd necontenit unii asupra altora în cursul dezvoltării lor.

Vorbind asupra limbii și literaturii române, domnul Sîrcu le recunoaște în vechime [...], înrîurind într-un mod însemnat asupra literaturii slave, prin Petru Movilă, mitropolit de Kiev, și mitropoliții Moldovei Varlaam și Dosoftei [...] Urmînd cu istoria literaturii române moderne, d-l Sîrcu a citat mai mulți din scriitorii români: Lazăr, Șincai, Eliade Rădulescu, Petru Maior, Văcărescu, Asachi, mitropolitul Veniamin Costache și Grigore [Alexandrescu — *n.a.]*, Negruzzi, Hasdeu, Alecsandri etc.

În fine, a terminat arătînd importanța cunoașterii limbii și literaturii române pentru studiul istoriei slavilor, care au fost în necontenite relații cu românii".

Ambele scrisori, din care am dat doar cîteva extrase, subliniază destul de elocvent faptul că limba, literatura și implicit istoria poporului român își cucerea un loc pe deplin meritat.

* Fondul nr. 21, 1878—1913, Petersburg, Rapoarte politice, vol. 75, filele 17—19.

VLAD ȚEPEȘ erou de epopee

MATEI CAZACU

● Semn cu fierul roşu ● Supranume: „Dracul“ ● Educaţia unui cavaler ● Ajutor pe viaţă şi pe moarte ● Cine nu ştie, piere ● Faimă europeană

Încă din timpul scurtei, dar zbuciumatei sale vieți, numele lui Țepeș trecuse cu mult peste granițele țărilor locuite de români. Dar ceea ce se povestea despre acest prinț valah erau numai grozăvii. Pamflete tipărite în limba germană, din care cunoaștem 13 ediții și tot atîtea variante, apărute pînă către 1530 i-au dus în toată Europa faima unui tiran cum nu se mai aflase de la Nero și Dioclețian. Fiecare cărticică — a cărei valoare trebuie să fi fost considerabilă în acele vremuri, în care tiparul se afla încă în leagăn (de unde și numele de *incunabula = leagăn* în limba latină) — avea în frunte un portret al voievodului (este azi considerat cel mai vechi chip tipărit al unui domn român). Imaginea sa a reapărut în secolul al XIX-lea în cîteva lucrări de istorie universală utilizate și de către Bram Stoker (vezi și *Magazin istoric* nr. 12/1969, articolul „În căutarea lui Vlad Țepeș“).

Vlad Țepeș este nepotul de fiu al lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418), cel mai puternic voievod al românilor din primele veacuri ale statului independent Țara Românească. Marele Mircea a fost căsătorit în mai multe rînduri, avînd totodată și mulți copii nelegitimi.

Tradiția spune că vlăstarele domnești care se nășteau astfel aveau o soartă deosebită. Domnescul tată trimitea un inel cu sigiliul său. După naşterea copilului, mama, împreună cu oameni de-ai domnului, proceda în mare taină la o operațiune despre care nu avem decît informații disparate și incomplete : însemnarea cu fierul roșu, pe corpul copilului, a unor simboluri ce îi legitimau descendența domnească. La vîrsta de 15-16 ani, el putea veni să slujească la curtea tatălui, inelul fiind un alt semn de recunoaștere. Dacă tatăl său, domnul, era mort sau pribeag, fiul își încerca

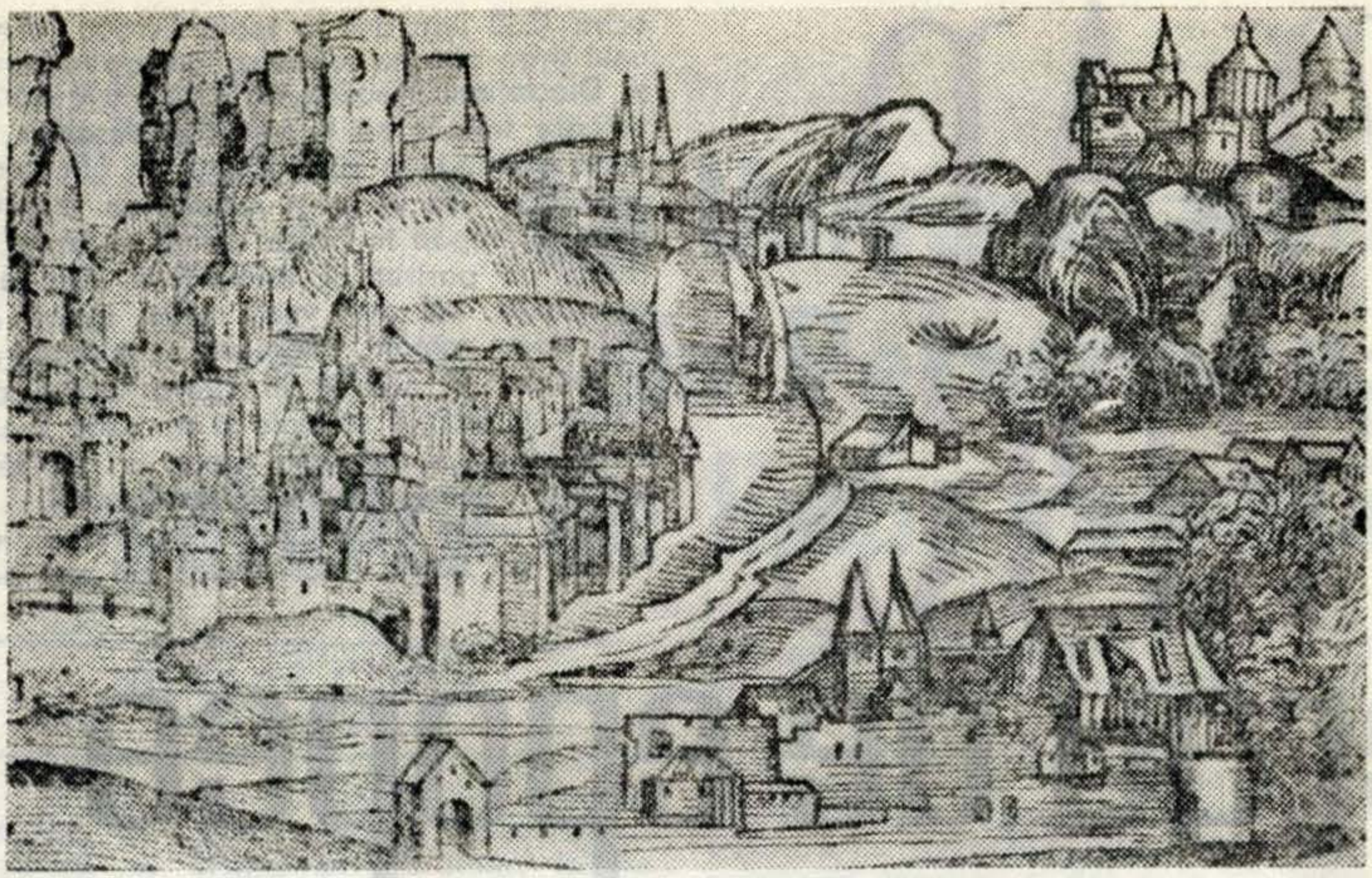

Imagineа unei cetăți din Țara Românească in a doua jumătate a secolului al XV-lea, intr-o lucrare străină

norocul la tron, deoarece fiind „os domnesc", avea acest drept.

Unul din fiii naturali ai lui Mircea cel Bătrîn, recunoscut nu mult după nașterea sa, a fost Vlad, supranumit „Dracul". Trimis încă din anul 1395 la Buda, ca zălog al alianței tatălui său cu Ungaria, Vlad va fi pe cale de a ocupa tronul strămoșesc în 1431 ; un frate vitreg al său, Alexandru Aldea, bucurîndu-se de ajutorul domnului Moldovei, Alexandru cel Bun, a avut însă mai mult noroc decît el. Vlad fusese numit domn al Țării Românești de către bătrînul împărat al Germaniei și rege al Ungariei, Sigismund de Luxemburg, astfel că din acest moment el se putea considera ca atare, așteptînd doar prilejul favorabil realizării de fapt a pretențiilor sale.

Simbolul lui Satan

Tot în 1431 i s-a făcut favoarea de a fi admis în ordinul cavaleresc cruciat al Dragonului, ordin întemeiat de către Sigismund, în anul 1408. Acest ordin, alcătuit la început din 24 de baroni, avea și un alt scop nemărturisit : acela de a întări puterea regală și pe cea a partizanilor regelui. Membrii ordinului erau recrutați numai din marea nobilime, iar printre cei străini se numărau regele Vladislav al Poloniei și despotul Ștefan Lazarevici al Serbiei. La ceremonii cavalerii ordinului Dragonului purtau costume de culoare roșie închisă, iar pe deasupra o mantie de mătase verde ; în zilele de vineri arborau veșminte negre. La gît, aveau un colier format din două lanțuri de aur, unite printr-o cruce cu bară dublă, ce susținea un balaur răsturnat. Balaurul sau dragonul era simbolul lui Satan. Purtînd asemenea straie și podoabe, nu e de mirare că lui Vlad i s-a zis și „Dracul".

Din 1431 și pînă la sfîrșitul lui 1436, Vlad Dracul a trăit în Transilvania, avînd însărcinarea, din partea lui Sigismund, să păzească trecătorile dinspre Țara Românească. În tot acest timp, el a locuit într-o casă din Sighișoara, în care își instalase și o monetărie, din ale cărei venituri se întreținea. Nu știm cu cine era căsătorit, dar prin 1428-1429 i se născuse un fiu, căruia îi dăruise numele de Mircea, în amintirea părintelui său. Nu multă vreme după aceea a venit pe lume încă un băiat, care a primit numele tatălui : Vlad. Avea ochii verzi, larg deschiși, iar bogăția părului negru și cîrlionțat îi încadra fața lunguiață. Născut în zodia scorpionului, ursitoarele i-au prezis — spune legenda — să-i omoare pe dușmani prin tragere în țeapă. Deocamdată era doar fiul mai mic al unui domn pribeag, cu o curte săracă, ai cărui însoțitori credincioși primeau mantale de iarnă de la orașele transilvănene.

Toate acestea au luat sfîrșit în anul 1436, cînd Vlad Dracul, aliat cu cei doi fii ai lui Alexandru cel Bun, Iliaș și Ștefan, ajunși

Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, omul ale cărui armate au fost puse pe fugă de oastea românească condusă de Vlad Ţepeş

Calixt III, papă între anii 1455-1458, mare propagator al cruciadei împotriva turcilor. Trimisul său, Ioan de Capistrano, a luptat alături de Iancu de Hunedoara la apărarea Belgradului, în 1456

domni ai Moldovei, a ocupat tronul părintesc al Ţării Româneşti.

O viaţă nouă a început şi pentru fiii domnului, la care s-a adăugat un al treilea frate, Radu, viitorul domn Radu cel Frumos.

Învăţături pentru domnie

Educaţia pe care Vlad a primit-o nu s-a deosebit mult de aceea a cavalerilor occidentali din acea vreme.

De la vîrsta de şase ani, copilul era luat din grija mamei sale şi a femeilor din jurul ei şi dat în seama unor dascăli — de obicei boieri — care îl învăţau să călărească, să înoate, să tragă cu arcul. *Călăria* era îmbinată cu lupta de pe cal (*harţa*, echivalent românesc al *jutei* cavalereşti).

Se practicau şi trînta sau lupta dreaptă, atît de des pomenită în baladele româneşti, aruncarea buzduganului. În programul educativ se aflau chiar şi lupte de felul turnirelor apusene, de vreme ce la 1414, la Buda, la un mare turnir, au participat şi cavaleri români, printre care e posibil să se fi aflat şi Vlad Dracul.

Educaţia intelectuală ocupa şi ea un loc important în viaţa fiului de domn.

În *învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, operă scrisă între anii 1517-1521, aflăm sintetizată experienţa de conducere a ţării şi liniile directoare aplicate de domnii români. Copilului i se dădeau în special precepte privind caracterul divin al domniei, i se explicau raporturile dintre domn şi boieri, dintre domn şi supuşi, principiile generale ale politicii externe şi modul de conducere a războaielor. Asemănarea acestor principii teoretice (puse în practică de către Ţepeş) cu concepţiile de conducere a statului enunţate de celebrul Machiavelli în cartea sa „Principele" este izbitoare.

În anul 1442, nenorocirile au reînceput să se abată asupra Ţării Româneşti. Evenimentele care au urmat au dus la pierderea domniei de către tatăl lui Vlad Ţepeş. În vara anului 1444, după încheierea unei păci între Ungaria şi Imperiul otoman, pace la care adera şi Ţara Românească, Vlad Dracul şi-a trimis doi fii — pe Vlad (Ţepeş) şi pe Radu (cel Frumos) — ca ostateci la turci. Ei au fost duşi în Asia Mică, într-o cetate izolată în munţii Anatoliei, numită Egrigöz (literal : „ochi strîmb, saşiu"), astăzi un mic orăşel în ţinutul Kütahya, unde au stat pînă în 1448.

În acel an, toamna, scăpat din închisorile turceşti, Vlad Ţepeş s-a refugiat în Moldova, unde domnea ruda sa Alexăndrel,

fiul lui Iliaș, după care a urmat Bogdan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun. În anii pribegiei sale, Bogdan fusese refugiat în Muntenia, căsătorindu-se aici cu o fată ce purta numele de Oltea. Retrasă și așteptînd vremuri mai bune, Oltea dăduse naștere unui fecioraș cu plete bălaie, care a crescut pe valea Trotușului, ascuns în satele pitulate sub dealuri și păduri de stejari. Îl chema Ștefan, după un strămoș din veacul al XIV-lea, și în anii de după 1449 el a legat prietenie cu Vlad, fiul munteanului, jurîndu-și unul altuia ajutor pe viață și pe moarte și legîndu-se frați de cruce. După moartea silnică a lui Bogdan la Răuseni, de mîna fratelui său vitreg Petru Aron, cei doi coconi domnești au fugit în Ardeal, căutînd protecția marelui cruciat de neam român Iancu de Hunedoara, au făcut legătură tare și cu fiul acestuia, Mateiaș, viitorul rege al Ungariei.

În 1456, cînd Vlad Țepeș veni domn în Țara Românească, el nu-și uită fratele moldovean și-l ajută cu oaste să dobîndească „dreapta sa moșie, domnia Țării Moldovei" cum spunea Ștefan însuși. În anul 1458 și Matei, fiul lui Iancu, se sui pe tronul Ungariei. În fața colosului turcesc, care ocupase Constantinopolul, se ridica o voință românească ce nu putea fi trecută cu vederea.

„Și așa de mult ura răul..."

A ajuns pe tronul țării printr-o faptă de sînge (pe care nu a împiedicat-o, fiind săvîrșită de boierii trădători), anume uciderea lui Vladislav al II-lea, pe care îl va îngropa însă creștinește la mănăstirea Dealu.

Vlad Țepeș se înfățișa supușilor săi *„nu foarte înalt de statură, dar foarte vînjos și puternic, cu înfățișarea crudă și înfiorătoare, cu nasul mare și acvilin, nările umflate, fața subțire și puțin roșiatică, în care genele foarte lungi înconjurau ochii verzi și larg deschiși, iar sprîncenele negre și stufoase îi arătau amenințători ; fața și bărbia îi erau rase cu excepția mustății. Tîmplele umflate sporeau volumul capului. Un gît ca de taur lega ceafa înaltă de umerii lați pe care cădeau plete negre și cîrlionțate"*. Așa îl descria, cîțiva ani mai tîrziu, un martor ocular (Nicolae de Modrussa nunțiu papal în Ungaria). În această lumină, portretul de la castelul Ambras din Tirol este deci o bună icoană a chipului temutului voievod.

În povestirea slavă a vieții lui Țepeș, se spune : *„Și așa de mult ura răul din țara sa, că dacă săvîrșea cineva vreun rău, fie hoție sau tîlhărie sau vreo minciună sau nedreptate, acela nu era chip să rămînă viu. Fie că era boier mare, sau preot ori călugăr, sau om de rînd, ba chiar dacă cineva*

ar fi avut mare bogăție, nu putea să se răscumpere de la moarte. Și atît de temut era, încît avea într-un loc un izvor al lui și o fîntînă și la această fîntînă și la izvor veneau călători mulți din multe părți. Și veneau oameni mulți și beau din fîntînă și din izvor, pentru că apa era rece și dulce. Iar el (Țepeș) a așezat la fîntîna aceea, în loc pustiu, o cupă mare și minunată de aur. Și cine vroia să bea apă, trebuia să bea cu această cupă și s-o pună la locul acela înapoi. Și cîtă vreme a existat acea cupă, nimeni n-a îndrăznit să o ia".

Acesta este adevăratul chip al lui Țepeș : iubitor de dreptate, el nu ierta pe cel ce călca legile țării. Tot la el întîlnim o acută conștiință a maiestății domnești, izvorîtă din teribilul său orgoliu, finalizat — nu o dată — prin măsuri de mare cruzime. *„Astfel de obicei avea : ori de unde venea la el un sol, de la împărat (sultanul turc — n.a.), sau de la rege (Matei Corvin — n.a.) și nu era îmbrăcat în chip ales și nu știa ce să răspundă la întrebările lui sucite, îl punea în țeapă, zicîndu-i : «Nu sînt eu vinovat de moartea ta, ci sau stăpînul tău, sau tu însuți. Mie să nu-mi spui nimic rău. Dacă stăpînul tău, știindu-te cu minte puțină și neînvățat, te-a trimis la mine, la un stăpînitor înțelept, atunci stăpînul tău te-a omorît ; iar dacă cumva ai îndrăznit tu însuți să vii, nefiind învățat, atunci tu însuți te-ai omorît»"*, spune aceeași povestire slavă.

Anul 1459 a fost anul de cotitură al domniei lui Vlad Țepeș. Începînd de atunci el n-a mai plătit haraci turcilor, bizuindu-se pe ajutorul lui Ștefan cel Mare și al lui Matei Corvin. În țară a reușit să facă liniște și să taie din rădăcină uneltirile vrăjmașilor. Pedepsirea boierilor și orășenilor tîrgovișteni, pentru a răzbuna uciderea fra-

În toamna anului 1476, oştile lui Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare asediază Tîrgovişteа, unde voievodul muntean se va instala pentru cîteva luni în ultima sa domnie

telui său Mircea, a avut loc în primăvara anului 1459, chiar în ziua de paşte. Izvoare contemporane ne povestesc cum s-au întîmplat evenimentele. Dînd o mare masă în palatul domnesc de la Tîrgovişte, Ţepeş i-a întrebat pe boierii ameţiţi de vin cîţi domni ştiu să se fi perindat pe tronul Ţării Româneşti pînă la el. Unii, mai bătrîni, au răspuns 30, alţii 20, iar cei mai tineri cunoşteau doar 7. Iscodind apoi care ar fi cauza acestei instabilităţi, la răspunsurile lor îngăimate, Ţepeş ar fi strigat tunător : „Vina o poartă ruşinoasele voastre dezbinări", după care ar fi poruncit tragerea în ţeapă a celor 500 de invitaţi.

Această ştire trebuie luată în considerare cu mare rezervă. Dacă amănuntele discuţiei dintre domn şi boieri ar putea fi reale şi uşor de crezut numărul domnilor predecesori lui Ţepeş în Ţara Românească cere o explicaţie. Nu este vorba de 30 de domni ca persoane fizice, ci de reveniri continue la tron, întrerupte de domniile rivalilor. În schimb, cifra de 500 de victime la un ospăţ nu poate fi acceptată, dacă avem în vedere chiar şi numai dimensiunile palatului domnesc din Tîrgovişte. 500 de victime şi un minimum de 500 de călăi la un ospăţ în casa domnească de aici abia ar fi avut loc în picioare unii lîngă alţii, înghesuindu-se fără putinţă de a se mişca. Presupunem că e vorba de maximum 50 de boieri.

O ţeapă pentru Hamza-paşa

Măsurile radicale pe plan intern aveau drept scop pregătirea ţării pentru marea înfruntare cu otomanii, pe care domnul român o simţea că se apropie. Mahomed al II-lea îi ceru în iarna anului 1461-1462 tributul neplătit de trei ani, adăugînd şi 500 de copii pentru corpul de ieniceri. Ţepeş trebuia să se prezinte personal cu tributul la Sublima Poartă. Copii pentru corpul ieniceresc nu se luaseră niciodată din Ţările române, aşa că cererea reprezenta mai mult decît un abuz. Ţepeş respinse toate pretenţiile Porţii şi n-ar fi imposibil ca acum să fi bătut el în cuie turbanele pe capetele insolenţilor ambasadori otomani. Fiindu-i dezvăluită o încercare a turcilor de a-l prinde într-o cursă, aprigul domnitor trase în ţeapă pe conducătorul turc al Nicopolei — Hamza-paşa — împreună cu secretarul grec Catavolinos şi o trupă de soldaţi.

La 11 februarie, Dunărea, de la Vidin pînă la vărsarea în mare, era controlată de trupe româneşti. Ţepeş stătea în Giurgiu şi scria regelui Ungariei, cerîndu-i ajutor, în cuvinte mîndre, cum de mult nu mai spusese un domn român : *„...nici cu un chip nu voim să lăsăm în drum ce am început, ci să ducem lucrul la capăt. Căci, dacă Dumnezeu cel atotputernic va asculta rugăciunile şi dorinţele creştinilor şi-şi va apleca auzul cu bunăvoinţă spre rugăciunile sărmanilor săi şi ne va da astfel de biruinţă împotriva păgînilor, duşmani ai crucii lui Hristos, va fi cea mai mare cinste şi folos şi ajutor sufletesc pentru Măria Ta şi [...] pentru toată creştinătatea cea adevărată. Deoarece nu voim să fugim dinaintea sălbăticiei lor, ci să avem, în orice chip, luptă cu dînşii. Iar, dacă vom ajunge, fereaască Dumnezeu, la un sfîrşit rău şi va pieri ţărişoara aceasta, nici Măria Ta nu vei avea folos şi înlesnire de aşa ceva, pentru că va fi spre paguba creştinătăţii întregi"*.

La venirea primăverii, însuşi sultanul Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, în fruntea unei numeroase armate pe care contemporanii îngroziţi — şi chiar şi unii istorici de astăzi — o considerau de 250 000 de oameni, dar care în realitate nu depăşea 60 000 de oameni, dintre care nu toţi erau capabili de luptă, a apărut la Dunăre şi a pornit o expediţie de pedepsire a lui Ţepeş. Acesta îi opunea cam 30 000 de oameni angajaţi într-un război de hărţuire. Forţînd trecerea Dunării pe la Vidin, oastea turcească a început înaintarea prin Ţara Românească, spre Tîrgovişte, pe ruta Calafat-Craiova-Slatina-Tîrgovişte. Căldura era atît de înăbuşitoare în cîmpia olteană, încît cronicarii turci găseau că che-

babul ar fi putut fi prăjit pe zalele luptătorilor. Turcii se îndreptau cu pierderi mari spre Tîrgoviște, capitala țării. În drum ei nu întîlneau nici cetăți, nici orașe, pe care să le asedieze, ci doar — nevăzuți — pe ostașii lui Țepeș, care îi hărțuiau încontinuu. Detașamentele otomane plecate după pradă erau atacate sistematic, grînele arse, fîntînile otrăvite.

Mai presus de fire

În noaptea de 16 spre 17 iunie a avut loc una din cele mai îndrăznețe acțiuni — din cîte cunoaște istoria militară — ale unei armate creștine împotriva otomanilor : un atac de noapte avînd ca scop uciderea sultanului Mahomed al II-lea. Ni s-a păstrat descrierea acestui atac făcută de Nicolae de Modrussa, care ar fi auzit-o chiar din gura lui Țepeș. *„...În cele din urmă* (sultanul — *n.a.) l-a asediat, aflîndu-l ascuns într-un munte oarecare, în care valahul, sprijinit de natura locului, se închisese cu 24 000 de oameni, care îl urmaseră de bună voie. Unde, cînd și-a dat seama că sau va pieri de foame, sau va cădea în mîna preacrudului dușman și socotind că ambele eventualități sînt nedemne de oameni viteji, a îndrăznit să comită o faptă demnă de a fi amintită. Chemîndu-i așadar pe ostași și înfățișîndu-le situația, i-a convins să invadeze tabăra dușmană cu trupele-i împărțite și fie să cadă vitejește în luptă, cu glorie și cinste, fie, dacă soarta va fi favorabilă acestei inițiative, să se răzbune împotriva dușmanului într-un chip nemaipomenit. Așadar, folosindu-se de cîteva căpetenii turcești pe care le-a prins spre amurg, pe cînd rătăceau în chip imprudent, a pătruns la începutul nopții cu o parte a trupelor în tabăra turcească, străpungînd fortificațiile și, în tot cursul nopții, alergînd ca un fulger în toate direcțiile, a făcut măcel mare ; încît fie dacă celălalt dintre comandanți căruia îi încredințase restul trupelor, ar fi avut tot atîta curaj, fie dacă turcii s-ar fi conformat mai puțin strict poruncilor repetate ale împăratului de a nu părăsi garnizoanele din pricina ciocnirilor nocturne, valahul fără îndoială ar fi dobîndit cea mai mare și strălucită victorie. Dar întrucît nici celălalt comandant nu a îndrăznit să atace tabăra de cealaltă parte, după cum fusese stabilit, și din această pricină nici turcii nu au păzit cu mai multă strășnicie locurile lor, Dracul, după ce a provocat un măcel de necrezut, fără a pierde într-o ciocnire atît de mare pe mulți dintre ai săi, dintre care totuși foarte mulți au fost răniți, a părăsit tabăra dușmană și înainte de zorii zilei s-a reîntors în aceiași munți (de unde venise) fără ca cineva să îndrăznească a-l urmări, într-atît le dăduse de furcă și vîrîse groaza în toți. Am aflat, cercetîndu-i pe cei care au participat la această luptă, că împăratul turcilor, pierzînd în acea noapte orice încredere în privința situației sale, a părăsit în ascuns tabăra, luînd-o la fugă în chip rușinos și ar fi continuat drumul dacă, dojenit de prieteni și adus aproape împotriva voinței sale, nu ar fi văzut în zorii zilei tabăra pe locul ei. Înapoiat în tabără, după ce a văzut marea pierdere suferită de ai săi și aflînd că ungurii aduc întăriri Dracului, s-a grăbit să se întoarcă pe unde venise și a trecut Dunărea"*.

După atacul de noapte, turcii au mers către răsărit, ajungînd la Tîrgoviște, pe care cuceritorul Constantinopolului nu a asediat-o. Aici, în marginea orașului, au dat peste un cîmp de țepe, în care se uscau Hamza-pașa, Catavolinos și mica lor oaste, alături de hoți și alți răufăcători. Plecînd de aici, spune un cronicar bizantin, *„... chiar și împăratul* (Mahomed — *n.a.), cuprins de uimire spunea într-una că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri așa de mari și, mai presus de fire, știe să se folosească așa de domnia și de supușii lui. Mai spunea că acest bărbat care face astfel de isprăvi ar fi vrednic de mai mult"*.

12 ani de temniță

Retragerea otomanilor a fost grabnică și rușinoasă. Sultanul și-a abandonat armata, care, bîntuită de ciumă și înjumătățită, a ajuns la Adrianopole abia pe la sfîrșitul lunii iulie. La Brăila a fost lăsat Radu cel Frumos, sub protecția flotei otomane și a unor detașamente speciale, spre a-i convinge pe boierii munteni să-l trădeze pe Țepeș. În timpul atacului de noapte, cîțiva mari boieri veniseră de bună voie și se predaseră turcilor, cerîndu-le un domn nou. Trădarea boierească apăru ca singurul mod de a salva — în acele condiții — onoarea otomană. Ei i se adaugă uneltirile sașilor ardeleni ; aceștia plăsmuiră niște pretinse scrisori, pe care Țepeș le-ar fi adresat sultanului și prin care îl implora să-i redea tronul, promițînd că îl va captura chiar pe regele Ungariei pentru a-l preda turcilor. Matei Corvin, care venise la Brașov abia în octombrie spre a-l ajuta pe Țepeș, a primit aceste scrisori ca și cum ele ar fi fost interceptate de la curierii lui Țepeș. Falsurile acestea grosolane au servit de minune regelui maghiar, care în acel moment nu avea intenția să se bată cu Mahomed al II-lea. Avea destule încurcături în Apus, iar pe deasupra cheltuise toți banii pe care Veneția și papa îi trimiseseră spre a-l ajuta pe viteazul Vlad Țepeș. Rezultatul a fost tragic : venit să se întîlnească cu regele ungur, Țepeș, care nu bănuia nimic, a fost arestat, și, fără să fie lăsat să se justifice, trimis la Buda, apoi la castelul Vișegrad, unde a stat 12 ani de zile. Abia în 1475 a fost eliberat și regele i-a dat posibilitatea să lupte din nou împotriva otomanilor. În vara

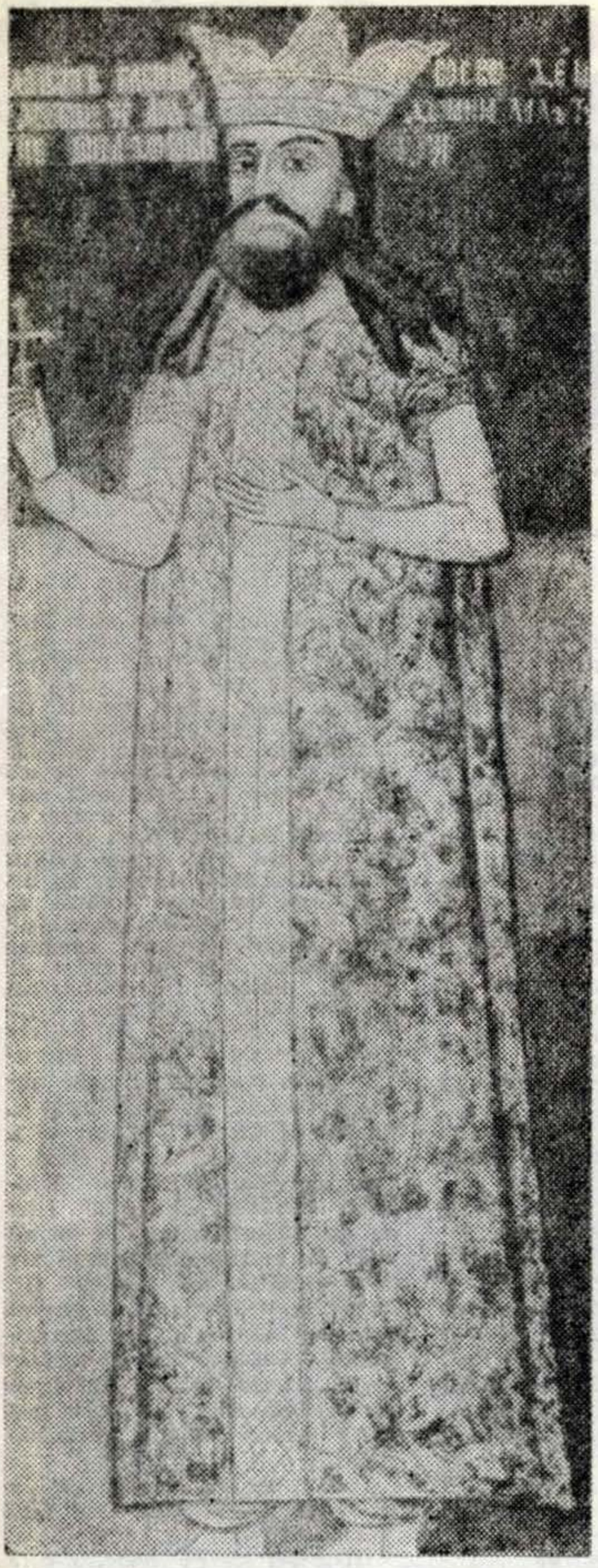

Laiotă Basarab, ucigaşul lui Ţepeş, după o frescă din secolul al XVII-lea de la Hurez

aceluiaşi an a participat, cu gradul de căpitan, la o campanie în Serbia împotriva aceluiaşi imperiu. Un an mai tîrziu, în noiembrie 1476, va reuşi, cu ajutorul lui Ştefan cel Mare, să reocupe tronul ţării.

Sfîrşitul era însă aproape: revenit pe neaşteptate cu ajutor turcesc, fostul domn Basarab Laiotă l-a surprins pe Ţepeş care avea în jurul său o gardă de numai 200 de moldoveni lăsaţi de Ştefan cel Mare şi l-a ucis într-o zi rece de iarnă a anului 1476 sau 1477.

Marele voievod nu împlinise nici 50 de ani, dar devenise cunoscut în toată Europa pentru vitejia sa şi a ţării sale. Luptele duse împotriva turcilor treziseră admiraţia principilor italieni şi germani, a Veneţiei şi a papei, ba chiar a lui Mahomed al II-lea. În secolul al XVI-lea, un cărturar umanist, Antonio Verancsics (1504—1573), scria că locuitorii Ţării Româneşti se numesc „draguli" de la prea viteazul lor principe Dragula *. Nu se putea scrie un omagiu mai nimerit unui domnitor.

Epilog

Cronicarul italian Antonio Bonfini scrie că după moartea domnitorului, capul lui Ţepeş a fost trimis sultanului Mahomed. Nu cunoaştem cu precizie mormîntul său. O tradiţie afirmă că ar fi fost îngropat în faţa altarului bisericii mănăstirii Snagov. Cercetările efectuate în anii 1931—1932 de către arheologul Dinu V. Rosetti au stabilit că lespedea de deasupra presupusului mormînt (care era de fapt o groapă de resturi din epoca dacică) fusese deplasată de la locul ei iniţial, care s-a dovedit a fi fost deasupra unei gropniţe neprofanate. Acest cavou, aflat în partea de nord a pronaosului, conţinea un sicriu ce fusese acoperit cu o stofă purpurie cusută cu fir de aur. Sicriul era putrezit, ca şi stofa ce-l acoperise cîndva. Oasele scheletului erau măcinate de vreme. S-au mai descoperit resturile de catifea roşie sau verde ale unui costum bărbătesc de croială occidentală de felul celor ce se purtau în vremea lui Ţepeş. În dreptul mîinilor mortului se afla o cunună de aur lucrată în tehnica „cloisonné", împodobită cu pietre de faianţă ce alternau cu gheare de aur ţinînd cîte o peruzea. Un inel feminin cusut de mînecă pare a indica acelaşi lucru ca şi coroana, şi anume că sînt emblema unei victorii în turnir a personajului aici înmormîntat. Toate aceste obiecte par să fi fost legate de persoana voievodului, ceea ce ne face să ne asociem şi noi părerii autorului cercetării că aici ar fi locul unde se odihneşte trupul celui ce a fost Vlad Ţepeş.

* Aşa apare în originalul lucrării citate. Este, evident, o greşeală a autorului din secolul al XVI-lea (n.r.).

Semnificația unui manuscris

N. P. SMOCHINĂ

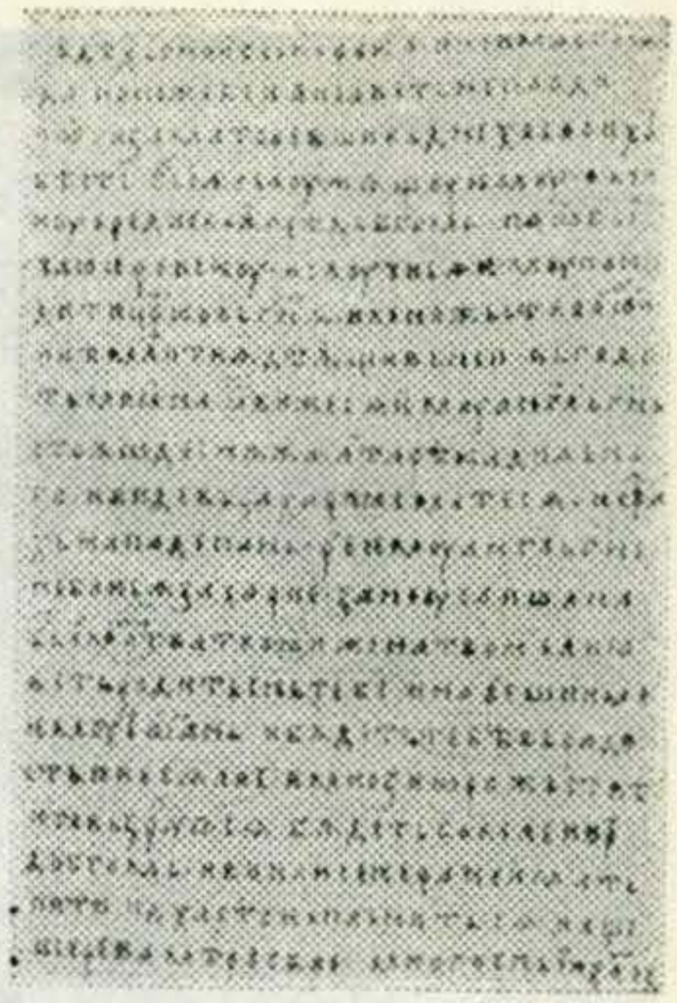

În colecția manuscriselor slave din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, la cota 613, se află un vechi text din secolul al XII-lea, scris pe pergament de către un român transilvănean. Nu trebuie să surprindă faptul că încă dintr-o perioadă atît de îndepărtată (secolele XI—XII), anterioară deci chiar și întemeierii statelor feudale, apar unele documente cu caracter religios care, cercetate minuțios, se dovedesc a fi scrise de români. Acțiunea de a copia cît mai multe astfel de scrieri pentru nevoile locale s-a accentuat tocmai în acest răstimp în întreaga Europă, datorită scindării bisericii creștine în catolică și ortodoxă. Dacă în apus se copia în limba latină, în răsărit limbile de circulație erau greaca și mai cu seamă vechea slavă.

Deoarece însă în multe regiuni copiștii nu cunoșteau decît vag sau de loc limba slavă, declarată sfîntă, ei au introdus în textele copiate note specifice graiului lor. Influențele locale au devenit cu timpul atît de puternice, încît în lumea slavilor au dat naștere, începînd din secolul al XI-lea, la vechea limbă slovenă, vechea limbă rusă etc. Așadar, între limbile slave locale se pot constata deosebiri datorită manuscriselor, unde ies în evidență diferențe fonetice și lexicale, care sînt, desigur, opera grămăticilor și copiștilor. Cu atît mai accentuate apar aceste deosebiri dacă ne referim la teritoriul locuit de români, care vorbeau o limbă neolatină, cu o altă gramatică. Este deci explicabil faptul că mai cu seamă la noi fiecare copist a imprimat, din loc în loc, textului copiat specificul limbii materne. Astfel, nu pare de loc lipsită de temei afirmația unor slaviști că textele slave descoperite pe teritoriul românesc sînt scrise într-un dialect aparte, pe care l-au denumit slavo-român, și că ele apar aproape de neînțeles pentru slavi. Din acest punct de vedere, se mai poate spune că nu există două texte scrise la noi, avînd același prototip, care să nu se deosebească unul de altul din cauza introducerii de cuvinte nepotrivite, a abaterilor de la regulile gramaticale ale limbii slave, abateri de neînțeles pentru un slavist nefamiliarizat cu specificul limbii române.

Textul de care ne ocupăm este un fragment de patru pagini.

Pergamentul textului nostru este fin, bine lucrat. Literele sînt scrise rar, spațiat, la distanțe egale ; textul este scris pe un singur rînd, nu în coloane, cuprinzînd în total 21 de rînduri pe fiecare pagină. Cerneala e de culoare neagră deschisă, frecvent întrebuințată în manuscrisele copiate pe teritoriul țării noastre (cerneala întrebuințată de slavii de răsărit este, de pildă, mult mai neagră). Inițialele sînt scrise în chinovar roșu. Tot în chinovar roșu e scris și rîndul 6 de la fila 2^r, cu litere majuscule, pentru a atrage atenția cititorului. Literele, deși așternute totdeauna cu îngrijire, arată limpede că autorul copiei era un om în vîrstă, căruia îi cam tremura mîna.

Una din primele dovezi că textul analizat de noi a fost scris de un român reiese din faptul că numeroase omisiuni și intervertiri de fraze, fără legătură între ele sau fără sens în limba slavă, sînt construite după regulile formelor românești. În unele părți aceasta face chiar textul de neînțeles. Se întrebuințează foarte des conjuncția și, atît acolo unde este nevoie de ea, cît și acolo unde nu mai este necesară, din care cauză se schimbă înțelesul slav. O serie de cuvinte sînt scrise greșit, altele sînt întrebuințate în alt loc decît cel unde trebuie să fie, prin aceasta schimbînd sensul slav într-unul specific românesc. Mai observăm că textul nostru întrebuințează numele Ion și nu Ioan, cum figurează de obicei în textele slave. La fel se petrec lucrurile și în ceea ce privește numele Gavril, cu un singur i, în loc de Gavriil, cu doi de i, cum se obișnuiește la slavi.

Evanghelia lui Matei folosește cuvîntul agnetai, care nu se întîlnește în nici un alt text de evanghelie și care are la bază latinescul „agnus". Or, în acele timpuri, acest cuvînt era mai cunoscut în Transilvania, ceea ce ne îndreptățește, alături de alte elemente, să credem că textul a fost scris de un român transilvănean.

Prof. P. P. Panaitescu a apreciat că textul de față poate fi datat în secolul al XIII-lea. Părerea noastră este însă că el aparține celui de-al XII-lea, deoarece prezintă caractere asemănătoare cu vechile texte slave : „Evanghelia Assemani", „Savina Kniga", „Codex Zografensis", „Evanghelia Ostromirov" și „Evanghelia Arhanghelsk".

Manuscrisul analizat este o nouă și semnificativă mărturie a preocupărilor și activității culturale a românilor din Transilvania în secolele XI—XII.

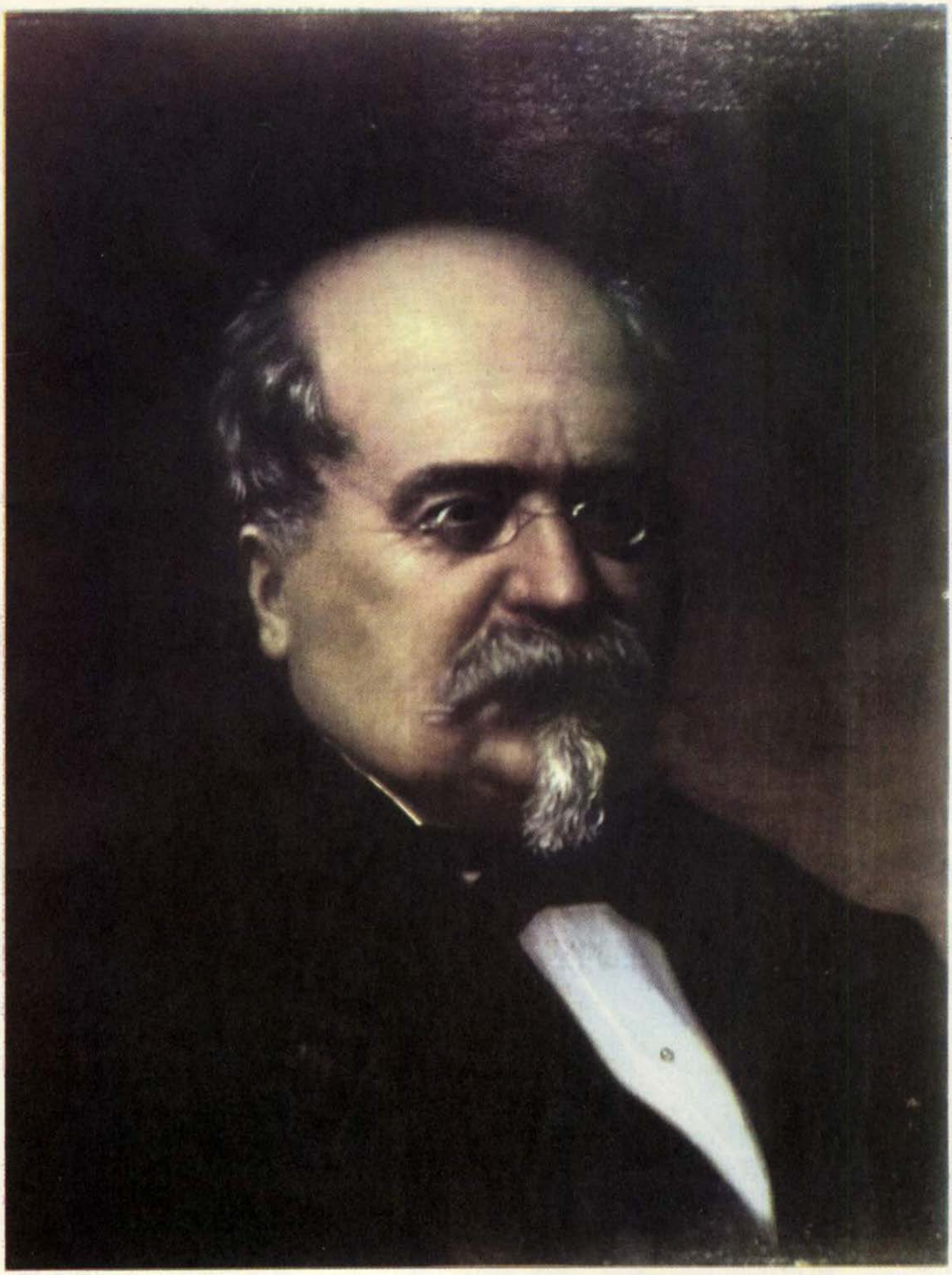

Un ctitor de seamă al României moderne. Tablou de Mișu Pop *(Mihail Kogălniceanu — diplomatul,* pag .2)

D:SACRAMENTVM:FECIT:- hIC hAROLD:DVX:-
VVILLELMO DVCI:-

IC EADVVARDVS:REX
LECTO:ALLOQVIT:FIDELES:-
hIC DEDERVNT:hAROLDO:
CORO NA REGIS
hIC RE SIDET:hARO
REX AN GLORVM
STI
Archi
DEFVN VS
EST

EXIERVNT:DEhESTENGA:
ET:VENERVNT

Imagini ale invaziei normande in Anglia (*Istoria unei tapiserii istorice*, pag. 74)

Jocul tradițional al Geamalei. Cînd trecea prin mulțime, oamenii o aplaudau frenetic. Dar căpitan Costache nu era mulțumit și gîrbaciul lui intra în acțiune (*Căpitan Costache, spaima bucureștenilor de altădată*, pag. 50)

IN EXCLUSIVITATE
PENTRU „MAGAZIN ISTORIC"

MIRACOL LA ANVERS

ROGER GHEYSENS
(Belgia)

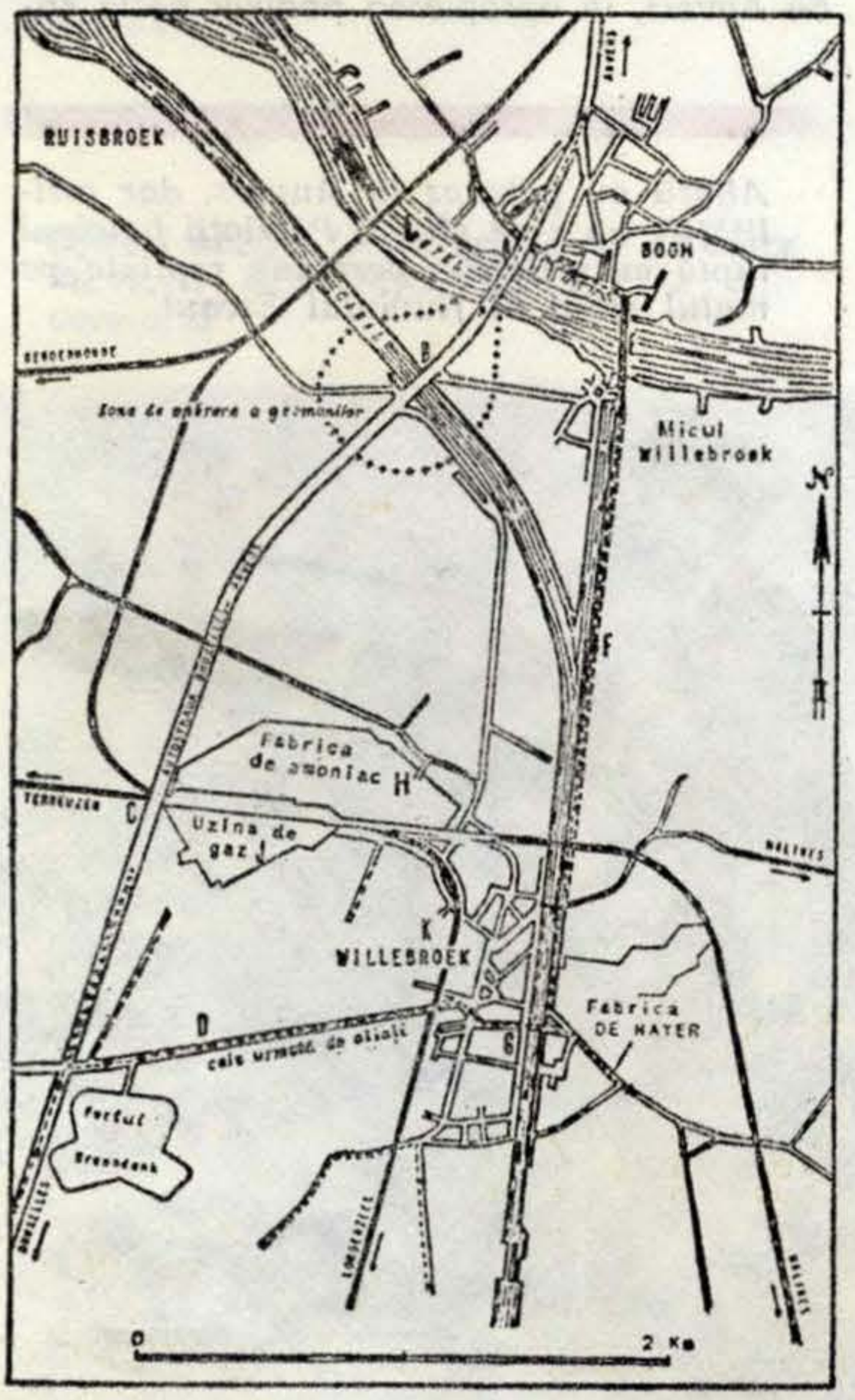

Locotenentul Vekemans a studiat cu atenție căile de acces prin care aliații puteau veni în ajutorul Anvers-ului

La începutul toamnei anului 1944, cînd debarcarea aliată din Normandia se încheia cu străpungerea de la Avranches și cu respingerea trupelor germane spre granițele lor, Anvers-ul rămăsese singurul port maritim important la Canalul Mînecii nedistrus încă de nemți. Cucerirea în scurt timp de către aliații occidentali a acestei remarcabile baze de aprovizionare se impunea ca o condiție de prim ordin. Portul era capabil să primească 30 000 tone de material zilnic, cu condiția, bineînțeles, de a fi eliberat cu instalațiile portuare intacte.

Dîndu-și seama de interesul pe care aliații îl arătau portului Anvers și de faptul că le va fi imposibil să le opună o apărare eficace, germanii au hotărît să nu cedeze vastele instalații portuare decît în stare de ruină. Ei și-au regrupat armatele pe poziții organizate pe linia rîurilor Escaut, Rupel și Nethe. Dar, ca printr-un miracol, în ziua de 4 septembrie 1944[1], portul Anvers a căzut intact în mîinile aliaților.

Desigur, un rol important în salvarea portului l-a avut înaintarea rapidă a trupelor aliate. Decisivă a fost însă Rezistența belgiană.

La ora 19,20 precis

Patrioții belgieni însărcinați cu apărarea instalațiilor portuare din Anvers erau organizați în mai multe grupuri, în funcție de obiectivul misiunii pe care o aveau de îndeplinit : supravegherea accesului în port, protecția cheiurilor, paza ecluzelor și a instalațiilor energetice, a materialului plutitor, a instalațiilor petroliere, apărarea tunelelor care asigurau legătura între malurile fluviului Escaut. Colaborarea între diferitele grupuri de rezistență[2], toate acceptînd să se supună ordinului unui singur comandant, locotenentul de geniu Urbain Reniers (mai tîrziu înaintat la gradul de general), a permis o bună coordonare a eforturilor, obținîndu-se o mare eficacitate.

Aceste forțe au fost puse în stare de alarmă în ziua de 1 iunie 1944, la ora 19,20 precis, cînd comando-urile — a căror misiune era să protejeze și instalațiile petroliere, să supravegheze navele de blocare — și-au ocupat pozițiile de luptă. Germanii legaseră la chei o navă încărcată cu

[1] În emisiunea sa din 3 septembrie ora 9, postul de radio B.B.C. anunțase și eliberarea orașelor belgiene Tournai, Charleroi și Namur.

[2] „Comitetul de Coordonare din Anvers" a reunit reprezentanți ai grupurilor „Witte Brigade", „Mișcarea Regalistă Națională", „Armata Secretă", „Frontul Independenței" (comunist) și „Grupul G".

300 tone de explozibil, cu ajutorul căruia intenționau ca, în momentul unei eventuale părăsiri a localității, să arunce în aer toate vasele din port. Nava era supravegheată în permanență de patrioți ; în caz de alarmă, ei urmau să anunțe personalul specializat pentru a o face să explodeze chiar pe locul unde se afla.

La ecluze, activitatea Rezistenței — în așteptarea sosirii aliaților — se limita la strîngerea de informații referitoare la protejarea și accesul la porțile ecluzelor. Aceste misiuni erau îndeplinite mai ales de femei, care se apropiau mai ușor de funcționarii și ofițerii germani, obținînd de la ei știri prețioase.

În dimineața zilei de 14 august, germanii au început săparea la baza zidăriei cheiurilor a aproximativ 50 de puțuri de mine, în care urmau să așeze tuburi umplute cu explozivi. Dar intenția le-a fost zădărnicită. În noaptea de 16 spre 17 august, patrioții au distrus șantierele unde se confecționau tuburile și explozivii necesari.

Flacăra Rezistenței împotriva invadatorilor s-a aprins cu aceeași intensitate și în jurul Anvers-ului. Numeroase acțiuni de sabotaj au fost organizate de muncitorii din rețeaua feroviară. Spre sfîrșitul lunii august, traficul în jurul orașului era aproape paralizat, ceea ce a împiedicat pe germani de a trimite întăririle și aprovizionările prevăzute.

Un om în fața coloanei de tancuri

În ziua de 2 septembrie, locotenentul Robert Vekemans — care, după capitularea armatei belgiene, la 28 mai 1940, fusese numit inginer în serviciul „Poduri și șosele" — obținu de la locotenentul Reniers autorizația de a intra în legătură, cît mai urgent posibil, cu autoritățile engleze. Sosirea de noi trupe germane în garnizoana Anversului apărea ca un indiciu clar al hotărîrii ocupantului de a menține această poziție fortificată. Se impunea deci o acțiune rapidă atît pentru interceptarea întăririlor, cît și pentru împiedicarea germanilor de a arunca în aer navele blocate în canalele de acces ale fluviului Escaut.

Trecînd la îndeplinirea misiunii sale, locotenentul Vekemans căută să culeagă cît mai multe informații despre dispozitivul de apărare german, încercînd să depisteze punctele sale slabe, și studie cu atenție căile de acces în oraș. Cu acest prilej el constată că în orașul Boom, situat la 12 kilometri la sud de Anvers, în apropierea podului peste ca-

Aliații au pătruns în Anvers, dar ostilitățile nu s-au sfîrșit. Patrioții belgieni luptă cu unitățile germane repliate pe malul stîng al fluviului Escaut

nalul Willebroek, există un post de observație. Din turnul acestui post, nemții puteau supraveghea mișcările de pe șoselele din împrejurimi, putînd astfel alarma unitățile de apărare în momentul apariției coloanelor aliate. Dar, în același timp, locotenentul observă că șoseaua spre Termonde nu era cuprinsă în raza vizuală a turnului.

După terminarea recunoașterii, în ziua de 4 septembrie la ora 8,15, Vekemans se așează la intersecția autostrăzii Bruxelles-Anvers, în apropierea fortului Breendonk, și începu să aștepte tancurile aliate. La ora 9, blindatele britanice[3] își făcură apariția, înaintînd cu viteză. În picioare, în mijlocul intersecției, belgianul încercă să oprească primul tanc, dar acesta îl depăși, continuîndu-și drumul spre Anvers. Trecu al doilea, al treilea, năpustindu-se cu toată viteza spre podurile de peste rîul Rupel. Și, în sfîrșit, al patrulea colos se opri. După cîteva clipe de șovăială, în timpul cărora ținea revolverul îndreptat asupra interlocutorului său, maiorul englez Dunlop ascultă declarațiile locotenentului Vekemans privitoare la planul său. Dar înainte de a da amănunte, Vekemans insistă pe lîngă maior ca primele tancuri să fie oprite pînă nu ating viaductul. Un avans de cinci sute de metri ar fi dus — mai mult ca sigur — la eșuarea efortului de salvare a Anvers-ului și a instalațiilor sale portuare. Încă cinci sute de metri și... blindatele engleze ar fi ajuns la viaduct, în raza de vizibilitate a observatorilor germani ; aceștia ar fi dat ordinul de distrugere și podurile din Boom ar fi sărit în aer. În casca comandantului primului tanc răsună ordinul de oprire. Datorită curajului și inteligenței unui patriot belgian, catastrofa a fost înlăturată.

Ofițerul englez a adoptat și executat planul conceput de Vekemans. Coloana de tancuri a părăsit șoseaua principală, autostrada Bruxelles-Anvers, pentru a ocoli pozițiile germane și a le ataca din spate. Drumul le-a fost deschis de patrioții belgieni. Într-un vehicul blindat, locotenentul Vekemans s-a îndreptat spre un pod nepăzit, situat la est de orașul Boom. În mijlocul podului a oprit mașina, s-a reîntors cîțiva metri și a rupt cu un gest brusc cordonul de aprindere. Blindatele puteau trece rîul Rupel.

Numeroși patrioți belgieni erau adunați de-a lungul malului nordic al rîului, adăpostindu-se după case și așteptînd semnalul pentru a intra în acțiune. Locotenentul Vekemans le-a strigat să taie toate fitilele verzi și albe.

[3] Divizia a 11-a.

Ofițeri naziști făcuți prizonieri de către membrii Rezistenței, pe străzile Anvers-ului

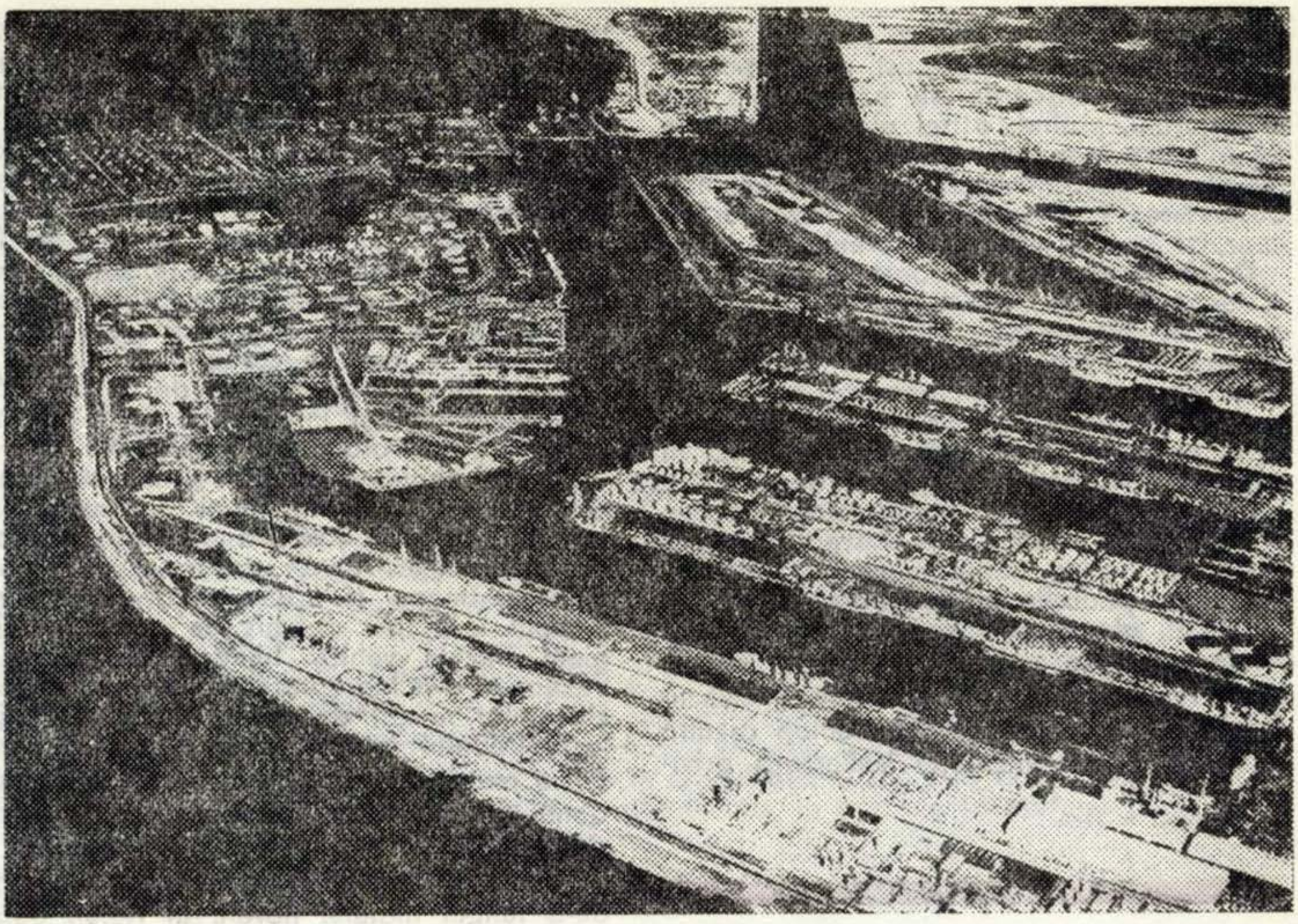

Portul Anvers văzut din avion

Blindatele au apărut astfel în mijlocul dispozitivului defensiv al germanilor care, surprinși, n-au mai putut depune decît o slabă rezistență. După cucerirea podului de peste Rupel, lîngă Boom, s-a găsit amplasamentul sistemului de aprindere al explozibilului, care a fost distrus. Tancurile maiorului Dunlop au reușit astfel să-și continue înaintarea.

După Boom, pînă la porțile Anvers-ului, aliații nu au mai întîlnit nici un obstacol ; patrioții deminaseră șoseaua. În oraș, împotrivirea germanilor a fost repede reprimată. Din incinta portului, trupele germane au tras cîteva focuri cu tunuri antitanc, dar au fost reduse la tăcere de forțele blindate aliate. Sprijinul acordat de patrioți și rapiditatea cu care avansau i-a favorizat pe aliați. Forțele dușmane nu au mai avut timpul necesar decît pentru minarea a patru sau cinci puțuri din cele 50 pregătite.

Luptele s-au prelungit pînă la 8 septembrie.

Toate ecluzele, cu excepția uneia dintre ele — care a suferit ușoare stricăciuni — au fost recuperate intacte. Cheiurile au fost salvate, fără intervenții speciale. Patrioții au cucerit instalațiile energetice, materialul plutitor și instalațiile petroliere înainte ca acestea să poată fi distruse.

Au fost capturați 6000 de prizonieri germani, printre care și generalul von Stolberg-Stolberg, comandantul garnizoanei.

Seara de 8 septembrie a fost pentru toți patrioții din Anvers o seară de glorie.

Anvers-ul a fost cucerit intact. Aliații occidentali au căpătat astfel o bază indispensabilă pentru conducerea unor vaste operații militare. De la 26 noiembrie 1944 pînă la 8 mai 1945, deci într-un interval de 160 de zile, 1240 de nave britanice și americane au debarcat în portul Anvers peste cinci milioane tone de materiale.

Hitler, care înțelesese perfect importanța acestui port, a ordonat bombardarea continuă a orașului cu V_1 și V_2 [4], apoi la începutul lunii decembrie 1944 a dezlănțuit faimoasa ofensivă din Ardeni, ultima zvîrcolire a armatelor sale pe frontul de vest, avînd drept țintă finală portul Anvers. Dar activitatea desfășurată în sprijinul victoriei, în acest mare port, n-a mai fost întreruptă nici o singură clipă.

Datorită acțiunii de eliberare a portului său la mare, Belgia a grăbit și eliberarea sa totală. Pentru rezultatul obținut, Rezistența belgiană a binemeritat admirația aliaților. Ea a meritat, de asemenea, eterna recunoștință a poporului belgian, pe care l-a slujit cu eroism și curaj în greaua luptă de alungare a dușmanului nazist de pe teritoriul național.

[4] Din septembrie 1944 pînă la sfîrșitul războiului, 1341 de V2-uri au căzut asupra orașului, față de 1150 la Londra și 15 în regiunea pariziană.

EVOCĂRI

Sediul socialist din Palatul Băilor Eforiei devenise un focar de răspîndire a ideilor socialiste şi culturii

SALA

„DE SUS" DIN PALATUL BĂILOR EFORIEI

I. FELEA

În zilele de 20 - 22 aprilie 1894 s-a ţinut, în sala „Hugo" din Bucureşti, Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. La acest congres s-a hotărît organizarea campaniei de propagandă *„pentru înfiinţarea breslelor ţărăneşti"* * şi editarea unui cotidian socialist. Pentru prima oară la noi în ţară, un partid politic, partidul muncitorilor, a cerut cu acest prilej pentru femei drepturi egale cu bărbaţii. S-a dovedit încă o dată, cu această ocazie, că sediul partidului din Piaţa Amzei rămăsese prea mic.

De la primul Congres pînă la al doilea, în curs de un an, mişcarea muncitorească crescuse. Se înfiinţau mereu noi organizaţii care se afiliau la P.S.D.M.R. În ziua de 2 ianuarie 1894 s-a afiliat partidului muncitorilor societatea mecanicilor „Colosul". Pentru satisfacerea necesităţilor mereu crescînde, s-a hotărît deci închirierea unui nou local.

În sfirşit, în ziua de 7 mai 1894, Clubul muncitorilor din Bucureşti s-a mutat din Piaţa Amzei — sala „Sotir" — în Palatul Băilor Eforiei, sala „de sus". În faţa unui public *„cu desăvîrşire numeros"* — cum anunţa ziarul „Munca" — s-a inaugurat noul local al Clubului muncitorilor din Bucureşti. Sediul era luminos şi se compunea dintr-o sală de conferinţe şi întruniri, dintr-un cabinet de lectură, din redacţia şi administraţia ziarului „Munca" şi dintr-o altă sală pentru diferite activităţi. Inaugurarea noului sediu a avut un caracter festiv. Au luat cuvîntul Constantin Mille, inepuizabilul Anton Bacalbaşa,

* Deşi documentele congresului dădeau directive cu privire la înfiinţarea unor „bresle ţărăneşti", în activitatea practică de propagare a ideilor socialiste la sate s-a adoptat, ca formă organizatorică, clubul, în care P.S.D.M.R. vedea nu atît o formă organizatorică în interesul luptei de clasă, ci mai ales o formulă nimerită pentru luminarea şi educarea sătenilor (n.r.).

înimosul croitor Pițurcă, tipografii D. A. Țăranu și Al. Ionescu. Entuziasmul a fost atît de mare, încît oratorii erau de părere că o dată cu mutarea clubului într-un nou sediu, mult mai mare, trebuia să înceapă „o nouă eră" pentru socialismul din România.

Localul era spațios, dar organizația socialistă din Capitală nu avea destul mobilier pentru noul, luminosul și spațiosul sediu din Palatul Băilor Eforiei.

O donație neașteptată

La Iași, ființase pînă nu de mult un club al democraților republicani, sub președinția bătrînului republican Al. Beldiman, directorul și proprietarul ziarului „Adevărul". Clubul republican din Iași, nemaiputînd ființa din lipsă de fonduri, s-a dizolvat la 14 iunie 1894. Membrii fostului club au delegat atunci pe Beldiman să transporte mobilierul la București, în scopul înființării unui alt club, în capitala țării. Nereușindu-se acest lucru, Beldiman a fost autorizat, pe baza statutelor, să doneze mobilierul *„unei alte grupări democratice, de care democrații republicani s-ar găsi legați prin mai multe afinități de vedere"*. Călăuzindu-se după acest principiu, Beldiman a hotărît să doneze întregul mobilier Clubului muncitorilor din București. În acest scop el a trimis membrilor clubului o scrisoare, în care spunea printre altele:

„Subsemnatul, convins că gruparea cea mai apropiată de cea republicană, sub raportul multor vederi economico-politice, este Partidul socialist român, dăruiește, în numele fostului Club democrat-republican din Iași, întregul mobilier al său, cuprins în alăturatul inventar, Clubului muncitorilor din București.

Îndeplinindu-mi cu deosebită plăcere sarcina cu care m-a onorat majoritatea membrilor fostului Club democrat-republican din Iași, termin, domnilor membri, urînd prosperitate Clubului muncitoresc din București.

Vă rog, domnilor membri, a primi asigurarea distinsei mele considerații.

Al. V. Beldiman".

Consiliul General al P.S.D.M.R. a mulțumit lui Beldiman pentru donația făcută. În scrisoarea de răspuns, întocmită de Ioan Nădejde, s-a subliniat faptul că democrația republicană și-a arătat simpatia față de muncitorimea organizată, dînd o nouă și puternică dovadă *„că este convinsă de dreptatea marei cauze"* pentru care luptă muncitorimea română. Scrisoarea se termina astfel: *„Primește, te rugăm, stimate cetățene, asigurarea deosebitei noastre stime, considerații și iubiri"* și era iscălită, printre alții, de Ioan Nădejde,

Al. V. Beldiman: *„Termin, domnilor membri, urînd prosperitate Clubului muncitoresc din București"*

Alexandru Radovici, Al. Ionescu, Zamfir Filotti, Constantin Mille.

„Furtuna bate-n geam"

Noul sediu socialist, spațios și bine mobilat, a devenit martorul unei prodigioase activități culturale. În primul rînd, și-a reluat activitatea, cu o sută de membri, vechiul *Cerc de studii sociale*. La prima ședință a asistat și Constantin Dobrogeanu-Gherea. În seara de sîmbătă 8 mai 1894, după ce s-au prezentat la club rezultatele anchetei presei cu privire la răscoala țăranilor* din județul Bacău, Gherea și-a reînceput seria conferințelor despre teoria salariului.

Liderii P.S.D.M.R. aveau în noul sediu condiții prielnice desfășurării talentului lor oratoric. De la tribuna roșie, Constantin Mille vorbea impetuos, cu capul dat pe spate, cu ochii închiși. El își îndemna auditoriul să fie vigilent, să nu se lase înșelat de burghezia infamă, să deschidă

* În primele luni ale anului 1894, țara a fost zguduită de puternice mișcări țărănești. Guvernul conservator a mobilizat importante forțe militare pentru reprimarea oricăror nemulțumiri. Presa muncitorească s-a ridicat în apărarea țăranilor. „Ca întotdeauna cîrmuitorii au fost aduși și sîngele a curs [...] Că simpatiile noastre sînt cu țăranii nu mai poate fi îndoială" — scria „Munca" din 13 februarie 1894 (n.r.)

RĂSCOALELE SĂTEŞTI

O veste tristă ne vine din Moldova în mai multe comune din Tecuciŭ, Vasluĭ şi Suceava, ţăranii s'aŭ resculat. Ca în tot-d'a-una cîrmuitorii aŭ fost aduşi şi sîngele a curs, sub comanda şi sub ochiĭ procurorilor şi judecătorilor de instrucţie.

Că simpatiile noastre sînt cu ţăranii nu mai poate fi îndoială. Obijduiţi, nedreptăţiţi, bătuţi, nesocotiţi, fără a putea găsi dreptate unde-va, cînd le-aŭ ajuns cuţitul la os, aŭ luat pasul. De sigur nu aceasta poate fi calea spre emancipare, dar burghezia romînă ast-fel şi-a bătut joc de sătenĭ, că orĭ-ce revoltă a lor nu poate să fie de cît legitimă.

Din nenorocire toate acestea nu pot folosi la nimic. Stăpînirea are prea multe puterĭ ca să înăduşe în sînge orĭ-ce încercărĭ de revoltă.

Dacă sfatul nostru ar putea fi ascultat, dacă foamea şi lipsa de cultură nu ne-ar despărţi, de o cam dată de ţăranii resculaţi, de sigur că sfatul nostru ar fi în organiza-

Articol în sprijinul ţăranilor răsculaţi, publicat în „Munca" din 13 februarie 1894

ochii. V. G. Morţun îşi desfăşura amplu însuşirile sale oratorice. Vorbea cu patos despre fericirea care va cuprinde pe muncitori şi ţărani în momentul cînd vor cuceri, pe cale parlamentară, socotea el, votul universal. Cel mai exuberant în noul sediu era Anton Bacalbaşa, răsfăţatul Tony. Mic şi slab, semănînd la chip cu Ferdinand Lassalle, era sclipitor la tribună şi avea o vervă muşcătoare, care înfricoşa pe adversarii politici. Auditoriul era pur şi simplu magnetizat. Avea o voce caldă şi vibrantă. Nu semăna numai la figură cu marele tribun al socialismului, Lassalle, ci şi ca vorbitor la tribuna socialistă.

Vorbeau de la tribună şi „prietenul Dulceanu", care anunţa mereu că „furtuna bate-n geam", şi „prietenul Edelştein", care atunci cînd declara sentenţios că „burghezia este un hoit intrat în putrefacţie" delicata Sofia Nădejde îşi astupa urechile, neputînd suporta asemenea comparaţii. Pitorească era apariţia lui George Diamandi. În tablourile vivante alegorice organizate la cîte un bal de tineretul socialist condus de Morţun, G. Diamandi desfăşura un steag mare cu faldurile roşii ce străluceau sub lumina lămpilor.

Economie politică şi canto

Ziarul „Munca" din 17 iulie 1894 — acum trei sferturi de veac — anunţa că în fiecare miercuri seara Ioan Nădejde va ţine un curs de economie politică în sala mare a Clubului muncitorilor din Palatul Băilor Eforiei — sala „de sus". După fiecare lecţie, urmau discuţii. Deoarece la prima lecţie, ţinută în seara zilei de miercuri 13 iulie 1894, au fost foarte mulţi auditori, ea a fost repetată miercuri 20 iulie.

La cursul de economie politică al lui Ioan Nădejde participau nu numai muncitori, dar şi studenţi, intelectuali formaţi, supunîndu-se cu toţii examenelor trimestriale, ca nişte simpli elevi. De altminteri, acesta se dovedea un bun pedagog, reuşind, printr-o expunere clară, să prezinte problemele dificile în aşa fel, încît muncitorii îl înţelegeau foarte bine.

La noul sediu s-a înfiinţat şi o şcoală de alfabetizare sub conducerea studentului în medicină Constantin Popescu-Azuga. Cei fără ştiinţă de carte veneau cu dragă inimă şi făceau primii paşi în lumea fermecată a citirii. Se dădeau şi lecţii pentru cei care ştiau cîte ceva, dar doreau numai să-şi completeze cunoştinţele.

În fiecare joi, la 6 ceasuri, era întrunire pentru femei muncitoare. Li se explica *„interesul ce au femeile ca socialismul să reuşească mai repede"*. Acele femei care voiau să înveţe *„a citi şi scrie, să facă socoteli"*, să înveţe geografie şi istorie, erau invitate să se înscrie la cursuri, *„deoarece e o domnişoară cultă gata să le dea asemenea lecţii"*.

La noul sediu din Palatul Băilor Eforiei se dădeau şi lecţii de limba franceză şi chiar de canto, după următorul program: marţi şi vineri seara — franceza, luni şi joi — canto.

S-a mers pînă acolo încît pentru mulţi din cei care nu puteau veni la club, fiindcă locuiau prin mahalalele mărginaşe, s-au înfiinţat cursuri în apropierea lor. În mahalaua lui Piţurcă, de pildă, făceau senzaţie conferinţele pe care acesta le ţinea în locuinţa sa. Megieşii veneau la el cu dragă inimă, unii cu şorţul de lucru pe ei şi în papuci, ascultînd cu luare-aminte pe prietenul lor, ca şi pe intelectualii socialişti care răspundeau cu bucurie la chemările sale.

Sediul din Palatul Băilor Eforiei devenise, în anul 1894, prin efortul socialiştilor români şi al generoşilor donatori democraţi-republicani, un focar de răspîndire a ideilor socialiste şi de ridicare a nivelului de cultură generală a oamenilor simpli.

Enigme ale istoriei

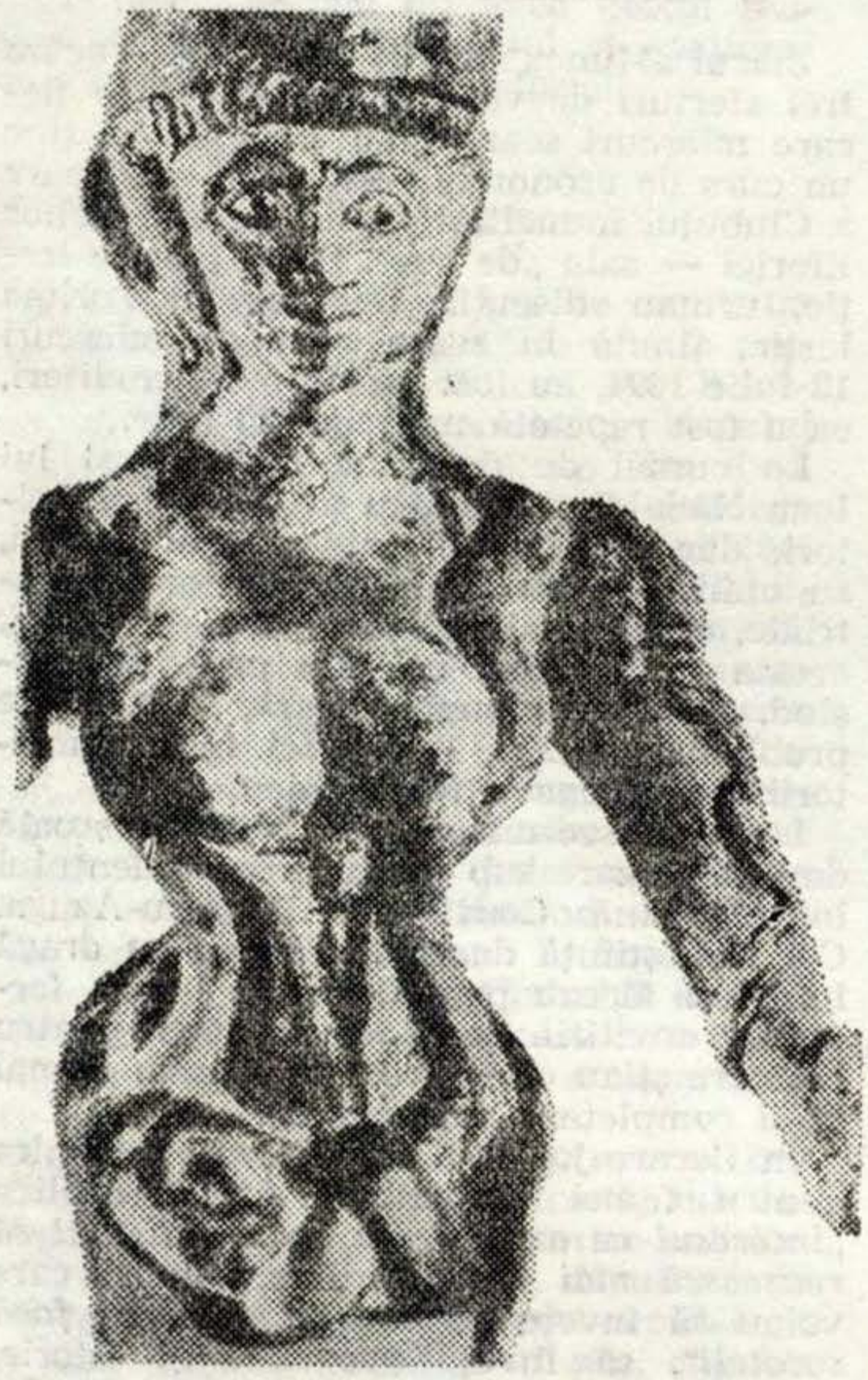

Zeița cu șerpi

În august 1969, corespondentul AGERPRES transmitea din Atena : „Un întreg oraș antic și obiecte de valoare științifică inestimabilă au fost descoperite, în urma săpăturilor, pe insula Thera, la nord de Creta. Efectuate sub conducerea acad. Spyros Marinatos, vicepreședinte al Academiei de științe elene, săpăturile au scos la iveală clădiri aproape intacte, cu unul și două etaje, străzi și piețe, depozite etc., vestigii ale unui oraș care a dispărut în anul 1530 î.e.n. în urma unei gigantice erupții a vulcanului de pe insulă. Orașul a fost acoperit de lavă, dar — spre deosebire de Pompei — după ce populația se evacuase și se stabilise în diverse regiuni ale Mediteranei. Săpăturile continuă și noi clădiri sînt descoperite.

Politehnica din Atena, Centrul de cercetări nucleare și alte instituții științifice își dau concursul la aceste acțiuni. Autoritățile ar opta pentru conservarea orașului acoperit, indicînd să se sape tuneluri de-a lungul străzilor pentru a-l prezenta într-o formă mai atractivă pentru turiști. Potrivit unei teorii asupra căreia urmează să se mai pronunțe oamenii de știință, insula Thera, adăpostind orașe legendare, ar fi ultima rămășiță a misterioasei Atlantide..."

Istoria acestei descoperiri extraordinare este extrem de interesantă. Ea confirmă și încununează un lung șir de ipoteze, aducînd clarificări într-o problemă tulburătoare, ce nu poate fi încă socotită definitiv rezolvată.

AUREL LECCA
MIHAI GHEORGHE ANDRIEȘ

PE URMELE

Unde se aflau coloanele lui Hercule?

De multe secole, imaginea fabuloasei Atlantide, evocată de Platon în *Dialogurile* sale, a aprins imaginația oamenilor și numeroși cărturari ai tuturor timpurilor și-au consacrat eforturile pentru a pătrunde misterul ei. Istorici și geografi, vulcanologi și matematicieni, geologi, arheologi și oceanografi caută și azi neobosiți cheia care să îngăduie descifrarea enigmei regatului neptunic. Cei mai mulți specialiști își localizează domeniul cercetărilor în Atlantic, alții însă acumulează argumente pentru a demonstra că Atlantida trebuie căutată în regiunea Mării Mediterane. Ea își află adevărata identitate — tind să demonstreze aceștia — în Creta minoică, puternicul regat al mării, care a cunoscut o mare înflorire către mijlocul mileniului al doilea înaintea erei noastre.

Se știe însă că Platon presupune că dispariția Atlantidei s-a produs cu nouă milenii înainte de vremea sa, deci acum unsprezece milenii. S-ar putea însă — argumentează partizanii Atlantidei cretane — ca datele cronologiei platoniene să fie „hipertrofiate". Civilizația minoică — dezvoltată în Creta antică și în aria influențelor sale politice și culturale — prezintă multe similitudini cu unele trăsături atribuite Atlantidei — arată istorici, arheologi și seismologi de seamă, ca Spyros Marinatos, Anghelos Galanopoulos și Avram Sergheevici Norov.

E drept, Platon situează continentul dispărut la apus de *Coloanele lui Hercule*. În miturile Eladei, acestea se identifică cu strîmtoarea Gibraltar. O atare precizare pare să excludă orice localizare în spațiile aflate *la răsărit* de Gibraltar. În literatura istoricilor și geografilor antichității vom întîlni însă Coloanele lui Hercule localizate și *în cuprinsul Mediteranei*, uneori fiind denumite astfel fie stîncile ce delimitează Bosforul, fie zona gurilor Nilului (unde, de altfel, în vechime s-a aflat și orașul Heracleum). Pe de altă parte, în lucrările istoricilor antici, *Atlantia* este un toponimic ce exprimă localizări diverse. În lucrarea sa *Historia naturalis*, Pliniu cel Bătrîn amintește de numele unui ținut care „de către toți este numit Aetiopia, apoi Atlantia și după fiul lui Vulcan, Aeteria". O serie de autori identifică acest ținut cu regiunile nordice ale continentului african, alții cu pămînturile insulare ale Cretei.

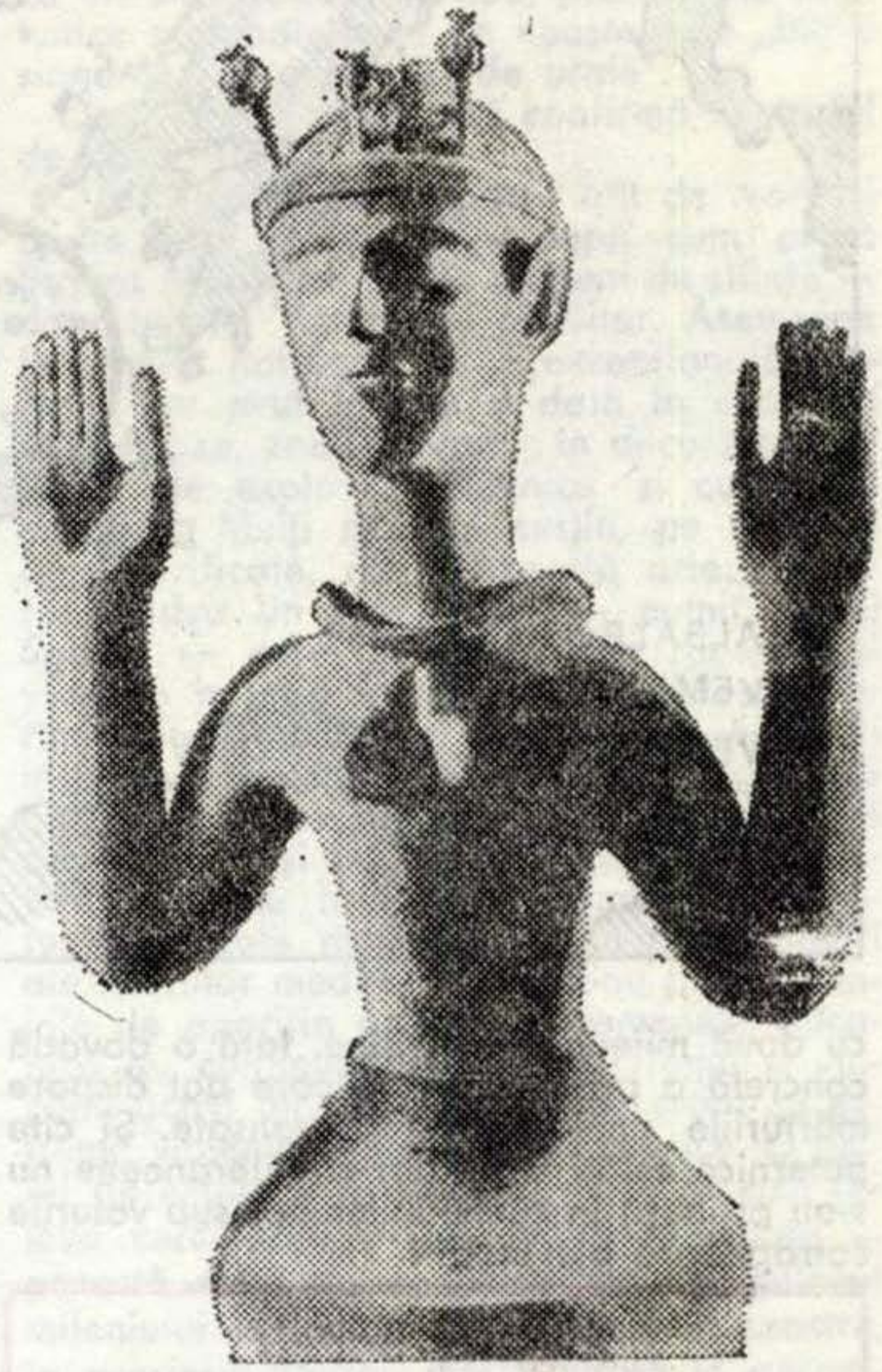

Zeița cu maci

ATLANTIDEI CRETANE

În ultimele decenii, cercetările arheologice au adus la lumină o seamă de orașe, dispărute sub straturi succesive de pămînt, în urmă cu mai bine de două milenii. O asemenea așezare a fost, de pildă, descoperită, relativ recent, în insula Sicilia : este vorba de un oraș care constituia un puternic centru comercial, cu o populație depășind 25 000 de locuitori, din secolul al III-lea sau al II-lea înaintea erei noastre. O rețea de conducte de piatră aducea din munți apa în cetate. Cum a murit orașul ? Istoricii socotesc că viața lui s-a stins în vremea aprigelor războaie punice, cînd învingătorii au luat în robie toți locuitorii cetății. Așezarea a fost dată pradă focului și, părăsită, s-a năruit an de an. Au trecut secole și peste vatra orașului s-a așternut un strat de pămînt gros de trei metri. Apoi, în locurile respective a fost întemeiată o mică așezare romană, care n-a dăinuit prea mult, stingîndu-se spre sfîrșitul Imperiului roman. S-a așternut iar pămînt, în care a prins rădăcini o pădure deasă de stejari mediteranieni. În cursul ultimelor secole, pădurea a pierit, datorită incendiilor și, printr-o întîmplare fericită, săpătorii au dezvăluit ruinele orașului necunoscut, dispărut în urmă

Regiunea în care s-au desfășurat expedițiile de cercetare ale vaselor Albatros *și* Vema

Un peisaj cretan tipic, așa cum se deschide privirilor de pe terasele palatului din Knossos

cu două milenii și mai bine. Iată o dovadă concretă a procesului prin care pot dispare mărturiile unei civilizații avansate. Și cîte puternice cetăți și porturi mediteraneene nu s-au prăbușit în cursul mileniilor sub valurile cotropitoare ale mării !

Regatul mării

În urmă cu trei milenii și jumătate, cretanii, *keftii*, cum îi numesc în unele texte hieroglife egiptenii acelor timpuri, corăbieri cutezători și negustători pricepuți, ajunseseră stăpînii mărilor. Din porturile cretane ei se îndreptau spre Rhodos, spre Cipru, spre țărmurile Levantului, spre coastele italice, Sicilia și Malta.

Să reamintim faptul că, înfățișîndu-ne Atlantida în *Dialogurile* sale, Platon arată că puterea ei se făcea simțită pînă la mari depărtări, multe insule, mai mari și mai mici, aflîndu-se sub autoritatea ei. Nu poate fi deci vorba de Creta, care domina marile drumuri de navigație ale Mediteranei ? O flotă numeroasă, bine înzestrată și condusă de căpitani destoinici, asigura legătura cu coloniile cretane întemeiate în multe din pămînturile insulare ale Mediteranei orientale — Rhodos, Thera, Keos, Cytera, Milet. Cretanii își instalează comptoare pe coastele Aticei și într-o serie de insule mai mici din răsăritul Mediteranei.

Creta nu era decît o insulă modestă ca dimensiuni și nu prea fertilă, dar prin forța ei economică, prin înfloritoarea ei civilizație se situa — în epoca apogeului puterii ei, către mijlocul secolului al XV-lea înaintea erei noastre — alături de marile puteri ale acelor timpuri : Egiptul, Babilonul, Imperiul hittit. Potrivit unor istorici, corăbiile Cretei au pătruns în Atlantic înaintea fenicienilor. Ele au dus în insulele britanice obiecte de podoabă lucrate în aramă și argint, vase de lut ars, decorate cu mult gust artistic, precum și pumnale meșteșugit lucrate și au adus în lumea mediteraneană, printre alte mărfuri rîvnite, un metal rar în antichitate și foarte prețuit : cositorul.

O semnificativă mărturie a pătrunderii navigatorilor cretani în apele atlantice se află înscrisă în monumentul solar descoperit la Stonehenge, în Marea Britanie ; pe una din coloanele sale este gravată imaginea, în dimensiuni naturale, a unui cuțit de factură cretană cu lama lungă și mîner specific. După R. Hening, navigatorii kefți au putut ajunge chiar pînă la arhipelagul Canarelor. După alții, și America de Sud ar cuprinde monumente cu motive cretane.

În orice caz, vechii cretani au lăsat multe mărturii materiale ale forței și civilizației lor, care a iradiat puternic în întreaga lume veche. Unele din cele mai sugestive mărturii arheologice în această privință le constituie vestigiile clădirilor monumentale ridicate în cuprinsul orașului Knossos, capitala „Regatului mării". Minotaurul cretan e de bună seamă o imagine alegorică, dar labirintul a existat și există și azi în vatra străvechiu-

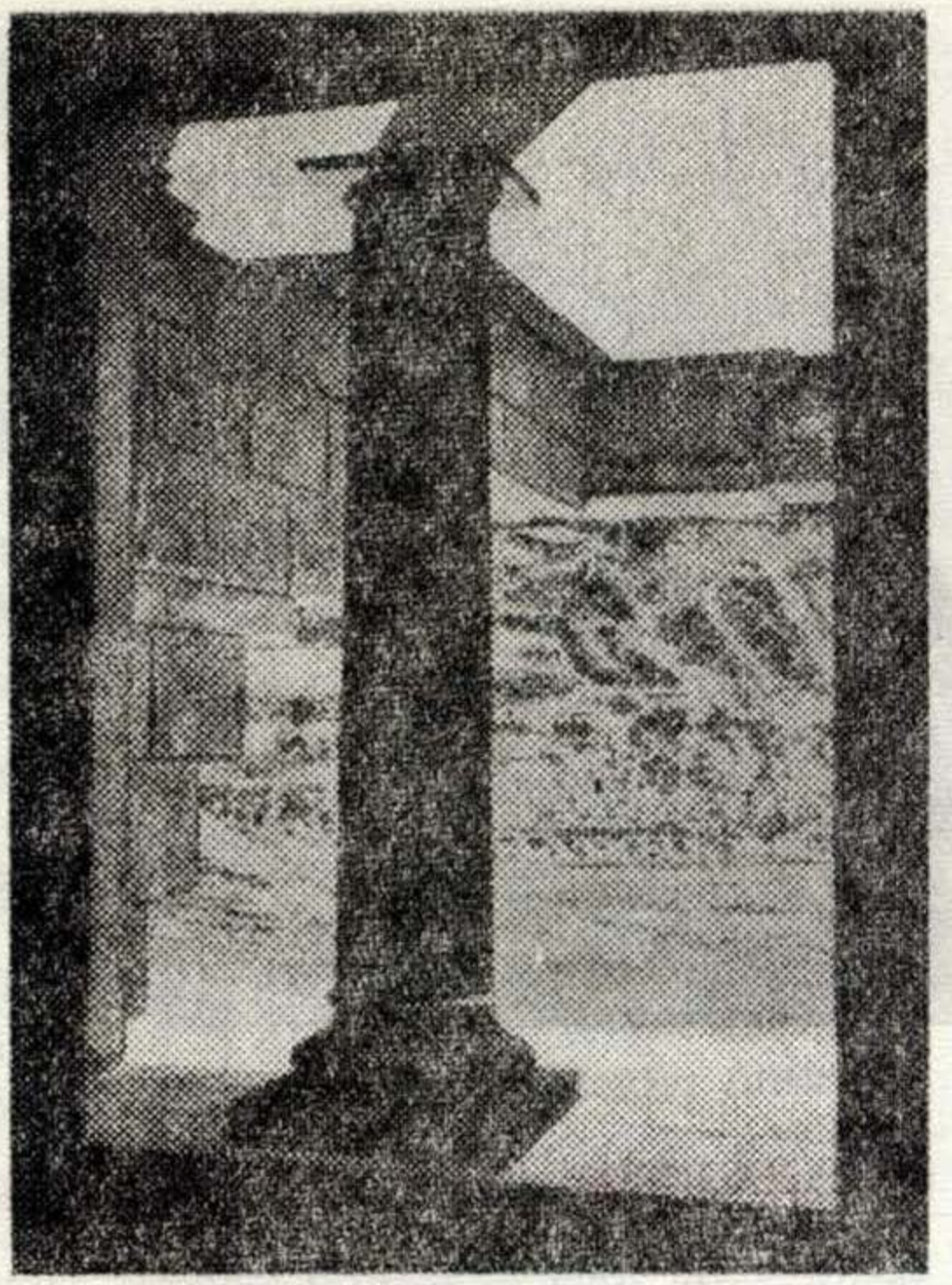

lui oraș Knossos, adus la lumină pe la începutul secolului al XX-lea prin străduința arheologului englez Arthur Evans. Palatul din Knossos, așezat pe povîrnișul unei mici coline stîncoase, a fost clădit din blocuri mari de piatră cioplită, perfect îmbinate, arhitecții săi desfășurînd și articulînd construcțiile pe mai multe planuri, astfel încît să folosească cît mai bine terenul accidentat și să pună în valoare masivitatea și monumentalitatea construcției, decorația ei rafinată, fără egal pe atunci în tot cuprinsul arhipelagurilor Mediteranei.

Făpturi fantastice, cum sînt grifonii din sala tronului, scene dinamice de vînătoare, peisaje în care apar arbori, păsări, flori și plante decorative, încadrate de motive geometrice, vegetale sau zoomorfe stilizate, constituie temele predilecte ale celor mai multe dintre frescele ce au rămas intacte pînă în zilele noastre — manifestări ale unei arte viguroase și optimiste.

O zi și o noapte de urgie

Stratele arheologice vădesc că, spre sfîrșitul secolului al XV-lea î.e.n., cam în deceniile al șaptelea sau al optulea, orașele cretane sînt distruse aproape din temelii și aceeași soartă o au mai toate așezările care au putut fi identificate prin săpăturile din centrul și răsăritul insulei. Un cutremur catastrofal ? Urmările unor războaie devastatoare ? Întrebările s-au multiplicat, dar au rămas multă vreme fără răspuns. Secole mai tîrziu, grecii acheeni devin stăpînii Cretei. Căpeteniile miceniene se instalează la Knossos, pe care-l reclădesc, extinzîndu-i limitele. Se pare că influența lor se întinde pînă în Thera, Rhodos și multe alte insule.

Înfățișînd sfîrșitul Atlantidei, Platon arată că ea s-a prăbușit în ape, pămînturile neptunice scufundîndu-se pe neașteptate „într-o singură zi și o noapte de urgie".

Oare istoria geologică confirmă un astfel de cataclism ?

O distrugere de proporții atît de mari își poate găsi explicația — după cum arată Spyros Marinatos și alți oameni de știință — doar într-un cataclism pustiitor. Asemenea fenomene naturale, de o excepțională violență, au avut loc nu o dată în cuprinsul Mării Egee, zonă bîntuită, în decursul mileniilor, de explozii vulcanice și cutremure cumplite. Mulți geologi susțin, pe temeiuri bine verificate, că în această arie *a existat cîndva un vast uscat* — numit de ei *Egeida* — care, în urma unor repetate și violente mișcări tectonice, s-a dislocat, fărîmițîndu-se în blocuri numeroase, pămînturi insulare care s-au scufundat mai apoi sub ape. Au rămas la suprafață doar ici-colo arhipelaguri și insulițe muntoase, reprezentînd punctele înalte ale pămînturilor scufundate. Cele mai importante transformări ale spațiilor mediteraneene s-au produs înainte de apariția omului ; fenomenele vulcanice au continuat însă multă vreme și vulcanii activi din Marea Egee au erupt cu extremă violență și în timpurile istorice. O astfel de explozie s-a produs — după cum relevă cercetările vulcanologice efectuate în această regiune — tocmai pe la mijlocul mileniului al doilea înaintea erei noastre, în cuprinsul Therei, insulă aflată la aproximativ 120 km de Creta.

Thera-Santorin are astăzi o arie mult mai restrînsă decît în urmă cu 3 500 de ani, cînd s-a produs o violentă erupție vulcanică care a dislocat insula : craterul central s-a prăbușit — creîndu-se o enormă căldare —, iar apele au năvălit peste o bună parte din cuprinsul ei, acoperind ținuturi întinse. Astăzi Thera alcătuiește un mic arhipelag, format din cinci insule, dintre care cea principală are forma unei secere știrbe. Lava are aci, pe alocuri, o grosime de 30-40 m, iar două dintre insulele mai mici sînt alcătuite din lava provenită de la repetatele erupții ale vulcanului activ de pe Thera.

Locuitorii Therei, care cunoscuseră, desigur, manifestări vulcanice anterioare, au fost probabil avertizați de semne prevestitoare — cutremure, erupții de cenușă — în legătură cu cataclismul care avea să se producă. Ei și-au părăsit din vreme așezările, luîndu-și grijulii banii, armele și podoabele ; unii îmbarcîndu-se pe corăbii s-au depărtat grabnic, îndreptîndu-se spre alte

insule ; poate cei mai mulți s-au retras spre alte zone ale Therei pe care le socoteau mai ferite, cît mai departe de craterul vulcanului. Ce ne face să credem că așa s-au petrecut lucrurile ? Mărturia unui oraș minoic îngropat sub cenușă și lavă.

Poarta spre o lume de mult dispărută

James Mavor, un cunoscut oceanolog american, a întreprins în ultimii ani ample cercetări în regiunea Mării Egee, îndeosebi în împrejurimile insulei Thera, unde a făcut numeroase studii geologice și investigații submarine. În cadrul programului de cercetări — la care au colaborat arheologii Spyros Marinatos și Emily Vermeule —, expediția Mavor debarcă, în primăvara anului 1966, într-un mic port de pe țărmul apusean al insulei Thera.

Într-una din zile, un bătrîn de prin partea locului le povestește că, lîngă un zid al casei sale, s-a produs o surpare de teren și în adîncul gropii s-au ivit ziduri de piatră cum nu mai văzuse niciodată. Era o poartă neașteptată, spre o lume de mult dispărută, o lume înecată în cenușa alburie a unei mari erupții vulcanice.

Încep săpăturile și ele aduc la lumină case somptuoase, unele cu două și chiar cu trei caturi, decorate cu fresce în culori vii. Prospețimea lor te face să uiți că orașul de sub cenușă a încetat să trăiască în urmă cu 3500 de ani. Multe clădiri sînt aproape intacte : se găsesc întregi mari recipiente de lut ars, în care se păstrau grînele și untdelemnul, cupe și vase decorate cu un deosebit simț al frumosului, specifice ca factură civilizației minoice ajunsă pe culmile sale. Orașul acesta era locuit, după aprecierile specialiștilor, de circa 30 000 de oameni. Nu s-au găsit însă oseminte omenești și nici bijuterii sau alte obiecte prețioase, fapt ce pledează pentru teza potrivit căreia orașul a fost părăsit din vreme, înainte de a se fi produs explozia nimicitoare.

Depozitele submarine de cenușă albă în zonele limitrofe vulcanului, la o depărtare de 80 pînă la 100 km, au o grosime de aproape un metru, iar în unele locuri — ca de exemplu la sud de insula Samos — depășesc doi metri. Reprezentările cartografice ale zonei de răspîndire a cenușii vulcanice înscriu o arie considerabilă, de forma unei elipse mult alungite, însumînd circa 2800 km pătrați. Norii de cenușă au putut ajunge, antrenați de curenții aerieni, pînă la o depărtare de 600—700 km. Creta aflîndu-se la o distanță de numai 120—130 km de Thera, este ușor de închipuit cît de rapidă și puternică a fost invazia norilor de cenușă asupra pămîntului „Regatului mării". Vînturile dominante au abătut însă

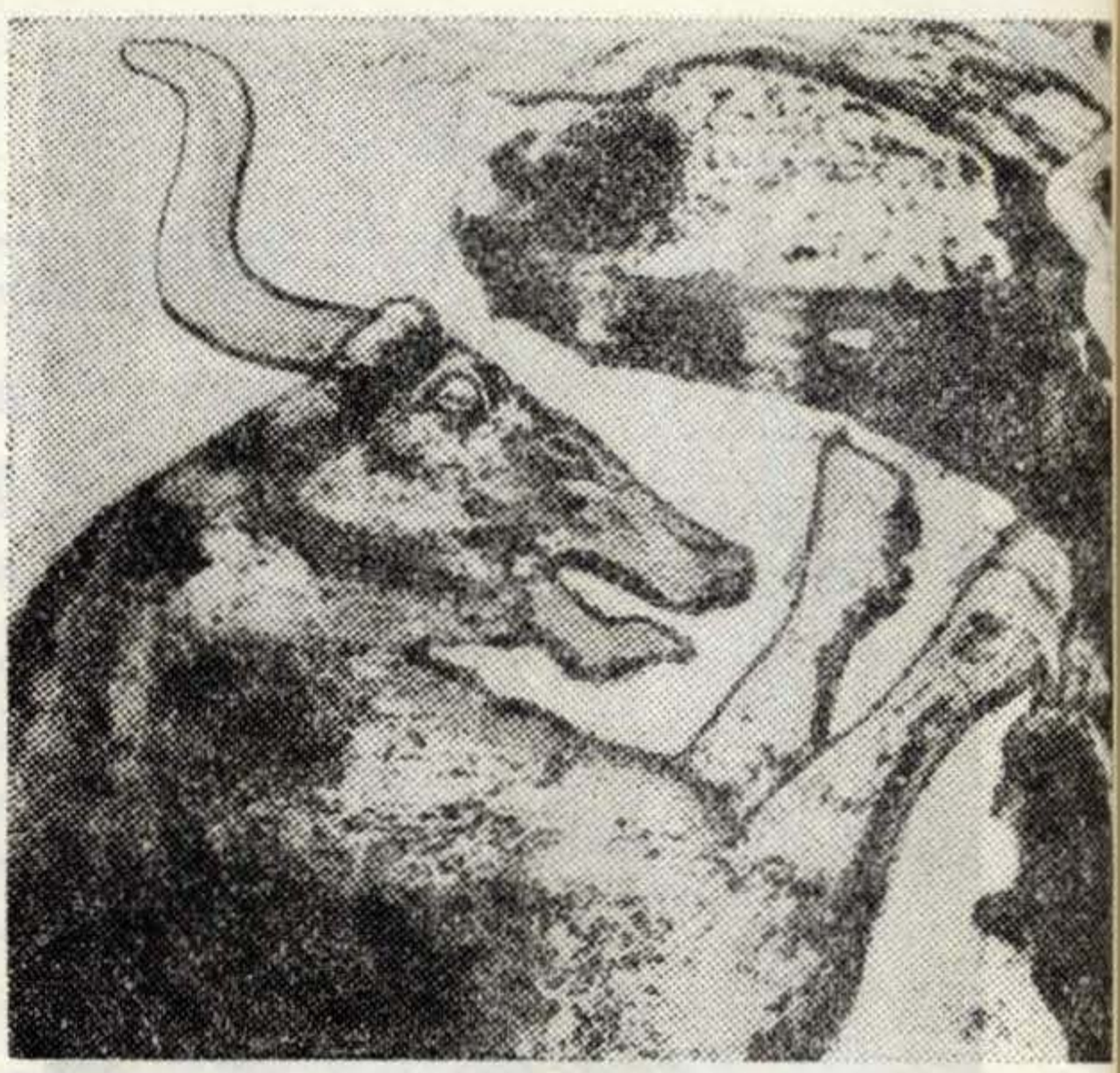

Vestitul minotaur cretan

pulberile vulcanice îndeosebi asupra regiunilor centrale și răsăritene ale Cretei, distrugînd culturile de grîne și livezile ; celelalte regiuni au fost mai puțin afectate (ceea ce poate explica masiva migrație spre apus a populației din zonele estice și meridionale).

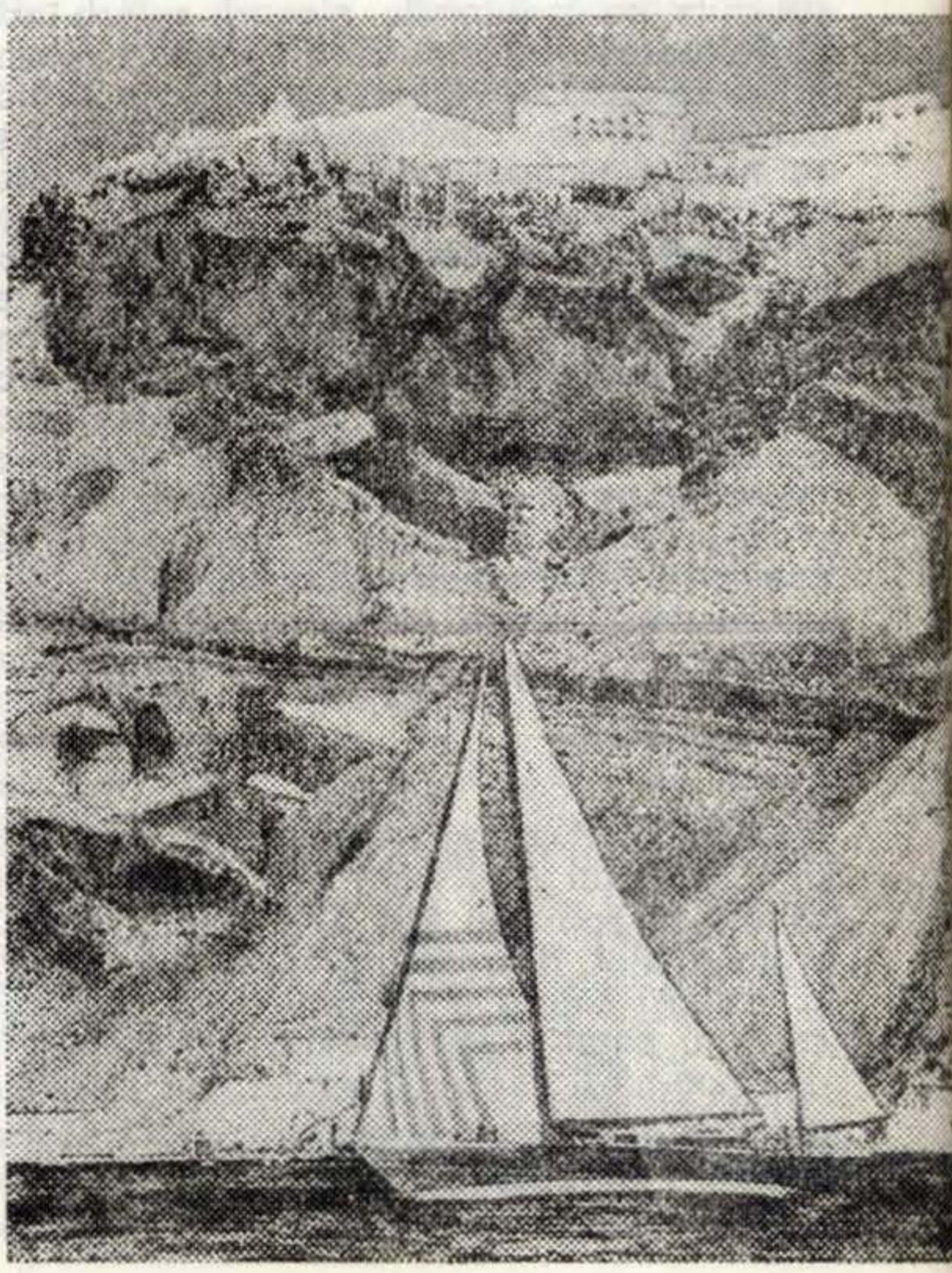

Marea s-a ridicat pînă la cer...

Unii oameni de știință — printre care prof. Anghelos Galanopoulos și I. V. Luce — consideră că, o dată cu erupția explozivă a vulcanului aflat în centrul insulei Thera, s-au produs valuri gigantice, de 30—40 m înălțime, care, deplasîndu-se cu viteze de 150—170 km pe oră, au atins coastele meridionale ale Cretei, pustiindu-le. Mitologia popoarelor mediteraneene, mai cu seamă străvechi legende culese de etnografi în insula Samothraki, evocă o pustiitoare invazie a apelor. Marea ar fi ieșit din albie și, ridicîndu-se pînă la cer, s-ar fi prăvălit violent din înălțimi, potopind ținuturile ce o înconjurau. Atunci apele — spune legenda — au cuprins pămînturi îndepărtate și nu au scăpat de furia distrugătoare a valurilor decît acei oameni care au mai avut timpul să se urce pe crestele cele mai înalte ale munților.

Geofizicienii consideră că fenomenele seismice de mare amplitudine ce au întovărășit erupția vulcanului Thera-Santorin au putut provoca dislocarea unor uriașe mase de apă capabile să măture tot ce întîlneau în calea lor. Acești „munți de apă" — cunoscuți de specialiști sub numele de „tsunami" — la al căror efect s-a adăugat acela al cutremurelor submarine, au de cele mai multe ori urmări catastrofale. Cunoscutul vulcanolog Haroun Tazieff, referindu-se la cutremurele devastatoare care se produc de milioane de ani, în aria Mediteranei orientale, arată că pare verosimil ca un cataclism de acest gen să fi provocat dispariția, pe care nimic altceva n-ar putea-o explica, a înfloritoarei civilizații minoice.

Au fost năruite atunci orașele de pe țărmurile meridionale ale Cretei. Totodată a fost zbrobită și scufundată cea mai mare parte a flotei cretane, flotă de care amintesc, lăudîndu-i puterea neîntrecută, istoricii Herodot și Tucidide. „Regatul mării" a primit o lovitură zdrobitoare, de pe urma căreia nu s-a mai ridicat niciodată. Poate că foametea și molimile ce s-au ivit în aceste împrejurări tragice au contribuit și mai mult la declinul civilizației minoice.

Ecourile acestei catastrofe fără seamăn în acea vreme au putut constitui sîmburele unei legende care, amplificată în curgerea timpului, a ajuns să se cristalizeze în forma în care a relatat-o Platon.

În martie 1970, Spyros Marinatos descria astfel stadiul cercetărilor de pe insula Thera :

„Săpăturile s-au adîncit și s-au extins. Ele continuă sub forma unor tuneluri care urmează, la adîncime, traseul străzilor orașului. Aspectul actual al excavațiilor este impresionant : un mare complex de clădiri, probabil un cartier întreg, a fost debarasat de piatra ponce. Clădirile au rămas aproape așa cum au fost — cu două și chiar trei etaje. Orașul păstrează monumente ale epocii de aur a civilizației minoice, din jurul anilor 1550—1500 î.e.n., și nu greșim dacă numim această descoperire un «Pompei preistoric» [...] Descoperirea noastră cea mai prețioasă constă în numeroasele fresce înfățișînd figuri de oameni, turme de maimuțe și de animale domestice, păsări, flori, palmieri.

Pînă în prezent nu cunoaștem un complex vital atît de întins și atît de brusc întrerupt în dezvoltarea sa. Un mare număr de probleme ale vieții cotidiene antice, publice și personale va ieși, fără îndoială, la lumină în urma cercetărilor care urmează abia de acum a fi făcute".

Conjugarea cercetărilor arheologice cu cele oceanografice și vulcanologice deschide perspective interesante. Cine știe ce noi surprize mai rezervă orizonturile necercetate ale unor cetăți încă neștiute, ce dorm sub lava și cenușa Therei, în adîncul mării sau sub pulberea mileniilor așternută peste ținuturile Cretei și ale altor insule. Poate că ele vor contribui la elucidarea enigmei fabuloasei Atlantide și, în orice caz, vor asigura lărgirea și adîncirea cunoștințelor noastre despre grandioasa civilizație minoică.

Misterioasa insulă Thera văzută dinspre mare

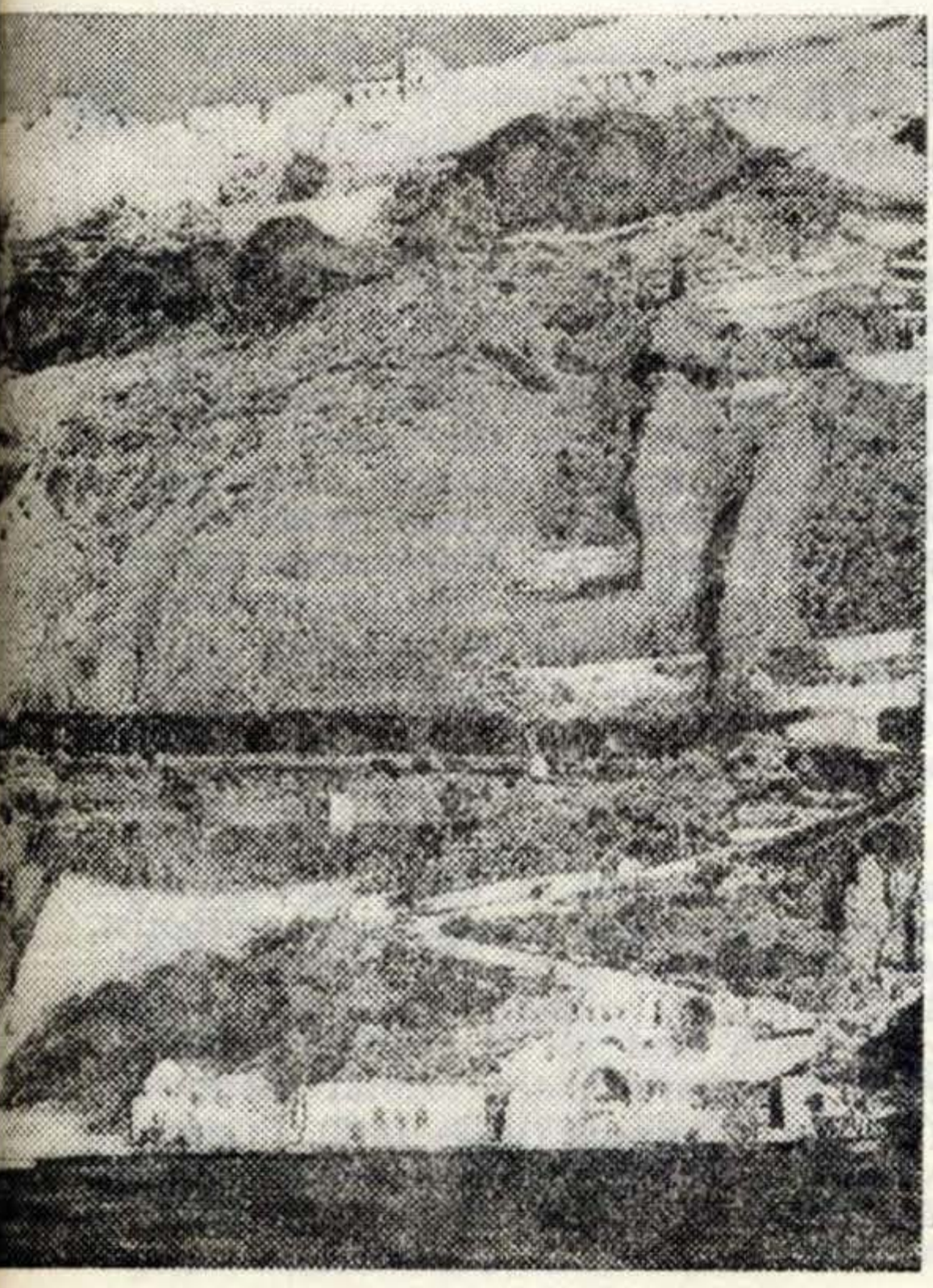

CĂPITAN COSTACHE

spaima bucureștenilor de altădată

GEORGE POTRA
doctor docent în științe istorice

În timpul copilăriei mele, am auzit de multe ori pe unii bătrîni care spuneau: „Da ce, sîntem pe vremea lui căpitan Costache?“ Nu era o vorbă goală, spusă în vînt, era amintirea tristă, transmisă din generație în generație, de pe vremea cînd acest slujbaș al Agiei (Prefectura de poliție) își făcea de cap, asuprind și schingiuind nu numai pe cei vinovați, dar de multe ori și pe cei fără nici o vină.

Căpitan Costache n-a fost un vis, o iluzie, un personaj legendar, ci o realitate, o realitate dureroasă, care, în generațiile trecute, a lăsat urme vindecate cu multă greutate. Despre el s-a dus faima pînă departe.

Niciodată teroarea polițienească a claselor stăpînitoare, manifestată brutal și fără nici un discernămînt, adesea împotriva tinerilor progresiști, n-a produs mai multă spaimă și groază ca în vremea de pomină a căpitanului Costache Chihaia, poreclit „Chiorul“, din serviciul Agiei bucureștene. Era de ajuns să i se rostească numele ca lumea să intre în panică și să-și piardă cumpătul. Apariția lui pe vreo uliță de mahala, mai ales pe înnoptate, făcea ca negustorii să-și tragă în grabă obloanele și să-și zăvorască ușile, iar pașnicii gospodari să dea drumul la cîini și să urmărească pe după garduri trecerea lui. Răsuflarea de ușurare și de trecere a spaimei revenea numai atunci cînd tropotul cailor și larma suitei sale se stingeau în depărtare.

O carieră de 26 de ani

Activitatea sa în serviciul poliției bucureștene a început în 1824, după cum ne mărturisește un revoluționar pașoptist, dar teribila sa faimă s-a accentuat prin 1836 și mai cu seamă în jurul anului 1840, pe vremea cînd șef al poliției din București era fostul mare logofăt Manolache (Emanoil) Florescu (1836—1842). În această vreme, Costache Chihaia era comandantul dorobanților agiești, adică al corpului de

Dorobanț din vremea lui căpitan Costache (Din albumul Arhivele Bucureștilor, *București 1936)*

Agia. (Reconstituire de P. Skeletti)

slujbași de poliție — 50 la număr —, care asigura ordinea și paza în capitala țării. Poliția se numea Agie, fiindcă altădată șeful său era aga sau vel-aga, boier de categoria a doua. Și pentru că deținătorii funcțiilor în stat erau aleși dintre boieri și boiernași, însuși Costache Chihaia era serdar, rang cu care Alexandru Dim. Ghica boierise pe mulți dintre slujitorii statului. Dar serdăria lui căpitan Costache se pare să fi fost mai veche, întrucît el se trăgea dintr-un neam de boiernași bucureșteni prea puțin cunoscuți.

Manolache Florescu, șeful Agiei, avea o casă de copii — doi băieți și cinci fete — și trecuse de vîrsta cînd putea să facă față ostenelilor pe care le pretindea funcția de șef al poliției. Se mulțumea cu avaeturile (veniturile) Agiei, legale și extralegale, și se sprijinea pe doi-trei subalterni cărora le dăduse mînă liberă și care-l ascultau orbește. Între aceștia, căpitan Costache era cel dintîi, fiindcă el deținea forța de execuție cu care ținea orașul în mîini.

În octombrie 1842, Alexandru Dim. Ghica a fost silit să părăsească domnia și în ianuarie a venit domn Gheorghe Bibescu. Prin ofisul din 29 iunie 1843, acesta alcătuia un nou guvern, în care bătrînul Manolache Florescu, socrul fratelui domnului, a fost numit șeful Departamentului Credinței, în locul lui fiind adus, ca șef al Agiei, vel-logofătul Iancu Manu, de asemenea rudă a lui Bibescu. Această schimbare a bucurat cel mai mult pe șeful dorobanților, care era un vechi devotat al noului numit.

Timp de douăzeci și șase de ani, protejatul celor doi boieri care au condus poliția Capitalei a fost biciul de foc și urgia unei populații înspăimîntate și terorizate pînă dincolo de marginile răbdării.

La sfîrșitul primului an de domnie (6 decembrie 1843), domnitorul Gheorghe Bibescu, în urma raportului primit de la Departamentul din Năuntru (Ministerul de

Interne) care recomanda răsplătirea unor slujbaşi din poliţia Capitalei „pentru osîrdia şi activitatea cu care îndeplinesc ostenitoarele lor îndatoriri", arăta că primeşte „cu mulţumire" această recomandaţie. Drept urmare, da dispoziţie Departamentului Vistieriei ca, din fondurile rezultate din export, să dea următoarele gratificaţii: clucerului G. Urdăreanu, ajutorul şefului de poliţie, şi serdarului Costache Chihăiescu, şeful dorobanţilor Agiei, leafa pe nouă luni; serdarului Ghiţă Titeanu, ajutorul celui dintîi, şi pitarului Gheorghe Popescu, ajutorul celui de-al doilea, leafa pe şase luni. Căpitan Costache primea 2700 de lei, ceea ce înseamnă că avea o leafă de 300 de lei pe lună. Se recomanda să fie gratificaţi şi cei 50 de dorobanţi ai Agiei cu leafa pe o lună, adică cu 84 de lei fiecare.

Obrazuri tăiate, spete învineţite...

Costache Chiorul, cum era mai bine cunoscut la vremea sa „şeful" dorobanţilor agieşti, n-a fost decît un sinistru tip de poliţist samavolnic şi hrăpăreţ, care reuşise să dea numelui său echivalenţa unui strigăt de groază. Faima sa pătrunsese deopotrivă între negustorii şi mahalagiii paşnici şi cinstiţi ai Bucureştilor, ca şi între vagabonzii, borfaşii şi tîlharii de toate categoriile, care jecmăneau sau jefuiau la drumul mare. Şi pentru oamenii timoraţi, dar paşnici şi corecţi, ca şi pentru răufăcătorii foarte numeroşi ai epocii, căpitanul Costache era omul fără milă, care te lovea cu gîrbaciul şi te jefuia de ultimul ban din pungă.

Deşi s-au bucurat de o tristă faimă, care s-a prelungit multă vreme după ce ieşise din actualitate, „faptele" căpitanului Costache se cunosc însă mai puţin. Eroii săi fiind în cea mai mare măsură oameni simpli, buni şi răi, fără situaţie socială, obişnuiţi să rabde şi să tacă, au făcut ca faptele sale să fie înăbuşite în beciurile Agiei, de unde strigătele de suferinţă rareori răzbăteau pînă în stradă. Din această pricină, isprăvile sale, nesfîrşit de multe şi sîngeroase, au intrat toate în uitare. A rămas însă de pomină „sistemul" său, „metoda de a face cercetări", gama variată a mijloacelor de a schingiui ca să obţină mărturisirea convenabilă.

Totuşi, cîteva din faptele sale care ilustrează „sistemul" ne sînt cunoscute din cartea lui Alexandru Antemireanu, care oglindeşte sinistrul personaj în preajma anului revoluţionar 1848. Povestirea — bazată pe un bogat material documentar şi bibliografic şi pe spusele multor bătrîni care trăiau încă şi apucaseră evenimentele de la 1848 şi pe căpitan Costache — îl pune într-o lumină justă şi completă pe zbirul, rămas de pomină, al poliţiei bucureştene din prima jumătate a secolului trecut.

Episodul „geamalei" este pitoresc şi sugestiv.

„Ce este geamala? Un joc cu care bucureştenii noştri pînă la Regulamentul organic se desfătau, văzîndu-l pe uliţă sau prin curţile lor, de la Paşte şi pînă la Rusalii". Era un joc românesc, cu caracter tradiţional, în care erau simbolizate puterile naturii ce reînviază primăvara. El consta din următoarele: „o momîie de femeie uriaşe, înaltă de trei stînjeni, avînd două feţe, înlocuite cu cîte o oglindă mare peste care atîrnau panglici, cu trupul gros cît o butie, juca încet, după cîntecul lăutarilor, mişcată de un om care era înlăuntrul ei".

După cum ne spune Antemireanu, „jocul acesta fusese oprit odată cu punerea în aplicare a Regulamentului organic printr-un ofis special. Dar deşi toţi ştiau asprimea cu care se aplicau legile pe vremea de atunci, veselii privitori din Dealul Spirii, tîrîţi de bucuria ce le-o făcea acest joc, atît de plăcut odinioară, se înghesuiau cu mic cu mare împrejurul geamalei, scoţînd strigăte de bucurie şi de aprobare [...]

Pe cînd jocul era în toi şi veselia lui se împărtăşise întregei mulţimi care înconjura alaiul, din partea opusă cazarmei se produse o învălmăşeală neprevăzută. Se auzeau ţipete şi răcnete, înjurături şi blesteme — dintre care se deslănţui un strigăt înspăimîntător, care zăpăci toată mulţimea adunată pe maidan.

— Căpitan Costache! Vine căpitan Costache!

[...] Trăsnetul căzut în mijlocul unei serbări n-ar fi produs atîta spaimă [...], n-ar fi sugrumat de groază atîtea inimi ca numele acesta, aruncat în mijlocul acelei mulţimi.

Şi în urma acestei turme îngrozite, cu gîrbaciul lui cu douăsprezece varvarichiuri, căpitan Costache Chiorul, în fruntea a şase dorobanţi călări, venea în goana calului, izbind în dreapta şi în stînga, glonţ spre locul unde se vedea încă geamala [...] În urma dorobanţilor rămîneau copii călcaţi, obrazuri tăiate de bice, urechi crăpate, spete învineţite, fără ca un singur glas să îndrăznească a striga acelei cruzimi [...] Cînd căpitan Costache ajunse lîngă momîia răsturnată, nevăzînd pe nimeni împrejurul ei, turbat de furie, se repezi spre mulţimea înfricoşată şi înghesuită şi răcni:

— Să-mi scoateţi pe smintiţii care au adus mascaraua asta pe stradă, ori vă duc pe toţi la Agie!"

„Spui, fără să mă baţi"

Jefuitorii şi tîlharii aveau la Agie un tratament special: bătaia cu gîrbaciul. Bătaia era argumentul cel mai convingător, nu ca să scoată mărturisirea adevăru-

Păzea, că vine căpitan Costache !
(desen de V. Velisaratu)

lui, ci ca să indice locul unde a fost ascunsă prada. Ceea ce interesa pe omul lui Iancu Manu era să afle unde sînt ascunși banii și obiectele jefuite, dar nu pentru a fi înapoiate celui păgubit. Nu, goana după această pradă era născută mai mult din nesecata poftă de înavuțire a acestui om al stăpînirii.

„— Eu, coane Costache, spui fără să mă bați... Spui tot ce vrei, dar numai măriei tale !

Atunci șeful [...] porunci la toți oamenii săi să iasă puțin afară, iar el rămase singur cu tîlharul. Cînd nu mai fu nimeni în

beci afară de ei doi, acesta se apropie de căpitan Costache şi zise aşa de încet că nici păreţii nu-l puteau auzi :

— Coane Costache, Simion n-a spus tot... şi nici n'-are să spuie mai mult. Pe mine chiar dacă m-ai svînta în bătaie şi m-ai trimite la ocnă, tot nu spui mai mult, cu sila, dar dacă vrei... ştii, ca altă dată, să ne înţelegem...

— Ce dai şi ce vrei ? — întreabă căpitanul de dorobanţi.

— Eu nu cer mai nimic, coane Costache, numai să nu mă baţi şi dacă vrei... ştii... ca atunci cînd cu jupîn...

— Acuma-i greu ! — îl întrerupse căpitan Costache. Nu prea-mi stă în mînă să te fac scăpat... E moarte de om la mijloc... Cam cîţi bani sînt ?

— Ca la vreo două sute de galbeni, parale mărunte... Mai am şi eu ceva...

— Cît ?

— Vreo cincizeci de galbeni, mai mult nici o para...

— E prea puţin ! — zise căpitan Costache.

— Dar dacă mă îngădui vreo două săptămîni, urmă cu stăruinţă vinovatul, mă leg să-ţi aduc încă vreo două sute şi să fiu robul măriei tale, în toate...

Căpitanul Costache se mai răzgîndi nitel, apoi zise :

— Bine, o să încerc !... Acum să mergem la scule... Banii unde-i ai ?"

Odată tocmeala făcută, ca între doi negustori „cinstiţi", Chihaia Chiorul lua „sculele", adică obiectele de preţ jefuite, banii ieşiţi din jaful recent şi din cele vechi şi-l făcea scăpat pe pungaş.

În sistemul poliţist al lui căpitan Costache, percheziţiile domiciliare ocupau un loc important. Ele erau prilej de însuşire a unor lucruri de folos pentru necesităţi proprii, mai ales cînd se căutau obiectele jefuite, care îl făceau să răscolească tot şi să întoarcă pe dos casa bănuită.

O asemenea percheziţie o povesteşte Cezar Bolliac :

„La 1839, fiind Mihalache Ghica vornic şi Manolache Florescu agă, poliţia, fără diplomaţie pe atunci, mi-a călcat casa francamente, într-o seară pe la două ore după miezul nopţii ; a intrat în casă vătaful Agiei cu vestitul căpitan Costache, a intrat după dînşii Rafailă cocoşatul, cu o ladă în spinare, a pus cîte doi dorobanţi la fiecare uşă, mi-au spus că au pitac — pentru că atunci eram boier şi nu putea, după regulament, să-mi calce casa fără pitac —, au strîns toate hîrtiile de orice natură, scrise şi nescrise, le-au băgat în ladă şi au plecat cu dînsele fără mai multe fasoane".

Cezar Bolliac era un poet progresist, cu idei care nu conveneau guvernului şi era considerat un tînăr foarte primejdios. Mai tîrziu, în 1843, cînd Iancu Manu a devenit şeful poliţiei sub Gheorghe Bibescu, Cezar Bolliac era unul dintre cei care frecventau salonul literar al doamnei Anica Manu. Cu toate acestea, ochii poliţiei n-au încetat să-l urmărească niciodată, ştiindu-l înclinat spre răzvrătire. Aminteşte aceasta chiar Iancu Manu, cînd consulul Rückmann, informat de ceea ce se petrece în casa sa, i-a spus-o deschis :

„— Am auzit, arhon agă, că casa d-tale a devenit de cîtva timp un loc de întîlnire al tuturor libertonilor, al tuturor filfizonilor descreieraţi, al tuturor carbonarilor şi al tuturor zgîrie-hîrtie din Ţara Românească şi că acolo, în casa d-tale, ei îşi debitează toate aberaţiunile lor, fără de nici o sinchiseală şi fără nici o împiedicare din partea d-tale. Adevărat să fie ?

— Prea adevărat ! — răspunse Iancu Manu fără nici o şovăire.

— Dar bine, se potriveşte oare această atitudine revoluţionară, sau cel puţin încurajatoare pentru revoluţionari, cu poziţia d-tale de director al Departamentului din Năuntru, de cap al poliţiei Capitalei, a cărui cea mai principală grije e acea de a asigura guvernului bunul mers, iar societăţii liniştea trebuitoare ?

— Cred că da, excelenţă, şi pentru ce nu oare ? Întrucît sînt primejduite bunul mers al guvernului şi liniştea locuitorilor prin faptul că cîteva persoane, să le numesc descreierate, dacă voiţi, se adună într-o casă particulară, vorbesc ce poftesc, discută cît poftesc şi după ce-şi varsă focul se duc acasă să se odihnească şi să reînceapă din nou cu altă ocazie. Acolo, în casa mea şi sub ochii mei, pot să-şi verse focul cît vor pofti, că nu e nici o primejdie... Acolo focul aprins se poate stinge cu înlesnire, mai înainte de-a se schimba în incendiu, căci ochiul meu neadormit îi supraveghează... Casa mea e supapa de siguranţă, domnule consul general, şi crez că menţinerea adunării filfizonilor în saloanele mele se impune pentru ca ei să nu devie primejdioşi.

— Poate că ai dreptate ! — răspunse Rückmann, strîngînd cu afecţiune mîna lui Iancu Manu".

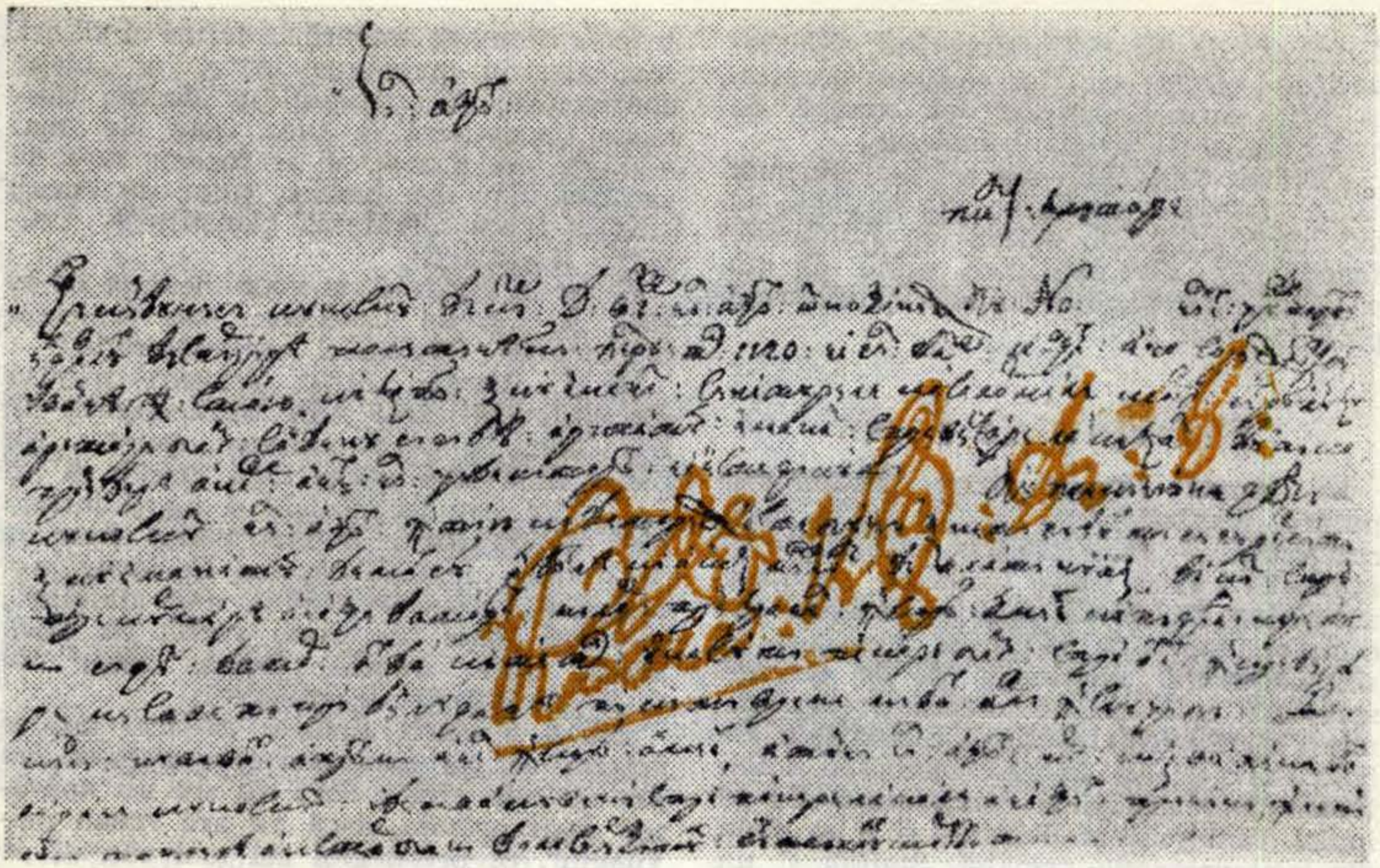

Unul dintre documentele care poartă semnătura căpitanului Costache, aflat în fondurile Arhivelor statului din București

Fuga-i rușinoasă, dar...

La începutul verii anului 1848, cînd în București se arătau simptomele unei agitații surde în rîndurile tineretului și ale negustorilor, căpitan Costache nu mai putea să prididească cu munca sa de polițist devotat regimului. Supraveghea toate casele „suspecte" în care se adunau progresiștii și mereu cerea autorizația de a începe arestările. Gheorghe Bibescu oprise însă categoric pe Iancu Manu să facă arestări și căpitan Costache spumega de ciudă. În cele din urmă, se aflase că cei mai mulți conspiratori au reușit să fugă din București, plecînd mai toți spre frontiera Transilvaniei.

Departamentul din Năuntru, pe de o parte, dădu ordin ca fără zăbavă să se execute arestări, iar pe de alta, chemă pe serdarul Costache Chihăiescu și-i dădu în mînă „porunca slobodă" din 10 iunie, însărcinat fiind ca să cerceteze toată țara pentru a prinde pe frații Nicolae, Ștefan și Alecu Golescu, I. Heliade Rădulescu, Grigore Grădișteanu. Alecu Paleologu, Mitică Crețulescu și Grigore Pereț, „care au fugit din Capitală, fără voia stăpînirii, cu precugetare de a trece granița în Transilvania".

Prin aceeași poruncă, Ministerul de Interne dădea dispoziție tuturor „cîrmuirilor de județe și însuși subcîrmuitorilor de plăși, alеșilor, pîrcălabilor și tuturor sătenilor ca, oriunde s-ar arăta numitul serdar, cu cereri de ajutor pentru îndeplinirea însărcinărilor sale, să se dea îndată de către fiecare toate mijloacele ce trebuința va cere ca să puie mîna pe toți aceștia și să-i aducă aici sub strașnică pază".

Vajnicul polițist n-a plecat însă din București.

Se pare că aflase că cei mai mulți dintre cei indicați spre a fi arestați se aflau la Islaz, în mijlocul mulțimii care pornise spre Capitală. A doua zi, la 11 iunie, cînd mulțimea din oraș se îndrepta valuri-valuri spre palatul domnesc pentru a supune lui Gheorghe Bibescu proiectul de constituție, căpitan Costache și dorobanții săi aveau poruncă să oprească mulțimea și s-o împrăștie. El și-a desfășurat dorobanții la capul unei străzi, hotărît să înfrunte mulțimea ce venea cîntînd și strigînd lozinci revoluționare. Omul lui Iancu Manu, care nu șovăise niciodată în executarea ordinelor, văzu mulțimea aceea imensă înaintînd și simți că-i slăbesc puterile. Totuși, nu se clinti din loc, dar știa „că va fi biruit de acel popor, cu o inimă necunoscută pînă atunci". Doi dorobanți căzură răniți de pe cai ; o piatră zvîrlită cu putere izbi drept în cap calul pe care se ținea căpitan Costache. Animalul se poticni și călărețul, care tocmai atunci voia să dea o lovitură de sabie, căzu. Dorobanții năvăliră în jurul lui,

îl ridicară de jos, puțin sîngerînd, și-l așezară din nou pe cal. Dar căzătura aceasta, ca prin farmec, risipise tot curajul de mai nainte, cît îi mai rămăsese.

„Căpitan Costache, cum se văzu din nou călare, întoarse calul și o luă la fugă, cu toți dorobanții lui, urmat de huiduelile formidabile ale mulțimei, plină de un curaj necunoscut, care înaintă netulburată pînă la palat".

Bici din piele de om

La scurtă vreme după instaurarea puterii revoluționare, la 20 iunie 1848, reacțiunea — prin intrigile, minciunile și zvonurile false care anunțau intrarea armatelor străine în țară — înfăptui un complot împotriva libertății poporului și sili Guvernul provizoriu să se retragă spre munte. Se alcătui imediat o căimăcămie din cele mai reacționare elemente ale boierimii ; cei doi colonei, Odobescu și Solomon (conducători ai complotului din 19 iunie), fură puși în libertate și li se dădu din nou comanda armatei. Statuia și un panou mare, pictat, din curtea Vorniciei, reprezentînd România eliberată, fură distruse și o teroare groaznică se dezlănțui împotriva populației orașului.

Căpitan Costache alerga ca un nebun pe străzile Capitalei, dintr-o mahala în alta, și striga în gura mare ca să bage groaza în mulțime : *„Îmi voi împleti biciul cu piele de român, îmi voi zugrăvi șeaua cu sînge de român, ca să poată ține mai bine minte românul ce poate libertatea cînd se încearcă să fie pe aici"*.

Aflînd însă că reacționarii se slujiseră de știri mincinoase, poporul obligă pe mitropolit să recheme guvernul și să jure din nou pe Constituție. Funcționarii reacționari reinstalați au fost goniți, iar casele cîtorva ticăloși aproape dărîmate și mobilele din ele distruse. Printre acestea se număra și casa lui căpitan Costache, care „își luă plata pentru desele sale tiranii", ca și pentru cea din urmă ticăloșenie, cînd și trecuse imediat „a corbăci (a aresta) la oameni".

În legătură cu aceste evenimente, Nicolae Bălcescu, într-o scrisoare trimisă lui Ion Ghica la Constantinopol, relata : „Vestitul căpitan Costache iese cu biciul pe uliță, toate semnele și stindardele se dărîmară". Dar „popolul nostru al Capitalei trebuie însă să știi fără filaterie (lingușire), că a întrecut pe toate popoarele Europei, chiar și pe parisieni. Îndată fu în picioare, răsturnară Căimăcămia, ce abia domni vreo cîteva ceasuri. Și popolul strigă și trimise deputații ca să ne cheme îndărăt [...] Întoarcerea noastră fu un triumf, în vreme ce retragerea noastră din Capitală fusese o derută".

Mai tîrziu, după înăbușirea revoluției și arestarea conducătorilor săi, în București, trupele otomane trecură la jafuri și siluiri, mai ales în mahalaua Izvor, iar „biciul dorobanților și gîrbaciul lui căpitan Costache începuseră a juca *rola* de mai nainte". Pe fiecare zi se făceau sute de arestări, dar cei închiși, plini de curaj, strigau tare : „Trăiască Constituția. Trăiască libertatea".

Și tot în legătură cu evenimentele de la 1848 și căpitan Costache, mai amintim următoarele însemnări contemporane :

C. A. Rosetti, într-o scrisoare trimisă din București (1848 iulie 30/12 august) lui Ion Ghica, la Constantinopol, spune : „Nu ți-am scris pînă acum, căci, crede, că nu am putut. Au trecut zile și nopți întregi fără să viu acasă, și pînă acum, chiar de la 8 iunie, de cînd *căpitan Costache* m-a mutat în cazarmă și pînă mai alaltăieri, socotind peste tot, n-am vorbit cu biata Maria mea (Maria Grant, soția lui C. A. Rosetti) 60 de minute".

Într-o broșură, tipărită în acel an, se spunea că „în frumoasa țara noastră, un om nu este nimic, dacă nu are alt apărător decît pravila, dacă nu are vreun privilegiu". Și privilegiul cel mai căutat, pe atunci, era să fii *sudit*, adică supus străin, sub protectoratul unui consulat din țara noastră. Numai atunci era sigur că puteai „scăpa de neomenia Agiei și de biciul lui căpitan Costache. Astfel numai își poate pune negutătorul și meșterul cinstea în siguranță".

În 1850, domnitorul Barbu Știrbei dăduse o proclamație calomnioasă la adresa revoluționarilor de la 1848. Revoltat, C. A. Rosetti i-a răspuns printr-o scrisoare deschisă, făcînd, în bătaie de joc, o comparație între Barbu Știrbei, care nu lasă pe pașoptiști să vorbească, și căpitan Costache, care chiar atunci „cînd bate oamenii, cu biciul său cel de nevre, lasă cel puțin suspinele jertfelor sale să se înalțe pînă la ceruri".

Un alt revoluționar spunea că tinerii de la 1848 n-ar trebui desconsiderați și huliți, ci, din contra, prețuiți ca adevărați patrioți, fiindcă au înlăturat un domn — care spunea că domnește „din mila lui Dumnezeu" — și au condus țara trei luni de zile în cea mai deplină liniște, „fără oștiri, fără cenzură, fără Vilara și Ion Manu și chiar fără căpitan Costache, fără răpiri și jefuiri, fără siluiri și temnițe".

Rău ca un demon

Cel care — după părerea boierului Iancu Manu — era „un copoi polițienesc de elită, un slujbaș de-o energie rară și de un devotament nemărginit", avea să fie păstrat în amintirea generațiilor ca un om fără inimă și fără judecată, a cărui faimă i-a trecut numele peste timp.

Alexandru Antemireanu ne mai spune că, pe vremea lui, erau unii oameni care

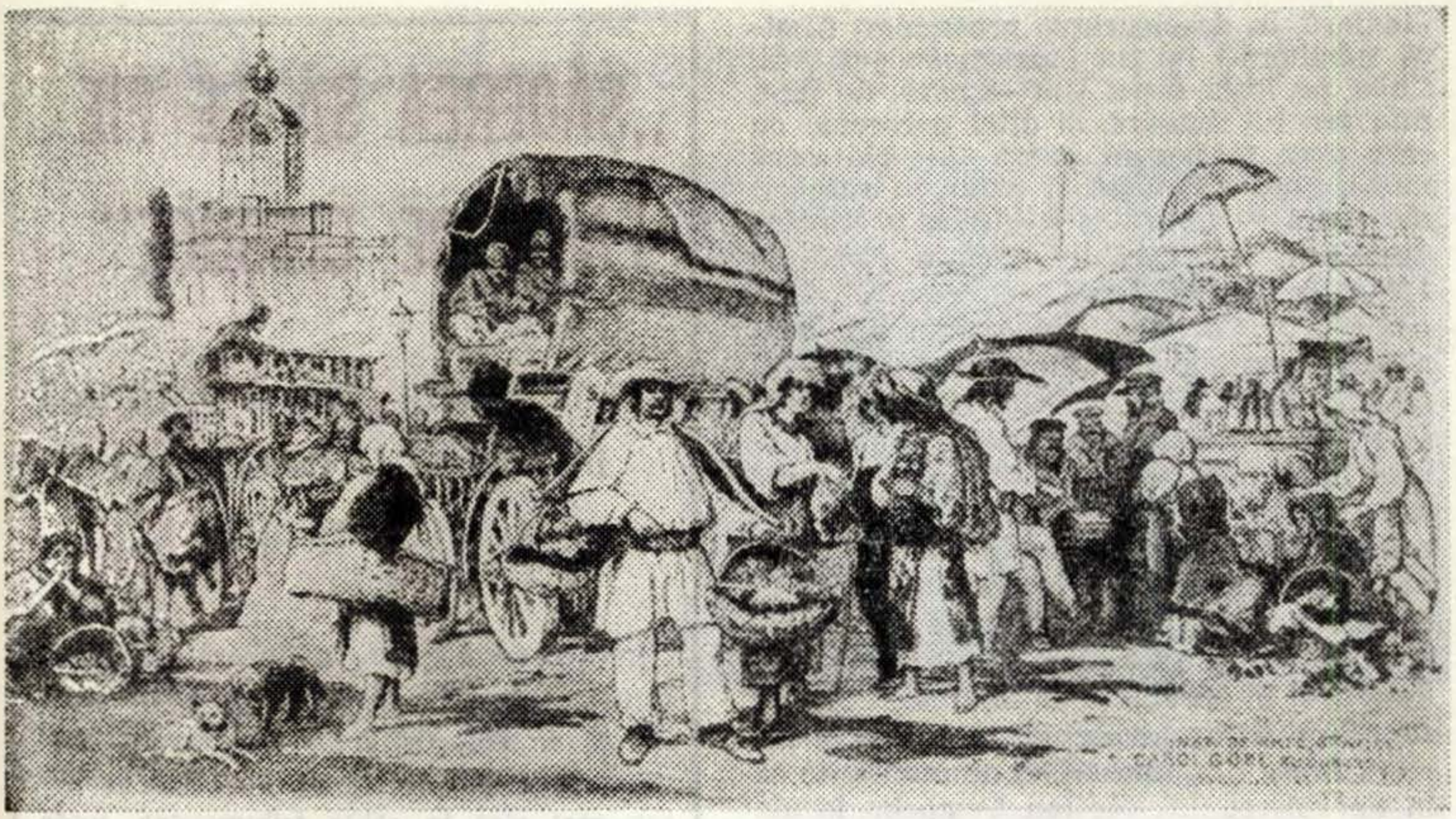

Piața Sf. Anton din București în anul 1868 (după Preziosi)

„își aduceau aminte de casele necinstite, de femeile și fetele batjocorite, de copiii rămași orfani pe drumuri, pe cînd părinții lor își dădeau duhul în chinurile cele mai grozave, cu trupul vînăt de loviturile nemiloase ale dorobanților".

Oamenii căpitanului Costache răpeau din mahalale fetele sau femeile care-i plăceau. Acestea erau duse în anumite case tăinuite unde monstrul își bătea joc de ele și apoi cu amenințări groaznice, să nu spună la nimeni nimic, le dădea drumul acasă. Pentru acest motiv, mulți părinți, frați, rude sau logodnici îi jurau răzbunare, dar n-au izbutit s-o pună în practică.

Era un om „urît și rău ca un demon" — „întruchiparea răului" — și cu toate că, în ultima vreme, era chior de un ochi, avea „un ochiu de uliu". Pe făcătorii de rele care-i cădeau în mînă, după ce-i snopea în bătaie, ca să mărturisească și cele făcute și cele nefăcute, îi băga în închisoarea de la Sf. Anton (Piața de Flori) sau îi trimitea la ani grei de temniță.

După cîte am aflat și noi de la unii bătrîni, care și ei auziseră de la părinții lor, chiar oamenii cei mai răi nu doreau nici dușmanilor lor să intre în mîinile lui căpitan Costache, pentru vreo bănuială sau faptă oarecare, iar cine avea această nefericită ocazie, apoi nu mai era om toată viața. Mamele, ca să-și adune copiii de pe străzi sau în alte ocazii de neascultare, îi speriau cu vorbele : „Fugi că vine căpitan Costache !" și atît îi trebuia micuțului neînțelegător, că imediat se și făcea nevăzut ; părăsea ulița sau maidanul și se ascundea cît mai repede în fundul curții sau în pivnița casei.

Cu toate că avea salariu bun, gratificații serioase, jafuri și nenumărate „picușuri", căpitan Costache se împrumuta cu bani. De la unii lua sume relativ mici, pentru care nu dădea nici o chitanță, dar nici nu-i înapoia vreodată, de la alții însă primea sume destul de mari, pentru care dădea chiar zapis la mînă, punînd amanet pe casă, că dacă nu va plăti la timp să i se vîndă la mezat (licitație).

Documentar, cunoaștem nenumărate cazuri de împrumut, amintim numai cîteva : în 1827 a împrumutat 1 100 de lei de la negustătorul Ivancea Hagi Stoiu, în 1828 a luat pe datorie „marfă de blănărie" în valoare de 200 lei de la Petre Cojocarul, iar în 1834, 81 de galbeni împărătești de la Athanasie Petropolu „supus prusienesc". Termenele de plată care și le punea, de maximum șase luni, ajungeau la ani și ani de întîrziere și numai în urma nenumăratelor reclamații și procese (care și acestea erau amînate pe termene lungi, datorită intervenției lui sau persoanelor care-l protejau) puteau bieții oameni să obțină sentințe de executare sau de scoatere a casei în vînzare. Dar nici sentințele nu se executau repede, ci cu foarte multă greutate, fiindcă trebuiau să se facă prin instituția unde slujea ; iar casa, cu toate că a fost anunțată de atîtea ori să fie scoasă la mezat, prin publicații în București și în toate județele țării, efectiv, n-a fost vîndută niciodată la licitație.

De multe ori reținea cu lunile chiar salariile dorobanților pe care-i comanda și pentru care încasa el banii ; reclamațiile pentru această faptă veneau de multe ori

dinafară, în desfășurarea proceselor, fiindcă subalternii lui nu îndrăzneau s-o facă. Chiar pe fosta soție, Uța — care, de fapt, nu-i era lui datoare, ci altei persoane, cu care avea înțelegere scrisă să-i plătească atunci cînd va putea și chiar în rate cît mai mici — a vrut s-o înșele, pretinzîndu-i, prin intermediul Agiei, o sumă de 110 galbeni împărățești.

Serdarul Costache Chihăiescu, așa cum a fost cunoscut în ultima parte a vieții sale, a locuit pînă la 1838 în casa fostei sale soții Uța (Maria, Măriuța) din mahalaua bisericii Alba-Postăvari, iar mai apoi și-a construit casă proprie, departe de centrul orașului, pe actuala Cale a Plevnei, care se numea pe atunci ulița Podul de Pămînt. O putem situa astăzi peste drum de fosta cazarmă a Regimentului de escortă și în apropiere de Malmaison, unde se aflau și brutăriile garnizoanei București. Presa timpului (1847) ne amintește că în apropierea lui căpitan Costache locuia arhimandritul Visarion, directorul „așezămîntului coral" de la biserica Curtea Veche.

După spusele unor nepoți, casa lui căpitan Costache era mare și spațioasă, frumos și bogat mobilată, cu o grădină întinsă și plină de pometuri. În curte avea o fîntînă, cu apă foarte sălcie, în care se aruncau căpățîni de zahăr s-o îndulcească, pentru a fi bună de băut.

Căpitan Costache a fost căsătorit de cîteva ori, dar numai cu cea din urmă, cu Sița, a avut copii : trei băieți și două fete.

Căpitan Costache a murit bătrîn și a fost înmormîntat în curtea bisericii Sf. Constantin din Calea Plevnei.

BIBLIOGRAFIE

Arhivele statului București, fondul **Poliția București**, dosarele : 3625/1832 ; 2822/1834 ; 7980/1834 ; 4648/1839 ; 2324/1840.

Almanahul statului, București, 1840, 1842 ; **Buletin gazetă oficială**, 1843 ; **Învățătorul satului**, IV (1847) ; **Pruncul român**, 1848 ; **Gazeta de Transilvania** nr. 55, din 5.VII. 1848 ; I. Voinescu, **O călătorie pe Dunăre în ghimie**, în ziarul „Românul", 1861, nr. 330—334 ; **Calendarul „Nichipercea"**. 1862 ; C. A. Rosetti, **Scrieri din juneție și exiliu**, București, 1885, tom. 2, ed. II ; C. Colescu-Vartic, **1848, zile revoluționare**, București, 1898 ; **Anul 1848 în Principatele Române**, I-IV, București, 1902—1910 ; Const. C. Mano, **Documente privitoare la familia Mano**, București, 1907 ; Cezar Bolliac, **Meditații și poezii**, ed. Petre Haneș, București, 1915; A. Antemireanu, **Din vremea lui căpitan Costache**, București, 1937 ; Ion Ghica, **Amintiri din pribegie**, vol. I-III, ed. O. Boitoș, București, [1940] ; N. Bălcescu, **Opere**, IV, **Corespondență**, ediția G. Zane, București, 1964.

„ȘĂDEREA SĂ LE FIE FĂRĂ DE CIOBUCE"

ACUM 180 DE ANI, O PORUNCĂ DOMNEASCĂ ÎMPOTRIVA FUMATULUI

Nevoia de a combate fumatul în instituțiile publice s-a făcut simțită și în urmă cu 180 de ani. Cel puțin așa rezultă dintr-un document al vremii. Se fuma exagerat, mai ales în sălile tribunalelor, unde se țineau, după cît se pare, ceea ce astăzi am numi șuete. Bineînțeles, asemenea comportare nu era de natură să determine părțile în litigiu să aibă cuvenitul respect față de aparatul justiției.

Asemenea fapte au determinat pe domnul Țării Românești, Nicolae Mavrogheni, să emită, la 23 iunie 1787, un „Pitac către boierii departamentelor *a nu bea tutun* și să nu facă rîsuri și glume cînd stau în judecată". „Poruncim domnia mea — se spunea, printre altele, în porunca dată — ca toți boierii judecători după la departamenturi, cînd stau la judecăți, să să părăsească de toate alte vorbe și rîsuri ; șăderea să le fie [...] *fără de ciobuce*, fiindu-le gîndul numai la treaba judecății [...] iar să nu facă atunci [...] glume, rîsuri sau alte vorbe, *nici să cuteze a bea tutun*". Altfel, se menționa mai departe, refractarii vor avea parte de „scîrba și urîciunea" ocîrmuirii supreme.

Marele logofăt urma să aducă la cunoștință ordinul „ca să-l audă judecătorii spre a păzi atît dumnealor această voință a domniei mele, cît și zapciii Logofeției, iar mai vîrtos pîrîșii și cu pîrîții ce să judecă să urmeze asta înaintea judecătorilor lor cu sfială, cu rușine, socotind fieștecarele ca (și) cum ar vedea pre înșine domnia mea stînd în mijlocul judecătorilor".

S. IANCOVICI

Oxford–Cambridge 1710

Un tînăr transilvănean studiază opera lui Newton

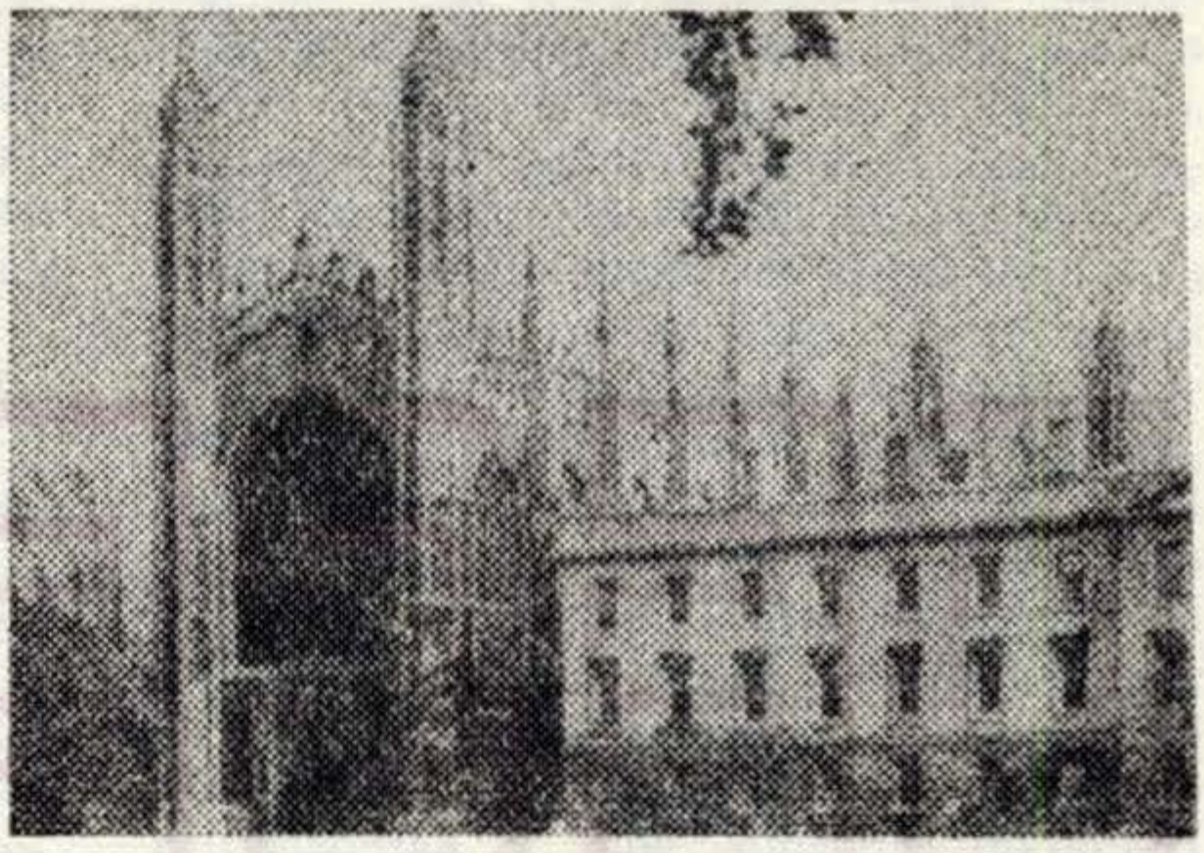

Vedere din Cambridge, vechi centru universitar din Anglia

În toamna anului 1710 călătorea spre Londra un tînăr călăuzit de dorința de a cunoaște *in situ* opera celebrului savant englez Isaac Newton.

În Anglia, el frecventează ca „audiator" cursurile universităților din Oxford și Cambridge ; la cea din urmă, Newton a predat, pînă în anul 1701, vestitele sale cursuri de algebră, aritmetică, optică și astronomie. Din cursurile acestuia, păstrate la universitate, studentul a reținut și notat numeroase capitole de fizică și matematică, precum și unele părți ce-l interesau din lucrările de specialitate ale celor mai apropiați colaboratori ai săi.

Însemnările tînărului student sînt cuprinse într-un prețios manuscris de fizică experimentală, păstrat la Arhivele statului din Sibiu (cota II 384) și semnalat sub aspect istoric de Paul Cernovodeanu.

Conspectele de fizică ale studentului, cuprinse pînă la fila 176, alcătuiesc (împreună cu unele note de medicină), un manuscris de valoare în care sînt trecute pe unele file extrase din operele profesorilor John Keill, Wiliam Whiston și Humphrey Ditton, de la catedrele de astronomie și fizică ale celor două universități, care expuneau genialele teorii ale lui Newton în domeniul fizicii și matematicii. Pe prima pagină a manuscrisului este consemnată, alături de titlul „Prelegeri de fizică experimentală", data cînd tînărul student a fost la Londra — 1710-1711 —, după care urmează o introducere despre fizică în limba engleză. În diferitele capitole ale manuscrisului sînt cuprinse probleme de polinoame, derivate, teoria curbelor etc., tratate în lumina operei lui Newton. O deosebită atenție este acordată cărții fundamentale a savantului englez : „Principiile matematice ale filozofiei naturale".

În anul 1711, după ce părăsește Anglia, studentul începe să frecventeze la universitățile din Leyda și Amsterdam cursurile de medicină ale vestitului profesor Herman Boerhaave, considerat drept unul dintre cei mai însemnați medici ai epocii moderne. Studentul transilvănean notează în caietul său observații despre noi medicamente și valoarea lor terapeutică. În cele din urmă își ia, în Olanda, diploma de doctor în medicină.

Cine este autorul acestui prețios manuscris, care nu și-a semnat conspectele de fizică și medicină și deci nu a fost identificat cu certitudine pînă în prezent? Se presupune că este vorba de Páriz Pápai Francisc, fiul cunoscutului filolog și om de știință Páriz Pápai, care s-a făcut remarcat în Transilvania prin multe lucrări de interes științific. După o altă ipoteză, el s-ar putea numi G. Vette, un alt student transilvănean. Cert este că e vorba de un *transilvănean*, așa cum o dovedește, printre altele, hîrtia cu filigran de factură transilvană, pe care o folosea studentul în conspectele sale, ca și prezența textului în fondul vechi al arhivelor sibiene.

Manuscrisul sibian atestă documentar interesul stîrnit pe meleagurile noastre de marile descoperiri ale vremii, aducînd în patrimoniul istoriei științei din țara noastră prima mărturie contemporană a cunoașterii operei ilustrului savant Isaac Newton.

MIRCEA STOIA

DECENEU

sfetnicul apropiat al lui Burebista

Prof. univ. RADU VULPE

Prin strălucitele succese obținute în fruntea neamului geto-dac unit sub conducerea sa, personalitatea regelui Burebista ocupă un loc de seamă în atenția posterității. Rămîne astfel în umbră figura lui Deceneu, marele preot și sfetnicul său apropiat, a cărui puternică influență a avut totuși un rol însemnat în pregătirea succeselor lui Burebista.

Despre personalitatea lui Deceneu ne-au păstrat informații numai doi autori antici. Unul e Strabon, vestitul geograf grec din Amasia Pontului, care, născut pe vremea lui Burebista, are printre altele excelenta calitate de a fi contemporan datelor pe care ni le oferă. Celălalt este Iordanes, episcopul got din secolul al VI-lea e.n., care, în eroarea de a atribui neamului său, pe baza unei vagi și întîmplătoare asemănări dintre numele „got" și „get", tot ce citise în izvoare mai vechi despre geto-daci, ne-a transmis pe latinește, prețioase știri despre aceștia din urmă, scoase din lucrări azi pierdute cum este în primul rînd aceea a retorului roman de origine greacă Dion Chrysostomos (30—115 e.n.) care, ca oaspete la un moment dat la curtea lui Decebal (unde ajunsese în timpul exilului său din Roma sub domnia lui Domițian), cunoscuse direct viața, moravurile și tradițiile geto-dace, cam la un secol și jumătate după Deceneu și Burebista. Atît Strabon cît și Dion Chrysos-

tomos (prin Iordanes) ne procură, prin urmare, despre Deceneu ştiri competente şi cu atît mai vrednice de crezare, în punctele esenţiale, cu cît concordă între ele. deşi cei doi autori din epoci diferite au scris independent unul de celălalt. Bineînţeles, amîndoi înregistrează şi amănunte secundare, lipsite de temei, uşor de înlăturat la o examinare critică. Dar să le dăm cuvîntul fiecăruia.

În *Geographia* sa, în cartea a VII-a, 3, 5, Strabon scrie :

„Se spune că un oarecare get cu numele de Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora şi că ar fi căpătat unele cunoştinţe astronomice de la acela, iar altele de la egipteni, ajungînd în pribegirile sale şi pe acolo. Întorcîndu-se acasă la el, s-ar fi bucurat de multă cinste din partea conducătorilor şi din partea poporului, deoarece prorocea tălmăcind semnele cereşti. În cele din urmă, l-a convins pe rege să-l ia părtaş la domnie, ca fiind destoinic în a prevesti voinţa zeilor. La început, s-ar fi făcut preot al zeului pe care ei îl cinstesc cel mai mult, iar după aceea ar fi fost adorat el însuşi ca zeu şi, ocupînd o peşteră într-un loc inaccesibil celorlalţi, şi-a dus viaţa acolo, rar întîlnindu-se cu cei din afară, exceptînd pe rege şi pe slujitorii acestuia. Regele colabora cu el, deoarece observase că prin el oamenii îi dădeau mult mai multă ascultare decît înainte, crezînd că poruncile lui sînt date după sfatul zeilor. Acest obicei a dăinuit pînă în vremurile noastre, totdeauna găsindu-se cineva înzestrat cu darul de a-i da sfaturi regelui, drept care geţii îl chemau zeu. Iar muntele cu peştera era socotit sfînt şi aşa a rămas venerat. Numele său era Cogaionon şi acelaşi nume îl avea şi rîul care curgea pe lîngă el. Pe cînd domnea asupra geţilor Burebista (împotriva căruia se pregătise divul Caesar să facă o expediţie), acea cinste o avea Deceneu *(Decaineos, Decaeneus)*. Şi le-a rămas geţilor datina, pe care le-a transmis-o Zamolxis de la Pitagora, de a se feri de carnea animalelor".

Desigur, ceea ce Strabon ne spune despre originea umană a lui Zamolxis şi despre legătura lui cu filozoful Pitagora şi cu Egiptul n-are nici o bază reală, ci e vorba doar de o interpretare evhemeristă * din partea grecilor în general care, dispuşi să vadă chiar în explicarea antropomorfă a propriilor lor zei divinizarea unor îndepărtate fiinţe omeneşti, nu puteau înţelege decît tot aşa principalul concept religios al geţilor. De fapt, după cum a arătat Vasile Pârvan (*Getica*, p. 151—152), pe baza unei pătrunzătoare analize a tuturor izvoarelor, Zamolxis nu era decît o divinitate getică abstractă, căreia geţii nu-i atribuiau nici măcar chip uman, însuşi numele nefiindu-i decît un calificativ. Dar din pasajul citat anterior al lui Strabon, repetat pe scurt şi în alt loc din opera lui (XVI, 2, 39), e de reţinut că tot ceea ce el ne transmite despre Zamolxis, ca presupus preot şi cititor în stele, sfetnic al regalităţii gete, trăind izolat pe un munte sfînt, nu este decît o proiectare retrospectivă a unei supreme demnităţi religioase pe care efectiv geograful o cunoştea numai în legătură cu contemporanul său Deceneu.

O mare operă reformatoare

În alt pasaj (VI, 3,11), Strabon mai narează următoarele, cu specială privire la raportul dintre Deceneu şi Burebista :

„Burebista *(Boirebistas)*, bărbat get *(aner Gétes)*, ajungînd în fruntea neamului său, a început să-i instruiască pe oamenii săi, ticăloşiţi de necontenite războaie (între ei), şi atît de mult i-a ridicat prin exerciţii, prin cumpătare şi prin ascultarea de porunci, încît în cîţiva ani a creat o mare domnie şi a supus geţilor pe cei mai mulţi dintre vecinii lor ; şi chiar de romani era temut, căci trecea Istrul (Dunărea) fără frică, prădînd Tracia pînă în Macedonia şi Iliria. Pe celţii amestecaţi cu tracii şi cu ilirii (e vorba de scordisci) i-a pustiit, iar pe boiii de sub conducerea lui Critasiros (probabil în Pannonia) şi pe taurisci (prin Alpii austrieci) i-a nimicit cu desăvîrşire. Pentru a-şi convinge poporul, şi-a luat ca ajutor pe *Deceneu*, «un bărbat vrăjitor», care umblase prin Egipt şi învăţase oarecare semne de prorocire, lăsînd a se crede că îi sînt cunoscute tainele divine. După cîtva timp era socotit chiar zeu, după cum am mai spus cînd a fost vorba de Zamolxis. Ca dovadă de cît îl ascultau geţii, e că aceştia s-au lăsat convinşi să-şi stîrpească viile şi să-şi ducă viaţa fără vin".

★ De la Evhemer (Euhemeros), erudit grec din secolul al IV-lea î.e.n., care susţinea că zeii şi alte personaje mitologice au fost la origine oameni.

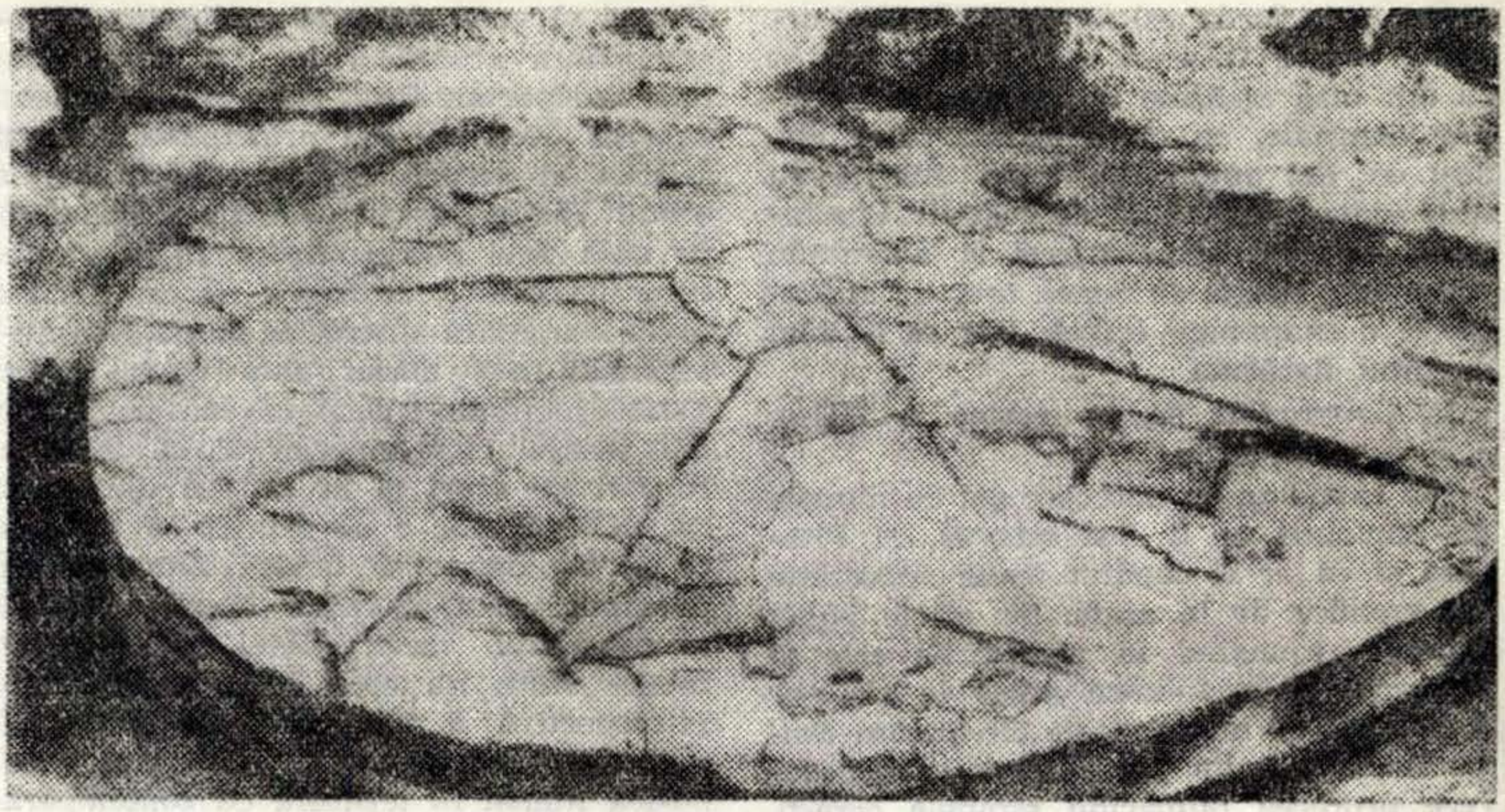

Discul „solar" de andezit, descoperit în incinta sacră de la Sarmizegetusa Regia

Desprindem din acest pasaj marea autoritate morală a lui Deceneu și decisivul sprijin pe care el i l-a acordat lui Burebista în opera sa reformatoare. Consecvent cu ce transmisese mai înainte despre Zamolxis imaginat ca personaj istoric, Strabon repetă afirmația privind călătoria în Egipt, raportînd-o și la Deceneu, ca și cînd ar fi fost obligatoriu ca orice reprezentant suprem al religiei getice să se fi inspirat în prealabil din credințele îndepărtatei țări a Nilului, cu care de fapt geții nu avuseseră niciodată vreo legătură. Cît despre epitetul „vrăjitor" *(goēs)*, nu e decît tot efectul unei interpretări grecești — de data aceasta nu numai sceptică, dar și disprețuitoare —, a unei demnități religioase care la geți avea o semnificație mult mai înaltă.

Trecînd la Iordanes, aflăm mai întîi din cartea a V-a (39—41) a lucrării sale *De rebus Geticis* (Despre treburile getice), cam aceleași idei generale despre Zamolxis și Deceneu, ca și la Strabon, fiind considerați deopotrivă ca ființe concret omenești. După care, istoricul got precizează :

„Așadar, n-au lipsit cei care să-i învețe pe geți înțelepciunea. De aceea geții au rămas totdeauna superiori în filozofie tuturor barbarilor și aproape asemănători grecilor *(Graecis pene consimiles)*, după cum relatează *Dion* (Chrysostomos), care a compus istoria și analele lor în formă greacă *(Graeco stilo)*. Acesta spune că cei ce erau mai de neam între ei s-au chemat la început *tarabostes*, apoi *pileati*, din numărul cărora erau rînduiți regii și preoții".

Acest pasaj ne oferă prețioasa mărturisire a lui Iordanes că deține informațiile sale despre superioritatea culturală a geților din scrierile lui Dion Chrysostomos despre acest popor, pe care retorul îl cunoscuse de aproape. De fapt, uneori Iordanes traduce literal frazele acestui scriitor grec din vremea lui Domițian și a lui Decebal, așa cum vom avea numaidecît prilejul să constatăm în următorul pasaj mai lung (din cartea a XI-a, 67—72) :

„Pe cînd domnea la geți *Burvista* (Burebista), a venit în Geția *Dicineus* (Deceneu), în timpul cînd la Roma luase locul de frunte Sylla (Sulla). Pe acest Dicineus primindu-l Burvista, i-a dat o putere aproape regală *(pene regia potestas)*; după sfatul lui, geții au devastat țările germanilor, pe care acum le dețin francii".

Întrerupem citatul, pentru a explica această ultimă aserțiune, care a fost introdusă de Iordanes, referindu-se la secolul al VI-lea e.n., cînd scria el și cînd stăpînirea francilor ajunsese pînă pe cursul superior al Dunării, prin Bavaria și Austria, țări care se ating cu domeniul de altădată al celților taurisci, învinși de

Burebista după cum am văzut la Strabon. Numele „geți" și „Geția" sînt exprimate de Iordanes prin formele *Gothi* și *Gothia*, potrivit confuziei sale caracteristice. Cît despre Sylla, dictatura lui a avut loc între anii 82 și 79 î.e.n., dată la care Burebista încă nu era rege, dar e foarte posibil ca Deceneu să fi luat primul contact cu curtea getică sub un predecesor imediat al acestuia.

Mai departe, după ce laudă forța geților și rezistența lor în fața expansiunii romane, Iordanes trece la descrierea însușirilor lor spirituale, reproducînd însuși textul lui Dion Chrysostomos, ușor de recunoscut după stilul său locvace și avîntat, cu totul străin istoricului got:

„Ceea ce le era geților prielnic, ce le era lesnicios, ce le era de dorit era să aducă la îndeplinire ceea ce sfătuitorul lor Dicineus îi învățase să urmărească în toate chipurile, judecînd că le este spre folos. Iar el, observînd că în sufletele lor sînt gata să-l asculte în toate și că au o inteligență naturală, i-a inițiat aproape în toată filozofia: căci era în această privință un maestru priceput. Învățîndu-i etica, i-a înfrînat de la moravurile lor barbare; transmițîndu-le fizica, i-a făcut să trăiască potrivit cu legile înseși ale naturii (pe care, scriindu-le, goții le păstrează pînă acum sub numele de «belagines»); instruindu-i în logica minții, i-a făcut mai iscusiți decît alte neamuri; arătîndu-le practica, i-a îndemnat să-și ducă traiul în fapte bune; demonstrîndu-le teoria, i-a învățat să contemple cele douăsprezece semne zodiacale și prin ele cursul planetelor și toată astronomia, i-a lămurit și în ce mod discul lunar crește sau descrește, le-a arătat și cît de mult globul de foc al soarelui întrece în măsură rotunjimea pămîntului sau le-a expus sub ce nume și sub ce semne cele 346 de stele trec repede de la răsărit la apus, apropiindu-se ori depărtîndu-se de polul cerului. Ce fel de bucurie le va fi fost, mă întreb, unor bărbați atît de viteji — cînd abia mai aveau puțin răgaz între războaie — să se mai adăpe și cu doctrine filozofice? Puteai să-l vezi pe unul cercetînd înfățișarea cerului, pe altul însușirile ierburilor și fructelor, pe acesta studiind creșterile și descreșterile lunii, pe celălalt lucrările soarelui și modul în care, prin rotația cerului, grăbindu-se să atingă regiunea orientală, este readus spre partea occidentală. Și puteai să mai vezi cum, după ce își dădeau seama de aceste fenomene, ei se linișteau. Acestea și multe altele predîndu-le Dicineus geților din știința sa, le-a apărut ca o ființă extraordinară, încît nu numai pe oamenii mai de mijloc îi conducea, dar pînă și pe regi. Căci a ales atunci dintre ei pe bărbații cei mai nobili și mai înțelepți, pe care, învățîndu-i teologia, i-a îndemnat să venereze anumite divinități și sanctuare și i-a făcut preoți, dîndu-le numele de *pileati*, după cît socot fiindcă săvîrșeau jertfele sacre avînd capetele acoperite cu niște tiare, pe care cu alt nume le chemau *pilei*. Cît despre restul poporului, a poruncit să li se spună *capillati* (nume pe care goții, ținîndu-l în mare cinste, îl amintesc pînă azi în cîntecele lor)".

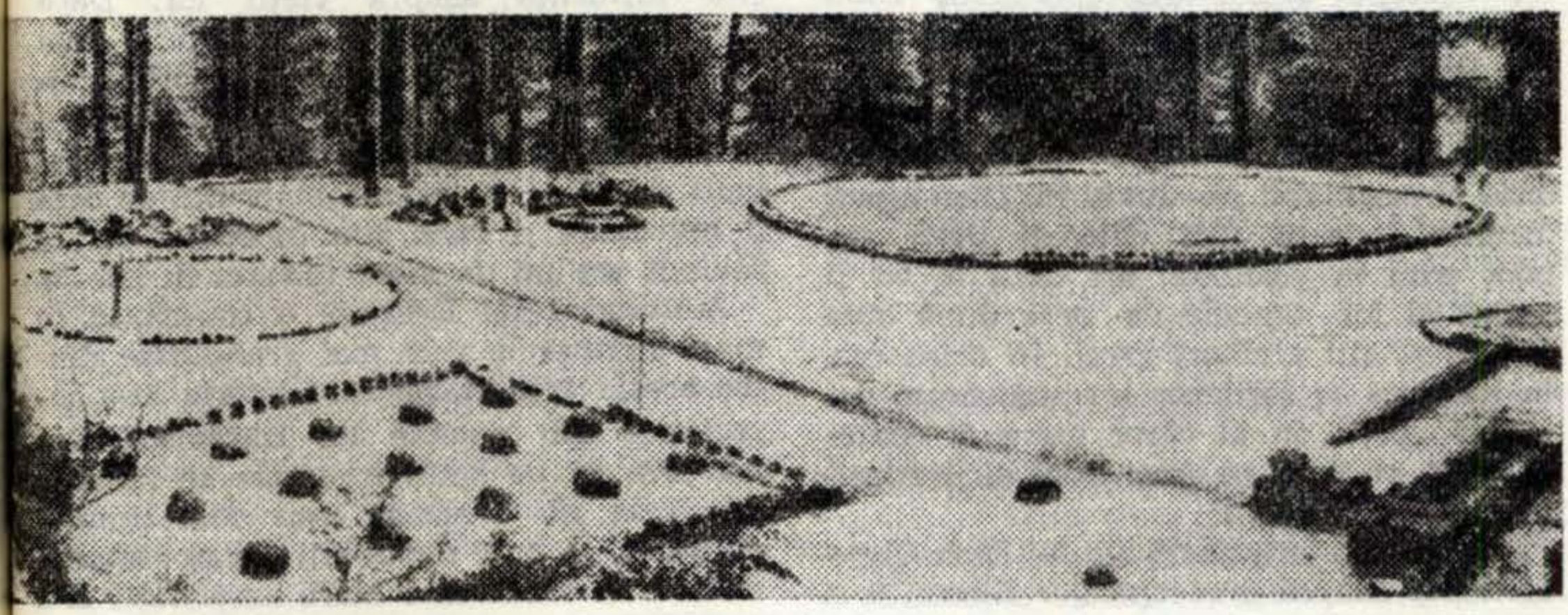

Vedere de ansamblu a incintei sacre de la Sarmizegetusa Regia

Parantezele referitoare la adevăraţii goţi din vremea sa au fost intercalate de Iordanes. De asemenea, penultima frază despre pileaţi şi capillaţi, cu interpretarea improprie a tichiei aristocratice a geto-dacilor drept o tiară de cult, nu este decît o conjectură personală a lui. În ce priveşte pomenirea cu „mare cinste" în cîntecele gotice a numelui latin *capillati*, care în realitate se referea la o clasă socială geto-dacă de rang inferior, trebuie să fie vorba de o confuzie cu vreun vechi termen germanic pe care nu-l cunoaştem. În rest, pasajul pe care l-am citat, constituind un excerpt direct din opera lui Dion Chrysostomos, e deosebit de valoros pentru impresia de aleasă spiritualitate pe care i-au produs-o acestui retor locuitorii Daciei în timpul trăit de el acolo. Nu ştim dacă în originalul pierdut al lui Dion aceşti locuitori vor fi fost chemaţi *daci*, aşa cum erau în realitate, ori dacă le va fi extins şi lor numele de *geţi*, după cum făceau şi alţi scriitori greci. În orice caz, în lucrarea sa Iordanes nu pomeneşte decît de „goţi", în al căror nume îi contopeşte şi pe daci, ca fraţi buni ai pretinşilor omonimi „geţi".

Aprecierile entuziaste ale lui Dion Chrysostomos asupra preocupărilor filozofice şi ştiinţifice ale geţilor lui Deceneu, despre care scrie la o distanţă de un secol şi jumătate, n-ar putea fi luate *ad litteram*. Oricît am admite că vechea penetraţie elenică în stînga Dunării a dus la răspîndirea unor cunoştinţe superioare în societatea geto-dacă, tot n-am putea vorbi, în stadiul dezvoltării de atunci a acelei societăţi, despre un nivel atît de ridicat al progreselor ei spirituale şi despre o filozofie sistematic clasificată ca la Aristotel. Exagerările verbale provin atît din deformarea profesională a retorului deprins să scoată efecte din hiperbole şi contraste, cît şi din surpriza sa de a fi întîlnit, într-o lume rustică şi războinică, rafinamente de spirit demne de filozofia greacă. Geto-dacii însă le deţineau în primul rînd din propriile lor tradiţii de înţelepciune populară şi dintr-o bogată experienţă în folosirea buruienilor de leac şi în consultarea cerului. În adevăr, se ştie că ei erau renumiţi în antichitate pentru calitatea medicinei lor empirice. Cît despre cunoştinţele lor astronomice, izvorîte din necesităţi cotidiene ele au servit preoţilor care vor fi practicat astrologia, cu pioasă convingere şi în scopuri divinatorii.

Am greşi dacă am interpreta mărturiile lui Dion Chrysostomos în sensul că tezaurul de gînduri şi de cunoştinţe al lui Deceneu ar fi fost pus la îndemîna tuturor geto-dacilor. De fapt era transmis numai acelei categorii teologice special recrutată, precum spune citatul, „dintre bărbaţii cei mai nobili şi mai înţelepţi", adică dintre pileaţi. Era o corporaţie sacră, prezentînd analogii cu tagma druizilor celţi, a magilor iranieni, a brahmanilor indieni, a flaminilor, augurilor, arvalilor şi a altor străvechi colegii romane, reprezentînd o caracteristică instituţie religioasă indo-europeană, care menţinea coeziunea morală a diferitelor neamuri şi îşi exercita influenţa asupra vieţii lor. Dacă preoţii geto-dacilor au ajuns la o mai mare faimă şi stimă decît sacerdoţii similari ai altor popoare este, desigur, pentru că au ştiut să-şi menţină un prestigiu mai înalt şi mai ferm asupra poporului pe care îl îndrumau şi care, sub îndemnul lor, a săvîrşit acţiuni de mare răsunet în istorie.

Activitatea lui Deceneu a contribuit în mare măsură la cele mai grandioase dintre aceste acţiuni, pe care istoria le-a înregistrat sub numele lui Burebista. Din tot ceea ce ne spun izvoarele se impune concluzia că Deceneu n-a fost simplul deţinător al unei demnităţi religioase care de la sine conferea o mare autoritate, ci a fost el însuşi o personalitate excepţională. Nu e vorba numai de abundenţa erudiţiei sale, nici de talentul său de a convinge poporul şi pe rege de puterea divină a sfaturilor sale, ci mai ales de rara sa capacitate de a citi, mai mult chiar decît în stele, în sufletele oamenilor şi în sensul evenimentelor. A fost prin excelenţă un vizionar politic, care, pentru a-şi realiza măreţele gînduri, a avut norocul să găsească un rege ca Burebista, energic şi luminat conducător de oaste, care i-a urmat îndemnurile cu deplină înţelegere, cu vrednicie şi cu eficacitate. Bineînţeles, nu s-ar putea atribui iniţiativei lui Deceneu toate acţiunile regelui get, dar, fără îndoială, toate au avut la temelie colaborarea lui. O realizare atît de dificilă ca unirea politică a triburilor geto-dace sub comanda lui Burebista, săvîrşită atît de iute şi aproape spontan, în ciuda înrădăcinatelor tradiţii de autonomie care le separau, nu s-ar putea explica fără Deceneu, care, exercitîndu-şi autoritatea asupra întregului neam geto-dac, a izbutit să-i convingă pe şefii de triburi de necesitatea imperioasă a acestei solidarităţi etnice.

Burebista era la origine numai şeful uniunii de triburi a geţilor din Cîmpia Dunării. În schimb Deceneu nu aparţinuse

de la început acestei formații politice regionale. Am văzut că și Strabon și Dion Chrysostomos îl prezintă ca venit din altă parte la curtea regelui get. Desigur, nu din imposibila călătorie egipteană, pe care grecul Strabon i-o atribuie fantezist, ci din munții mai apropiați, de la sanctuarul lui Zamolxis de pe Cogaionon. Acolo sihăstrise, neluînd contact decît cu șefii diferitelor triburi care îi cereau sfaturile și care la rîndul lor îl informau de cele ce se petrec în țară. Cînd și-a dat seama de însușirile eminente ale lui Burebista, a coborît la el, fie din proprie inițiativă, fie chemat, pentru a-l călăuzi și a-l susține în marile lui realizări. S-ar putea ca începutul colaborării celor două personalități să fi însemnat prima etapă a acestor realizări : unirea dacilor din Carpați cu geții de la Dunărea de Jos.

Floare de țintă de fier împodobită cu palmete bătute, una dintre cele mai frumoase piese descoperite în sanctuarul vechi de la Sarmizegetusa Regia

O reședință centrală și inexpugnabilă

Nu știm unde se afla muntele Cogaionon, pe care nu-l putem considera decît în legătură cu Deceneu, dar e firesc să ne gîndim a-l identifica, ipotetic, cu formidabila poziție a ulterioarei Sarmizegetusa de la Grădiștea Muncelului. Sanctuarele de piatră de acolo nu sînt anterioare epocii lui Deceneu, dar acest loc a avut, desigur, și anterior un caracter sacru.

Nici un izvor nu dă nici cea mai vagă indicație despre mutarea reședinței lui Burebista din patria sa getică de la șes în munții Sarmizegetusei, însă coincidența începuturilor cetății de acolo cu apogeul domniei lui ne îndeamnă să presupunem o asemenea schimbare. După ce a realizat unirea tuturor triburilor geto-dace și și-a întins stăpînirea și asupra unor mari întinderi vecine, a trebuit să simtă nevoia unei reședințe într-o poziție centrală, inexpugnabilă și totodată de mare prestigiu, ca aceea a muntelui sacru de unde venise Deceneu. La sfatul acestuia, Burebista a plecat din Argedava sa de pe Argeș și a construit o cetate nouă, Sarmizegetusa Regia, alături de locul cel mai adorat de geto-daci, căruia i-a concretizat semnificația sacră prin construirea sanctuarelor de andezit.

După căderea lui Burebista, urmată de dezmembrarea considerabilei uniuni de triburi pe care o condusese, Deceneu a rămas singura autoritate la Sarmizegetusa ; la acea dată (cca. 44-42 î.e.n.), nu a mai putut împiedica fărîmarea unității politice la crearea căreia contribuise atît de hotărîtor, dar care, în condițiile stadiului tribal de atunci al societății geto-dace și al inerentelor contradicții dintre triburi, nu putea să dureze. În schimb, Deceneu a asigurat continuitatea progreselor neamului său, încredințînd uniunii triburilor dace din Transilvania reședința politică întemeiată de getul Burebista și totodată țelurile acestuia, care erau în primul rînd ale lui însuși, de a consolida un stat central. Urmașul lui Deceneu, Comosicus, cumulînd demnitatea de mare preot cu aceea de rege, a fost primul conducător al acestui stat în forma sa dacă, pe care peste mai bine de un veac Decebal îl va apăra aci, la Sarmizegetusa, cu eroism, pînă la sublima sa jertfă, pe linia eticii propovăduite odinioară de Deceneu.

Din considerațiile pe care ni le-a prilejuit analiza știrilor antice despre Deceneu se desprinde încheierea că această personalitate a fost una dintre cele mai dinamice și mai creatoare din istoria neamului geto-dac, ridicîndu-se mult deasupra rolului de simplu sfetnic al unui rege și chiar deasupra propriei sale autorități sacerdotale, pe care n-a menținut-o în inerția unei îndeletniciri tradiționale, ci a folosit-o intens pentru înălțarea neamului său.

DIN PRESA DE ACUM 100 DE ANI

A.D. Xenopol: Un popor nou

Dacă vreodată a avut amintirea o puternică înrîurire asupra vieţei unui popor, apoi desigur că aceasta s-a întîmplat la noi [...] Şi toate momentele păreau că se unesc pentru a mări puterea acestei amintiri : chipul măreţ al lui Traian, care păru că readuce pentru un moment în Romanii decăzuţi ai timpului său sufletul epocei de libertate, energia poporului învins, luptele crîncene cu multele episoade, isvoare de veşnică poesie, în genere întreg acel farmec al puterei şi virtuţei pe care popoarele iubesc a-l avea la începuturile vieţei lor, pentru a suge apoi din amintirea lui tăria necesară pentru îndeplinirea scopurilor mai înalte — toate acestea zic se grămădeau în suflet pe lîngă ideea originii noastre, o încunjura cu un farmec nespus [...] Astfel datorim renascerea noastră ideei că suntem de viţă romană [...]

Acum stau lucrurile cu totul altmintrele. Nu mai avem de adus la lumină adevărul că suntem de viţă latină, ci de a-l basa mai adînc [...] Ideea de care ne ocupăm, redusă la adevărata ei măsură, este : că noi românii suntem un popor de viţă latină, adecă : elementul care a jucat rolul principal în formarea naţionalităţii noastre a fost cel latin, dar că suntem departe de a fi Romani curaţi, ci că multe elemente, a căror natură şi grad de influenţă sciinţa ar trebui să caute a le stabili, au conlucrat la formarea spiritului poporului nostru — spirit nou, deosebit de acel al Romanilor, şi deci în drept de a spera în viitor [...]

Deci orice popor care poate să aibă încredere în viitorul său trebue să fie un popor nou, cu putere productivă în sine, un popor care simte în el o comoară ce are de datorie a o lăsa geniului omenesc.

Din : **A. D. Xenopol. Raportul nostru cu Romanii**

CONVORBIRI LITERARE nr. 8, din 15 iunie 1870

Tot comedie este?

Numele lui Cuza Vodă ese acum din urna colegiului al doilea, din urna colegiului proprietarilor mici mehedinţeni [1]. Cînd proprietarii-plugari din Mehedinţi uniră voturile lor, spre a-şi exprima iubirea şi recunoştinţa lor eternă către acela care le-a dat pămînt şi i-a emancipat de sub servagiu, guvernul [...], printr-un comunicat în Monitor, a calificat alegerea lui Vodă-Cuza „o comedie" şi bietul ţăran, căruia nici recunoştinţă pentru binefăcătorul său nu-i permis să aibă, a plătit apoi cu spinarea cutezanţa sa.

Acum, fapta ţăranilor din Mehedinţi, pre care o mai cercară ei şi d-astă-dată, precum o vom descrie pre larg, o imită [...]

Tot comedie este şi aceasta, pizmaşilor pre libertate şi pre naţionalitate ?

TROMPETTA CARPAŢILOR nr. 826, din 7 iunie 1870

Naţiunea şi nu dynastia!

Cu ocasiunea lui 10 Mai, Domnitorul a adresat un manifest naţiunei. Modul cum acest act debută, lăssa a se crede că tronul este gata a face o mărturisire francă şi leală a rătăcirilor sale de pînă acum ; dar **decepţiunile** de care se plînge ne smulge curînd de la această ilusiune şi în loc de o espressiune de căinţă, avem a înregistra cîteva incriminaţii nedrepte, mai mult la adresa ţării ; căci a se plînge de decepţiuni personale este a atribui vina nu tronului ci naţiunei, care în realitate n-a fost şi nu este tocmai ea decît victima [...]

Important ar fi de a se şti unde stăm cu încrederea naţiunei în tron ? Căci este naţiunea, iar nu dynastia care este axul în jiurul căruia totul trebuie să graviteze. Convicţiunea oppusă datează de la o epocă care nu mai e a noastră.

Într-o ţară unde tronul era de timpi imemoriali electif [...] fondatorul unei dynastii şi nişte consilieri inteligenţi ar fi trebuit [...] să evite cu grijă de a face a se simţi asperităţile formei monarchice, spre a obicinui încetul cu încetul naţiunea cu dînsa. În loc de aceasta, ce vedem ? Cele mai mari silinţi de a ne înfăţişa forma monarchică cu pretenţiunile [ei] feudale şi superbe, sub aspectul ei cel mai impopular, cel mai humilitor pentru demnitatea omenească. Şi înainte ca să ne fi fost dat a cunoaşte sau a gusta unul măcar din bunurile, din avantagele monarchiei, am sleit toate neajunsurile, toate relele ei. Etiquete peste etiquete, turme de curtisani şi de laquei, galoane şi decoraţiuni, pretenţiuni la divinisare şi o origină supra-umană [...] ; consideraţiuni personale, interese de familie, primînd interesele sacre ale ţării şi o naţiune întreagă condamnată a nu mai trăi decit de viaţa unui om.

ŢEARRA nr. 42, din 12 mai 1870

Hasdeu despre rezultatul alegerilor

Rezultatul cel definitiv al alegerilor pentru Adunarea Deputaţilor este foarte instructiv din mai multe puncte de vedere. Essistenţa bandelor de ciomăgaşi a fost de astă dată mai pipăită decît sub ori-care altui dintre ministeriele precedinţi [...] În Bucuresci şi la Pitesci, lucrurile au mers pînă la vărsare de singe [...]

Cu toate astea, o naţiune este ca şi ferul [...] Învăţată

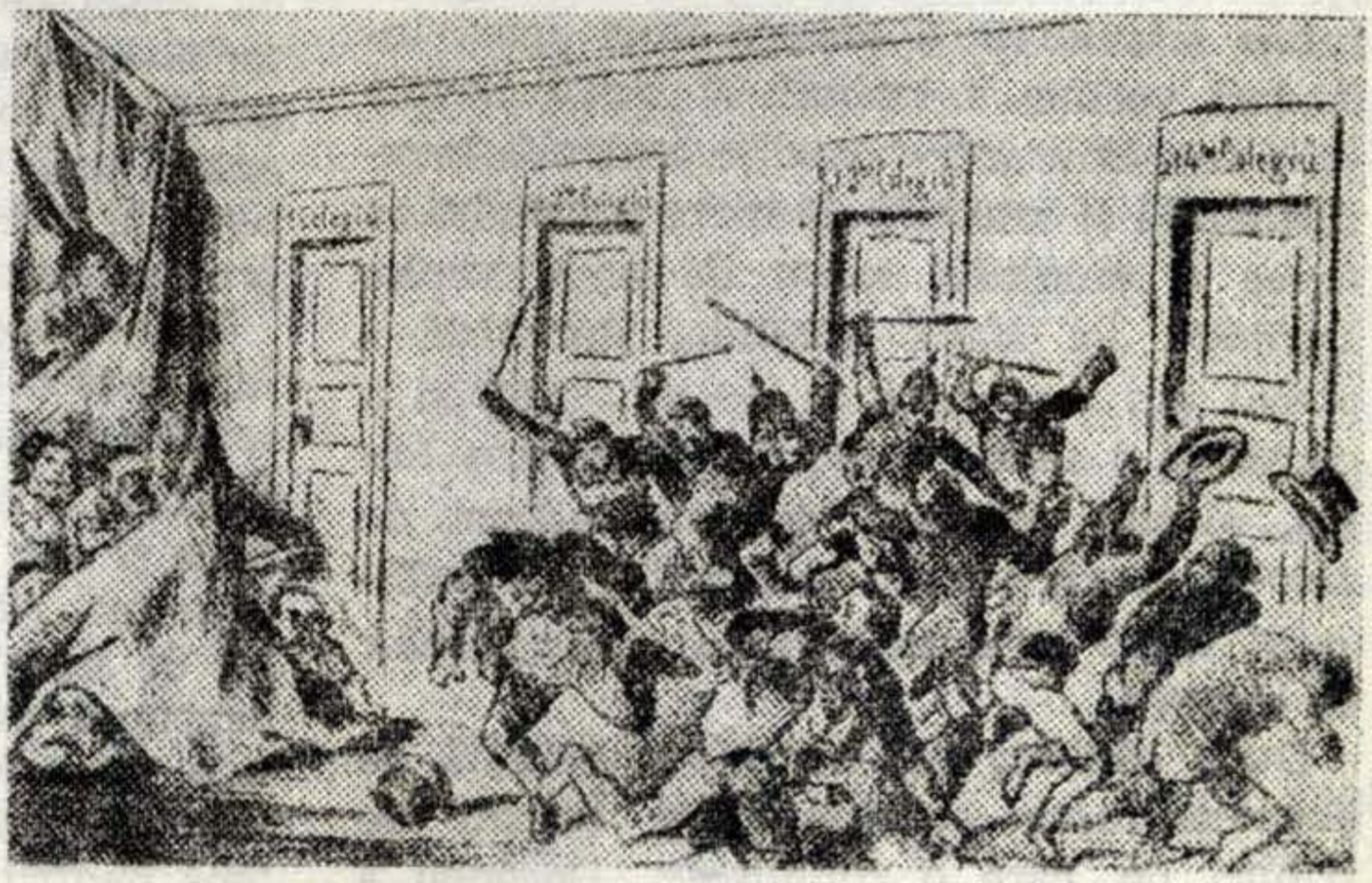

„Obiceiuri" electorale („Daracul" din 7 iunie 1870)

[1] Alexandru Ioan Cuza era la acea dată în exil, iar alegerea sa în Parlament avea un caracter demonstrativ, constituind o manifestare de simpatie (n.r.).

treptat, prin isbiri succesive, la o rezistență din ce în ce mai activă, țara a grămădit în parlament o formidabilă opoziţiune, în fața căriia ar trebui să tremure nu numai d. Iepureanu [2].

COLUMNA LUI TRAIAN nr. 24, din 4 iunie 1870.

Portret satiric al parlamentarismului de altă dată

Programma

Deschiderii Adunării Legislative, în ziua de 15 curent

(Ediţiune Oficioasă)

I

La 11 ore de dimineață, d-nii senatori și deputați se vor aduna în biserica sântei Mitropolii spre a asista la Tedeum, care se va oficia de reverendul Popa-Tache, în costum de gală, cu bîta și cu baderniţa.

II

La 12 ore, d-nii senatori și deputați, în huiduieli și brînci, vor intra în sala ședinţelor Adunării.

III

D. Președinte al consiliului de miniștri va da citire mesagiului de deschidere, în numele Măriei Sale, care se află visitînd, cu d. ministru de lucrări publice, șosele vecinale.

IV

După citirea mesagiului de deschidere, Corpurile legiuitoare trec la bufet, unde se pun a dejuna în socoteala celor doi galbeni ce le plătește țara.

V

Biletele de intrare în sala corpurilor legiuitoare se vor da de președinţia consiliului de miniștri, în ordinea următoare :

Cele de tribuna publică se vor da numai membrilor activi din bande [...]

Cele pentru tribuna oficială se vor distribui la căpitanii bandelor [...]

Iar în tribuna diplomatică nu vor putea intra decît **feciorii de boieri [...]**

VI

În tribuna damelor, ca și în deligență, locurile din față se vor reserva cocoanelor celor mari, iar cele mici și burgheselo vor sta la spate. Jupînesele nu se admit în niciun chip.

DARACUL nr. 23, din 14 iunie 1870

[2] Manolachi Costache Epureanu (1824-1880) era, începînd din mai 1870, președinte al Consiliului de Miniștri. Ulterior a fost ministru de justiţie în cabinetul lui Lascăr Catargiu (1872-1873), dar s-a despărțit de acesta, luînd parte la „coaliția de la Mazar-Pașa". În 1876 a fost din nou în fruntea guvernului.

Trebuie o dată să înţelegem!

Avem două Facultăți de sciințe și o Facultate de medicină unde se predă cursul de fisiologiă, și cu toate acestea nu avem un laborator de fisiologiă [...] Elevii învață cum pot, după nottele profesorelui și după cărți. Ei bine, trebuie o dată să înțelegem că sciințele experimentale nu se pot învăța cu modul acesta [...]

Îndură-se acei cărora le stă în mînă, ca să înzestreze facultățile noastre cu laboratoare, nu numai de fisiologiă, ci și de chimiă ; cu collecțiuni de mineralogiă și geologiă ; în fine cu toate obiectele fără care învățămîntul sciințific nu poate fi adevărat folositor. Scim că avem cîte ceva ; însă acest ceva este nimic în comparaţiune cu trebuințele noastre. Liceurile noastre trebuie să aibă fiecare laboratoriul și collecțiunile de cari are trebuință ; facultățile, pe lîngă laboratoriuri și collecțiuni, trebuie să aibă fiecare o grădină botanică.

Din „Cronica" semnată de P. S. Aurelian

REVISTA SCIINŢIFICA nr. 8, din 1 iunie 1870.

Emanciparea femeilor indiene

Emanciparea femeilor a devenit și în India una dintre cele mai ardiente cestiuni. Frumoasele din Calcutta au dus pînă acolo, încît au și un jurnal femeesc, intitulat „Bungo mohila" sau „Femeea bengală". Redactorul jurnalului este o femeie din Calcutta.

TROMPETTA CARPAŢILOR nr. 831, din 18 iunie 1870

Greve și sclavaj

O grevă de mai multe mii de uvrieri s-a produs la Geneva.

PRESSA din 13 iunie 1870

Greva uvrierilor din Geneva continuă și patronii au refuzat a tracta cu comitetul dirigent al grevei. Se vorbesce de întinderea grevei și la alte fabrice.

PRESSA din 18 iunie 1870

După o depeșă din Madrid, Cortesurile au respins, cu 78 voturi contra 48, amendamentul d-lui Castelar, pentru abolirea imediată a servagiului din colonii.

PRESSA din 11 iunie 1870

Statistica sinucigașilor în Franța

In Francia, după cele mai noi calcule, ne presintă următoarele date : În decursul anului trecut, 4008 bărbați și 1003 femei se sinucise. Dintre aceștia, 960 bărbați și 407 femei săriră în apă ; 1972 bărbați și 335 femei se spînzurară ; 237 bărbați și 3 femei se împușcară cu pistolul ; 251 bărbați și 2 femei se sinucise cu pușca ; 74 bărbați și 44 femei băură venin ; 99 bărbați și 55 femei săriră din înălțime. 30 și-aflară moartea pre șinele callei ferate.

TROMPETTA CARPAŢILOR nr. 829, din 11 iunie 1870

Ideea fixă a înamoratului

Un curios omor s-a întîmplat zilele acestea în Edimburg. Anume, un tînăr artist s-a înamorat de fata directorului, însă ea a refuzat amorul junelui. Înamoratul, avînd acea ideă fixă, că fără de dînsa nu ar putea trăi, sau dacă ar și trăi, în toată viața lui ar fi tot nefericit, s-a decis a se sinucide. Într-o seară, se duse la locuința adoratei sale, îmbrăcat într-un costum ca celle de pre timpul lui Carol I și se spînzură pre o fereastră de către stradă. Sinucigătorul a fost unicul fiu, unica speranță, a mumei sale.

TROMPETTA CARPAŢILOR nr. 830, din 14 iunie 1870

Un vultur longeviv

În Ungaria s-a pușcat o aquilă de 200 ani. Această pasere e din specia celor mai mari. În grumazi, avea un inel de fer, în care erau sculptate anul 1646 și armele unei familii, cari erau șterse.

INFORMAŢIUNILE BUCUREŞCENE nr. 122, din 7 iunie 1870

NOTĂ : Începînd cu acest număr, includem în rubrică și extrase de presă din alte luni decît cea înscrisă pe coperta revistei noastre (dar din anul respectiv) ; pentru a da o imagine mai variată și mai completă a frămîntărilor și preocupărilor vremii.

Războiul anglo-bur și opinia publică din România

„Războiul anglo-bur a făcut ca secolul al XX-lea, în loc să se nască în plin soare... să aibă un debut de sînge și noroi".

GHEORGHE UNC
doctor în istorie

Aceste cuvinte aparţin cunoscutului militant socialist român M. Gh. Bujor şi exprimă atitudinea muncitorimii române de condamnare a războiului dezlănţuit de imperialişti împotriva bravului popor bur. Într-adevăr, abia se stinsese ecoul salvelor de tun ale primului război italiano-abisinian (1895—1896) cînd, în toamna anului 1899, Africa a fost zguduită de o nouă încleştare — războiul anglo-bur.

Războaiele coloniale nu-i erau proprii numai imperialismului englez, ci tuturor marilor puteri ale timpului. În articolul *Chestia Transvaalului*, publicat în februarie 1899 în gazeta muncitorească săptămînală „Lumea nouă", după ce sînt demascate fărădelegile săvîrşite de imperialiştii

Mica republică, pierdută în pustiurile Africii de sud, a stîrnit dorinţa de îmbogăţire a Leului Britanic. (Minele aurifere din jurul oraşului Johannesburg — ilustraţie apărută în ziarul „Universul")

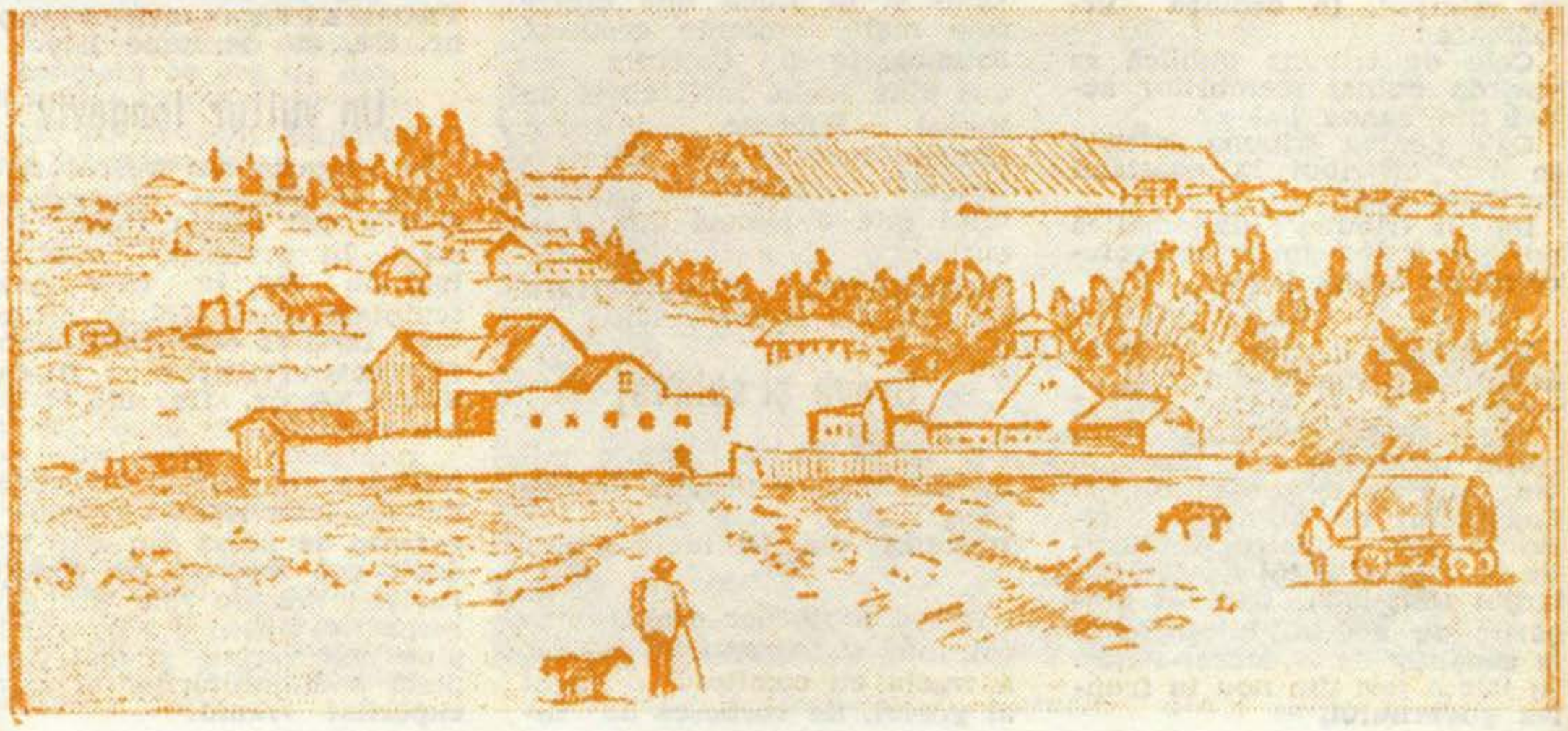

englezi împotriva populației bure, se subliniază că „în toată politica colonială a marilor state din apus vom întîlni fapte asemeni". Desigur, articolul se referă la ocuparea Marocului de către Franța, la pătrunderea imperialismului german în Africa, la expansiunea Statelor Unite ale Americii în Filipine și Cuba etc. „De unde — scria „Adevărul" în 21 mai 1900 — spiritele generoase întrevedeau, mai acum cîțiva ani, strălucirea unei aurore de pace și de fericire la începutul secolului al XX-lea, ne-am ales că sfîrșitul secolului al XIX-lea a fost pătat pretutindeni cu sînge omenesc, iar începutul celui viitor se anunță din cale afară de amenințător".

Revenind la războiul anglo-bur (vezi „Magazin istoric" nr. 7-8/1968), trebuie menționat că, cu acest prilej, imperialismul englez și-a manifestat cupiditatea nu numai față de populația autohtonă din Africa, ci și față de niște coloni albi — care îl precedaseră. Burii (în olandează *boers* înseamnă țărani) se trag din coloniștii olandezi care s-au așezat în Africa de sud încă din secolul al XVII-lea, fondînd aici Colonia Capului. După ocuparea acesteia de către trupele engleze, burii s-au retras spre interiorul Africii. „Stînd însă — după cum spunea N. Iorga — în drumul Angliei, și, oameni pașnici fiind, ei se dădură în lături, tot mai adînc cu plugul, în zarea sălbăticiei", întemeind o nouă colonie, Natal. În 1841, cînd Anglia a anexat și Natalul, ei s-au deplasat spre nord, fondînd așa-numitul stat liber Orange și Republica Transvaal. Aici, populația bură, formată în majoritate din fermieri și folosind fără cruțare munca a sute de mii de sclavi africani, a depus un efort susținut pentru defrișarea terenurilor aride, smulgînd pămîntului cele necesare traiului.

Un bulgăre de aur

Dar, într-o bună zi, căruța unui țăran s-a ciocnit de un bulgăre de aur. Mirajul aurului a scos din anonimat tînăra republică. Iată ce scria gazeta „Universul" din 6 octombrie 1899 : „Pentru ce această mică Republică, pierdută în adîncul pustiurilor Africii de sud, a atras deodată atențiunea

Burii au ținut trei ani piept...

întregii lumi ? Pentru că această țară, ieri încă necunoscută, nu este decît un imens bulgăre de mineral aurifer ; pentru că pasiunile pe care le excită acest cuvînt vrăjit s-au îndreptat spre Transvaal, pentru că frigurile unui cîștig mare, necrezut, neașteptat, a dezlănțuit mișcarea speculațiunilor celor mai violente, mobilizarea capitalurilor celor mai colosale, care s-au putut vedea în secolul nostru".

La sfîrșitul anului 1895, dr. Leander Star Jameson, cu complicitatea lui Cecil Rhodes, primul ministru al Coloniei Capului, au invadat, în fruntea unor trupe engleze, Transvaalul. Atacul s-a soldat cu un eșec

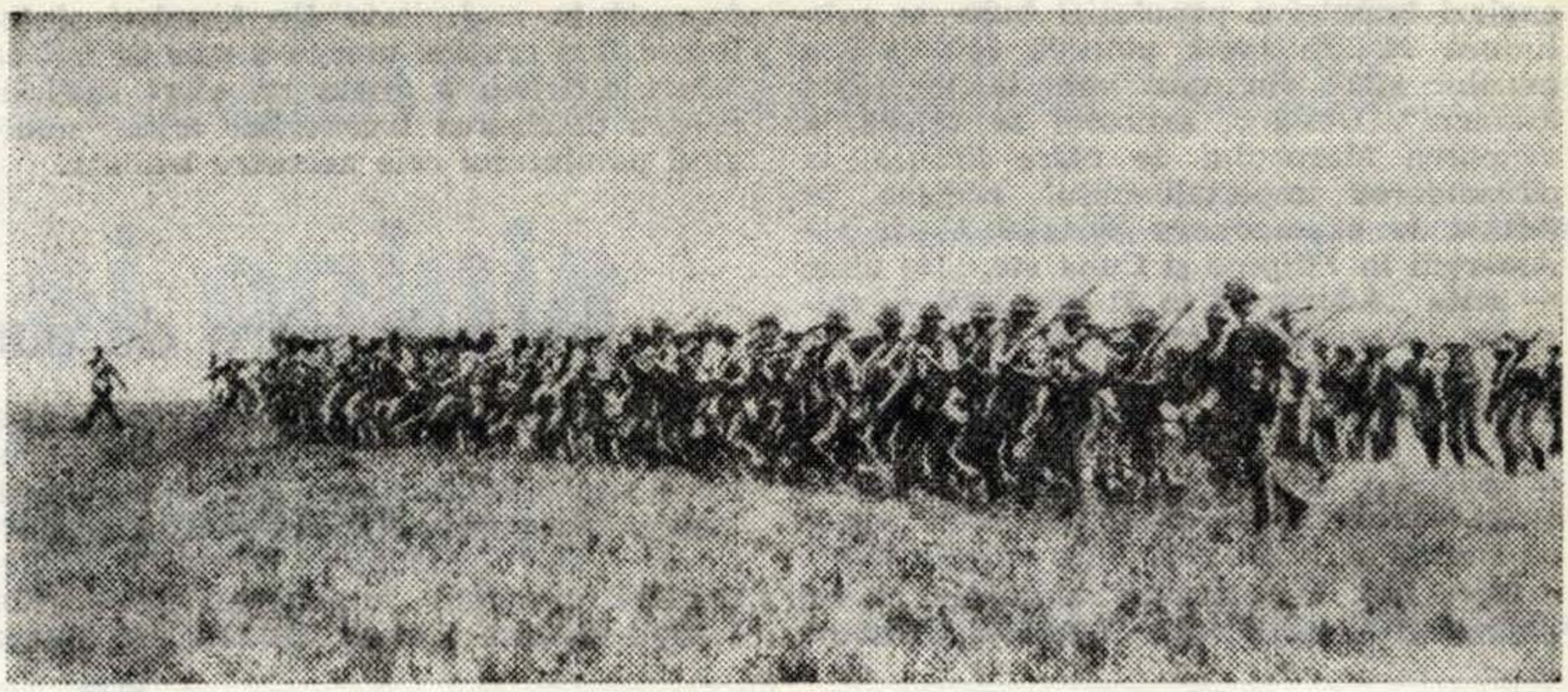

...armatelor bine instruite ale **Marii** *Britanii*

total, dr. Jameson, comandantul trupelor engleze, abia găsindu-şi scăparea, iar Rhodes fiind silit să părăsească Colonia Capului, după ce, în prealabil, îşi dăduse demisia din funcţia de prim-ministru.

Au urmat apoi patru ani de presiuni şi şantaj asupra burilor, pentru a-i determina să recunoască protectoratul englez. În sfirşit, la 12 octombrie 1899, imperialiştii englezi au declanşat războiul, care a durat aproape trei ani (pînă la 23 martie 1902, cînd burii au cerut pace). Acest conflict de interese între două grupuri de colonialişti a căpătat însă semnificaţie de simbol al rezistenţei unui popor mic în faţa unei mari puteri imperialiste. Burii, care au ţinut trei ani piept Marii Britanii, au stîrnit entuziasmul şi admiraţia întregii lumi.

Românii, care în urmă cu două decenii îşi ciştigaseră prin lupte grele independenţa de stat şi erau potrivnici oricărei nedreptăţi şi asupriri naţionale, au participat activ la vasta campanie de protest şi condamnare a agresiunii colonialiştilor englezi. Grăitoare în acest sens sînt relatările publicistului B. Brănişteanu, care, înfăţişînd într-un articol („Adevărul" din 16 noiembrie 1899) acţiunile de solidaritate cu populaţia bură, desfăşurate pe plan mondial, îşi manifestă rezerva faţă de anumiţi demnitari politici din ţările occidentale. După el, aceştia „se bucurau de înfringerea englezilor", dar bucuria lor era determinată „nu de simpatia pentru buri, ci din invidie pentru englezi". Autorul observă că poporul român era însufleţit de alte sentimente: „Căci noi neavînd interese coloniale, nici nefiind de aceeaşi rasă cu burii, dacă simpatizăm cu dînşii o facem fiindcă sintem mai în stare ca oricine să-i pricepem".

Aveau o puşcă şi ştiau de ce trag cu dînsa

Aceste cîteva cuvinte exprimă lapidar caracterul just, de apărare, al războiului purtat de buri împotriva colonialismului englez. Ele aparţin istoricului N. Iorga, care, alături de marii umanişti ai vremii, Lev Tolstoi, Mark Twain, Romain Rolland, Anatole France ş.a., a îmbrăţişat cu căldură cauza populaţiei bure.

Din prima zi a războiului anglo-bur, presa muncitorească şi democratică din ţara noastră, reflectînd starea de spirit a poporului român, a fost favorabilă burilor şi a informat pe larg cititorii asupra istoriei constituirii celor două republici bure şi formei lor de guvernămînt, asupra virtuţilor poporului şi conducătorilor lui, asupra voinţei dîrze de libertate a acestei populaţii de ţărani şi eroismului ei în încleştarea cu duşmanul. Atare articole au apărut în gazetele muncitoreşti „Lumea nouă" şi „România muncitoare", în ziare de orientare burghezo-democratică, ca „Adevărul" (al cărui director era Constantin Mille), „Tribuna" (organul Partidului naţional al românilor din Austro-Ungaria), în cele de orientare independentă etc. Publicistica vremii a prezentat cele două republici bure ca pe „cele mai interesante din cîte au existat vreodată în istorie", iar pe buri ca pe un popor deosebit de simpatic: „Burii sînt viguroşi, de statură înaltă, fiind minunaţi fermieri şi vînători. Obişnuiţi să trăiască liberi, ei ţin mai mult ca la orice la independenţa şi neatîrnarea patriei lor".

Sub titlul *Anglia și Transvaalul*, gazeta „Universul“ a publicat un articol chiar în momentul „cînd războiul între marea Anglie și micul Transvaal a început“, caracterizînd în felul următor populația bură : „Popor mic, harnic, econom, foarte gelos de libertatea lui, cum ar putea să nu fie simpatic, mai ales cînd nu se sfiește să ție piept unui colos ca Anglia ?“ Același ziar, reliefînd modestia și popularitatea căpeteniilor bure, se referă și la președintele Transvaalului : „Kruger șede în Pretoria, într-o casă simplă, în care el duce viața cea mai liniștită în mijlocul familiei sale. Nimic n-ar deosebi locuința sa, dacă n-ar fi la poartă soldatul înarmat care stă de gardă“. Într-un articol publicat în „Lumea nouă“, M. Gh. Bujor apreciază războiul împotriva burilor drept „o ofensă adusă tuturor popoarelor“. Publicistica muncitorească și democratică a vremii, acordînd un mare spațiu cauzelor războiului anglo-bur, a stigmatizat versiunea britanică, care susținea că trupele engleze au intervenit în Transvaal „în numele civilizației, umanității și dreptății“. „Sub aceste fraze pompoase — se spune în gazeta „Lumea nouă“, într-un articol intitulat *Chestia Transvaalului* — se ascund cele mai josnice interese. Adevăratele mobiluri ale războiului se datoresc faptului că Transvaalul constituie o piedică în calea expansiunii coloniale engleze, că bogatele zăcăminte aurifere au trezit apetitul burgheziei din metropolă“. „Cauza războiului african — scrie „Adevărul“ — care a pătat așa de urît cinstea britanică [...] și a făcut din buri cele mai eroice și sublime figuri ale istoriei e aceasta : Anglia dorea să-și facă cu orice preț un nou imperiu în Africa și această dorință a fost excitată la culme de bogăția minieră a Transvaalului“.

Asupra uriașelor zăcăminte aurifere din Transvaal s-au năpustit, în primul rînd, capitalurile engleze, acumulînd beneficii fabuloase. Căutînd un pretext pentru invadarea Transvaalului, guvernul englez a cerut concesii care afectau în mod flagrant suveranitatea poporului bur. „Somația guvernului englez — arată N. Iorga — nu fu primită, fiindcă nu putea fi primită și atunci începu războiul. Astfel «Anglia lui Chamberlain» a invadat «în numele civilizației, umanității, dreptății» Transvaalul, făcînd să triumfe această dumnezească Treime pe cîmpiile arse cu foc și scăldate cu sînge ale Africii de sud“.

„Adevărul“, sub titlul *Tragedia din Africa de sud*, scrie : „Evenimentele din Africa de sud... se vor prenumăra printre cele mai capitale și tragice din cîte a avut și va mai avea de înregistrat istoria. Va veni un timp cînd poeții vor găsi un subiect inepuizabil în acest război, în care forța zdrobitoare a unui stat cu peste 300 milioane de supuși (sînt incluse și coloniile Angliei — *n.r.)* a putut fi precumpănită timp de un an și cît pe aci să fie pusă în eșec de patriotismul sublim al unui popor de 200 mii de oameni. Din toate tragediile istoriei, aceasta va rămîne cea mai mare și sesizantă, căci niciodată dreptatea și virtutea n-au avut să lupte mai aprig și mai îndelung, cu forțe materiale minime, în contra egoismului și a nedreptății slujite de cea mai uriașă forță brută ce s-a acumulat pe fața globului“.

Entuziasmat de primele victorii ale burilor, demnitarul politic I. Gh. Duca își manifesta încrederea în victoria finală a acestui „popor tînăr, ce are toată puterea fizică și sufletească a unei ginte noi. Anglia — arată Duca — simte că puterea ei colonială este pentru prima dată serios zdruncinată și de aceea a trimis în Africa cea mai mare armată ce a concentrat vreodată. Nimeni însă nu va putea opri, în evoluția lor, legile naturii“. Solidarizîndu-se cu cauza dreaptă a poporului bur, în care vedea și sursa izbînzilor acestuia împotriva dușmanului, socialistul I. Armașu, într-un articol publicat în „Lumea nouă“, pronostica victoria justiției împotriva forței. La fel și N. Iorga : „Simbriașii englezi tocmiți fură bătuți de țărănimea burilor care aveau o pușcă și știau de ce trag cu dînsa“.

Tot mai mulți soldați englezi

Forțele încleștate în luptă erau însă sensibil inegale. „Guvernul englez — spune tot N. Iorga — a pus mulți bani în mișcare ; mulțimi nenumărate fură aruncate pe corăbii“, mulțimi recrutate de pe întreg întinsul imperiului colonial britanic. În condițiile în care un ostaș bur era nevoit să lupte împotriva a 10-20 de soldați englezi, balanța războiului, care, timp de aproape un an, a fost favorabilă burilor, a început să încline de partea Angliei. Apoi, imperialiștii englezi s-au grăbit să proclame anexarea celor două republici bure — Orange și Transvaal. „Toată lumea cunoaște peripețiile războiului — comentează „Adevărul“. O mînă de țărani patrioți, iubind libertatea mai presus de orice, au fost pe punctul să sfărîme armatele permanente ale vrăjmașului, întreite ca număr. Atunci Anglia a făcut o sforțare uriașă. Ea a trimis în Africa de

O baterie engleză în acțiune

În gara orașului bur, Pretoria, poposește un tren cu prizonieri englezi. (Fotografie primită de la cititorul nostru Constantin Strîmbeanu din Turnu-Severin)

sud mai mulți soldați decît aveau locuitori republicile bure. După o rezistență eroică în care englezii n-au învins decît grație simplelor manevre de flancuri, cîte 20 pe unul, republicile au fost anexate. Forța a triumfat momentan asupra dreptului". Că forța a triumfat numai pentru *moment* asupra dreptului a dovedit-o faptul că burii, neputîndu-se împăca cu răpirea libertății lor naționale, n-au abandonat lupta, ci au schimbat tactica, trecînd la războiul de guerilă. Timp de șaptesprezece luni, detașamente bure de partizani au atacat și hărțuit trupele engleze, au recurs la tactica „pămîntului pîrjolit", au aruncat în

aer căi ferate, depozite militare, pricinuind inamicului pierderi deosebit de grele.

Opinia publică din țara noastră a condamnat cu tărie tratamentul brutal la care erau supuși prizonierii buri, condițiile îngrozitoare din lagărele de concentrare, unde erau înghesuiți și torturați bărbați, femei și copii. „Prinșii pe cîmpul de luptă fură împușcați ca hoții, femeile și copiii fură măturați din toate părțile, în toiul iernii, către lagărele de concentrare, unde foametea și bolile rămaseră să se lupte cu dînșii" — povestește N. Iorga.

Sub titlul *Barbariile englezilor în Transvaal,* „România muncitoare" din 13 ianuarie 1902 publică în întregime scrisoarea văduvei fostului comandant suprem al burilor, P. I. Joubert — care demască înfiorătoarea mizerie din lagărele de concentrare — precedînd-o de următorul comentariu : „Se cunosc acuzațiile ridicate în ultimul timp împotriva englezilor pentru barbariile la care se dedau față de buri, în războiul ce-l poartă în Africa de sud. Se înțelege, englezii au protestat mereu împotriva acestor acuzații, susținînd că sînt neintemeiate. Iată însă că o voce autorizată se ridică și pune în adevărata ei lumină procedura englezilor față de femeile și copiii burilor".

Înfierînd întregul cortegiu de nenorociri pe care colonialismul englez l-a adus Africii, socialiștii români au vorbit pe larg și despre repercusiunile negative ale războiului anglo-bur asupra clasei muncitoare din metropolă. „Dacă capitaliștii englezi — comentează I. Armașu în „Lumea nouă" — nu vor avea ce pierde, cei ce vor suferi vor fi tot muncitorii, fie prin faptul că vor plăti dările... fie prin aceea că se vor angaja ca soldați". Această afirmație își găsește argumente în cîteva numere ale „României muncitoare", care publică informații despre noile taxe și impozite impuse oamenilor muncii englezi pentru a face față marilor cheltuieli reclamate de războiul din sudul Africii. Presa muncitorească din România consemnează, de asemenea, reacțiile clasei muncitoare engleze față de război, relatînd despre congresele Federației social-democrate și a Partidului laburist, „care au adoptat rezoluții contra războiului împotriva burilor și a anexiunii celor două republici".

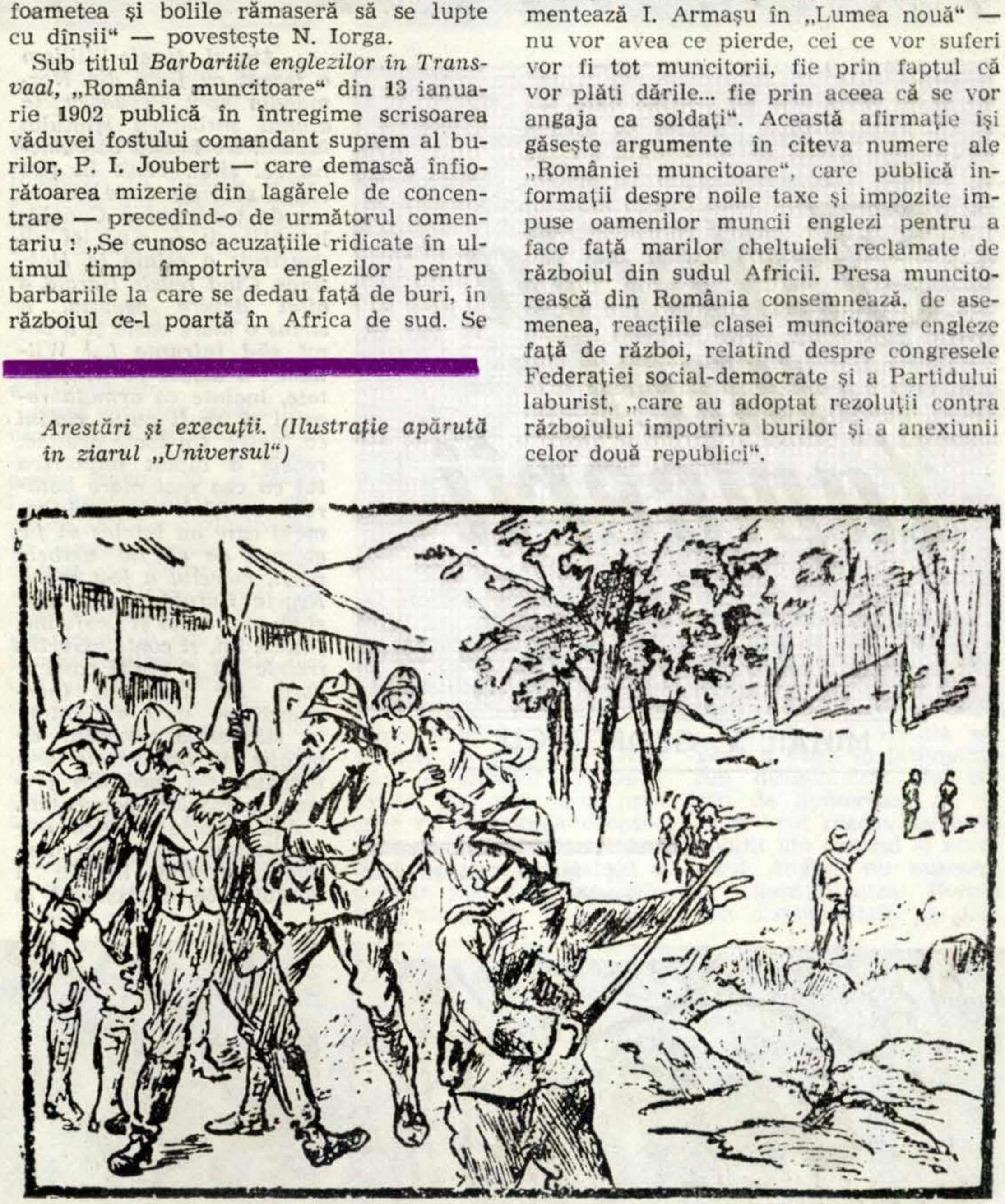

Arestări și execuții. (Ilustrație apărută în ziarul „Universul")

Istoria unei tapiserii

MIHAIL V. GEORGESCU

„...Atunci, ducele William a trecut cu flota din Normandia spre Pevensey, în ajunul sărbătorii sfîntului Mihail. De îndată ce oamenii săi şi-au venit în fire (după răul de mare provocat de traversarea Canalului Mînecii — *n.r.), ei au construit o cetate la Hastings. Cînd regele Harold a aflat despre aceasta, a strîns o mare oaste şi a venit să-l înfrunte [...] William l-a atacat pe neaşteptate, înainte ca armata regelui să se fi putut rîndui ca lumea. Cu toate acestea, regele a luptat împotriva lui cu cea mai mare hotărîre, sprijinit de acei oameni care au înţeles să fie alături de el. De ambele părţi, măcelul a fost mare. Regele Harold a fost ucis şi au mai căzut şi Leofwine, fratele lui, şi contele Gurth, fratele lui şi mulţi oameni buni. Iar francezii* (normanzii — *n.r.) au intrat în stăpînirea cîmpului de bătălie şi Dumnezeu le-a îngăduit s-o facă din pricina păcatelor poporului".*

Aşa descrie *Cronica Anglo-Saxonă*, sobru, dar dramatic, vestita bătălie a anului 1066, desfăşurată la

A început construcţia corăbiilor

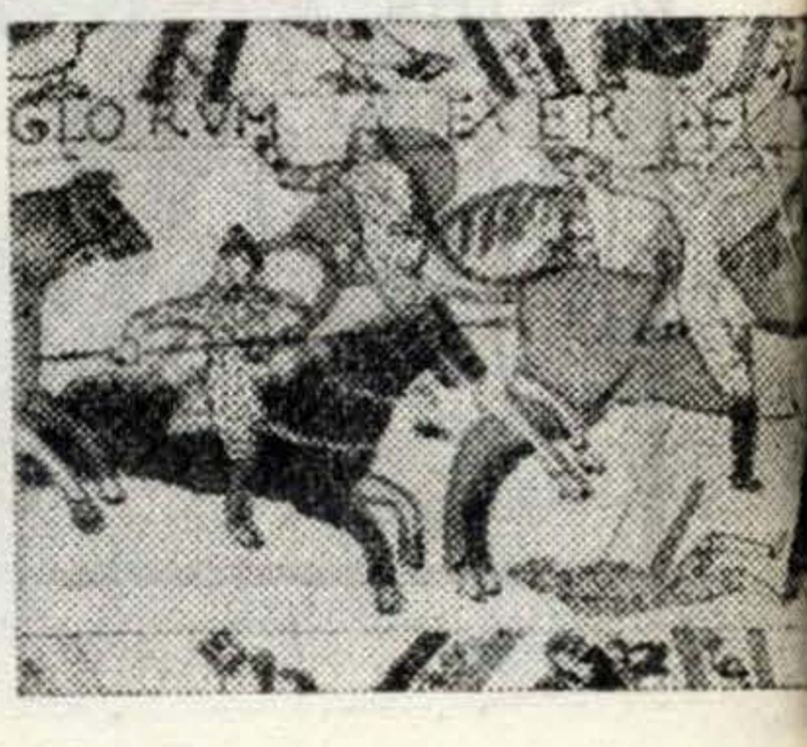

Ducele William în ajunul marilor hotăriri

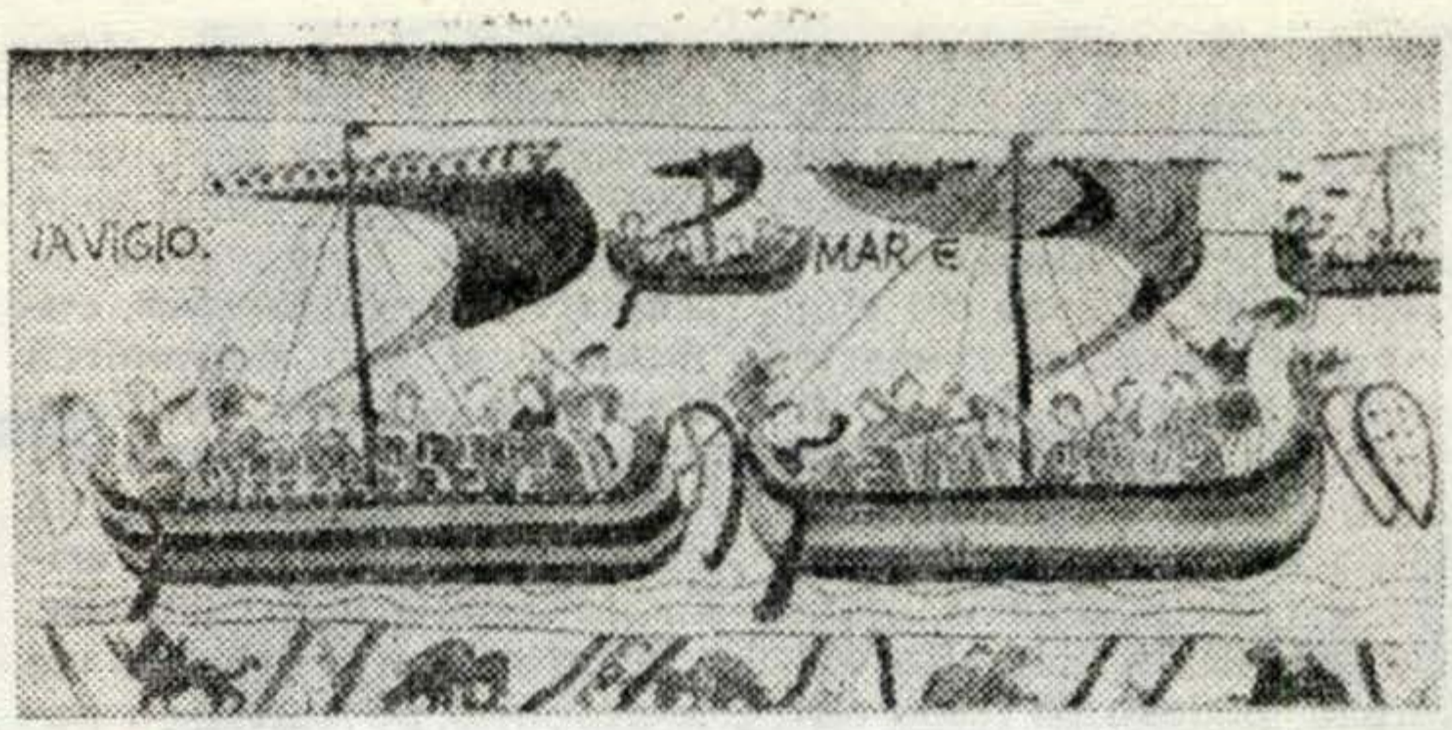

Navigînd spre Anglia...

Hastings, în Anglia, între armatele lui William Cuceritorul, ducele Normandiei, și ale regelui anglo-saxon Harold.

Ambiția ducelui

Să reamintim, pe scurt, evenimentele.

După moartea regelui danez Canut cel Mare, care a domnit cu autoritate peste Anglia și întreaga Scandinavie (1017-1035), imperiul său s-a dezmembrat. În Anglia, tronul a fost ocupat de Eduard Confesorul, a cărui mamă fusese normandă. Statul anglo-saxon nu era însă puternic. Interesele locale jucau un rol excesiv în luarea oricăror hotărîri, autoritatea regală asupra marilor proprietari funciari era slabă, armata se strîngea greu și încet. Pe lîngă aceasta, Anglia trăia izolată de continent, practica prea puțin schimbul produselor și al ideilor cu celelalte țări europene.

În Normandia, ducele William, unul dintre cei mai puternici seniori feudali din Franța, un uriaș de o forță gigantică, susținea că Eduard îi promisese coroana Angliei dacă nu va avea urmași. Acesta era cazul, dar Eduard intenționa să lase ca moștenitor pe Harold, fiul atotputernicului său sfetnic, Godwin.

Încrezător în inteligența lui Harold, Eduard Confesorul l-a trimis pe acesta în misiune la ducele normand. Dar furtuna a împins corabia soliei pe pămînturile contelui de Ponthieu, care l-a reținut pe Harold ca prizonier. William l-a eliberat din captivitate, dar și-a cerut prețul : recunoașterea drepturilor sale la coroana Angliei. Se pare că Harold a promis, jurînd pe moaștele unor sfinți, dar fără intenția de a-și respecta cuvîntul.

Într-adevăr, cînd Eduard Confesorul a murit, Harold s-a proclamat rege. William, furios, a obținut binecuvîntarea și sprijinul papei „împotriva sperjurului", făgăduind în schimb că va supune clerul englez autorității papale. Războiul împotriva regelui anglo-saxon a fost declarat „sfînt".

Patru luni a așteptat gigantica flotă normandă — 60 000 de oameni în 1400 de vase — vîntul prielnic ca să treacă Marea Mînecii. Cînd pînzele s-au umflat, în sfîrșit, Harold era prins în lupte împotriva unei armate norvegiene care debarcase în York. A învins-o, dar în aceeași zi flota lui William atingea pămîntul Angliei, la Pevensey, neîntîmpinînd nici o împotrivire. Aceasta s-a întîmplat în septembrie 1066.

Curînd însă armata saxonă a venit în întîmpinarea dușmanului. Nu era atît de numeroasă pe cît ar fi vrut regele, deoarece nobilii din centrul și nord-estul Angliei nu puseseră la dispoziție oșteni. Harold și-a dispus ostașii pe dea-

O șarjă a cavalerilor normanzi

lul Senlac, fortificînd poziţia cu şanţuri şi palisade.

Bătălia s-a dezlănţuit cu furie. La început, sorţii par să încline în favoarea regelui saxon. Normanzii sînt aruncaţi înapoi, se zvoneşte chiar că ducele lor ar fi căzut în luptă. Pînă la urmă însă, superioritatea militară a normanzilor îşi spune cuvîntul: William are cavalerie, iar Harold numai pedestraşi; soldaţii celui dintîi luptă cu lăncii, săbii, arcuri, în timp ce trupele de bază ale celui de-al doilea nu au decît securi grele.

Armata lui Harold continuă multă vreme să reziste eroic. În ultimă instanţă, ducele recurge la un şiretlic. Se preface că dă înapoi şi atrage un mare număr de saxoni în urmărirea sa. Apoi se întoarce împotriva lor, îi zdrobeşte şi ocupă centrul dispozitivului inamic. La 14 octombrie, la ora 6 dimineaţa, ultimii saxoni, în frunte cu viteazul lor rege, cad luptînd. În prima zi de Crăciun a anului 1066, William e încoronat la Westminster ca rege al Angliei.

Supunerea deplină a Angliei a mai durat cîţiva ani. În acelaşi timp, noul rege a trecut la confiscarea masivă a pămînturilor — aristocraţia anglo-saxonă este deposedată de latifundii care trec în mîinile regelui şi ale baronilor normanzi —, ca şi la aservirea acelor ţărani care îşi mai păstraseră pînă atunci libertatea.

Curînd, William a reprimat, cu o mare cruzime, mai multe răscoale ţărăneşti, fără a izbuti în schimb să înfrîngă pe saxonii care luaseră drumul pădurilor, aşa-zişii *outlaws* (un fel de haiduci, puşi „în afara legii").

623 de personaje pe 70 de metri

Bătălia de la Hastings, cu preliminariile, desfăşurarea şi urmările ei, a fost descrisă de un document de o rară expresivitate, mai precis de un *document-operă de artă*, unic prin frumuseţea ca şi prin precizia sa. Este vorba de *Tapiseria de la Bayeux*, cunoscută şi sub denumirea *Tapiseria reginei Matilda*, creaţie în care fantezia artistică cea mai exuberantă este ţinută în frînele veridicităţii celei mai riguroase.

Tapiseria e o cronică vie a timpului povestită cu pasiune, într-un ritm de cavalcadă. Acţiunea se desfăşoară neîntrerupt, episoadele se succed fără pauze. Jacques Baschet, autorul unei monumentale lucrări intitulate *Tapisseries de France*, i-a făcut „inventarul": 623 de personaje, 202 cai şi catîri, 505 alte animale, 41 de ambarcaţii, 49 de arbori şi nenumărate arcuri, suliţe, securi, săgeţi şi alte arme! Este cu totul remarcabilă capacitatea artistului de a schiţa convingător, din cîteva trăsături, scene de un mare dinamism: tragerile arcaşilor, şarjele cavaleriei, asediul şi cucerirea aşezărilor...

Tapiseria de la Bayeux — de fapt o tapiserie-broderie — informează abundent, pînă la detaliu. Forma scuturilor şi săbiilor celor două oşti este fidel reprezentată. Aflăm că o cetate, unde s-au desfăşurat lupte aprige, avea un pod de lemn care, pînă la urmă, a fost incendiat. Corăbiile sînt şi ele exact descrise. Despre moartea lui Harold ni se dau amănunte interesante.

Artistul, mai bine-zis artiştii care au lucrat tapiseria au ocupat tot spaţiul pe care-l aveau la dispoziţie cu istorisirea întîmplărilor. Doar la margini au introdus uneori motive decorative şi... schiţe de personaje din fabulele lui Esop. Mai mult, textele ce însoţesc desenele intră şi ele în compoziţia generală. Naivitatea se împleteşte într-un mod neaşteptat cu elemente de realism, caracteristice pentru arta evului mediu.

Dimensiunile tapiseriei, demne de o epopee, sînt cu adevărat impresionante. Evenimentele istorice au fost brodate pe o fişie în lungime de 70,34 metri şi lăţime de 50 centimetri. O bandă de 20 centimetri lăţime completează, pe toată lungimea, vasta frescă de întîmplări — destinată, probabil, expunerii. Cum de s-a conservat atît de bine, atît de vie în colorit gigantica lucrare? Explicaţia este că a fost păstrată cu mare grijă în catedrala din Bayeux, fiind expusă o singură dată pe an.

Tradiţia atribuie tapiseria reginei Matilda, văduva lui William. Opera datează, într-adevăr, din a doua jumătate a secolului al XI-lea şi pare să urmărească glorificarea bătăliei de la Hastings. Dar nici un om n-ar fi putut înfăptui singur o asemenea lucrare. Regina Matilda a contribuit, poate, la executarea ei, dar este sigur că a fost ajutată de o echipă numeroasă de brodeze. Tot atît de cert este însă că această echipă a avut un „dirijor", un om cu un gust sigur şi rafinat, cu o viziune unitară de ansamblu, foarte precisă, martor ocular al multora dintre evenimentele petrecute. Artist cu experienţă şi războinic încercat în acelaşi timp, care ne-a rămas necunoscut, el mai avea o însuşire importantă: obiectivitatea. Ne putem convinge de acest lucru dacă studiem modul în care i-a reprezentat pe cei învinşi: regele anglo-saxon Eduard Confesorul apare ca un bătrîn înţelept, oştenii lui Harold şi Harold însuşi sînt înfăţişaţi ca nişte viteji...

BIBLIOGRAFIE

The Anglo-Saxon Chronicle, Londra, 1955.

A. Thierry, *History of the Conquest of England by the Normans*, Londra.

G. M. Travelyan, *Histoire sociale de l'Angleterre, du moyen âge à nos jours*, Paris, 1949.

Reproduction complète de la tapisserie-broderie de la Reine Mathilde (XI-è siècle), Bayeux, 1911.

Jacques Baschet, *Tapisseries de France*, Paris, 1951.

Soldaţi şi ofiţeri din „Armia Krajowa" se pregătesc de luptă

Un atentat necunoscut împotriva lui Hitler

„Mătuşa Frieda soseşte mîine"

Trenul urma să treacă pe acolo. Din acest tren, Hitler nu trebuia să iasă viu. „Trei sute de SS-işti au murit, domnule, dintre care doi generali... Sîngele curgea şiroaie pe rambleu..."

Atentatul a avut loc la patruzeci şi nouă de kilometri după Tczew, în direcţia Chojnice.

Linia ferată trece aici peste un rambleu. La stînga se întinde o pădure, la o depărtare de 200 de metri. Localitatea Stryhovo se află în imediata apropiere. În iunie 1942, partizanii lui „Gryf" s-au postat de-a lungul pădurii, paralel cu linia ferată, ţevile puştilor lor fiind îndreptate în direcţia dinspre care urma să apară trenul în care se afla Hitler.

Redacţia noastră mulţumeşte Agenţiei poloneze „Interpress", care i-a pus la dispoziţie articolul de faţă.

ANDRZEJ PIELASA

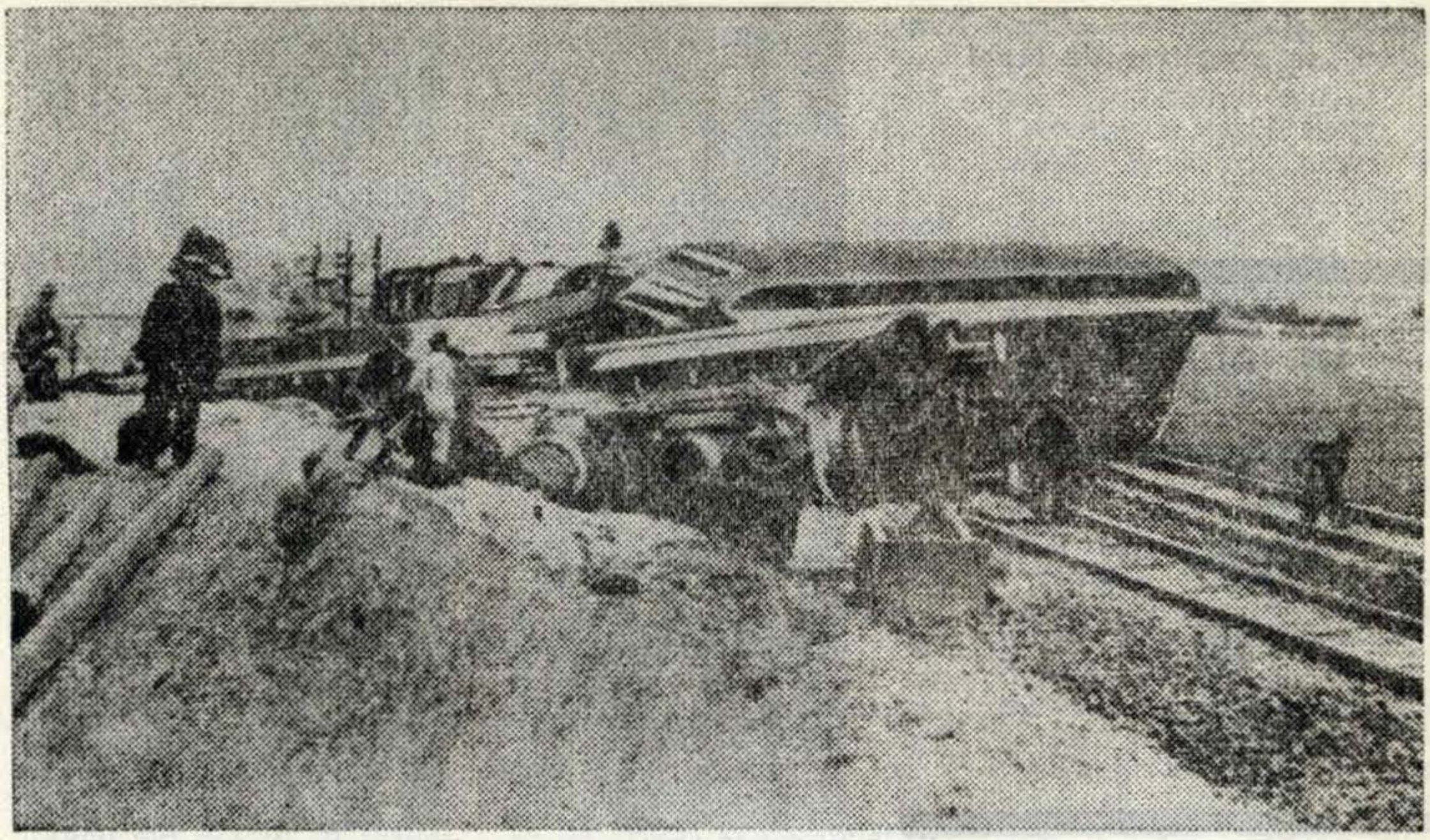

Totul s-a întîmplat la 49 km de Tczew

agent de legătură sigur" — îi răspunse Las. Jawor nu mai întrebă nimic. În vremea aceea era prudent să nu ştii prea multe...

Vulpea intră în acţiune

Jawor — pe numele său adevărat Alojzy Jedrzejewski — lucrează astăzi ca şef de gară la Kack Wielki, lîngă Gdynia. Este unul dintre puţinii participanţi la atentat care au supravieţuit războiului. În iunie 1942 era manipulant în gara Bak, în apropiere de localitatea Koscierzyna. El alesese punctul unde urma să piară führerul. Alegerea sa a fost aprobată de căpitanul *Las*, iniţiatorul acţiunii. Sub pseudonimul Las se ascundea Stanislaw Lesikowski, de profesie optician, avînd gradul de ofiţer în rezervă, domiciliat la Koscierzyna. După campania din septembrie 1939 împotriva armatelor cotropitoare ale lui Hitler, el s-a refugiat în „Guvernămîntul general", în regiunea Lublin. A revenit la Koscierzyna în 1941 şi a exercitat aci profesiunea de zugrav. Mai tîrziu a fost angajat ca desenator tehnic la căile ferate din localitate, unde se ocupa de planurile construcţiilor de căi ferate, gări etc. Membru al *Uniunii luptei armate* (devenită mai tîrziu „Armia Krajowa" — Armata ţării) încă din vremea cînd locuise în regiunea Lublin, el făcea parte şi din organizaţia „Gryf Pomorski".

În prima sau a doua zi a lunii iunie 1942, Las se duse să-l vadă pe Jawor, care era de serviciu. După ce se asigură că nici o ureche indiscretă nu-i putea auzi, îi spuse : „Ascultă-mă bine, un tren special îl va duce în curînd pe Hitler de la Berlin în Prusia Orientală ; va trece prin Chojnice şi Tczew. Hitler nu trebuie să ajungă viu la destinaţie". Surprins, Jawor îl întrebă de la cine deţine această informaţie. „De la un

Dintr-o scrisoare primită de la Antoni Odyja, din Sopot, am aflat mai multe. El mi-a comunicat următoarele : „Întîlneam adesea un om care purta numele conspirativ *Lis*. Era ofiţer la Serviciul de informaţii al Armatei ţării. Se numeşte Jan Banach şi locuieşte acum la Sopot..."

Banach lucrează actualmente la Gdansk, în funcţia de inspector tehnic. O faţă prelungă şi ochi negri ; nu prea înalt. Trăieşte ca oricare altul : lucrează, are un cămin, copii. Dar peripeţiile trăite de el în timpul războiului ar putea servi ca teme de scenarii pentru o serie întreagă de filme.

Luase parte la campania din septembrie 1939 şi apoi fusese internat în lagărul de la Lambsdorf.

Într-o noapte, în ianuarie 1940, un grup de prizonieri de război săpaseră o galerie pe sub sîrma ghimpată. Jan Banach făcea parte din grupul care evadase folosind galeria. Cîteva săptămîni mai tîrziu el aderă, în Varşovia ocupată, la Uniunea luptei armate. Înarmat cu documente false, din care reieşea că ar fi reprezentantul unei firme germane, luă trenul spre litoral.

Avea ca misiune organizarea unei reţele de informaţii cu ramificaţii în toată Pome-

rania de nord. Această rețea trebuia să se intereseze în primul rînd de potențialul militar și economic al celui de-al III-lea Reich. De atunci și pînă la sfîrșitul războiului, el trebuia să apară, chiar printre polonezi, ca un partizan convins al hitlerismului. Singur printre dușmani, era necesar să dea dovadă de o dibăcie excepțională pentru a supraviețui. Aceasta explica și pseudonimul său Lis (Vulpe).

Se instală la Gdynia și închirie o cameră la un polonez, brutarul Bronislaw Wojewodka. În afara acestei camere, din str. Starowiejska 42, mai avea locuințe la Gdansk și la Koscierzyna. În această ultimă localitate, profitînd de cunoașterea limbii germane, găsi de lucru, prin intermediul oficiului de plasare.

La sfîrșitul anului 1940, el anunță Centrala din Varșovia că dispunea de o rețea mică, dar bine organizată, alcătuită din oameni de diferite profesiuni — patrioți polonezi din zona Gdansk.

Continuîndu-și activitatea de agent informator, Jan Banach îndeplini în 1941 și funcția de inspector la filiala din Danzig a firmei „Grundstückgesellschaft Ost", Oficiul german pentru teritoriile din răsărit. În actele oficiului, el figura ca german, la Koscierzyna, însă era înregistrat ca polonez; această nepotrivire ar fi putut să-l coste viața.

Avea un automobil de serviciu, călătorea prin toată Pomerania, mergea adeseori la Berlin, Königsberg, Szczecin. Centrala din Varșovia era satisfăcută.

Lis *(Jan Banach), cel care a aflat traseul trenului lui Hitler*

Lis petrecu revelionul anului 1941, dîndu-se drept baronul Hans von Beneck, la o recepție dată de proprietarii domeniului Krokow (actualmente Krokowo, în districtul Puck). Printre invitații contelui von Krokow erau von Bock și von Graz, ofițeri superiori ai Wehrmachtului, proprietari din vecinătate, și alții. Baronul von Beneck plăcu atît de mult celor doi ofițeri, încît aceștia îl invitară la ei acasă, la Berlin. Întîmplător, unul dintre ei povesti că atunci cînd Hitler se duce la cartierul lui general din

Guvernatorul general Hans Frank și oamenii săi, călăii Poloniei ocupate

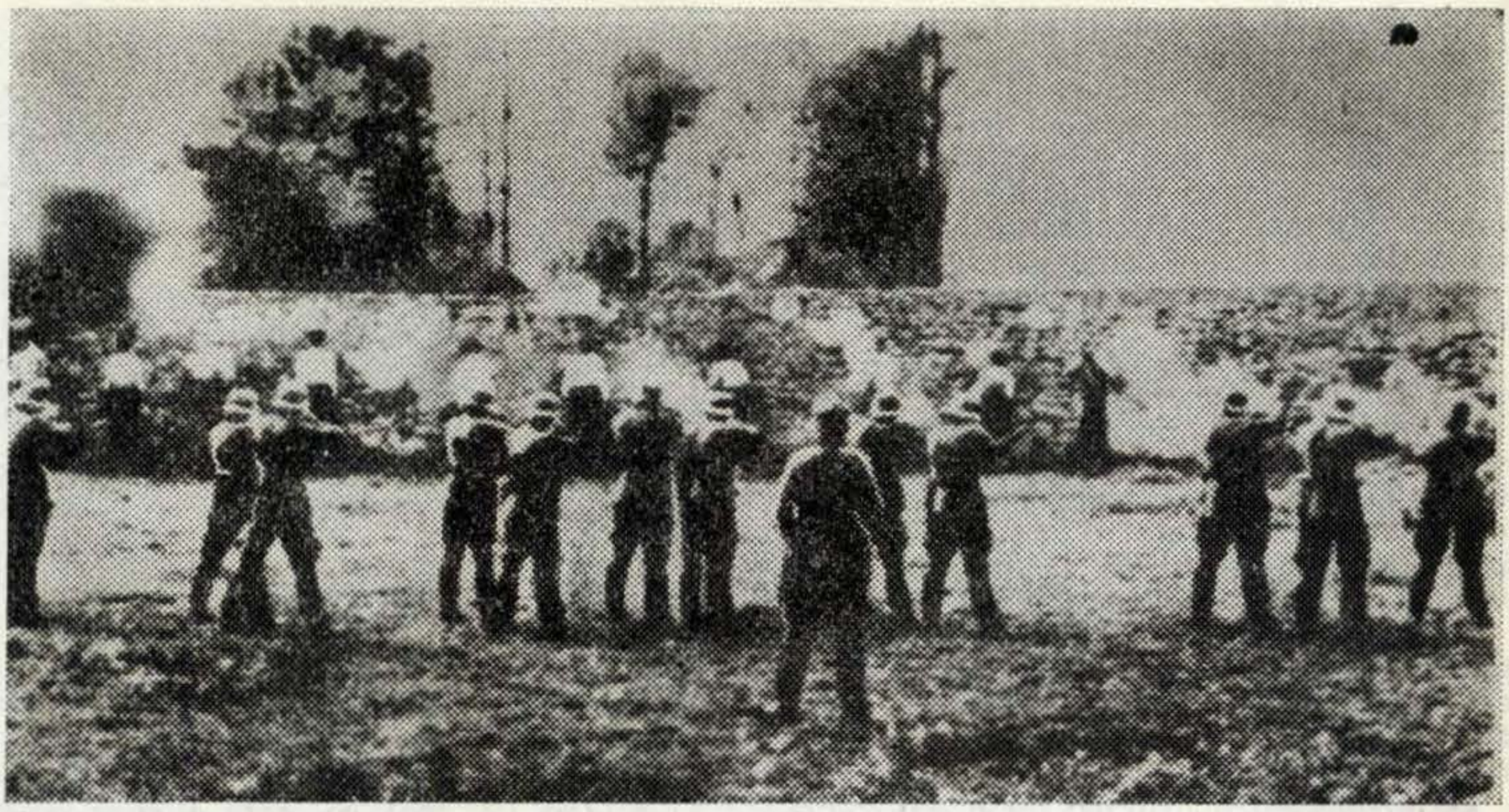

Represalii fasciste : executarea unor patrioți polonezi

Ketrzyn folosește adeseori linia ferată Berlin—Königsberg.

Dacă Hitler călătorea de la Berlin la Königsberg, trebuia să treacă neapărat prin Chojnice și Tczew. În consecință...

— L-am putea trimite „ad patres", observă Las cînd Banach îi relată cele auzite.

De pregătirile corespunzătoare se ocupă Las. Atentatul împotriva trenului special al lui Hitler avea să se producă la kilometrul 49 după Tczew, în direcția Chojnice. Banach trebuia însă să afle cînd va trece trenul.

Un muncitor feroviar din Berlin, polonezul Jozef Plata, îi făgădui să încerce obținerea informației respective de la șeful său, un anume Albert Ratzke, dispecer șef al gării Berlin 1 ; acesta știa, în general, cînd avea Hitler nevoie de vagonul-salon. Doi feroviari germani antifasciști, Georg Szrodler și Fritz Basun, îl sfătuiră pe colegul lor polonez să evite orice discuție cu Ratzke. Ratzke era un hitlerist fanatic, membru SA și agent al Gestapoului. Orice încercare de a-l face să colaboreze la atentat era extrem de periculoasă.

Situația părea fără ieșire. Dar Lis se decise să profite de pe urma relațiilor sale cu von Bock și von Graz. În memorabila noapte de revelion de la contele von Krokow, cei doi ofițeri nu-și ascunseseră lipsa de atașament față de Hitler. Erau oare sinceri ? Acest lucru trebuia să-l afle Banach.

Cîteva zile mai tîrziu, Lis se afla la Berlin, unde o vizită pe *Gerda*, colaboratoarea lui berlineză. Era pseudonimul studentei în medicină Sofia Scholl, una dintre conducătoarele organizației antihitleriste a studenților „Trandafirul alb".

Gerda promise că se va informa asupra celor doi ofițeri — von Bock și von Graz. Curînd îi comunică lui Lis că von Bock era realmente contra regimului hitlerist. În aceste condiții, Banach se hotărî să riște.

Lis își amintește acum că în timpul convorbirii cu Bock ținea mereu degetul pe trăgaciul revolverului. Din fericire, precauția s-a dovedit inutilă. Von Bock consimți să se intereseze privitor la data la care va pleca trenul special al lui Hitler. Avea s-o transmită prin telefon omului de încredere al Gerdei, care la rîndul ei urma să-l informeze pe feroviarul Jozef Plata.

Von Bock își îndeplini misiunea.

La 8 iunie 1942, ora 13,20, Gerda primi informația așteptată : „Trimiteți imediat factura 09613 — Schultz". Gerda decodifică acest text și îl trimise mai departe lui Jozef Plata. De astă dată, conținutul știrii era următorul :

„Mătușa Frieda sosește mîine, trimiteți caii la gară. N-avem piese de schimb pentru secerătoare, propunem accesorii «Ersatz», tipul WD—0906 și GS—0203.

Heil Hitler !

Walter"

WD — erau primele litere ale zilei stabilite în poloneză și germană : *wtorek* (W) și *Dienstag* (D) ; GS — arăta ora (în poloneză *godzina* și în germană *Stunde*), iar cifrele indicau ora exactă a trecerii lui Hitler prin locul ales : ora 2,03 ; cifrele 0906 arătau ziua și luna : 9 iunie.

Acțiunea purtînd numele de cod *Wiener Blut* („Sînge vienez") începu.

În seara aceleiași zile sună telefonul gării Rytel, situată la 15 km de Chojnice. Feroviarul Jan Burandt ridică receptorul. Berlinul comunica :

„Mătușa Frieda sosește mîine..."

Jan Burandt nu știa cine vorbește, dar știa cui îi era destinată informația. Telefonă gării Koscierzyna, transmise ce trebuia feroviarului Niklas, iar acesta informă la rîndu-i pe Las.

Un tren sare în aer

...Apropierea pădurii a fost aceea care a hotărît locul atentatului, deoarece constituia un adăpost în timpul acțiunii și după ea în caz de urmărire. Profitînd de un moment de neatenție al muncitorilor germani de la căile ferate, Jawor sustrăsese uneltele necesare pentru demontarea șinelor, precum și un aparat telefonic de campanie. În același timp, Las, care conducea operațiile, a luat legătura cu *Sobol*, pe numele său adevărat Jan Szalewski. Detașamentul „Szyszki", de sub comanda căpitanului Szalewski, era cunoscut în pădurea Bory Tucholskie pentru curajul și bravura sa. În timpul atentatului, acest detașament urma să acopere retragerea, în special a geniștilor care aveau misiunea să demonteze șinele.

La 8 iunie 1942, după confirmarea știrii, Las convocă o ședință a tuturor participanților la acțiune. Ea avu loc seara, în pădure, la doi kilometri est de satul Komarzyna. Se aflau aici, între alții, frații Zacheusz și Hieronim Szymanski, Jan Saldat și Stanislaw Miszker*. Armele fură distribuite, toți îmbrăcară uniforma Wehrmachtului și SS-ului. Pentru orice eventualitate, fiecare învăță pe dinafară niște date personale false.

Ajunseră la locul atentatului la mijlocul nopții. Soldații din detașamentul lui Sobol, îmbrăcați în uniforme SS, așteptau.

La ora două și treizeci de minute trecu un tren de marfă. Apoi începu să se lumineze de ziuă.

Cinci oameni se suiră pe rambleu : frații Szymanski, Saldat, Miszker și Jawor. Ei slăbiră șuruburile care legau șinele între ele. Înainte de a le scoate, trebuiau să aștepte trecerea locomotivei care preceda trenul special. Locomotiva, care împingea în fața ei un vagon, trecu înainte de ora patru dimineața. Atunci se suiră din nou pe rambleu, scoaseră șuruburile, deplasară din loc traversele pentru a le micșora rezistența și împinseră ușor în lături șinele.

Imediat după trecerea locomotivei, Las îi dădu ordin lui Jawor să se ducă însoțit de un soldat din detașamentul lui Sobol la pădurarul din Cisna și să se racordeze la linia telefonică, pentru a asculta dacă germanii nu prinseseră de veste că îi amenință o primejdie. Se-ndepărtară mai puțin de un kilometru, cînd auziră zgomotul unui tren care trecu în mare viteză. Urmă o explozie puternică și o coloană uriașă de fum se ridică drept în sus. Pădurea vui de strigăte și de zgomotul armelor de foc.

Cînd Las, Sobol și ceilalți se întîlniră cu restul detașamentului la locul convenit, fețele lor străluceau de bucurie.

— Nici un supraviețuitor ! Hitler e mort !

După cîteva zile aflară însă că Hitler nu fusese în tren, că se răzgîndise în ultimul moment. Trenul transportase un detașament format din garda sa de elită, „Leib-Standarte SS", și muniții.

Nici un nazist nu scăpă cu viață. Cei care supraviețuiră deraierii și exploziei fură uciși de pușile-mitralieră ale detașamentului lui Sobol. Partizanii nu suferiră nici o pierdere. După cîteva ore, germanii începură să facă arestări masive printre polonezii care locuiau în apropierea căilor ferate. Cînd văzură că interogatoriile și represiunile nu duc la nici un rezultat, oferiră nu mai puțin de 250 000 de mărci aceluia ale cărui informații vor contribui la prinderea vinovaților. Dar nimeni nu le furniză indiciile scontate.

Un antrepozit nazist incendiat de partizani la Varșovia

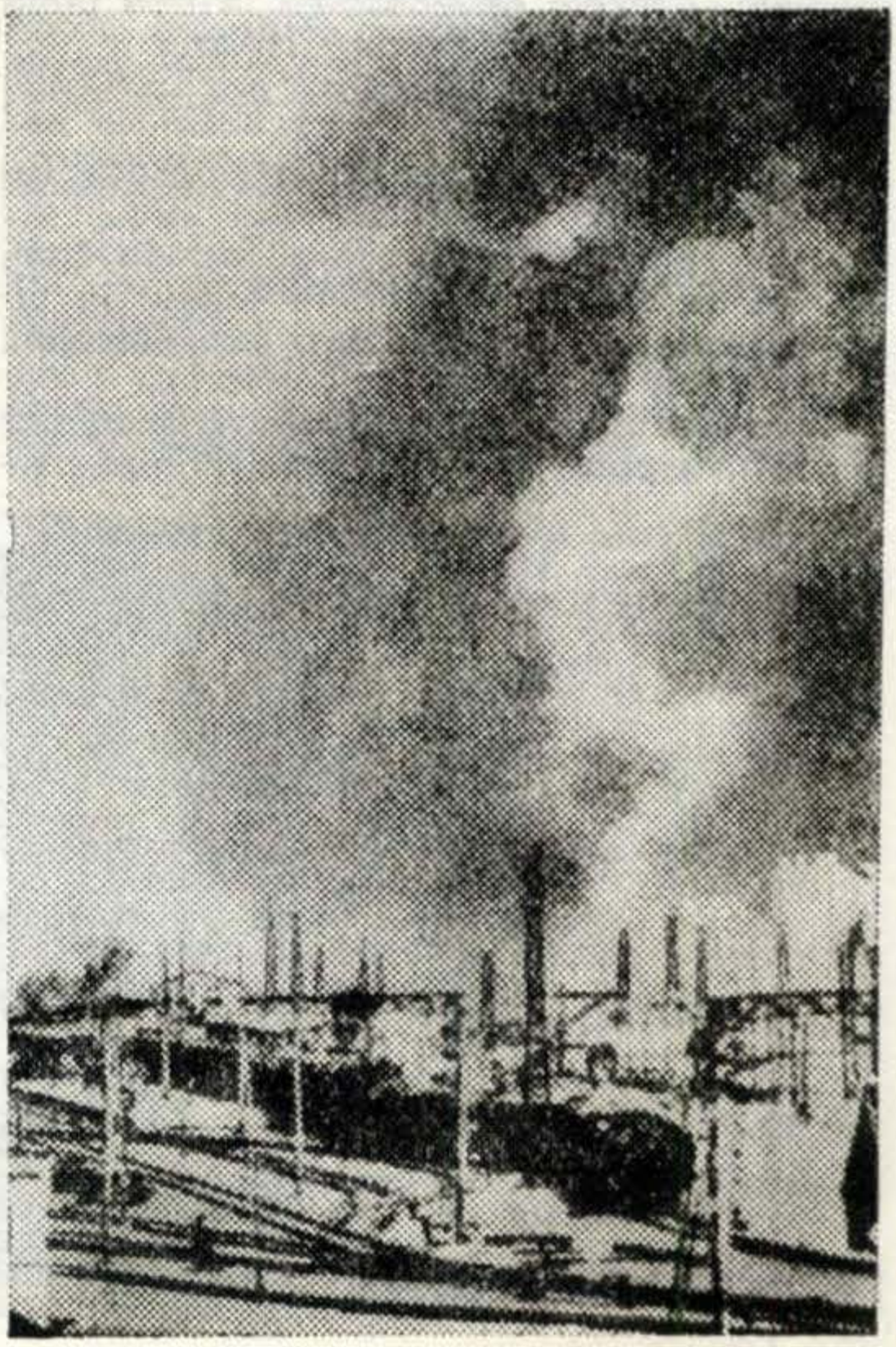

* Toți și-au găsit moartea în 1943, în pădurea Bory Tucholskie, încercuiți de nemți.

Jawor *(Alojzy Jedrzejewski), un alt membru al grupului de acțiune*

Sobol *(Jan Szalewski) lîngă placa care amintește de atentat*

Este însă evident faptul că suma — enormă pentru vremea aceea — pusă în joc, precum și represiunile dezlănțuite împotriva populației locale dovedesc că în tren urma într-adevăr să călătorească Hitler.

*

Din păcate și de data aceasta norocul fusese de partea führerului.

— Se pare că Hitler n-a fost în tren, îmi spune Jan Banach, fiind reținut în ultimul moment de o vizită a lui Mussolini. A renunțat, de aceea, la călătorie...

O reconstituire perfectă a evenimentelor nu se mai poate, desigur, face. Printre persoanele care au participat la atentat, în afară de principalul erou, Lis, mai sînt în viață : căpitanul Szalewski-Sobol și feroviarul Jozef Plata. Cel dintîi e profesor de istorie la Starogard Gdansk, al doilea este muncitor feroviar la Gdynia. Niklas, funcționarul de la gara Koscierzyna, a murit de curînd, iar Jan Burandt a dispărut fără urmă în timpul ultimelor zile ale războiului. Căpitanul Stanislaw Lesikowski — Las — a murit la Stutthof în 1943. Gerda, arestată în 1943 ca luptătoare antifascistă, a fost condamnată la moarte. Nu se cunoaște soarta lui von Bock. S-ar putea să fi supraviețuit războiului...

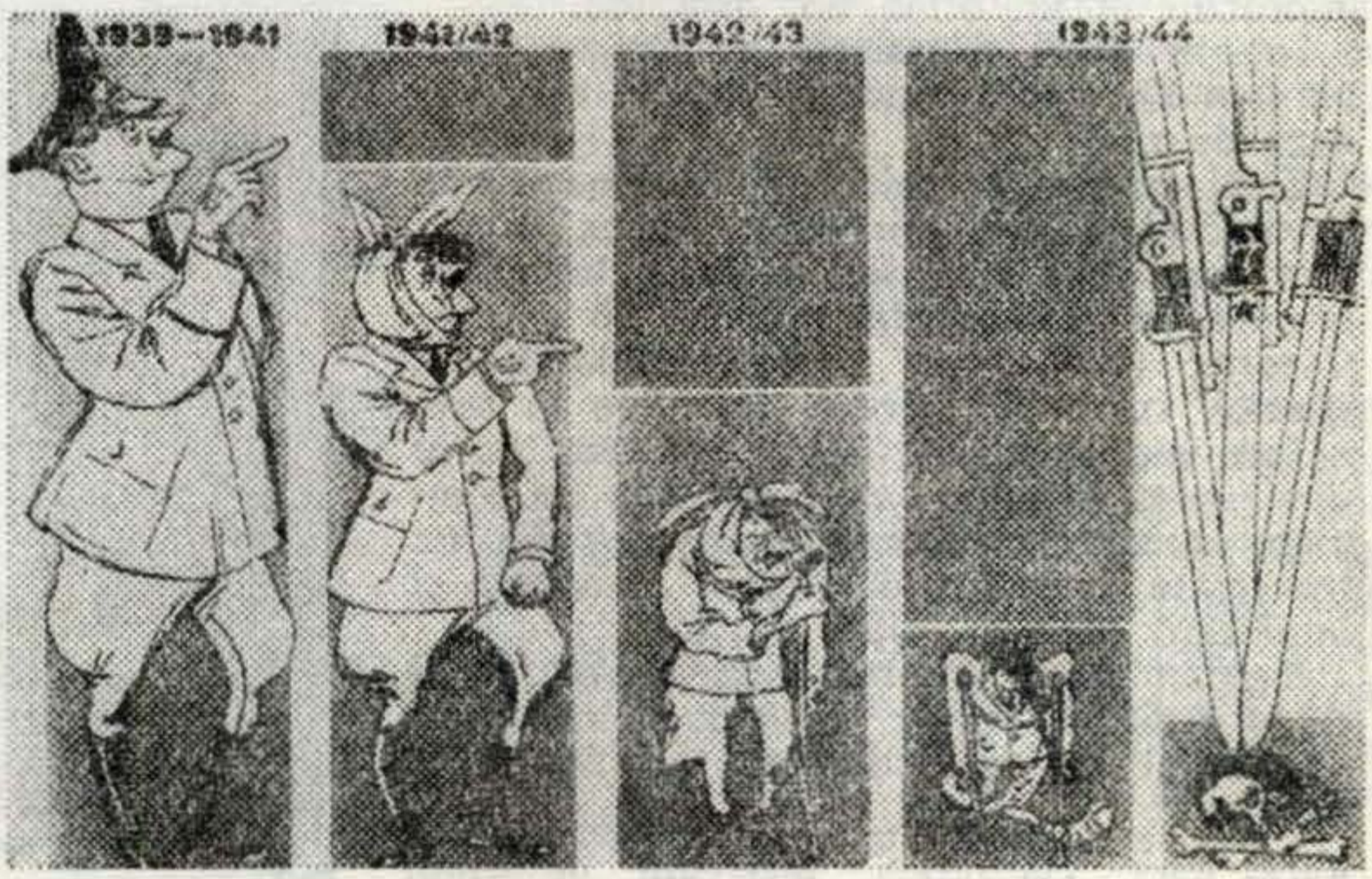

Trufia și decăderea lui Hitler. (Caricatură din 1944)

AȘA NE PLACE!

La întrebarea pe care a pus-o noua noastră rubrică „Așa vă place istoria ?“, am primit un număr foarte mare de scrisori. Răspunsurile covîrșitoarei majorități sînt afirmative, fără nici o rezervă, ba chiar cu entuziasm. Cîțiva dintre cititori spun: „Da, dar...“. Și mai puțini sînt cei care ne ripostează cu un „Nu“ categoric.

Fideli promisiunii făcute, publicăm spicuiri din scrisorile primite. Ne cerem scuze celor mulți care ne-au aprobat : tocmai pentru că sînt mulți am fost nevoiți să lăsăm o bună parte dintre ei la o parte, pentru a face loc, așa cum se cuvine, și „opoziției“. Așadar :

DA

ȘTEFANIA S. S. din Eforie-Sud, str. Cloșca nr. 14 :

Da. Așa ne place istoria și nu știu de ce numiți această rubrică „mai puțin obișnuită“ deoarece, grație unei activități complexe depusă de redacție, ne-am familiarizat cu articolele de acest gen.

GRAȚIAN C. MĂRCUȘ **din Zalău, str. Republicii nr. 74,** membru al Societății de științe istorice, filiala Sălaj, e de părere că noua rubrică **este binevenită și necesară.**

Favorabil a primit noua rubrică și profesorul ION MUCHE din **Constanța : Sîntem pentru istorie popularizată, deoarece numai ea poate fi accesibilă maselor largi de cititori. In socialism știința tinde să fie un bun al maselor populare. Istoria, ca știință socială, nu poate face excepție. In plus, aplicarea principiului accesibilității, cu respectarea riguroasă a adevărului istoric, folosirea unui stil alert și colorat, sporesc atractivitatea textului și, în ultimă instanță, dezvoltă interesul pentru istorie.**

AUREL ANGHELUȘ **din comuna Muereasca, județul Vîlcea,** este de părere că nu trebuie să se **facă o literatură istorică facilă, vulgară,** dar nu este nici pentru **publicarea unor articole strict științifice, rigide [...] cea mai bună soluție** — conchide dînsul — **este istoria popularizată.**

Și alți tovarăși, printre care : DR. LUPESCU **din Constanța, B-dul Republicii nr. 40 bis ;** OCTAVIAN PLEȘA, elev la Liceul pedagogic din **Cîmpulung Muscel ;** N. BONCEA, **din comuna Titești, județul Vîlcea ;** PANTELIMON BOARĂ **din satul Gemeni, județul Mehedinți ;** P. TAMAȘ **din Tîrgoviște, str. Rodnei nr. 8 ;** M. DOBRITY, **din Sînnicolaul Mare, str. Comloșului nr. 26 ;** GH. DUNKA **din Timișoara, B-dul Leontin Sălăjan, bloc D-1, ap. 62,** ne scriu că sînt satisfăcuți de noua rubrică.

MIRCEA POPESCU **din București, str. Drumul Taberei nr. 74, sect. VII,** e de părere că **sobrietatea științifică este perfect compatibilă cu stilul captivant al reportajelor, iar titlul care a declanșat această controversă nu trebuia să fie „Așa vă place istoria ?“, ci „Așa trebuie prezentată istoria !“ în publicațiile de popularizare a ei și — repet — scrisă numai de oameni competenți, de specialiști [...]**

Mi-am permis să fac un mic experiment : am arătat articolul „Caius Iulius Caesar, al 84-lea dictator al Romei“ unui prieten. După citirea lui, el, care considera istoria ca ceva plicticos, a discutat cu mine, pe marginea articolului, mai multe ore.

Studenta MANUNA ONOFREI apreciază că : **Punînd în discuție o rubrică pe cît de interesantă pe atît de atrăgătoare prin inedit și caracterul ei polemic, „Magazinul istoric“ își va găsi prin „Așa vă place istoria ?“ mulți noi prieteni, noi cititori atrași de un titlu atît de insolit și, precis, se vor găsi și „revoltații“ împotriva unui așa mod de a concepe istoria. Oricum, inițiativa merită cele mai sincere felicitări...**

Citind primul articol publicat în cadrul noii rubrici, corespondenta noastră conchide : **Se impune deci o viziune contemporană, modernă despre un Caesar sau Octavian și, de ce nu despre ilustra personalitate a lui Ștefan cel Mare sau cea a atît de enigmaticului și controversatului Vlad Țepeș ? [...] Cine știe, poate că istoricii anului 2000 și... îi vor privi din alte perspective [...] am încrederea că viitorul** [rubricii — n.r.] **îmi va rezerva cele mai plăcute surprize.**

DA, DAR...

ILIE BERGHEZAN **din Sibiu, str. 9 Mai nr. 52** se declară pentru un compromis : este de acord cu stilul alert, atrăgător, dar articolele să fie însoțite de indicații **privind principalele izvoare care au stat la baza lor.**

NU

Pînă acum, un singur cititor se pronunță (în scris) împotriva noii rubrici. Este profesorul ARISTOTEL CODREȘ **din comuna Siliștea Crucii, județul Dolj : Nu sînt pentru popularizarea istoriei. Vrem istorie științifică, vrem documente, acte. Nu-mi trebuie comentarii. De ce popularizare ? Se uită că amatorul are o facultate sau cel puțin un liceu și însemnează să-l desconsiderăm dac-am spune că-l incomodează aparatul bibliografic, notele din subsol, actele, anexele. Oricît de savant ar fi un tratat de istorie este o desfătare pentru orice intelectual. Și atunci de ce popularizare ?**

In concluzie : nu vrem istorie popularizată ; nu vrem comentarii ; vrem documente, acte, memorii [...], vrem articole de istorie științifică, cu bibliografie, cu note în subsol, fie ele oricît de savante.

La capătul acestui prim (și mic) sondaj, redacția mulțumește tuturor celor care o încurajează să persevereze în căutarea unor forme cît mai atractive de prezentare a istoriei. Ne permitem în același timp să atragem atenția tov. A. Codreș că :

1) nu cerem prietenilor revistei noastre diploma de examen de stat și nici măcar bacalaureatul ; dimpotrivă, am dorit (și credem că am și izbutit) să pătrundem în rîndurile **tuturor** categoriilor de cititori și nu putem trata cu aristocratic dispreț pe cei care au școală mai puțină ;

2) „articole de istorie științifică, cu note în subsol“ apar din belșug în publicații ca „Studii“, „Anale de istorie“, „Revista muzeelor“, „Revista arhivelor“, „Studii și cercetări de istorie veche“, „Revue roumaine d'histoire“, „Revue des études sud-est européennes“ etc. Golul pe care a fost chemat să-l umple „Magazin istoric“ se făcea simțit în domeniul **popularizării** istoriei. Este o sarcină pe care revista noastră își propune să și-o îndeplinească mai departe, cu eforturi mereu sporite.

1603:

Un sol împărătesc la Radu Şerban

C. REZACHEVICI
cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga"

La 17 iulie 1603, glasul tunurilor vestea, sub zidurile Braşovului, victoria lui Radu Serban, domnul Ţării Româneşti, asupra lui Moise Secuiul, „craiul" Ardealului, înscăunat de oştile turceşti. Semeţul crai, care-l trădase odinioară pe Mihai Viteazul, şi-a pierdut capul în luptă. Izbînda lui Radu Şerban aduce din nou Transilvania în sînul „Ligii Sfinte"; legăturile Ţării Româneşti cu puterile creştine aliate în lupta antiotomană erau astfel restabilite.

Recunoştinţa împăratului şi tăcerea lui Basta

Mare a fost răsunetul european al victoriei. Un clujean, care se afla la Praga în august 1603, cînd sosiră trimişii lui Radu Şerban cu cele 180 de steaguri cucerite în luptă, mărturisea mai apoi cronicarului St. Szamosközy că solii, în fruntea cărora se aflau Radu şi Preda Buzescu, au fost primiţi cu o cinste atît de mare, „încît îm-

Cea mai veche descriere cunoscută a unei ceremonii la curtea domnească din Tîrgovişte

Radu Şerban, viteazul domn al Ţării Româneşti pe care împăratul Rudolf al II-lea l-a numit „Principe al Sfîntului Imperiu Roman", dăruindu-i „Marele Stindard Imperial"

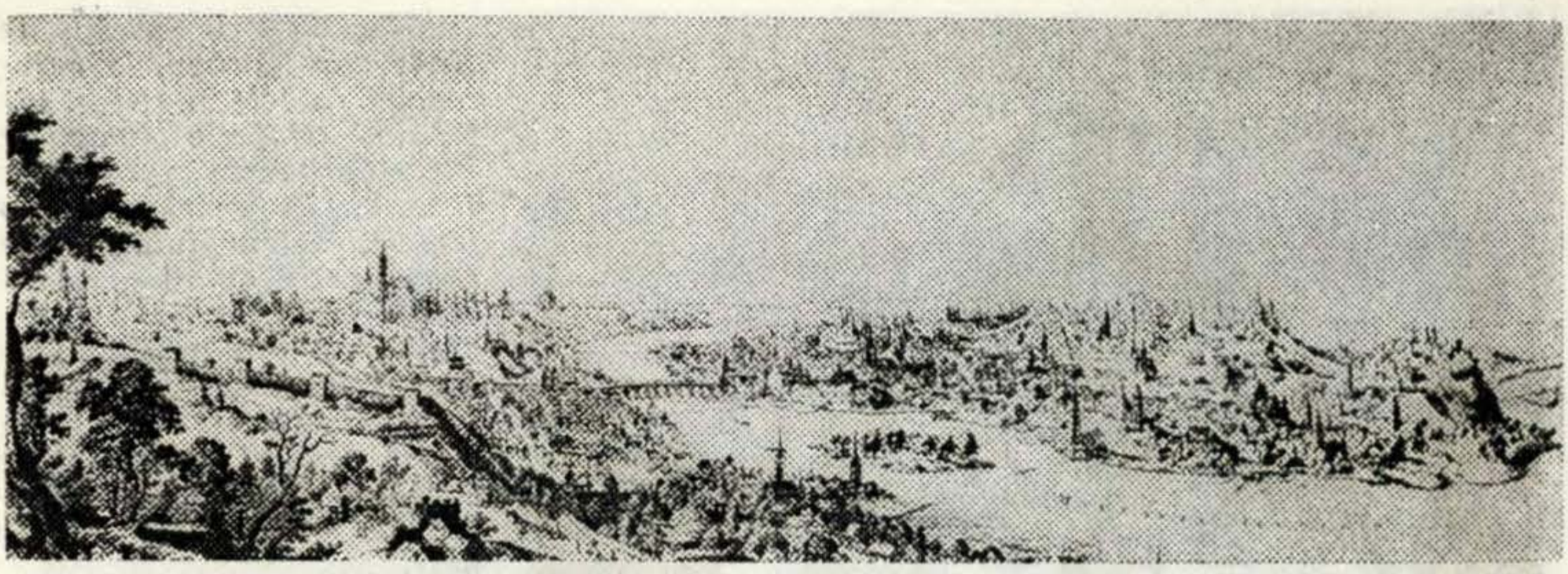

Aci, în Praga veacului al XVII-lea, au adus Radu și Preda Buzescu cele 180 de steaguri cucerite de Radu Șerban în bătălia din iulie 1603 (Din „Theatrum Europaeum")

părатul i-a așezat [...] în timpul cît au stat în biserică înaintea episcopilor ; au fost găzduiți împărătește și cu atîta belșug, încît ar fi putut trăi două sute de oameni din ceea ce au avut solii, puțini la număr. Prezentarea steagurilor a fost zugrăvită la Praga în icoane [...], fost-a mare procesiune [...], erau de față și arhiducele, episcopii — solii valahi erau însă la loc de frunte și mergeau la dreapta ; — i-au ținut în cinste foarte mare".

Împăratul Rudolf al II-lea a ridicat suma acordată lui Radu Șerban pentru întreținerea oștilor la 100 000 de taleri pe an. Mai mult chiar, două săptămîni după lupta de la Brașov, la 31 iulie 1603, arhiducele Matias, fratele împăratului, porunci generalului Basta, comandantul militar al Transilvaniei, să înmîneze lui Radu Șerban, în semn de recunoștință, un steag de domnie pe care-l va trimite împăratul la cererea voievodului și a boierilor țării „și poruncim ca el să fie predat în mod festiv de către trimisul tău de frunte".

Zadarnic am căuta însă urmarea acestei porunci între miile de acte referitoare la această epocă aflate în arhivele imperiale. Nici voluminoasa corespondență a lui Basta nu conține vreun amănunt în plus. Faptul e semnificativ : generalul imperial, care vedea în Radu Șerban un urmaș al lui Mihai Viteazul, nu a înaintat cancelariei imperiale raportul amănunțit alcătuit de trimisul său, în care era descris, cu numeroase amănunte, fastul deosebit cu care s-a desfășurat ceremonia primirii steagului imperial la Tîrgoviște și felul în care a înțeles să îndeplinească această misiune...

Au trecut mai bine de trei decenii de la aceste evenimente, cînd, în 1638, apăru la Veneția lucrarea cavalerului Ciro Spontoni *Historia della Transilvania*. Cartea lui Spontoni, unul dintre secretarii lui Basta, a cărei bază documentară o constituie actele și însemnările generalului imperial, mort în 1607, conține și raportul ambasadei trimise la Tîrgoviște în toamna anului 1603. Relatarea e unică pînă la acea dată în istoria Țării Românești, *fiind cea mai veche descriere cunoscută a unei ceremonii la curtea domnească de la Tîrgoviște* și constituie un adevărat document de viață feudală, înfățișînd festivități militare și întreceri cavalerești, vînători și ospețe.

Acțiunea — pe care din acest moment o prezentăm direct după relatarea consemnată de Spontoni — începe o dată cu sosirea la Deva (unde se afla Basta în septembrie 1603) a curierului imperial, care aducea nu un simplu steag de domnie, ci *Marele Stindard Imperial*, destinat lui Radu Șerban, și o scrisoare adresată generalului. Împăratul îi cerea să trimită o personalitate de frunte la voievodul Țării Românești, „confirmîndu-i prin diplome autoritatea asupra conducerii civile și militare, *numindu-l de asemenea Principe al Sfîntului Imperiu Roman*" (subl. aut.), titlu pe care Mihai Viteazul nu-l obținuse și pe care-l va dobîndi doar Constantin Brîncoveanu, nouă decenii mai tîrziu. Pentru aceasta, Basta numi pe contele Camillo Cavriolo din Brescia, o cunoștință mai veche a lui Radu Șerban, alături de care luptase în bătălia de la Ogretin, în 1602. Relatarea trimisului imperial înregistrează, cu mult dinamism, desfășurarea soliei.

Contele, însoțit de 30—40 de călăreți valoni și cinci sau șase ofițeri, se îndreptă în grabă spre Sibiu, trecu Oltul și intră în Țara Românească. Dar solia avea să cunoască multe încercări înainte de a ajunge la curtea domnească de la Tîrgoviște. În țară năvăliseră 30 000 de tătari, luînd o mare mulțime de robi și vite. Cavaleria munteană gonea pe urmele lor, pentru a-i ajunge la trecerea Dunării. Înștiințat de sosirea lui

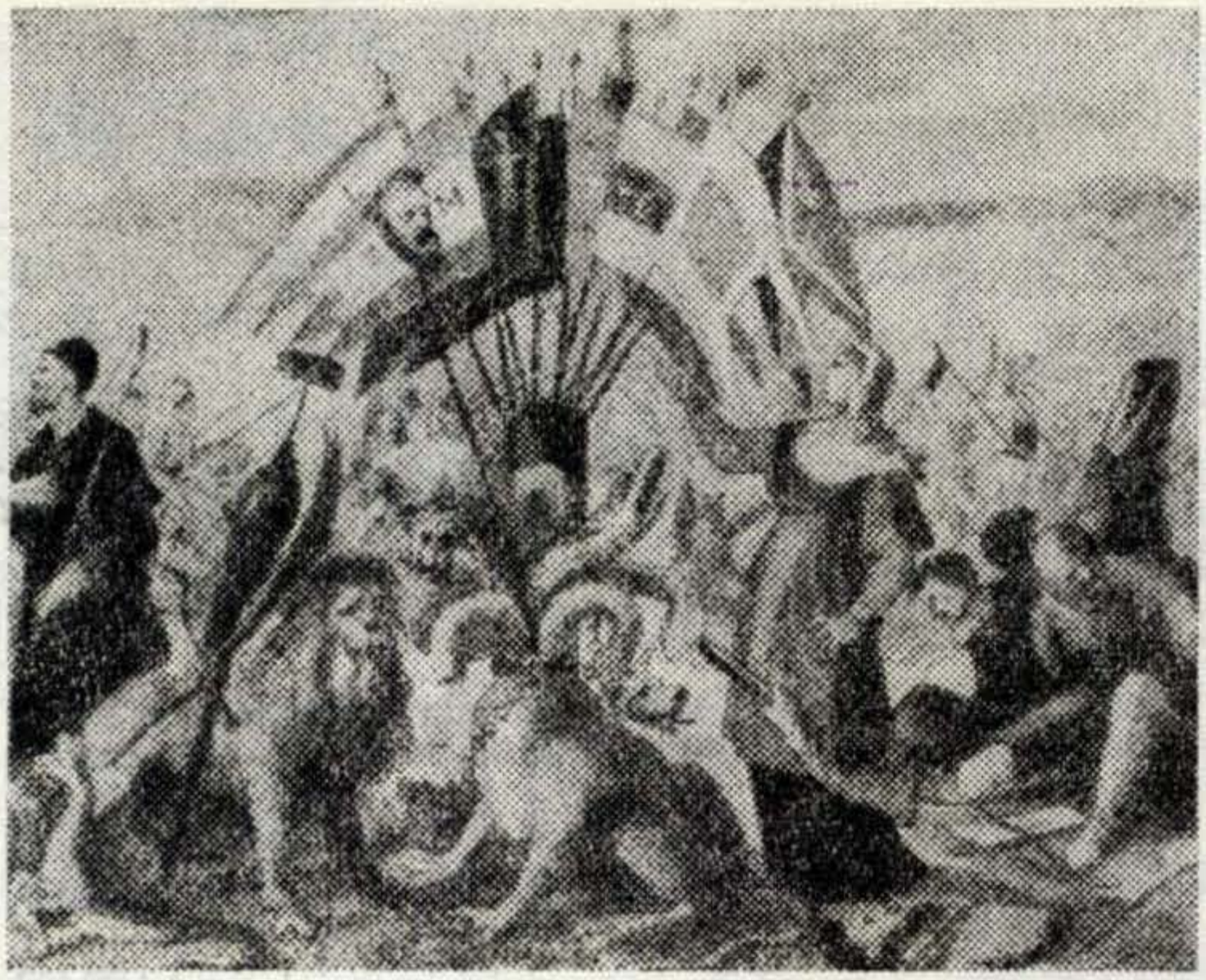

Tablou alegoric pictat de Hans von Aachen, la cererea lui Rudolf al II-lea, înfățișînd trofeele luate de Radu Șerban în lupta de la Brașov. În prim plan o femeie, întruchipînd Țara Românească, care prezintă steagurile cucerite. La picioarele ei, înlănțuită, „hidra rebeliunii" nobilimii transilvănene și capul lui Moise Secuiul înfipt într-o suliță, străjuiți de leu, simbol al forței Țării Românești

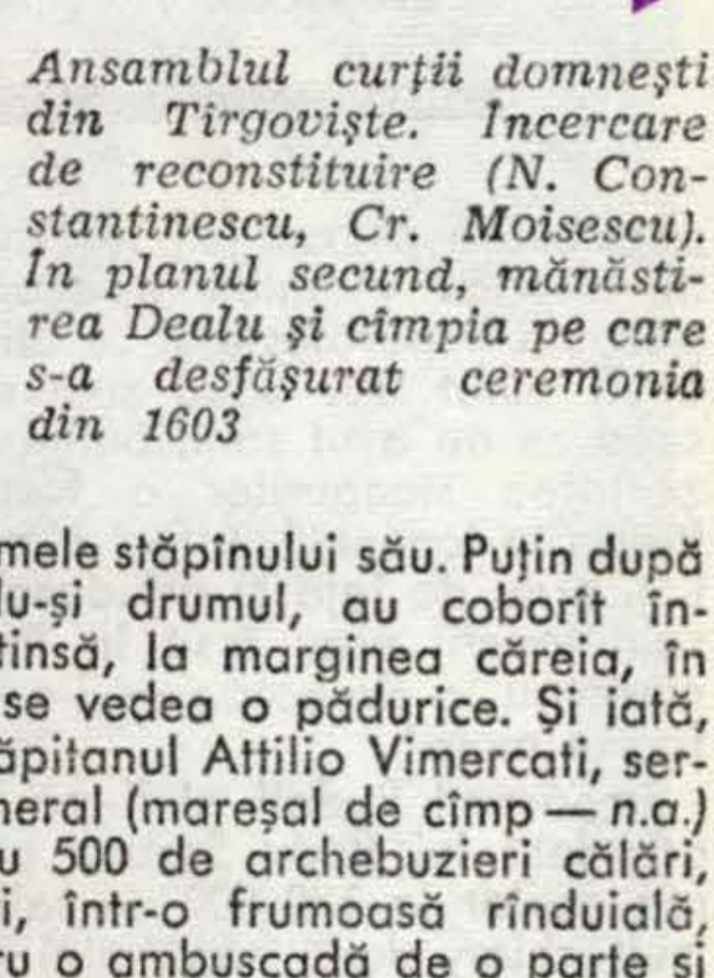

Ansamblul curții domnești din Tîrgoviște. Încercare de reconstituire (N. Constantinescu, Cr. Moisescu). În planul secund, mănăstirea Dealu și cîmpia pe care s-a desfășurat ceremonia din 1603

Cavriolo, Radu Șerban trimise un boier pentru a-l conduce la Cîmpulung, unde, într-o vale întărită, domnul își trimisese soția și lucrurile sale de preț. Trimisul lui Radu întîlni într-un tîrziu pe conte, care schimbase drumul de teama tătarilor, apucînd peste coline, vii întinse și păduri... După mai multe peripeții, se îndreptară împreună către mănăstirea Dealu, unde Cavriolo zăbovi trei zile, la rugămintea voievodului, care dorea să primească ambasada printr-o ceremonie deosebită, pe care nu o putea realiza pînă la întoarcerea cavaleriei sale.

În fața Tîrgoviștei

Plină de pitoresc și de o mare prospețime, relatarea transmisă de Spontoni consemnează ceremonia în cele mai mici amănunte. „Sosind timpul să plece de la mănăstire, contele a poruncit să fie înălțat stindardul imperial și l-a înmînat locotenentului spaniol Domenico d'Erasso. Stindardul era mare, de damasc roșu aprins, țintuit la două capete de lancea aurită, brodat peste tot cu flăcări de aur ; pe o parte ieșea în relief acvila imperială, cu diadema regală pe cap, pe al cărei piept era un crucifix, ale cărui brațe se întindeau de la o aripă la alta și în jos pînă la coada acvilei ; de cealaltă parte (stindardul) era împodobit cu armele Sfîntului Imperiu, ale tuturor provinciilor supuse și ale Casei de Austria.

Nu înaintaseră mult cînd apăru marele majordom al lui Radu (probabil marele vornic Cernica din Săcuiani — *n.a.*), care venea călare cu întreaga curte a lui Radu, ca să-l întîmpine în numele stăpînului său. Puțin după aceea, urmîndu-și drumul, au coborît într-o cîmpie întinsă, la marginea căreia, în partea opusă, se vedea o pădurice. Și iată, l-au zărit pe căpitanul Attilio Vimercati, sergent major general (mareșal de cîmp — *n.a.*) al lui Radu, cu 500 de archebuzieri călări, sub 6 steaguri, într-o frumoasă rînduială, ieșind ca pentru o ambuscadă de o parte și de alta a pădurii amintite. Toate companiile traseră o salvă în aer, plecîndu-și steagurile pînă la pămînt înaintea stindardului Făcînd apoi o mișcare de retragere, se așezară în urma însoțitorilor lui Cavriolo, formînd cinci escadroane la oarecare distanță înapoia cavalcadei. Vimercati așează trei steaguri la stînga și alte trei la dreapta stindardului. Contele înainta solemn în partea stîngă a stindardului și puțin în dreapta (veneau) valonii săi și cortegiul. Într-o astfel de formație înainta majestuosul grup, (care) parcurse două leghe (cînd apăru) principele (Radu Șerban), pe un frumos cal de luptă, venind pe un drum ca de rege, printre două rînduri de cîte 4000 de pedestrași, însoțit de o mare mulțime de vestiți cavaleri și boieri și urmat pe același drum de 3000 de călăreți din diverse trupe".

Cînd Radu ajunse lîngă conte, descălecară cu toții și, în timp ce călărețiii suitei îngenuncheau, contele Cavriolo, apucînd cu mîna dreaptă lancea stindardului, al cărui mîner era ținut de locotenentul spaniol, care și el pusese un genunchi la pămînt, întinse cu brațul celălalt pînza steagului, cu partea unde era crucea de aur spre domnitor. Radu sărută crucea de aur, simbol al alianței creștine.

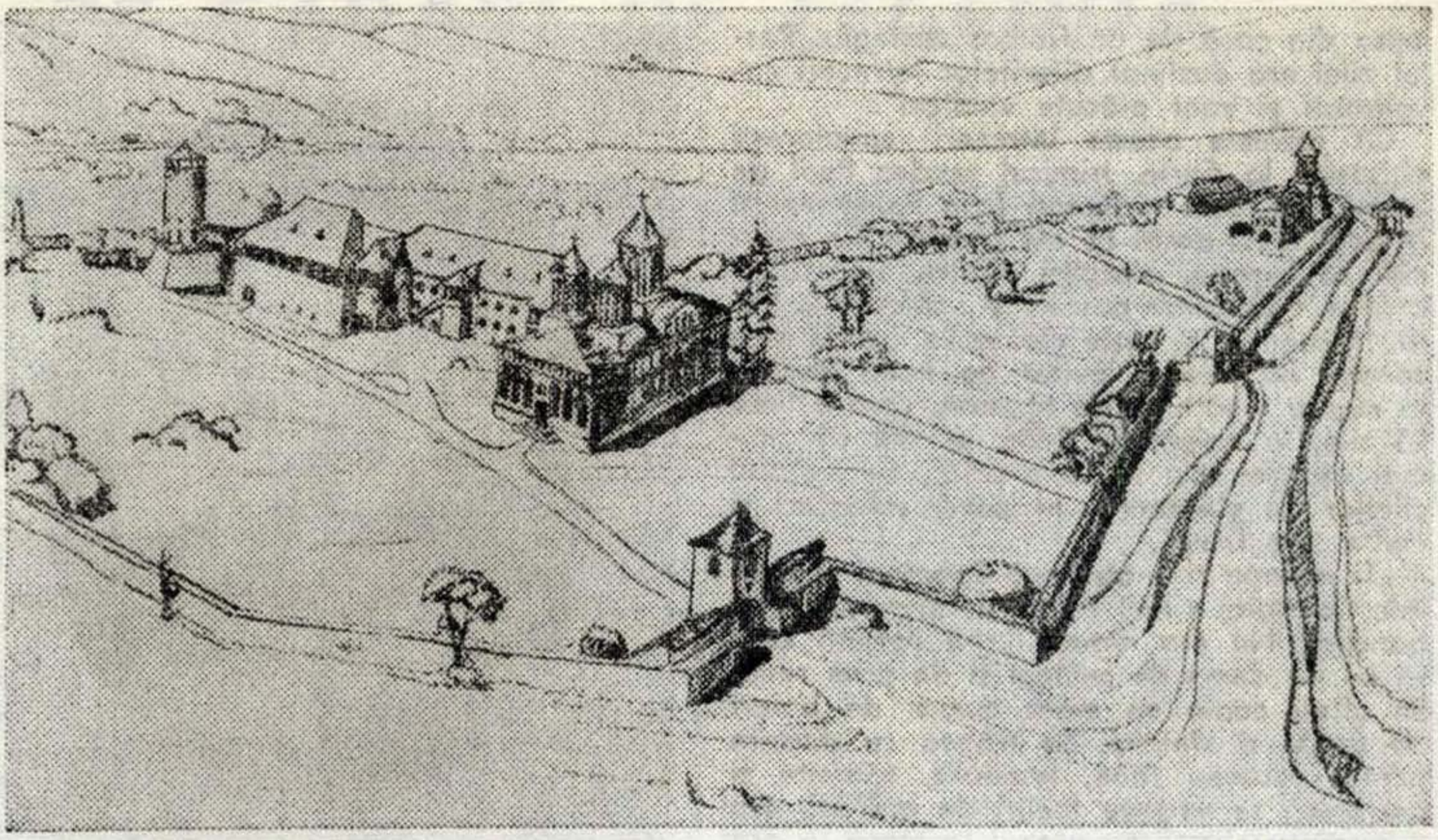

Încredințîndu-i stindardul, Cavriolo adresă domnului o meșteșugită cuvîntare în numele împăratului. Erau apreciate „acțiunile eroice" prin care a „demonstrat lumii întregi" credința sa față de cauza creștină, recunoscîndu-i-se totodată stăpînirea ereditară a Țării Românești.

După răspunsul lui Radu Șerban, încălecară pe cai, pornind spre Tîrgoviște, în următoarea ordine: „Înaintea tuturor mergeau, patru cîte patru, între cele două rînduri de pedestrași, steagurile acestor trupe, după care erau purtate alte două drapele mari ale țării, socotite sfinte, pe care Radu a poruncit să le poarte înainte : unul de damasc alb, pe care era pictat un corb cu cruce dublă și stea roșie în cioc, stînd deasupra unui ienupăr verde, altul de culoare roșie (sîngerie) pe care era pictat capul Fecioarei, ca o tînără frumoasă, cu splendide hieroglife" (litere chirilice).

Aceasta este cea mai veche descriere a steagurilor Țării Românești și, dacă primul este identic cu steagul salvat de Mihai Viteazul după înfrîngerea de la Mirăslău (1600) și pe care Spontoni îl arată a fi „steag și emblemă foarte veche și cea mai însemnată a Țării Românești", cel de-al doilea, care poartă chipul patroanei țării, nu mai e înfățișat în alte izvoare. Între cele două steaguri se afla stindardul imperial, urmat de tobe, trîmbițe, tambure (tobe mici), fluiere și alte instrumente folosite de români. „După acestea, la oarecare interval veneau flaute, țitere, buciume și alte instrumente, înconjurînd pe principe și conte, care luase loc la stînga sa. Boierimea, care s-a amestecat cu călărețiii suitei, forma o frumoasă cavalcadă, fără nici o ordine. Archebuzierii pedeștri au tras una după alta trei salve, cu multă măiestrie, și după ce fumul s-a ridicat le-au răspuns toate tunurile Tîrgoviștei, în timp ce întreaga cavalerie continua alergările și răsucirile (voltele) pe lîngă cele două rînduri de pedestrași.

În această ordine și atrăgătoare rînduială a fost străbătut drumul spre oraș, o distanță de 6—7 mile italienești, prin marea și spațioasa cîmpie".

Întrecerile cavalerești și darurile domnului

Cortegiul intră în cetate în aclamațiile mulțimii ; în piața dinaintea palatului domnesc avu loc repetarea ceremoniei din cîmpie. „Făcînd aceasta, contele predă (stindardul) în mîinile lui Radu, care-l încredință marelui majordom ; ei se îmbrățișară strîns și cu o singură înclinare. Apoi contele Cavriolo, cu capul descoperit, cu multă bunăvoință salută pe principe în numele generalului Basta și a tuturor căpitanilor armatei imperiale. Își strînseră unul altuia mîna cu multă afecțiune și Radu se retrase în palat. Rămase Cavriolo, înconjurat de mulți oameni, și după ce boierimea i se închină, a fost, de asemenea, însoțit în palat. Principele îl primi din nou cu alte ceremonii și complimente pe ambasador ; îl întîmpină la poartă, retrăgîndu-se (împreună) într-o cameră secretă, cu interpretul, care era un boier de frunte și consilier al lui Radu. S-au întreținut aproape o oră, discutînd probleme particulare.

Plecînd apoi contele Cavriolo, toată nobilimea călare îl însoți în tabără, unde în diverse corpuri de gardă erau repartizați (de principe) mai bine de 300 de pedestrași.

Aici petrecînd cu discuțiile timp de opt zile, era însoțit în fiecare dimineață cînd

ieșea din casă de un frumos cortegiu. Restul zilei era destinat diferitelor întreceri cavalerești și unor plăcute vînători".

Cît privește aceste întreceri cavalerești obișnuite la Curte, trimisul suedez Paul de Strassburg, care vizitează Țara Românească în anul 1632, arată că ele constau din exerciții cu lancea, alergări călare, întinderea arcului, slobozirea pușilor și tragerea la țintă. În ceea ce privește vînătorile, județele brașovean M. Weiss, invitat de Radu Șerban la marea vînătoare de toamnă, care a ținut 15 zile, în noiembrie 1606, afirmă că „numai într-una din zile am prins, cu ajutorul cîinilor de vînătoare, 14 porci sălbateci și multe alte fiare".

„În a noua zi — continuă Spontoni — (contele Cavriolo) a fost invitat de principe la un banchet. Nu era nimeni între invitați care să nu fie demn de respect și de prim rang. Se aflau acolo un mare număr de boieri de frunte și sfetnici. Se trăgea cu diferite tunuri, răsunau tobe, tambure, trîmbițe și buciume ; se vedeau focuri de artificii, era o mare veselie. S-au așezat la masă la ora 15 sau 16 din zi și, după obiceiul voievodului și al țării, au zăbovit pînă la orele 3 noaptea.

Dimineața, contele despărțindu-se, principele îi dărui 600 de galbeni și un cal arab ales, cel mai frumos pe care îl avea în grajd, echipat și împodobit cu podoabe de aur și argint, împreună cu o sabie și un paloș minunat călit, ornate cu pietre prețioase și gravuri. Fiecare din însoțitorii săi a fost dăruit cu două rînduri de haine bogate. Locotenentul spaniol, în afara unor haine mai bogate decît ale celorlalți, a fost dăruit cu un sprinten cal turcesc, de mare valoare".

Astfel se încheie relatarea consemnată de Spontoni * și o pagină din istoria vie a obiceiurilor de la curtea domnească se înfățișează ochilor noștri.

Cine este autorul relatării, adevărat jurnal al soliei imperiale, și cînd a avut loc această ceremonie sînt întrebări care se impun în chip firesc. Autorul ei poate fi însuși contele Cavriolo, singurul care putea cunoaște conținutul discuțiilor tainice cu Radu Șerban ; dar, și mai probabil, unul dintre însoțitorii săi a redactat jurnalul soliei, care, așa cum se obișnuia pe atunci, a fost revăzut de conducătorul ei. Cît privește data cînd a avut loc, cei care s-au ocupat de domnia lui Radu Șerban (V. Motogna, care face un rezumat, cu unele inexactități, ale relatării [1], și Tr. Mutașcu, care o menționează) consideră, preluînd părerea lui N. Iorga, că ceremonia a avut loc în martie 1604. În realitate, atunci Radu Șerban

Portret puțin cunoscut al lui Spontoni, gravat de Aegidius Sadeler (autorul celei mai răspîndite reprezentări a chipului lui Mihai Viteazul). Reproducere după Attioni de' re dell'Ungaria, *Bologna, 1602*

s-a întîlnit cu Basta la Brașov, fapt amintit în actele orașului, în timp ce năvălirea tătarilor, pomenită la începutul relatării, a avut loc în a doua jumătate a lui octombrie 1603; la 24 și 26 ale lunii, Radu și boierii săi plîngîndu-se la Viena de nenorocirea abătută asupra țării. Așadar, ceremonia desfășurată după alungarea tătarilor trebuie să fi avut loc la sfîrșitul lunii octombrie sau începutul lui noiembrie 1603.

De ce a păstrat Basta tăcerea asupra desfășurării soliei trimise de el ? Răspunsul rezultă din însuși cuprinsul relatării. Contele Cavriolo nu a înmînat nici un act lui Radu Șerban, cum suna porunca împăratului. Diploma prin care era numit principe al Imperiului romano-german nu a ajuns la el. Umbra lui Mihai Viteazul se întrupa în urmașul său, și Basta nu voia cu nici un preț să-i îngăduie o prea mare cinstire.

Au trecut de atunci mai bine de trei secole și jumătate. Zeci de acte s-au adunat în arhive, luminînd aspecte diferite ale domniei lui Radu Șerban. Nici unul nu zugrăvește însă atît de veridic tabloul vieții de la curtea Țării Românești ca relatarea ceremoniei din 1603, care-și păstrează și astăzi întreaga forță evocatoare.

---

* Versiunea pasajelor traduse sau rezumate aparține autorului articolului (n.r.).

[1] **Analele Academiei Române**, Memoriile secției istorice, Seria a II-a, vol. VI, 1926, p 277—279.

PE CĂRĂRI DE LEGENDĂ

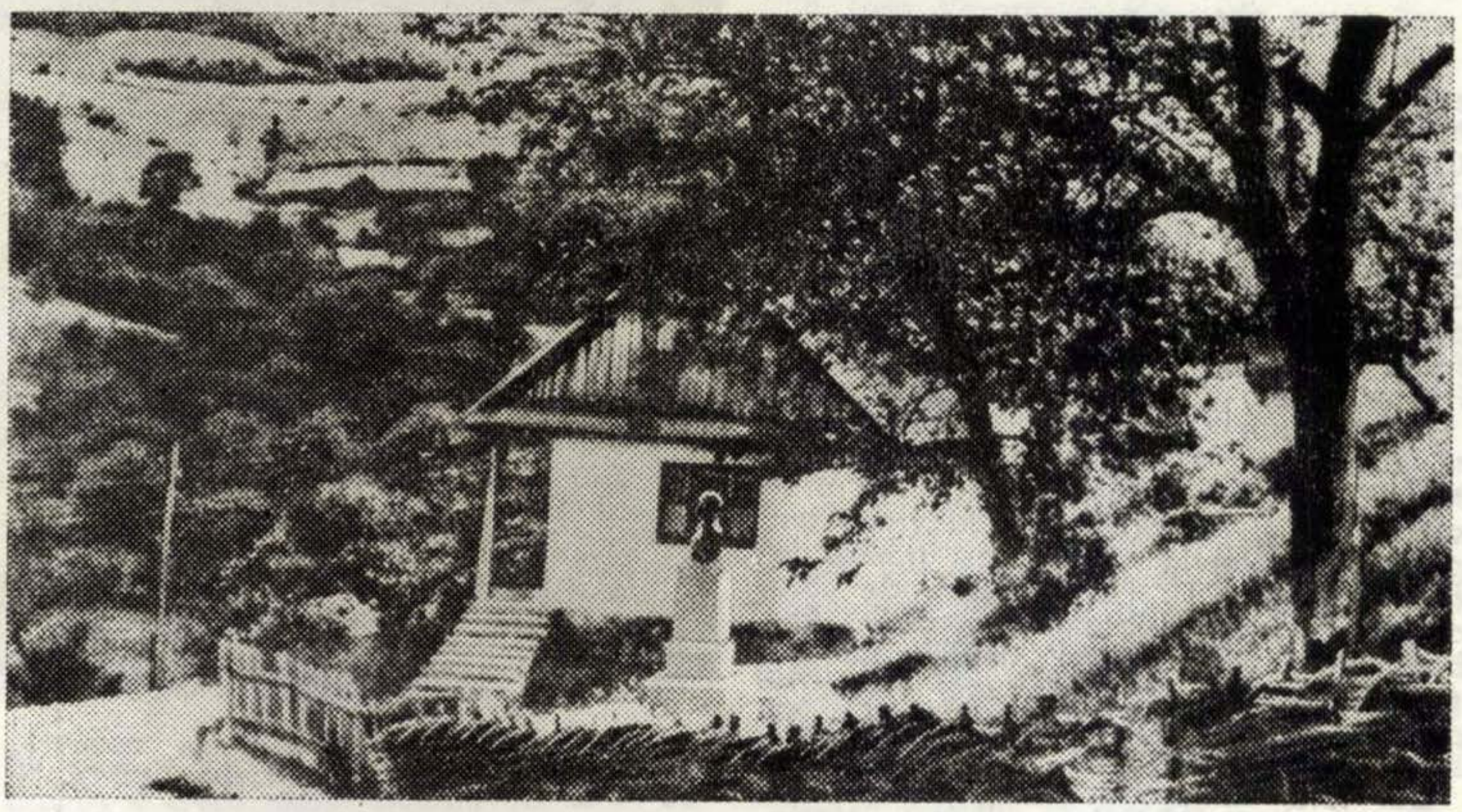

În această casă modestă, astăzi muzeu, s-au născut cei doi fraţi Rebreanu

AU BIRUIT PRIN JERTFĂ

Urc de la Comăneşti în sus, pe drumul ce merge aproape paralel cu un afluent al Tazlăului. Ascult şopotul care parcă-mi povesteşte o legendă de demult. Deasupra mea şi deasupra munţilor migrează norii. Mă las purtat de frumuseţi, timpul zboară şi iată-mă în Palanca. De o parte şi de alta, culmile semeţe ale Ciucului şi Tarcăului. Pădurea de brad coboară pînă sub streşinile caselor.

Nu mă opresc la nici o poartă. Ştiu, într-o margine, într-un loc al tuturor duioşiilor, o cruce împietrită pe un vîrf de monument, străjuit de un leu. Mă întîlnesc aici cu unul dintre eroii ce mi-au zbuciumat adolescenţa şi m-au făcut să-mi pun primele întrebări grave asupra vieţii şi morţii. Dar el n-a fost doar un personaj născut în filele unei cărţi. A trăit aievea şi a suferit, a gustat durerea pînă în străfundurile ei şi s-a jertfit în anii primului război mondial.

Locotenent-colonel
FLORIAN TUCĂ

★ Reproducem două fragmente din lucrarea **In memoriam** a locotenent-colonelului Florian Tucă, care se află în pregătire la Editura militară. Titlurile şi subtitlurile aparţin redacţiei.)

Un copac din „Pădurea spînzuraților"

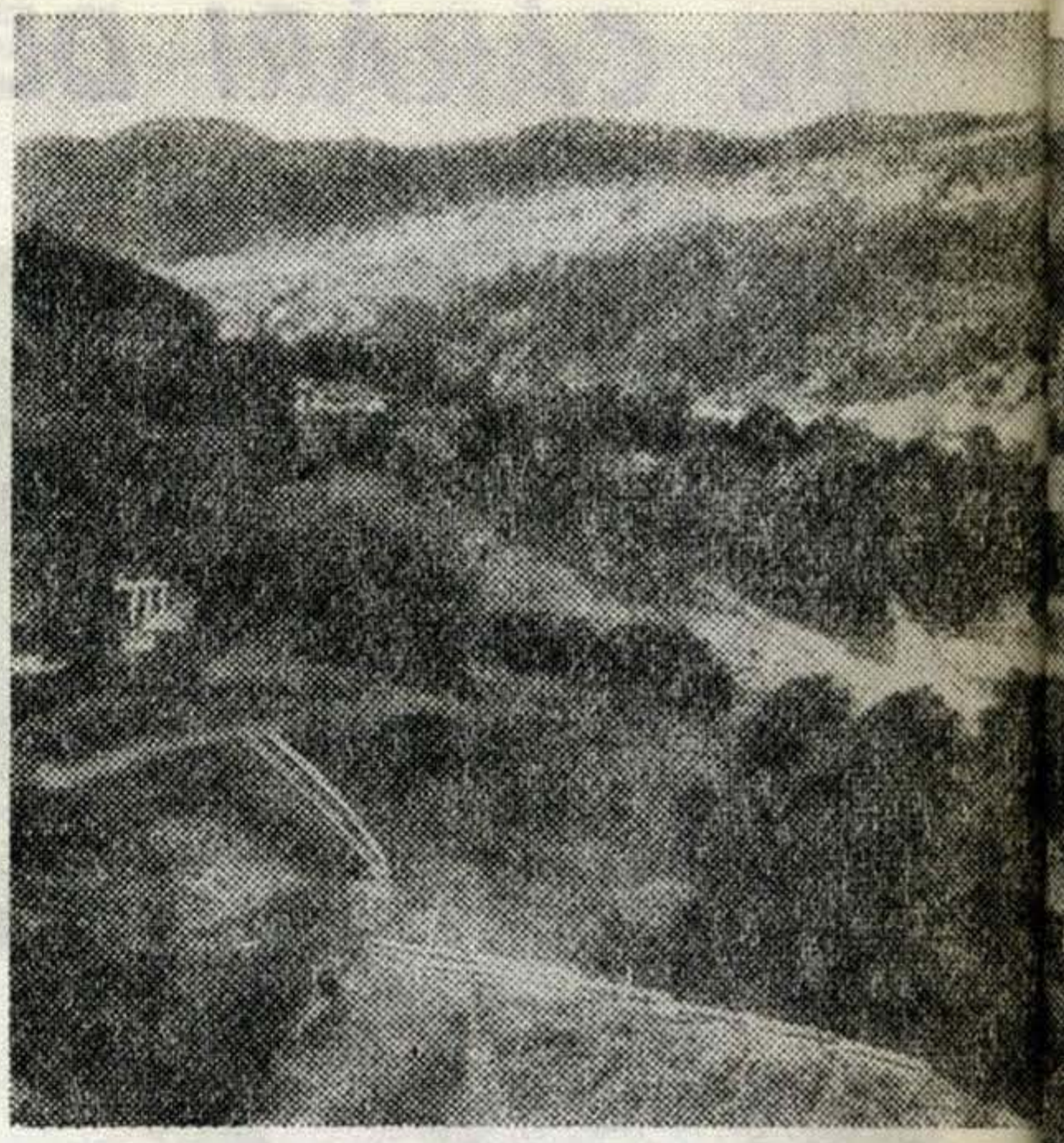

Peisaj vrîncean: „Aici, din veacuri de demult, au crescut bărbați viteji..."

La începutul războiului, Emil Rebreanu era sublocotenent în rezervă în Regimentul de artilerie austro-ungar „Maria Luiza". Cei care l-au cunoscut în acea perioadă ni-l descriu ca pe un tînăr frumos, chipeș și bun. Avea o ținută îngrijită. Se purta blînd cu ostașii. Era iubit de camarazi și de subalterni. Vitregiile războiului l-au purtat în diferite sectoare ale întinsului front. Scria cu regularitate părinților și fraților despre peregrinările sale.

Într-un rînd, îi vestea: „Sînt comandantul altor două tunuri, pe linia primă de foc — alături de pedestrime [...] Am presimțiri rele". Altă dată, cam la vreun an, povestea: „Bateria mea a fost trimisă la frontul Italiei [...]". Pentru vitejia de care a dat dovadă, sublocotenentul Emil Rebreanu a fost distins cu „Medalia de aur pentru vitejie", cea mai mare decorație pe care o decerna comandamentul austriac, pe cîmpul de luptă, ofițerilor români.

Dar iată că evenimentele declanșează drama. Regimentul de artilerie „Maria Luiza" este trimis pe frontul românesc. Oglindind realitatea acelei epoci, fratele tînărului sublocotenent avea să înfățișeze, în „Pădurea spînzuraților", zguduitor de adevărat, ce a însemnat pentru ostași ordinul de a lupta împotriva propriilor frați, a propriilor lor năzuințe și sentimente. Primejduindu-și viața, mulți patrioți ardeleni au trecut, în timpul războiului, linia frontului și s-au înrolat sub drapelele tricolore.

Unitatea lui Emil Rebreanu se găsea lîngă Ghimeș, aproape de granița care despărțea de atîta vreme Transilvania de patria mamă. Emil s-a hotărît să treacă și el frontiera. Fratele său, Liviu Rebreanu, se găsea de mai multă vreme dincoace de munți. Mai avea puțin ca să ajungă la ai noștri, cînd tînărul sublocotenent a fost descoperit și arestat.

Un tribunal special l-a judecat și l-a condamnat la spînzurătoare. În timpul judecării procesului mai mulți camarazi ai săi, apreciindu-l pentru bunătatea și onestitatea sa, îl sfătuiseră să declare în fața instanței că s-a rătăcit, pentru a scăpa de pedeapsă. Dînd expresie înaltelor sale sentimente patriotice, Emil Rebreanu a refuzat să facă o astfel de declarație. Cu fruntea sus, plin de demnitate, a răspuns la proces:

— Am vrut să trec la frații mei români. Mai bine să fiu împușcat decît să lupt contra fraților mei.

După proces, Emil Rebreanu a fost dus, sub escortă, lîngă un pîrîiaș care marca granița nedreaptă. Ajuns la locul execuției, a cerut să fie înmormîntat pe pămîntul la care a visat să ajungă. Măcar dincolo de moarte să-și împlinească visul. Nici această ultimă dorință nu i-a fost împlinită.

Înainte de a i se așeza lațul în jurul gîtului, privind către mulțimea de militari aduși la locul de execuție „pentru a lua exemplu", Emil Rebreanu strigă cu o voce puternică:

— Trăiască România!...

Se spune că aflînd despre actul de acuzare al fratelui său, ca și despre sentința de condamnare, Liviu Rebreanu și-ar fi modificat total romanul „Pădurea spînzuraților", axîndu-l — după cum ne mărturisește soția sa — „pe drama lui Emil Rebreanu, care, încercînd să se alăture armatei române, a fost prins și spînzurat".

După trei ani, obsedat mereu de tragedia fratelui său, Liviu Rebreanu a plecat spre Ghimeș, să-i găsească mormîntul. Soția sa notează: „La 20 mai 1920, soțul meu hotărî să plecăm la Ghimeș [...] Ajungînd, am tras la micul hotel din localitate, iar după ce ne-am instalat, Liviu a și început investigațiile. Am găsit o femeie bătrînă, care cunoștea locul executării și îngropării lui Emil. Însoțiți de ea, ne-am îndreptat într-acolo. Ajunși, remarcăm o piatră mare, pe care locuitorii din Ghimeș o așezaseră pe locul spînzurătorii, în semn de recunoștință. Atît!"

Acest loc, atît de blînd prin liniile și culorile sale și atît de înfricoșător prin ceea ce s-a petrecut aici, a fost curățat și îngrădit de marele romancier. La căpătîiul

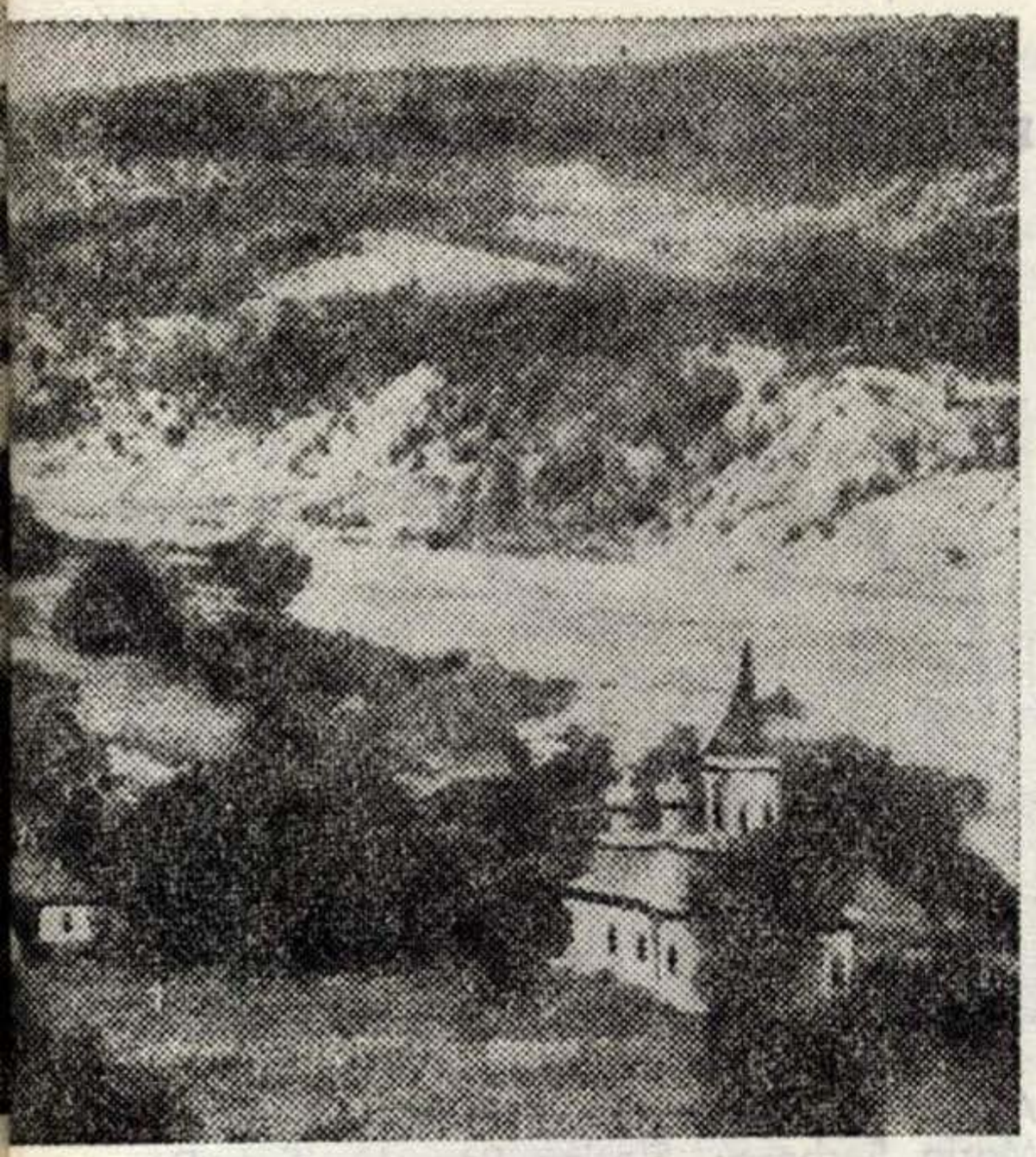

lui Emil a rămas de veghe, începînd de atunci, o cruce mare, cioplită din lemn de brad, pe care Liviu Rebreanu a scris cu vopsea neagră :

„Eroului Emil Rebreanu,
născut la 17 decembrie 1891,
mort la 14 mai 1917".

Cînd a plecat, scriitorul a luat cu el o aşchie din stîlpul de care fusese spînzurat fratele său.

Ultima dorinţă a sublocotenentului a fost aceea de a fi îngropt dincoace de munţi, pe pămîntul vechiului regat. După patru ani de la moartea sa, această dorinţă i-a fost împlinită. Într-o zi frumoasă de octombrie, mii de ţărani de pe ambele părţi ale Carpaţilor au venit la locul unde avea să aibă loc ceremonia. Doi ofiţeri ai armatei române au trecut sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale lui Emil Rebreanu peste pîrîiaş şi l-au aşezat pentru vecie la Palanca. În memoria eroului s-a ridicat un monument. Citesc rîndurile cioplite cu dalta :

„Sublocotenentul Emil Rebreanu, spînzurat [...] la 14 mai 1917 pentru că a vrut să treacă în rîndurile armatei române şi să lupte pentru întregirea neamului. Patria recunoscătoare nu-l va uita".

De atunci, în fiecare an, la 14 mai, cînd florile de cîmp împodobesc plaiurile cu o revărsare de culori, la monumentul lui Emil Rebreanu vin mulţimi de oameni, tineri şi bătrîni. Ei aşază cu pioşenie cununi de flori şi cetini de brad adunate de pe amîndoi versanţii Carpaţilor. Ca semn de recunoştinţă şi ca simbol al unităţii.

Partizanii lui Chilian

În Ţara Vrancei, acolo unde apele Putnei străpung pentru ultima oară bariera stîncilor, se află o aşezare desprinsă parcă din pagină de letopiseţ. Se cheamă Vidra, precum ambiţioasa nevastă a unui domn de-o clipă al Moldovei. Casele joase, multe din ele durate din lemn, se orînduiesc pitoresc pe văi şi coline. Pentru a ajunge aici, am plecat din Odobeşti şi am urcat cale de aproape două ceasuri spre Baloteşti şi de acolo mai departe, spre Găgeşti şi Borca. Mergeam printr-un ţinut al legendelor şi tot mă aşteptam ca după fiecare umăr de deal să apară vreo ceată de răzeşi, pornită cu arme şi desagi să împlinească chemarea la oaste întru apărarea Moldovei. Aici, din veacuri de demult au crescut bărbaţi viteji, blajini în viaţa de toate zilele, dar mînioşi şi aprigi în luptă. Mă purtau paşii spre Vidra, întrucît aflasem despre un monument ridicat acolo de oamenii locului în amintirea vrîncenilor căzuţi în bătăliile anilor 1916-1917.

De la Găgeşti în sus am avut bun tovarăş de drum un moşneag. Dîndu-mi bineţe, mă întrebase încotro mă duc şi cu ce treburi. Aflînd ce vînt mă poartă pe acolo, mi-a spus, sfătos şi mîndru :

— Apoi, dumneavoastră, cătanele, cred că aţi citit multe despre Vrîncioaia şi despre Ştefan Voievodul. Iacă, pe la noi s-au întîmplat toate cîte sînt prin cărţi. Ficiorii Vrîncioaiei şi ficiorii ficiorilor lor au stăpînit aceşti munţi. Ai noştri sînt munţii din vremuri de demult şi i-am ţinut cu vrednicie să nu-i calce duşmanul. De partizanii lui Chilian auzit-ai ? Vrînceni erau şi pentru Vrancea au murit...

Aşa, pînă să ajung în Vidra, am aflat din gura moşneagului întreaga semnificaţie a monumentului spre care mă îndreptam. Cunoştea întîmplările cu de-amănuntul şi le descria aşa de bine, de parcă totul s-ar fi desfăşurat sub ochii săi...

Nici nu ştiu cînd a trecut timpul.

— Aiasta-i Vidra, l-am auzit pe moşneag. Într-adevăr, ajunsesem.

Cei patru neînfricaţi se numeau : Vasile Chilian, Toma Cotea, Ştefănache Săcăluş şi Dumitrache Pantazică...

Ei n-au fost singuri. Atunci, în vara lui 1917, au acţionat alături de ei sute şi sute de oameni de pe cuprinsul Vrancei, săteni cu părul albit de vreme, învăţători şi preoţi din aşezările de munte, tăietori de pădure ascunşi în codru şi ciobani urcaţi în creierul munţilor cu turmele.

Chilian reuşise să se introducă în cercurile ofiţerilor germani şi să le capete încrederea. Ştia că se joacă cu moartea, dar nu a şovăit să-şi pună în aplicare planul. O dată făcut primul pas, primeşte

Vasile și Clemansa Chilian, doi soți uniți prin nobile idealuri

din partea ocupanților aprobarea să-și construiască o moară pe apa Putnei, în punctul numit Balta Colacului. În scurt timp, locul acesta devine punctul de trecere peste linia frontului. Chilian nu-i singur. I se alătură din ce în ce mai mulți patrioți. Cu ajutorul lor, ostașii rupți de unitățile lor sînt călăuziți pe cărări tăinuite, pe crestele munților sau pe firul apei, spre moara de la Balta Colacului și de aici, în nopți pline de primejdie, ajung în liniile românești. O dată cu ostașii călătoreau și informații prețioase despre inamic, despre pozițiile ocupate de el, despre numărul gurilor de foc și despre mișcările sale de trupe. Între altele, la comandamentul român a fost adusă și o hartă cu dispozitivul nemților.

Grupul lui Chilian se ramifica. Inițial, la acțiunile lui au luat parte Clemansa Chilian, soția conducătorului și inițiatorului eroicei activități, apoi Toma Cotea, Ștefănache Săcăluș, Dumitrache Pantazică. Ei călăuzesc pe ostași pe căi ascunse, primejduindu-și libertatea și viața. Nu după mult timp li se alătură învățătorul Radu Macovei, cumnat al lui Chilian, dascăl care crede cu tărie în lecțiile de patriotism ce le dă copiilor și își pune întreaga-i ființă în slujba țării. Pe cei pe care pînă mai ieri îi învăța abecedarul, îi folosește acum pentru nevoile luptei. Îi trimite să numere tunurile din dispozitivul german sau să afle unde sînt concentrate forțele dușmane și tot pe ei îi îndrumă să ducă informații unităților românești. Împreună cu alți dascăli cheamă populația la rezistență ori călăuzește personal, pe drumuri împădurite, pînă la marginea apelor Putnei, pe soldații răzleți, pe care-i așteaptă posturile de luptă din liniile noastre.

Cu osebire meritată subliniată prezența femeilor în rețeaua ilegală a lui Chilian.

Citeva piese vestimentare care au aparținut lui Vasile Chilian

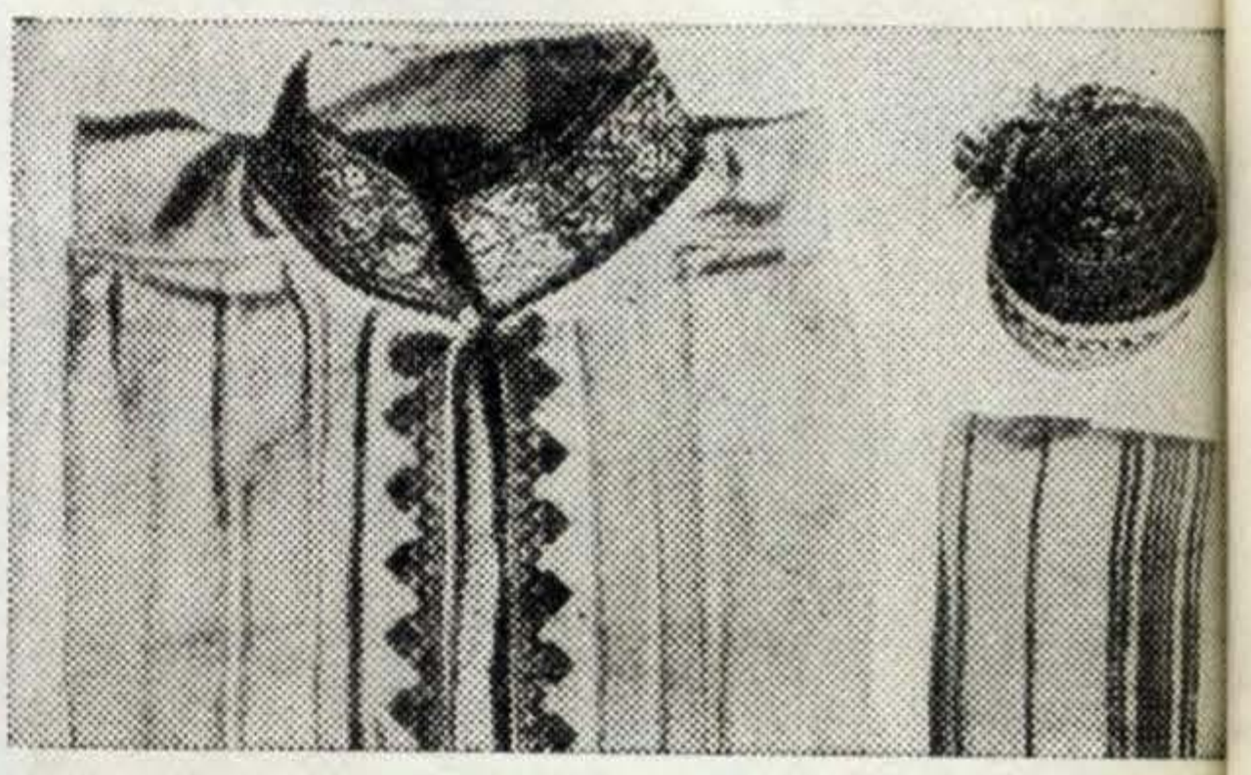

Alături de Clemensa acționau învățătoarea Maria Șerbescu, Florica Pop, Vasilica Dobrescu și multe altele.

Din mulțimea militarilor care au trecut pe la Balta Colacului se desprind figurile unor luptători excepționali, a căror voință n-a putut fi înfrîntă de nimeni și de nimic. Așa sînt sublocotenenții Ștefan Bordan și Gheorghe Urzică. Ei izbutiseră să evadeze dintr-un lagăr german, improvizat în cazarma unui regiment din Slatina. Strecurîndu-se afară din oraș, ajung, după nenumărate peripeții, în împărăția Carpaților și aici, la adăpostul codrilor, merg fără istov către răsărit, pînă dau de schitul Găvanul, din nordul județului Buzău. De acolo, se îndreaptă spre Măgura Odobeștilor, chemați de dorința de a-și relua iar locul în rîndul apărătorilor patriei. Așa intră ei în legătură cu grupul lui Chilian și revin între combatanți.

O adevărată epopee, la capătul căreia nu e odihna, ci greul luptei.

Semnale în noapte

Alți cîțiva patrioți, fugiți din același lagăr, animați de aceleași sentimente și idealuri, au răzbătut, pe alte drumuri, pînă în zona Cașinului. Și ei s-au bucurat de sprijin din partea locuitorilor din ținuturile pe care le-au străbătut. Învățătorul Năstase Deșliu, din comuna Mănești (Buzău), a ascuns în casa și în ograda sa numeroși ostași, le-a dat de-ale gurii și le-a arătat cărările care duceau spre pozițiile românești. Teodora Enăchescu și alte cîteva femei din județul Buzău s-au organizat într-o asociație care și-a propus ca scop să ajute cu alimente, cu îmbrăcă-

minte și cu bani ostașii de pe front. Ele îngrijeau pe ascuns răniții și după ce aceștia se însănătoșeau îi călăuzeau spre linia frontului. Ciobanul Ion Moldoveanu, din comuna Lopătari-Buzău, a condus pe coclauri numai de el știute, pînă la malul Putnei, pe căpitanul Octav Cocărăscu din Regimentul 32 Mircea, ofițerul brav care, în înfruntările de la Mărăști, atacînd în fruntea oștenilor săi, va dobîndi un renume.

Trecerea ostașilor din teritoriul ocupat în liniile românești a devenit o operație de amploare. Vasile Chilian, cel care a pus-o la cale și a condus-o, întrunea în el virtuțile conducătorului și ale oșteanului simplu. „Moara" sa era un adevărat comandament, care-și trăia viața chiar sub nasul ocupanților. Dar Chilian nu se mulțumea doar să organizeze. Se strecura noaptea printre tranșeele dușmanului și culegea informații. Se ducea apoi la locurile stabilite și devenea călăuză încercată — prin păduri, printre rețelele de sîrmă ghimpată. Între cei pe care i-a însoțit s-au numărat sublocotenentul Păun din Regimentul 50 infanterie, sublocotenentul Nicolae Gheorghe din Regimentul 32 Mircea, tînărul Iancu Alexandru, caporalul Tudose Iancu din Regimentul 24 infanterie și mulți, mulți alții. După ce își încheia sarcina, de bunăvoie asumată, Chilian se întorcea la moară. Aștepta apoi acolo minute în șir, cu respirația tăiată. Și atunci, cînd două împușcături spărgeau noaptea, se liniștea și el. Era semnalul că oamenii lui ajunseseră la trupele românești. Cîte astfel de împușcături va fi auzit Chilian în acele zile de primăvară ? Cîte emoții nu-i vor fi săgetat inima în așteptarea acelor semnale ?

În cea de-a doua parte a lunii mai 1917, după ce a adus atîtea și atîtea servicii armatei române și țării, înscriind pagini de vitejie nepieritoare în cronica rezistenței împotriva invadatorului prusac, grupul lui Chilian a fost descoperit. Rînd pe rînd sînt arestați animatorii grupului, în frunte cu Chilian. Atunci s-a petrecut una din acele fapte care a uimit pe dușman. În timp ce soldații patrulei inamice începuseră să-i percheziționeze pe arestați, Clemansa Chilian s-a repezit spre soțul ei, i-a scos din buzunar un plan care urma să ajungă dincolo de linia frontului, la români, și sub privirile stupefiate ale nemților a reușit să-l dea pradă flăcărilor.

Partizanii au fost anchetați și cercetați mai bine de două luni, fiind supuși unor torturi bestiale. Călăii lor n-au putut însă afla nimic de la ei. În cele din urmă Vasile Chilian și încă trei patrioți au fost condamnați la moarte. În luna august, înainte de începerea marii bătălii de la Mărășești, nemții i-au împușcat. Victoria dobîndită de trupele noastre — una dintre cele mai strălucite din întreaga istorie militară a poporului — a fost făurită și cu jertfa acestor minunați oameni ai Vrancei.

Radu Macovei, dascălul care credea cu tărie în lecțiile sale de patriotism...

În amintirea lor și a sutelor de vrînceni căzuți în înfruntările din primul război mondial, chiar la intrarea în Vidra a fost ridicat un monument. Este o construcție simplă, un postament de piatră cu cîteva trepte și o cruce ce se decupează pe cerul Vrancei. Am citit cu emoție inscripția cu rezonanță de predoslovie :

„Pe aceste locuri, în anul 1917, a fost viforul războiului...

Pe acest deal al Vidrei se aflau oștile noastre. În față, peste apa Putnei, era armata germană.

În teritoriul ocupat, rămăseseră, surprinși de năvala inamică, mii de oșteni români.

În zile și nopți de-a rîndul, ei fură trecuți dincoace, prin locuri ascunse, printre rețele și tranșee, sub focul aprig de obuze și mitralii, îndemnați și călăuziți de patru vrînceni, locuitori din aceste sate.

În iunie 1917, aceștia au fost descoperiți, judecați de comandamentul german și uciși la Focșani, în luna august 1917.

Și s-a ridicat acest monument în anul 1936 [...], întru amintirea acestor martiri și a tuturor eroilor vrînceni".

Acesta-i monumentul a cărui poveste mi-a șoptit-o, în graiul dulce de aici, un moșneag desprins și el parcă din letopiseț.

panoramic

Lupta poporului român pentru un stat unitar *

Apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., monografia a fost elaborată de un colectiv de autori, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac. Lucrarea înfățișează, de pe poziția materialismului dialectic, lupta de veacuri a poporului român pentru constituirea sa într-un stat unitar și independent.

Pe baza unui bogat material documentar arhivistic, din țară și străinătate, a datelor cuprinse în presa vremii și în literatura de specialitate, se analizează în mod aprofundat lupta poporului român — dusă pe toate planurile : economic, social, politic, cultural — pentru desăvîrșirea procesului de făurire a statului național unitar român, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. În lucrare se evidențiază participarea largă, de masă, la variatele manifestări naționale ; rolul jucat de Partidul național român ; contribuția Partidului social-democrat, a clasei muncitoare și a mișcării socialiste din România la realizarea unității de stat ; împletirea acestei lupte cu înfăptuirea unui larg program de revendicări sociale și democratice.

Un spațiu larg este acordat evenimentului care a încununat lupta poporului român pentru unire : Marea Adunare Națională Constituantă de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Lucrarea îmbogățește istoriografia românească, impunînd printr-o prezentare și interpretare obiectivă, documentată și amplă.

L.D.

O istorie multiseculară *

Cu un titlu care se inspiră din una dintre cele mai bune sinteze de istorie națională a lui N. Iorga, **Istoria poporului român** își propune să ofere cititorului o privire de ansamblu asupra dezvoltării societății în spațiul carpato-dunărean, de la cele mai vechi manifestări ale omului în aceste părți pînă în zilele noastre. Lucrarea se întemeiază pe cele mai noi concluzii ale istoriografiei românești ; ea valorifică investigațiile întreprinse în arhivele din țară și de peste hotare, rezultatele săpăturilor arheologice, concluziile monografiilor și ale studiilor de specialitate. Autorii s-au străduit să desprindă și să releve direcțiile fundamentale ale procesului istoric, să pună în evidență evenimentele caracteristice societății românești ca și trăsăturile comune cu evoluția altor popoare, în sfîrșit, să situeze locul românilor în contextul de istorie universală, reliefînd funcția europeană a unor episoade de istorie națională.

Istoria poporului român nu este nici simplă narație a faptelor, nici analiză socio-istorică a diverselor structuri ; întemeiată pe concepția materialismului istoric, lucrarea urmărește printr-o expunere limpede să facă înțelese temeiurile istorice ale marilor prefaceri ce se desfășoară sub ochii noștri, autorii putînd spune, ca odinioară Miron Costin, „Caută-te dar acum, cititoriule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești".

Urmărind să realizeze o imagine unitară a procesului de dezvoltare socială, volumul renunță în genere la obișnuita fragmentare a expunerii în compartimente consacrate economicului, socialului etc., pentru a îmbrățișa ansamblul factorilor istorici în interacțiunea lor. **Istoria poporului român** relevă continuitatea de viețuire în spațiul carpato-dunărean, unitatea poporului român pe deasupra fruntariilor impuse de vicisitudinile istoriei, lupta lui pentru independență și unitate politică, pentru dreptate socială. Paginile cărții evocă marile figuri ale istoriei naționale, voievozi luptători împotriva dominației otomane, conducători ai luptelor țărănimii, eroi ai proletariatului, precum și savanți ale căror invenții sau descoperiri au constituit „premiere" în știința mondială sau oameni de litere și artă ale căror opere au întregit patrimoniul culturii universale.

C. F.

Pagini de mișcare muncitorească *

Sărbătorirea zilei de 1 Mai — începînd din 1890, cînd a fost înscrisă în calendarul marilor sărbători proletare, și pînă în zilele noastre, cînd se desfășoară sub steagul victorios al socialismului, — reprezintă un drum, o istorie de opt decenii. O istorie cu bo-

---

* Marin Badea, Gheorghe Bodea, Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Ilincioiu, Alexandru Tănăsescu, Gheorghe Unc, Natalia Vîlcu, **Unirea Transilvaniei cu România — 1 decembrie '18**, Editura politică, 1970.

* **Istoria poporului român**, sub redacția acad. A. Oțetea. Comitetul de coordonare : Andrei Oțetea, Ion Popescu-Puțuri, Ion Nestor, Mihai Berza și Vasile Maciu, Editura științifică, 1970.

* Olimpiu Matichescu și Elena Georgescu, **1 Mai în România**, București, 1970.

gate și profunde semnificații, la făurirea căreia clasa muncitoare din țara noastră și-a adus o remarcabilă contribuție.

Muncitorii din România au sărbătorit 1 Mai din primul an al intrării acestei zile în istoria mișcării muncitorești internaționale. Și de la un an la altul, sărbătoarea lor s-a manifestat tot mai puternic ca o școală de luptă și călire revoluționară.

Lucrarea apărută în colecția „Mica bibliotecă de istorie", sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., surprinde momente semnificative ale manifestărilor de 1 Mai orga-

nizate de muncitorii din România. Cititorul găsește în cuprinsul ei pagini de autentică istorie a unui îndelungat drum de luptă străbătut de clasa muncitoare pentru înfăptuirea înaltelor și nobilelor ei idealuri.

V. B.

Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. înmănunchează o serie de articole consacrate acțiunilor greviste desfășurate de proletariat între anii 1888 și 1942.

Un nou volum în colecția „Evocări"

Apărută încă în anul 1968, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., colecția „Evocări" a publicat următoarele lucrări: **Ștefan Gheorghiu și epoca sa,** de M. Gh. Buțor, **Gh. M. Vasilescu** de M. C. Stănescu, **I. C. Frimu** de N. Petreanu și D. Baran. Ultimul volum, apărut recent în colecție, este **Nicolae Codreanu,** semnat de Stelian Neagoe. Autorul tratează momentele și aspectele cele mai caracteristice din viața și activitatea unui reprezentant de seamă al mișcării socialiste și muncitorești din România. Nicolae Codreanu este prezentat în cadrul complex al întregii sale activități desfășurate în deceniul al 8-lea din veacul trecut, perioadă cînd se conturează acțiunile cu caracter propagandistic socialist ale unor tineri intelectuali, cînd apar primele societăți studențești, primele cercuri socialiste, cînd se fac încercări de editare a unor organe de presă destinate propovăduirii ideilor socialiste și cînd se ivesc unele începuturi de ființare a unui partid socialist cu program și statut bine stabilite. Nicolae Codreanu a făcut, în acest sens, parte din generația de pionierat, predecesoare creării P.S.D.M.R.-ului.

Din colecția „Evocări" sînt așteptate să intre în librării **Alecu Constantinescu** de N. Huscariu, **Panait Mușoiu** de N. Gogoneață și A. Gălățeanu, **Alexandru Ionescu** de V. Gh. Ionescu. Sînt, de asemenea, pregătite pentru a fi tipărite, în aceeași colecție, lucrările monografice despre **Eugen Rozvani, Al. Dobrogeanu-Gherea, Ștefan Stîncă,** iar cele închinate lui **Ilie Pintilie, Constantin Popovici, Constantin Olcescu** și alții sînt într-un stadiu avansat de pregătire pentru tipar.

I. D

Grevele — forme de luptă ale proletariatului *

Volumul patru din culegerea de studii monografice privind luptele muncitorimii din România, apărut sub egida

* **Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România,** vol. IV, București, 1970.

panoramic

Zece veacuri de viață meșteșugărească *

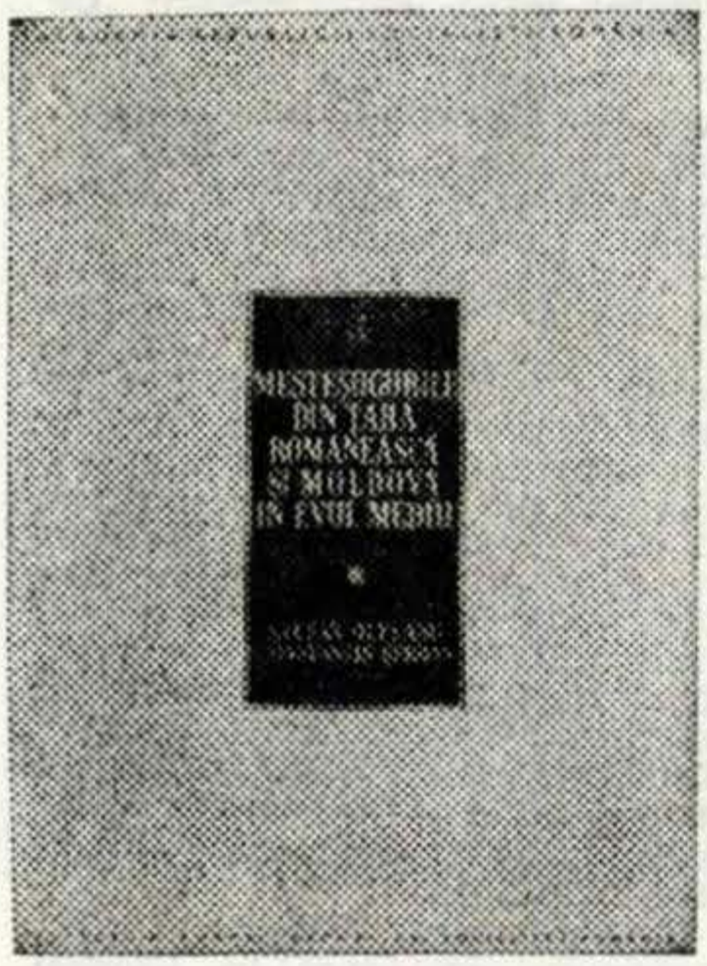

Dacă meșteșugurile din Transilvania și evoluția lor pînă în secolul al XVI-lea au fost cuprinse — cu o amplă documentare edită și inedită — în sinteza profesorului Ștefan Pascu, cele din Țara Românească și Moldova nu fuseseră analizate, în ultimele două decenii și jumătate, decît în studii parțiale. Multiplele informații aduse de arheologie, de colecțiile de documente publicate, de investigarea atentă a arhivelor, așteptau să fie integrate într-o lucrare care, urmărind evoluția meșteșugurilor pe ramuri, să ne dea și imaginea lor în ansamblu, de la o etapă la alta, în cele două țări românești amintite.

Ștefan Olteanu și Constantin Șerban au întreprins o atare cercetare — de analiză și sinteză —, primul pentru perioada din secolul al X-lea pînă către 1700, al doilea pentru epoca destrămării feudalismului, de-a lungul secolului al XVIII-lea, pînă în 1848.

Reținem, dintru început, larga informație pe care se întemeiază volumul. Au fost consultate, aproape exhaustiv, documentele publicate ; li s-au adăugat sute de acte inedite; s-au luat în seamă relatările din cronici și cele ale călătorilor străini, completate cu materiale epigrafice, muzeistice și etnografice. Au fost folosite și numeroasele rezultate ale săpăturilor arheologice.

Subliniem, de asemenea, atenția dată de autori aspectelor tehnice ale unor meșteșuguri, îndeosebi prelucrării metalelor, și comparării nivelului tehnologic cu acelea din alte țări (utilizînd pentru aceasta cele mai recente sinteze privind istoria tehnicii europene). Sînt reliefate și formele de organizare ale producției, trecerea — mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea — de la atelierul meșteșugăresc la cooperația capitalistă simplă și chiar la manufactură.

Remarcăm faptul că analiza se oprește, în fiecare etapă, asupra relațiilor economice-sociale determinate de practicarea diferitelor meserii. „Meșteșugurile" dezvăluie în felul acesta și intensitatea vieții satelor și tîrgurilor românești de-a lungul aproape a zece secole. Este încă unul din meritele volumului ce-l prezentăm cititorilor noștri.

D.C.G.

* Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, **Meșteșugurile în Țara Românească și Moldova în evul mediu.** Prefață de prof. univ. Mihail Berza. Editura Academiei, 1969.

Studii bănățene

Semnalăm apariția unui volum de studii privitoare la istoria Banatului, folositor atît specialiștilor cît și publicului interesat de trecutul acestei provincii.

Lucrările cuprinse : **Considerațiuni istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în evul mediu** — Marius Bizerea, Constantin Rudneanu ; **Despre unele cetăți medievale din Banat** — Theodor N. Trâpcea ; **Situația Banatului la cucerirea lui de către habsburgi** — Aurel Țintă ; **Din istoria școlilor grănicerești bănățene** — Viorica Goian ; **Lupta țărănimii muncitoare din Banat pentru imprimarea unui caracter democrat aplicării reformei agrare din 1921** — Gheorghe I. Oancea ; **Aspecte din viața și lupta minerilor din Banat între anii 1934—1938** — Ion Munteanu ; **Din lupta muncitorimii bănățene împotriva exploatării burghezo-moșierești (1938—1940)** — Traian D. Bunescu, Gheorghe I. Oancea.

Pentru cercetători menționăm un valoros instrument de lucru : **Contribuții la bibliografia istorică a Banatului** (Alex. Rusu), însumînd 408 titluri.

I.M.Ș.

Istoria totală a unui secol

Istoricul francez F. Lebrun, își propune să înfățișeze cititorului „realitățile... complexe ale unei istorii totale". „Istorie totală", deoarece Lebrun nu se mărginește numai la Europa, ci extinde aria expunerii sale și la celelalte continente. „Istorie totală", de asemenea, pentru că, în afara personalităților, bătăliilor și tratatelor, există efortul de a surprinde cît mai multe aspecte din viața societății secolului al XVII-lea.

În ce privește continentul nostru, F. Lebrun stăruie îndeosebi asupra unor fapte istorice majore : revoluția din Anglia și republica burgheză engleză ; domnia lui Ludovic al XIV-lea și lupta acestuia pentru hegemonie ; oprirea ultimei mari ofensive otomane la Viena (1683) ; consolidarea statului rus sub Petru cel Mare etc.

Ocupîndu-se de celelalte continente autorul expune istoria Indiei în timpul împăratului Aurangzeb, a Chinei — sub dinastia Tsing, perioada de început a shogun-ilor Tokugawa în Japonia, apoi istoria colonizării europene în cele două Americi și, în sfîrșit, pătrunderea europenilor spre interiorul continentului african.

S. C.

* François Lebrun, **Le XVII siècle**, Ed. Armand Colin, 1968.

poșta redacției

magazin istoric

„STUDENȚIMEA NOUĂ"

AL. UNGUREANU (SANDU) — Bucureşti : Reţinem, pentru plusul de informaţie pe care îl aduce, pasajul referitor la apariţia publicaţiei „Studenţimea nouă" : Pe la începutul anului 1932, organizaţia regională Moldova a U.T.C., care, ca şi partidul comunist, activa în ilegalitate, a iniţiat înfiinţarea unei gazete legale, care să se adreseze studenţimii. Gazeta urma să apară sub îngrijirea unui colectiv de studenţi din Iaşi, la care puteau colabora şi studenţi din alte centre universitare. În funcţia de director fusese desemnat profesorul Mihail Ciobanu, dar pentru ca ziarul să poată obţine autorizaţia de apariţie legea pretindea ca o persoană să-şi asume rolul de „Girant responsabil". În acest scop, s-a prezentat într-o noapte la mine secretarul regional al organizaţiei, solicitînd, ca şi în alte dăţi, concursul meu, deoarece nu eram cunoscut autorităţilor moldovene.

Am acceptat propunerea şi mi-am dat în scris consimţămîntul, iar după cîtva timp a apărut gazeta, sub titulatura „Studenţimea nouă", avînd imprimat pe frontispiciu : „Director, Mihail Ciobanu", iar în josul primei pagini : „Girant-responsabil, Sandu Ungureanu".

Dar vigilenţa Siguranţei, care studia la microscop astfel de publicaţii, deja suspecte după apariţia cîtorva numere, a descoperit că avea de a face cu o gazetă comunistă şi în aprilie 1932, tocmai cînd mă căsătorisem de vreo două săptămîni, mi-a fost întreruptă „luna de miere", fiind arestat şi încarcerat singur într-o celulă la sediul Siguranţei generale a statului din b-dul Carol (azi b-dul Republicii). Acolo, după ce în prealabil am fost înzestrat cu o insignă purtînd nr. 5 ce mi s-a aninat la butonieră, mi s-a întocmit o nouă fişe (în afară de cea de la Poliţia socială), cu legiuitele amprente digitale şi fotografierea din faţă şi profil. Apoi, inspectorul Bănciulescu, ajutat de Ghidel şi alţii, au procedat la anchetarea mea, care cu mici întreruperi a durat cinci zile şi cinci nopţi.

PIETRARUL DIN ESKI ZAGORA

ION MIRCEA din Turnu-Măgurele **ne trimite fotografia inscripţiei pe care o reproducem şi ne roagă să-i spunem în ce limbă este scrisă. Inscripţia respectivă se află la biserica din comuna Liţa, judeţul Teleorman.**

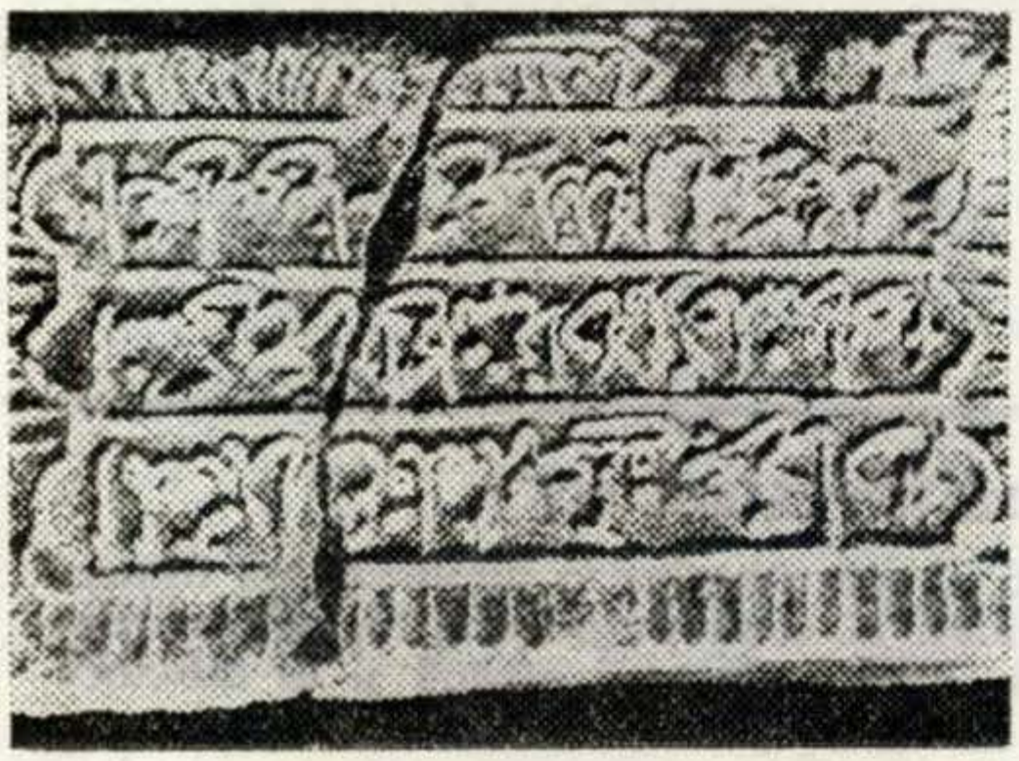

Este vorba de un text în limba turcă, redat cu ajutorul alfabetului arab. Iată traducerea lui :

Omul de încredere al cetăţii vechi, pietrarul din Eski Zagora [Stara Zagora din Bulgaria] Kîtibzade [fiul secretarului] molla [teolog, savant ecleziastic], stegarul, supusul conducerii clădirii cu Dumnezeul sfînt.

14 decembrie 1814 — 2 decembrie 1815

COMPETENŢĂ

GERONT NUSSBĂCHER — Braşov : Ne bucură faptul că urmăriţi cu atîta atenţie articolele publicate în revista noastră, pe care — după cum ne relataţi — o citiţi cu regularitate de la apariţia ei. **Observaţiile dv. referitoare la articolul** Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înţeles... **privitor la Coresi, semnat de doctor docent Gheorghe Cronţ, ne dovedesc încă o dată acest lucru. Ele ni se par judicioase şi interesante.**

MICROISTORIE PLOIEŞTEANĂ

AURELIAN GONCEARENKO — Ploieşti **ne roagă să publicăm** cîteva rînduri despre istoricul oraşului Ploieşti.

Pe scurt, deci, iată cîteva date : Cercetările arheologice atestă o veche locuire a teritoriului de azi al oraşului (urme din paleolitic, aşezări din secolele IX-X e.n. etc.). In 1503, o listă de cărăuşie a oraşului Braşov menţionează pe un oarecare Radu din Ploieşti, iar o alta din 1545 pe un Berivoi, tot din Ploieşti ; ar fi, deci, primele menţiuni documentare ale oraşului. Aşa-zisul act de naştere îl reprezintă însă documentul emis de Mihai Viteazul în 1597, prin care hotăra ridicarea unei curţi şi a unei tabere militare la Ploieşti. Ca urmare, vechiul sat este transformat în tîrg, se construiesc case domneşti, iar din 1600 la Ploieşti se va ţine un tîrg săptămînal.

Cînd, în 1781, Alexandru Ipsilanti „dăruieşte" oraşul unei rude, locuitorii s-au ridicat vehement împotriva acestei încălcări a libertăţii lor, obţinînd anularea hotărîrii domnului. Nicolae Caragea (1782-1783) „dona" din nou oraşul, deschizîndu-se apoi unul dintre cele mai lungi procese. Chestiunea nu era rezolvată nici în 1848, deoarece, la 15 iunie în acel an, în faţa guvernului provizoriu revoluţionar, o delegaţie a ploieştenilor jura credinţă, dar amintea că situaţia încă nu fusese clarificată.

1859. Ploieştenii au fost, cu trup şi suflet, pentru Unire. Sentimentele lor democratice s-au manifestat şi cu prilejul mişcării antidinastice din 1870, condusă de Candiano Popescu.

Numeroşi ostaşi originari din acest oraş şi-au dat viaţa pentru cucerirea independenţei în 1877-1878.

Sfîrşitul secolului al XIX-lea afirmă la Ploieşti în scena social-politică o nouă

forță — proletariatul. În 1890 s-a organizat prima grevă, iar în 1891 s-a constituit Clubul muncitorilor din Ploiești.

Pagini de mare eroism a înscris proletariatul ploieștean în 1933, cînd, la 1 februarie, muncitorii au pus stăpînire pe oraș timp de 24 de ore. În timpul războiului hitlerist, pe Valea Prahovei a acționat grupul de partizani „Carpați", iar în timpul insurecției din august 1944, populația orașului, mobilizată de comuniști, a participat cu însuflețire la luptele pentru alungarea trupelor germane.

CONTROVERSELE CRONOLOGIEI

T. MARU — Iași. În ultimul timp au sosit la redacție multe scrisori în care dv. și alți cititori ridicați probleme legate de cronologia istoriei. Se exprimă, firește, nedumerirea față de datările neconcordante întîlnite în timpul diferitelor lecturi. Ne propunem ca, din cînd în cînd, să publicăm puncte de vedere recente, atît din țară cît și din străinătate, în această problemă atît de controversată. Iată, spre exemplu, o cronologie publicată de revista „Archeologia" (Paris) nr. 28, mai-iunie 1969 :

Cronologie î.e.n.	Perioade
600000	— Paleoliticul vechi
50000	— Paleoliticul mijlociu
30000	— Paleoliticul superior (apariția artei figurative)
8000	— Mezoliticul timpuriu — Mezoliticul final (domesticirea oii)
6000	— Neoliticul inferior (apariția agriculturii și ceramicii) — Neoliticul mijlociu — Neoliticul superior
2500	— Epoca aramei (începuturile metalurgiei)
2000	— Epoca bronzului
1000	— Epoca fierului

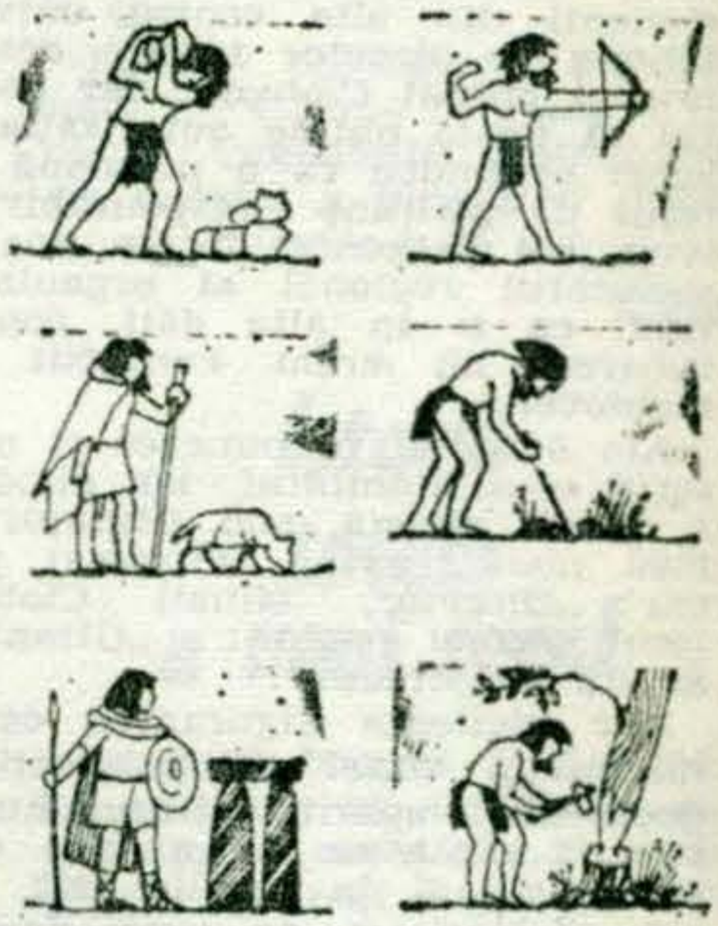

„DACIA NOUĂ"

AMEDEU BĂDESCU — București ne trimite un interesant material, din care reproducem cîteva fragmente :

Fiind unul dintre fondatorii și redactorii „Daciei noi", voi aduce o serie de contribuții la istoricul acestei reviste. Săptămînalul „Dacia nouă" a văzut lumina tiparului în ziua de 12 decembrie 1937 și a fost suprimat la 20 martie 1938, la cîteva zile după arestarea primului său redactor. Au apărut cu regularitate 13 numere din „Dacia nouă", numărul 14, deși pregătit, nu a mai putut fi tipărit.

Dictatura regală nu a putut tolera existența unei prese democratice, nu se putea împăca cu această revistă care se intitula „Săptămînalul tinerei generații".

Corpul redacțional al revistei se compunea din : Corneliu Mănescu, Miron Constantinescu, Constanța Crăciun, Roman Moldovan (Roman Dăianu), Silviu Brucan, Mircea Brătucu, Victor Iliu, Eusebiu Camilar, Ilarie Voronca, Ioan Simion, Aurel Alicu, Al. Dima, Amedeu Bădescu (Badea Slătioreanu).

Printre colaboratorii revistei se numărau : Nicolae Titulescu, care a scris pentru „Dacia nouă" articolul : „Misiunea istorică a tineretului român", publicat în numărul 3, din 2 ianuarie 1938, și un al doilea articol : „Naționalismul în politica externă a României din ultimele decenii", care n-a putut fi publicat, fiind interzis de guvernul Goga-Cuza : profesorul doctor C. I. Parhon, profesorul C. Rădulescu-Motru — președintele Academiei Române, profesorul Vlădescu-Răcoasa, profesorul Tudor Vianu, profesorul Eugen Herovanu, profesorul N. Vasilescu-Karpen — rectorul Școlii politehnice, profesorul Ioan Răducanu — rectorul Academiei comerciale, profesorul C. Stoicescu — rectorul Universității din București, profesorul Stanciu Stoian, profesorul N. Popescu-Doreanu, profesorul Alexandru Dima etc. La revistă colabora un mare număr de personalități progresiste, antifasciste și democratice din străinătate, oameni politici, scriitori și ziariști.

Nicolae Titulescu spunea despre „Dacia nouă" unor redactori ai revistei, la plecarea sa din țară : „Splendid ! Voi, o serie de tineri și studenți români, faceți mai mult ca noi oamenii politici ai țării. Vă felicit."

Doctorul Petru Groza, într-o scrisoare adresată „Daciei noi" la 8 februarie 1938, îi numea pe tinerii redactori ai revistei : „...un tineret militant pe linia democrației de mîine pentru care luptăm împreună".

ABONAMENTUL DV. PE TRIMESTRUL III !

În toată țara a început reînnoirea abonamentelor la publicații pe trimestrul III, 1970. Pentru a vă asigura primirea în continuare a revistei, achitați din timp contravaloarea acesteia la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și la difuzorii de presă din întreprinderi, instituții și de la sate.

forță — proletariatul. În 1890 s-a organizat prima grevă, iar în 1891 s-a constituit Clubul muncitorilor din Ploiești.

Pagini de mare eroism a înscris proletariatul ploieștean în 1933, cînd, la 1 februarie, muncitorii au pus stăpînire pe oraș timp de 24 de ore. În timpul războiului hitlerist, pe Valea Prahovei a acționat grupul de partizani „Carpați", iar în timpul insurecției din august 1944, populația orașului, mobilizată de comuniști, a participat cu însuflețire la luptele pentru alungarea trupelor germane.

CONTROVERSELE CRONOLOGIEI

T. MARU — Iași. În ultimul timp au sosit la redacție multe scrisori în care dv. și alți cititori ridicați probleme legate de cronologia istoriei. Se exprimă, firește, nedumerirea față de datările neconcordante întîlnite în timpul diferitelor lecturi. Ne propunem ca, din cînd în cînd, să publicăm puncte de vedere recente, atît din țară cît și din străinătate, în această problemă atît de controversată. Iată, spre exemplu, o cronologie publicată de revista „Archeologia" (Paris) nr. 28, mai-iunie 1969 :

Cronologie i.e.n.	Perioade
600000	— Paleoliticul vechi
50000	— Paleoliticul mijlociu
30000	— Paleoliticul superior (apariția artei figurative)
8000	— Mezoliticul timpuriu — Mezoliticul final (domesticirea oii)
6000	— Neoliticul inferior (apariția agriculturii și ceramicii) — Neoliticul mijlociu — Neoliticul superior
2500	— Epoca aramei (începuturile metalurgiei)
2000	— Epoca bronzului
1000	— Epoca fierului

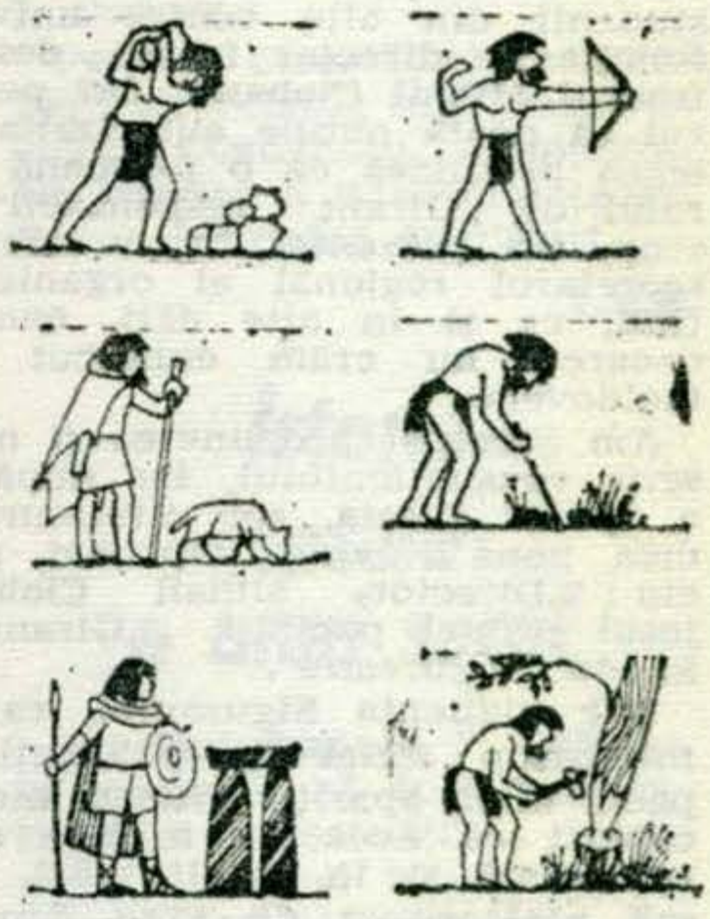

„DACIA NOUĂ"

AMEDEU BĂDESCU — București ne trimite un interesant material, din care reproducem cîteva fragmente :

Fiind unul dintre fondatorii și redactorii „Daciei noi", voi aduce o serie de contribuții la istoricul acestei reviste. Săptămînalul „Dacia nouă" a văzut lumina tiparului în ziua de 12 decembrie 1937 și a fost suprimat la 20 martie 1938, la cîteva zile după arestarea primului său redactor. Au apărut cu regularitate 13 numere din „Dacia nouă", numărul 14, deși pregătit, nu a mai putut fi tipărit.

Dictatura regală nu a putut tolera existența unei prese democratice, nu se putea împăca cu această revistă care se intitula „Săptămînalul tinerei generații".

Corpul redacțional al revistei se compunea din : Corneliu Mănescu, Miron Constantinescu, Constanța Crăciun, Roman Moldovan (Roman Dăianu), Silviu Brucan, Mircea Brătucu, Victor Iliu, Eusebiu Camilar, Ilarie Voronca, Ioan Simion, Aurel Alicu, Al. Dima, Amedeu Bădescu (Badea Slătioreanu).

Printre colaboratorii revistei se numărau : Nicolae Titulescu, care a scris pentru „Dacia nouă" articolul : „Misiunea istorică a tineretului român", publicat în numărul 3, din 2 ianuarie 1938, și un al doilea articol : „Naționalismul în politica externă a României din ultimele decenii", care n-a putut fi publicat, fiind interzis de guvernul Goga-Cuza : profesorul doctor C. I. Parhon, profesorul C. Rădulescu-Motru — președintele Academiei Române, profesorul Vlădescu-Răcoasa, profesorul Tudor Vianu, profesorul Eugen Herovanu, profesorul N. Vasilescu-Karpen — rectorul Școlii politehnice, profesorul Ioan Răducanu — rectorul Academiei comerciale, profesorul C. Stoicescu — rectorul Universității din București, profesorul Stanciu Stoian, profesorul N. Popescu-Doreanu, profesorul Alexandru Dima etc. La revistă colabora un mare număr de personalități progresiste, antifasciste și democratice din străinătate, oameni politici, scriitori și ziariști.

Nicolae Titulescu spunea despre „Dacia nouă" unor redactori ai revistei, la plecarea sa din țară : „Splendid ! Voi, o serie de tineri și studenți români, faceți mai mult ca noi oamenii politici ai țării.

Vă felicit."

Doctorul Petru Groza, într-o scrisoare adresată „Daciei noi" la 8 februarie 1938, îi numea pe tinerii redactori ai revistei : „...un tineret militant pe linia democrației de mîine pentru care luptăm împreună".

ABONAMENTUL DV. PE TRIMESTRUL III !

În toată țara a început reînnoirea abonamentelor la publicații pe trimestrul III, 1970. Pentru a vă asigura primirea în continuare a revistei, achitați din timp contravaloarea acesteia la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și la difuzorii de presă din întreprinderi, instituții și de la sate.

CONTENTS

GEORGE MACOVESCU Mihail Kogălniceanu the Diplomat .. 2
VIRGIL CÎNDEA Ancient Romanian Contacts with the Levant 10
PH. ERLANGER Maria de Medici against Richelieu 18
N. COPOIU A Chair of Romanian at the University of Petersburg 24
MATEI CAZACU Vlad the Impaler, an Epic Hero 25
N.P. SMOCHINĂ The Significance of a Transylvanian Manuscript 32
ROGER GHEISENS The Recollections of Anvers 37
I. FELEA Headquarters of Bucharest Socialists at the End of the XIX-th Century. 41
A LECCA and **G.M. ANDRIEŞ** Tracing the Cretan Atlantis 44
GEORGE POTRA Captain Costache, the Terror of Old Bucharest 50
MIRCEA STOIA A Young Transylvanian Studies Newton's Work 59
RADU VULPE Deceneus, the Close Councillor of Burebista 60
* One Hundred Years Ago in the Press 66
GH. UNC The Boer War and Public Opinion in Romania 68
The Story of a Historic Tapestry 74
ANDRZEJ PIELASA „Aunt Frieda Arrives Tomorrow" 77
C. REZACHEVICI An Imperial Envoy to Radu Şerban 84
FLORIAN TUCĂ In Sacrificing Themselves They Vanquished (1616—1918) 89
* Panorama 94
* Letters from the Editor .. 97

SOMMAIRE

GEORGE MACOVESCU Mihail Kogălniceanu, le diplomate ..2
VIRGIL CÎNDEA Anciens contacts roumains avec le Levant 10
PH. ERLANGER Marie de Médicis contre Richelieu 18
N. COPOIU Une chaire de langue roumaine à l'Université de Pétersbourg 24
MATEI CAZACU Vlad l'Empâleur, un héros d'épopée 25
N.P. SMOCHINĂ La signification d'un manuscrit transylvain 32
ROGER GHEISENS Les souvenirs d'Anvers 37
I. FELEA Un centre socialiste a Bucarest a la fin du XIX-ème siècle 41
A. LECCA et **G.M. ANDRIEŞ** Sur les trâces de l'Atlantide crétoise 44
GEORGE POTRA Capitaine Costache, terreur du Bucarest d'antan 50
MIRCEA STOIA Un jeune Transylvain étudie l'oeuvre de Newton 59
RADU VULPE Décéné, le conseiller intime de Burebista 60
* Dans la presse d'il y a cent ans 66
GH. UNC La guerre des Boers et l'opinion publique de Roumanie 68
L'histoire d'une tapisserie....74
ANDRZEJ PIELASA „Tante Frieda arrive demain" 77
C. REZACHEVICI Un envoyé impérial auprès de Radu Şerban 84
FLORIAN TUCĂ Ils ont vaincu par le sacrifice (1916—1918).. 89
* Panorama 94
* Courrier de la rédaction 97

СОДЕРЖАНИЕ

ДЖОРДЖЕ МАКОВЕСКУ Михаил Когэлничану-дипломат 2
ВИРДЖИЛ КЫНДЯ Давние румынские связи с Левантом 10
Ф. ЕРЛАНЖЕ Мария Медичи против Ришельё 18
Н. КОПОЮ Кафедра румынского языка в Петербургском университете..... 24
МАТЕЙ КАЗАКУ Влад Цепеш -герой эпопеи 25
Н.П. СМОКИНЭ Смысл одной рукописи от трансильваной...32
Р. ГЕЙСАНС ВоспоминанияАнвера 37
И. ФЕЛЯ «Верхний зал» дворца бань при совете попечительства госпиталей 41
А. ЛЕККА и Г.М. АНДРИЕШ **По следам критской Атлантиды** 44
ДЖОРДЖЕ ПОТРА Капитан Костаке, гроза жителей прежнего Бухареста 50
МИРЧА СТОЯ Молодой трансильванец изучает творчество Ньютона 59
РАДУ ВУЛПЕ Деценей, близкий советник Буребисты ...60
Из публикаций столетней давности 66
Г. УНК Англо-бурская война и румынская общественность 68
История одной художественной ткани.... 74
АНДЖЕЙ ПЬЕЛАСА «Тёти Фрида прибывает завтра» ..77
К. РЕЗАКЕВИЧ Императорский посол у Раду Шербана 84
ФЛОРИАН ТУКЭ Победили жертвой (1916—1918)..... 89
Кругозор 94
Редакционная почта 97

INHALT

GEORGE MACOVESCU Mihail Kogălniceanu, der Diplomat 2
VIRGIL CÎNDEA Alte Rumänische Kontakte mit der Levante 10
PH. ERLANGER Maria de Medici gegen Richelieu 18
N. COPOIU Eine Lehrkanzel der rumänischen Sprache an der Petersburger Universität ..24
MATEI CAZACU Vlad der Pfähler, eine Heldenfigur 25
N.P. SMOCHINĂ Die Bedeutung eines siebenbürgischen Manuskripts 32
ROGER GHEISENS Anvers erinnert sich 37
I. FELEA Hauptquartier der Sozialistenin Bukarest, am Ende des XIX Jahrhunderts 41
A. LECCA und **G.M. ANDRIEŞ** Auf den Spuren der kretischen Atlantis 44
GEORGE POTRA Hauptmann Costache, der Schrecken der Bukarester von dazumal 50
MIRCEA STOIA Ein junger Siebenbürger studiert Newtons Werk 59
RADU VULPE Deceneus, der intime Berater Burebistas 60
* Vor hundert Jahren in der Presse 66
GH. UNC Der Burenkrieg und die rumänische öffentliche Meinung 68
Die Geschichte eines Wandteppichs 74
ANDRZEJ PIELASA „Tante Frieda trifft morgen ein" 77
C. REZACHEVICI Ein kaiserlicher Botschafter am Hofe Radu Şerbans 84
FLORIAN TUCĂ Sie siegten dem sie sich aufopferten (1916—1918).....89
* Panorama 94
* Briefkasten der Redaktion 97

ABONNEMENTS, CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie: B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric
Bucureşti, str. Oneşti nr. 5. —
Sectorul 1, Oficiul poştal Nr. 1.
telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăţ, Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Şimandan, Marian Ştefan.
SECRETARI DE REDACŢIE:
Valeriu Buduru şi I. M. Ştefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

Epitrahil din 1607-1608, brodat cu fir de argint, dăruit mănăstirii Mărgineni, cu chipurile lui Radu Șerban, doamnei Elena și ale copiilor lor. Muzeul de artă al Republicii Socialiste România. *(Un sol împărătesc la Radu Șerban,* pag. 84).

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Artă minoică *(Pe urmele Atlantidei cretane,* pag. 44)

COPERTA I

„Prea viteazul principe Dragula" — aşa l-a denumit un cărturar-umanist din secolul al XVI-lea pe Vlad Ţepeş. Acest portret în ulei al domnului român se păstrează în castelul Ambras, din Tirol *(Vlad Ţepeş, erou de epopee,* pag. 25).